Claude Spaak

Ordinea și dezordinea

Editura Eminescu

CLAUDE SPAAK

Ordinea şi dezordinea

136

Traducere de Sanda Râpeanu

Cu o prefaţă a autorului pentru ediţia română

EDITURA EMINESCU
1977

Cuprins

CAPITOLUL I 8
CAPITOLUL II 26
CAPITOLUL III 36
CAPITOLUL IV 46
CAPITOLUL V 57
CAPITOLUL VI 67
CAPITOLUL VII 75
CAPITOLUL VIII 86
CAPITOLUL IX 97
CAPITOLUL X 113
CAPITOLUL XI 127
CAPITOLUL XII 140
CAPITOLUL XIII 152
CAPITOLUL XIV 176
CAPITOLUL XV 198
CAPITOLUL XVI 205
CAPITOLUL XVII 209
CAPITOLUL XVIII 225
CAPITOLUL XIX 240
CAPITOLUL XX 251
CAPITOLUL XXI 260
CAPITOLUL XXII 264
CAPITOLUL XXIII 273
CAPITOLUL XXIV 284
CAPITOLUL XXV 295
CAPITOLUL XXVI 308
CAPITOLUL XXVII 318
CAPITOLUL XXVIII 329
CAPITOLUL XXIX 337
CAPITOLUL XXX 369

CAPITOLUL XXXI_____380
CAPITOLUL XXXII_____384
CAPITOLUL XXXIII_____395
CAPITOLUL XXXIV_____407
CAPITOLUL XXXV_____418
CAPITOLUL XXXVI_____424
CAPITOLUL XXXVII_____434
CAPITOLUL XXXVIII_____441
CAPITOLUL XXXIX_____447

CUVÂNTUL ÎNAINTE AL AUTORULUI LA EDIŢIA ROMÂNĂ

În operele mele, fie romane, fie piese de teatru; n-am căutat să mă zugrăvesc. Toate personajele sunt inventate. Le-am hărăzit o existenţă independentă de a mea.

Astfel, nu sunt Louis Darrieu, pe care îl veţi întâlni în Ordinea şi dezordinea. Îi place lui muzica, poezia, artele plastice? Nu.

Am dorit eu să joc un rol politic, să scriu articole despre socialism, despre condiţia muncitorilor? Nu încă.

Omul alege. El nu poate fi complet şi trebuie să urmeze o cale dictată de natura sa.

Totuşi mă regăsesc în Louis Darrieu. Asemeni lui, născut dintr-o familie înstărită, am făcut studii universitare, la adăpost de griji şi, asemeni lui, a venit vremea când am început să-mi pun întrebări privind regimul capitalist şi revoltătoarele sale nedreptăţi.

În 1940, cu ocazia invaziei germane, am văzut burghezia noastră preferând o înfrângere ruşinoasă şi colaborarea cu Hitler pierderii privilegiilor sale.

În 1976, văd dreapta franceză opunându-se pentru aceleaşi motive frontului comun al muncitorilor.

Istoria se repetă. În 1871, Comuna se ridică împotriva cercurilor de afaceri reprezentate de Thiers. El apăra avantajele bogătaşilor, averile ameninţate. Cine l-a sprijinit în timpul acestei săptămâni sângeroase? Conservatorii, bancherii, preoţii, într-un cuvânt toţi cei ce respingeau o societate nouă în care interesele lor materiale ar fi fost periclitate.

La Bruyère spunea: „Poporul n-are pic de spirit iar cei mari n-au pic de suflet: acela are un fond bun în ciuda aparenţelor; aceştia sunt superficiali şi se mărginesc la aparenţe. Trebuie să optez? Nu şovăi, sunt de partea poporului”.

Înlocuiţi „cei mari” cu „cei bogaţi” sau, mai bine, cu prietenii ordinii susţinuţi de forţele ordinii, şi veţi înţelege în ce sens mi-am orientat romanul.

Adevărata ordine se află însă de partea Comunei, iar dezordinea de partea versaiezilor.

Opresorul seamănă dezordine şi masacre.

Oprimatul este împuşcat pentru că a încercat să stabilească o ordine diferită, bazată pe egalitatea claselor.

Când veţi vizita Parisul, să treceţi şi pe la cimitirul Père-Lachaise. Acolo se ridică un zid în faţa căruia au fost răpuşi sălbatic sute de federaţi; un zid simplu fără altă podoabă decât amintirea.

Nu departe, „domnul” Thiers şi-a construit monumentul funerar, asemeni unei enorme case de bani.

Vreau să adaug două cuvinte. România este prima ţară străină care-mi publică romanul. Sunt mândru şi vă mulţumesc.

CLAUDE SPAAK

Romanul Ordinea şi dezordinea se desfăşoară pe fundalul istoric al Comunei din Paris.

Dacă în linii mari faptele sunt redate exact, cum să credem una sau alta din năstruşniciile pe care le citim? se vor întreba unii. O scenă la podul Saint-Cloud, una în faţa statuii lui Ludovic XIV la Versailles, sau alta petrecută după asasinatul monseniorului Darboy la închisoarea la Roquette?

Dar totul e conform realităţii, până şi detaliile mai puţin însemnate, cum ar fi gustarea de după-amiază şi raporturile sentimentale ale domnului Thiers cu soacra lui.

Cine ar putea născoci spusele unui Léonce Dupont, sau ale baronului de Bresles, sau ale abatelui Custines? Cu privire la aceştia din urmă, să-i trimitem pe sceptici la amintirile colonelului L... (Firmin-Didot 1871) şi ale abatelui Lamazou (Charles Douniol 1876). Se vor edifica asupra stării de spirit a acestor prieteni al ordinii înainte şi după căderea Comunei.

CAPITOLUL I

MIROSIND A VARZĂ JILAVA, CĂ-ruţa trasă de măgar înainta pe drum. La fiecare hârtop, lanterna i se legăna, abia luminând la doi paşi, iar picurii de ploaie amestecaţi cu fulgii de zăpadă ce cădeau fără încetare îngreunau mersul convoiului.

Alte căruţe pline cu legume, cele din faţă sau cele din urma ei, înaintau agale.

Sub coviltir, Louis, înţepenit între ţăranul care ţinea hăţurile şi coşul în care-i moţăiau raţele, cercetă noaptea: după socotelile lui, postul de demarcaţie era pe-aproape.

Vecinul îi atinse braţul.

— Uşor, băiete. Necazurile încep abia de-acum încolo.

De la ieşirea din Saint-Denis, mergeau de-a lungul unor întinderi învăluite în ceaţă, fără să întâlnească o lumină, o casă. Doar copitele şi roţile făceau un zgomot moale, în noroiul ce împroşca uneori.

— Ei drăcie, îmi plac mai mult căştile ţuguiate[1] decât parizienii. Plătesc mai bine acuma, de când s-a încheiat armistiţiul. Numai că vitejii ăştia vor unt: varza mea nu-i interesează.

— Fiecare cu gustul lui, răspunse Louis.

Ţăranul ăsta îl scotea din sărite. Nu mai contenea lăudând meritele prusacilor. Totuşi, prudenţa îl îndemnă să se împace cu el.

Reluă, mai îngăduitor:

— Despre ce necazuri vorbeşti? Viaţa nu-i normală la Paris?

— Normală! Cei din garda naţională primesc o soldă de

[1] Căştile purtate de soldaţii germani din armate de ocupaţie (N. tr.).

trei franci pe zi ca să nu facă altceva decât baricade împotriva guvernului. Răcnesc, bat străzile şi toată ziua trag la măsea. Să fie, aşa, un păhărel, mai merge. Dacă-mi faci dumneata cinste, nu te refuz. Dar deunăzi, mai mulţi manifestanţi, după ce-au aruncat un poliţist în Sena, i-au mai tras şi o rafală de gloanţe. Asta-i treabă, tinere? Băieţii se lasă duşi de-o mână de nemernici: Franţa nu mai e a francezilor.

Şi pocni din bici.

— Totul ar merge mai bine dacă i-am izgoni pe străini.

— Să începem cu prusacii, spuse Louis.

Măgarul alunecă pe caldarâm. Ţăranul, care trăsese o înjurătură, nu auzi răspunsul. Mai bine.

Înfăşurat în pătura ce mirosea a grajd, cu capul sprijinit de coviltirul umed, Louis închise ochii.

Înainte de-a da peste bădăranul ăsta, întâlnise câţiva oameni de treabă de când dezertase. Cu înfăţişarea lui plăcută, toată lumea îl ajuta, îi dădea haine şi chiar ceva bani. Şi, la drept vorbind, cine gândea altfel? Războiul se terminase, era pierdut, trebuia să te deprinzi, deşi costase două provincii şi mai multe miliarde.

Astfel, un notar din Verdun:

— Darrieu? Nu-i un Darrieu în Gironde? Un viticultor?

— E chiar tata.

Şi să mi te ţii masă întinsă, servitoarea aduse o ciosvârtă de berbec. Pe fereastră se vedea, în piaţă, o companie impecabilă de bavarezi care făceau manevre.

— Nu sunt răi, observă gazda.

Nici el nu era. La desert, râdea din toată inima în timp ce soldatul îşi depăna povestea.

— Câţi ai omorât?

— Niciunul.

— Păcat.

Totuşi: era un erou şi fiecare voia să afle câte ceva despre bătălii.

Dar despre Bazaine asistenţa evita să vorbească[2].

Nici Louis nu mărturisea că, deşi tremurase de nenumărate ori lângă ţeava tunului, nu evadase decât cu speranţa de-a se bate din nou.

La fiecare popas, lumea îi repeta:

— Alegerile sunt mulţumitoare: Adunarea naţională, regalistă, va menţine ordinea: uite, renta, e sigură; datorită lui Thiers, afacerile vor începe iar.

— Un prieten al familiei noastre, mărturisea fostul prizonier.

— Ce vorbeşti!

Dintr-o dată atmosfera se încălzea, deşi Louis n-avea nimic de spus despre marele om, decât că era foarte mic de statură şi purta perucă.

Îşi lua apoi rămas bun şi – din nou la drum.

După o iarnă grea, ploaia deasă şi măruntă scălda câmpul. Ploua zi şi noapte; prin curţile fermelor butoaiele se revărsau. Iar drumul se întindea în faţa ochilor, cu gropi pline de băltoace în care picăturile făceau rotocoale, în timp ce, tristă şi rece, ploaia gonită de vânt pătrundea prin pătura infectă.

— Iată-ne de partea franceză, zise ţăranul.

Louis abia zărise casca ţuguiată; omul şedea la o masă înăuntrul postului. Cu spatele la sobă, îşi citea ziarul.

Încă un vajnic prusac.

În stânga, la răsărit, cerul căpăta nuanţa acoperişurilor de ardezie. În partea opusă, o masă întunecată.

— Montmartre?

— Chiar aşa.

— Sosim curând?

— Într-o jumătate de oră. Cine călătoreşte cu trenul merge mai repede, dar trebuie s-arate actele. Vezi, eu nu

[2] Achille Bazaine, mareşal al Franţei (1811—1888), era desigur considerat de burghezie drept apărător al intereselor sale de clasă şi mare patriot. La 27 octombrie 1870, în calitate de generalisim, predă armata în mâinile prusacilor, fără luptă, la Metz. Condamnat la moarte pentru înaltă trădare, după război, este graţiat. (Nota autorului pentru ediţia română.)

te-ntreb cine eşti.

Scoase mâna afară:

— Toarnă mai puţin.

Pe marginea şoselei, câteva case cu obloanele închise, dar brăzdate de lumină, se trezeau. Măgarul începu să tropăie.

Aşadar, căruţa se clătină pe podul de lemn, îşi făcu intrarea prin Porte de la Chapelle în zorii zilei de 18 martie 1871, apoi începu să suie o colină printre grădini tăiate de uliţele Perilor, Popii şi Trandafirilor; un oraş dar, de fapt, tot un sat. Nerăbdător, tânărul îşi strânse bagajul, pălăria de pai, coşul, bastonul gros.

— Luaţi şi păsările?

— Le-am plătit doar.

Şi, cum se vedea bulevardul, sări strigând:

— Salutare!

Doar aşa, de politeţe.

De data asta, era într-adevăr liber.

După două sute cincizeci şi şapte de zile de absenţă, de război, de închisoare, după atâta umilinţă şi mânie, viaţa începea din nou aici, înaintea unei faţade obscure, a unui felinar stins. N-o să uite niciodată, nici căruţa care se îndepărta cu lanterna-i galbenă pe şoseaua lucioasă, nici dangătul de clopote cărora alte clopote le răspundeau din depărtări.

— Sărbătoresc întoarcerea mea, gândea Louis fără să creadă.

La aceste vorbe, o fereastră se deschise deasupra capului său şi un bărbat în cămaşă se arătă.

— Auziţi?

— Ce?

— Clopotul de alarmă!

Şi, cu o voce stridentă, răcni:

— La arme!

Deodată, scările se umplură de paşi grăbiţi, uşile se trântiră; în ciuda ploii, oameni îmbrăcaţi pe jumătate se avântau spre bulevardul Rochechouart; unii, mai friguroşi,

îşi trăgeau bluzele, mulţi aveau puşcă, şi toţi păreau să ştie încotro aleargă. Un puşti bătea toba.

Straşnic oraş Parisul ăsta, gândea Louis, îmbrâncit dar încântat.

La prima răscruce, grupuri de bărbaţi şi femei coborau sau urcau străzile învecinate, grăbindu-se şi ei spre piaţa Clichy. Pe scurt, un incendiu sau un alt cataclism mobiliza într-acolo locuitorii din cartier şi de aiurea.

Dincolo de răspântia Poissonnière-Ornano, o stavilă oprea coloana să înainteze: aceasta se strângea din ce în ce mai compactă.

Gărzi naţionale, cu palton negru şi pantaloni cafenii cu vipuşcă roşie, căutau să-şi croiască drum prin mulţime, o mulţime ciudată care nu dorea decât să facă haz, deşi era foarte mânioasă.

Cu o mână apărându-şi coşul, Louis trase un federat[3] de centiron.

— Ei, domnule! Puteţi să-mi spuneţi încotro mergem?

— Spre colină, cetăţene.

— Pentru ce...?

Fu examinat de la pălăria de pai până la galoşi.

— La tine-n sat n-ai auzit vorbindu-se de tunuri?

— Nu sunt ţăran şi...

— ...atunci astea nu sunt raţe!

În jur, glumeţii pufneau în râs.

— Adunarea vrea să ne ia tunurile şi să le dea căştilor ţuguiate. Îi arătăm noi ce fel de oameni sunt parizienii.

Asta, pentru toţi cei de faţă. Dovada? O cumătră se porni să strige:

— Trăiască garda naţională!

Iar ecoul răspunse:

— Jos guvernul!

...în timp ce mulţimea pornea din nou în marş. De fapt, Thiers nu-şi condusese prea rău treburile, cel puţin la început. Înainte de revărsatul zorilor, grenadierii şi

[3] Nume dat membrilor gărzilor naţionale din batalioanele pariziene în timpul Comunei din Paris, 1871 (N. tr.).

vânătorii, pe picior de război, pornesc la asaltul cartierului Montmartre încă adormit. Obiectivul e locul viran unde faimoasele obuziere, vreo sută, ruginesc uitate în ploaie. Grosul trupelor se opreşte la jumătatea povârnişului, în timp ce o mână de soldaţi se avântă mai sus şi pun mâna pe armele părăsite.

În momentul acela se ridică o problemă pe care statul major n-a prevăzut-o: pentru a le lua de acolo, e nevoie de atelaje. Dar nu-i nimic, le vor împinge pe pantă.

Şi iată-le rostogolindu-se la vale într-un zgomot de tunet.

Montmartre se trezeşte.

„Cetăţenii buni să se despartă de cei răi, să ajute forţa publică în loc să i se opună”, sugerează afişul guvernului.

Foarte just.

Din nenorocire, în arondismentul XVIII, un nebun are ideea să tragă clopotul de la Saint-Pierre. Acest apel scoală din pat zece mii de afurisiţi, Sunt neliniştiţi, se strâng laolaltă, se supără.

În piaţa Clichy, regimentul 88, în rezervă, zgribulit şi cu burta goală, nu se îngrijorează încă deşi zorile se ivesc primejdioase. Ei n-au venit decât pentru tunuri; ordinul depinde de sergenţii din oraş, nişte babalâci[4] totdeauna gata să pună şaua pe nemulţumiţi.

Oricine ştie, chiar generalul care comandă piaţa Tertre, că uliţele unui sat nu sunt câmp de manevre. Cum să scapi de plebea care într-o zi de răzmeriţă se loveşte tot timpul de tine, pătrunde în rândurile tale şi-ţi taie calea?

Într-un cuvânt, cine vrea să prindă e prins: plasa se strânge. Îngrijoraţi, ofiţerii îşi întreabă comandantul; e de datoria lui să-i scoată din cursă.

— Baioneta la armă!

În picioare în şa, generalul îşi scoate sabia; ordinul trece din gură în gură.

— Baioneta la armă!

Metalul străluceşte.

[4] *ratapoil* – veteran al primului imperiu (N. tr.)

Acum mulţimea se teme, se dă înapoi. Soldaţii se regrupează. Dar şi mulţimea. Iată-i din nou faţă-n faţă.

— Foc! dă comanda generalul.

— Vreţi să trageţi asupra poporului? strigă un federal Suntem fraţi.

Zece, douăzeci de glasuri reiau în acelaşi timp:

— Suntem fraţi.

La rândul lor, puşcaşii ezită; e de ajuns această şovăială, că femeile se aruncă înainte, se lipesc de ei şi, din ambele părţi, armele se ridică.

O oră mai târziu, la Gégène, cârciumarul de la Château-Rouge, Louis, ultimul sosit, se amesteca printre muşteriii care sărbătoreau victoria.

Muncitorii strigau „Trăiască armata”. „Trăiască poporul” răspundeau puşcaşii. Toată lumea râdea, plângea, se îmbrăţişa ca în familie.

Apoi fiecare comenta.

— L-ai văzut pe generalul…

— …Lecomte…

— …cum înainta să-şi adune oamenii?

— Ba greşeşti, cetăţene. Oamenii l-au reţinut, trăgând de coada calului.

— L-au azvârlit de pe şa.

— L-au pălmuit.

— Călcat în picioare.

— Nu cine ştie ce. Pentru un ticălos care voia să ne măcelărească, scapă ieftin, Lecomte ăsta.

— Unde e?

— Gégène l-a zăvorât sus într-un dulap.

— Eu i-aş fi vârât sabia în burtă.

— Trebuia să-l punem să-şi înghită maţele.

Să te porţi chiar aşa cu un chipiu aurit, socoti Louis, care slujise în respectul faţă de superiori.

Sprijiniţi de tejghea, înghesuiţi, plini de noroi, mâncau acum pâine cu brânză.

Cârciumarul îşi făcea de lucru prin piaţă, în jurul bazinului şi sub umbrar unde alţi învingători, vreo mie

poate, se odihneau.

Louis oferi o coajă de pâine raţelor sale.

— Sunt pentru gazda mea.

Nimeni nu-l asculta; afară, un combatant ursuz, cu puşca în bandulieră şi pistoalele la centură, se sui pe-o masă.

Aplauze.

— Cine e?

— Taci din gură! Ascultă, ţărane.

La care, numitul Darrieu nu înţelese decât pe jumătate injuriile cu care necunoscutul îl dobora pe-un oarecare Aurelles de Paladine, comandant al gărzii naţionale, dar vândut prusacilor, şi care nu era acolo ca să se apere. Adunarea? Un bordel! Thiers? Un sfrijit. Parisul înfometat, cedat? O trădare.

— Huo, huo, se auzea de fiecare dată.

Apoi, la cuvântul „Republică”, un strigăt cuprinse piaţa, apoi urlete şi tropăituri.

— Cetăţeni…

Oratorul cerea linişte.

— Cetăţeni, în momentul acesta, douăzeci de mii de oameni, sub ordinele lui Vinoy, se îndreaptă spre periferii. Vor să pună mâna pe reprezentanţii noştri pentru a-i preda justiţiei militare. Scopul lor e să sfărâme Comitetul central al gărzii naţionale!

Să fie oare o lovitură de stat? Afaceriştii, defetiştii, o adunătură de popi şi de regalişti se pregătesc pe tăcute să-i sugrume pe patrioţi?

Iar vocea, găsind sprijin în mulţime, continuă:

— Întoarceţi-vă în cartierele voastre. Ca şi la Montmartre, fraternizaţi cu soldaţii. Trupele sunt de partea noastră. Ele nu vor trage niciodată asupra poporului.

Apoi, îndrăzneţul sare jos, federaţii îşi recuperează puştile cu capse, femeile suliţele, reteveiele şi piaţa se goleşte pe trei sferturi.

În ploaie, o bătrână îşi clăteşte rufele în bazin.

Spune:

— Curăţenia înainte de orice.

Louis, care nu se mai miră de nimic, sună adunarea raţelor sale; cu tot cerul acoperit, ce zi frumoasă!

Bate de ora zece.

La primul etaj al pavilionului de cărămidă roşie, Clemenceau, primarul arondismentului, îl interoga pe general. Nu-i prea popular tânărul ăsta deputat, cu un picior la Versailles, cu altul la Paris, care nu vrea să supere pe nimeni. La drept vorbind, ar fi nostim să ia la întrebări un ofiţer superior, dar de aici şi până la a-i frânge gâtul! Or, tocmai asta cer cei care i-au dat votul.

Era o treabă care merita să fie făcută dacă în depărtare nu s-ar fi auzit focuri de armă.

Louis aleargă, o ia la vale pe o stradă către mirosul de praf de puşcă.

Ce se petrece?

Într-o parte, regimentul 88 ocupă în adâncime bulevardul Rochechouart. Barând şoseaua, lipindu-se de ziduri, poporul încearcă să se replieze şi să pătrundă în rândurile puşcaşilor. Într-un cuvânt, manevra se repetă.

Doi-trei soldaţi se alătură ofiţerilor care le comandă să tragă. Au tras, ce-i drept, dar în aer. Ca pentru a spune „nu suntem de acord”. La acest semnal, regimentul imobil până atunci începe să şovăie, să se înmoaie, să se dezagrege.

Aici se cântă, se dansează, e un iarmaroc, o chermeză unde adversarii repurtează aceeaşi victorie şi-şi spun unii altora fraţi din toată inima.

Louis, care şi-a lăsat coşul jos, se agită şi zbiară împreună cu ceilalţi. Nu-i momentul să fie remarcat. De altfel, e fericit că nu s-a făcut vărsare de sânge.

Deodată însă izbucnesc strigăte dinspre piaţa Clichy. De bucurie? Nu. Muncitori, femei, militari se trântesc la pământ de-a valma; e un castel din cărţi de joc care se prăbuşeşte; bulevardul pare presărat cu cadavre. Căci cavaleriştii de la Susbielle, o secţie, încearcă să cureţe

terenul. Pe cai negri, cu coama în vânt, înaintează. Mizerabilii şi-au scos sabia din teacă şi-i lovesc pe cei ce refuză să se risipească.

Împietrit, Louis stă nemişcat. Cum? Francezii să-i măcelărească pe francezi?

Or, drept în faţa lui, un muncitor vrea să fugă şi întoarce spatele vânătorilor. Şarja îl descoperă. Un sergent ridică braţul.

Atunci, Louis înaintează, ţâşneşte mai bine zis, şi deviază lovitura ce putea fi mortală; cum cavaleristul îşi pierde echilibrul şi cade, cei doi cetăţeni se rostogolesc, încleştaţi, plini de noroi, dar teferi.

Totul n-a durat decât o clipă. Nimeni dintre cei care se ridică n-a văzut încăierarea. Salvat şi salvator se scoală de jos şi se pipăie.

— Eşti rănit?

— Nu, dar tu?

— Nicio zgârietură. E-un noroc, căci fără tine, ticălosul ăsta îmi despica ţeasta.

Omul, cu un genunchi pe pieptul vânătorului, e gata să-l sugrume, dar Louis îl opreşte.

— Uşurel, că o să-ţi pară rău…

Îl ridică pe zdrahon şi-l pălmuieşte.

— Şterge-o.

Pe jos de data asta, dar în goană, sergentul dispare.

— Eşti bun la inimă, oftează muncitorul. Eu l-aş fi omorât. Dar trebuie să fim creştini.

— Pentru un creştin şi palma era prea mult, răspunde Louis, care iarăşi se amuză. Cum te cheamă?

— Milliardet.

— Şi pe mine Darrieu.

Cine nu se îmbrăţişează astăzi? Mulţimea nu-i deloc surprinsă văzându-i pe cei doi cum se strâng în braţe.

Apoi răsuflară puţin, aşezaţi pe trotuar. Vânătorii, care n-au dat decât o bătălie dezorganizată, lasă în urmă câţiva răniţi, ridicaţi mai târziu; doar cât să bea o bere, şi cazmalele trec din mână-n mână: din prudenţă, trebuie să

se ridice o baricadă.

— De-acum suntem fraţi şi la bine şi la rău, declară Milliardet, a cărui voce mai tremură încă. Ştergându-şi faţa cu dosul mâinii, constată:

— Nu eşti ţăran…

— De unde ştii?

— După mâini şi după batistă. E din olandă. Sunt comisionar la fraţii Capugot, lenjerie de toate soiurile.

— E ultima care mi-a rămas.

Şi Louis îşi povesteşte viaţa. Cu toată încrederea. Milliardet e roşcovan, bondoc, urât, dar cinstit. Se vede cât de colo.

Serios, celălalt ascultă despre Saint-Privat[5], evadarea, speranţa lui de a continua să lupte.

Mucalit, zâmbeşte:

— Ce-ar zice tatăl tău să afle că te lauzi cu tovărăşia unor muncitori? Bine, hai să te lămuresc. Parisul s-a schimbat de la plecarea ta. Toţi burghezii sunt nişte laşi. Cât despre patrioţi, priveşte: numai sărăntoci. Iată pentru ce ne batem astăzi.

O femeie le întinse cazmaua:

— E rândul vostru, puturoşilor.

Suna amiaza. Majoritatea distrugătorilor-constructori, atraşi de supă, se întoarseră acasă; cei mai puţin înfometaţi rămaseră la lucru.

Milliardet îi spuse lui Louis:

— Vom mânca, liniştește-te. Portăreasa de la 37 ne pregăteşte o tocană.

Luând loc în şirul lucrătorilor, continuă:

— La 4 septembrie, am obţinut republica. Dar să nu ne amăgim: poporul s-a pomenit dus de nas la fel ca înainte. Poporul îi voia pe Blanqui, pe Delescluze. Îl cunoşti pe Delescluze?

— Nu.

— Păcat. După Dumnezeu, e tatăl nostru al tuturor. Ne-

[5] Saint-Privat, capitală de canton din departamentul Corezze, la sud de Limousin. (N. tr.).

au închis gura cu Trochu! Îţi dai seama? Un general care spune: „Îi prefer pe prusaci socialiştilor. Cu prusacii, nu-i niciun pericol pentru portofelul meu!”

Dezlănţuit, Milliardet depăna acum toată povestea asediului, de la şobolanul de douăzeci de centime până la Bismarck pe Champs-Elysées şi, copleşit de acest noian de cuvinte, Louis încerca în zadar să spună şi el ceva. Fofilându-se între două paranteze, suspină:

— Ţie nu ţi-e foame?

La drept vorbind, republicanii începeau să-l plictisească.

Dar federatul reluă:

— Pariez pe ce vrei că Thiers încasează comision pentru miliardele pe care le vom plăti noi.

— E normal să plăteşti: doar te cheamă Milliardet.

Piatra de caldarâm pe care acesta se pregătea s-o arunce rămase o clipă suspendată, apoi gluma croindu-şi drum:

— Nu m-am gândit la asta.

Şi izbucni în râs.

O oală descoperită şi fumegândă, adusă şi pusă pe-o bancă de portăreasa de la 37, strânse ultimul careu de patrioţi.

După ce îndatoritoarea persoană îşi oferi cu împrumut farfuriile, Milliardet începu împărţeala cu îngerul său păzitor.

— Fără el, aş fi acum la morgă.

Modest, triumfător, Louis, după ce adulmecă tocana, îşi vârî degetele în pală.

O! Dar cu ce zeamă era făcută fiertura asta?

— Mizerabila! A pus la foc raţele mele!

— Ne vom vedea curând, promise Milliardet. Vino să prânzeşti la Cité des Roses. E în arondismentul XI, pe Quai de Jemmapes. Ai să le cunoşti pe nevastă-mea şi pe Nanette.

După un ultim jurământ de prietenie, îngerul păzitor o

porni la pas. Era grăbit să renunţe la deghizarea lui, să se îmbăieze, într-un cuvânt, să se simtă iar burghez.

Apoi? Apoi îi va telegrafia „tăticului”: „întors cu bine, toată dragostea”, apoi va face o vizită omului de afaceri al familiei sau... Louis verifică dacă scrisoarea mai era sub bluză: ar trebui să i-o ducă bietei Alice, dar o va face mâine.

Ploaia stătuse. Cerul albastru se curăţase de norii plumburii, iar pe străzile ce exalau un miros uitat de bălegar primăvara şovăia, încetişor. În grupuri mici, oamenii se adunau spre a comenta noutăţile: totul mergea bine, fără îndoială, de vreme ce se deschideau prăvăliile; o răzmeriţă nu-i o revoluţie, iar Parisul văzuse destule până atunci.

Louis nu observă o anumită fierbere decât la Tuileries. Grilajul grădinii era închis... Păcat. Înainte de război, era plăcut să te aşezi aici o clipă, vara.

Şi-n fine, Sena... Se opri pe pod pentru a privi apa atât de tânără, atât de gânditoare, ce curgea între pietrele bătrâne.

Trecuse aproape un an, dar decorul rămăsese acelaşi: numai el se schimbase.

Numai el? Viitorul avea s-o spună.

În faţa Corpului legislativ, mitraliorii făceau de gardă. O santinelă îi porunci s-o ia din loc. Aşadar, ziua ar putea să-i rezerve surprize...

Una din ele Louis o încercă în strada Buci, pe locul unde odinioară se ridica pensiunea lui.

Nu mai rămăsese decât o grămadă de moloz îndărătul unui gard de uluci.

— Vasăzică, exclamă el uimit, Milliardet are dreptate: Parisul nu mai e acelaşi!

Între alte două, casa se năruise cu totul. Nenorocirea făcuse ca tocmai casa lui să se prăbuşească: scândurile desprinse îi permiteau să măsoare dezastrul. Haine, lenjerie, toată îmbrăcămintea lăsată cu nouă luni în urmă putrezea desigur acolo, sub dărâmături.

Şi poate, odată cu ele, gazda lui!

— Doamna Brico a scăpat din bombardamentul din ianuarie, îl înştiinţă un vecin. Obuzul a căzut chiar în momentul când ea ieşea din casă. Şi unde mai pui, imobilul a ars.

Într-adevăi, se mai simţea miros de incendiu.

— Cu-atât mai bine pentru ea. Dar eu mi-am pierdut lucrurile.

În joacă, uşor, câteve picături de ploaie începeau să cadă.

— Nu eşti singurul sinistrat din cartier. Malul stâng a suferit mult în timpul asediului. Astfel, pe strada Canettes…

— Puţin îmi pasă mie de strada Canettes. Du-te dracului.

— Bădăranule!

Jignit, vecinul intră în casă, în timp ce burlanele se porneau din nou să cânte.

Cu capul plecat, Louis cugeta. Unde să se ducă? În costumul ăsta! Şi ud până la piele!

Atunci, luând cerul martor nenorocirii sale:

De-i ploaie, cum în tihnă petreci uitând de vreme?

Căci resemnat deja, situaţia i se părea mai curând hazlie decât dramatică.

Surpriză: o voce îi răspunse:

Eu unul ascult apa pe apă cum se cerne.

Pe celălalt trotuar, un om de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat cu un macferlan, privea amuzat, apoi traversa strada.

— Mă miram eu ca un ţăran să recite din Theophile Gautier, declară trecătorul. Dar mi se pare că te cunosc. Nu cumva eşti Louis Darrieu?

— Exact.

Unde îl întâlnise oare pe noul venit? Chipul acesta, foarte frumos, deşi brăzdat de riduri, îi amintea de cineva.

— Nu mai ţii minte? Eram, dumneata, fratele dumitale şi cu mine, la serata pe care a dat-o familia Bernard în

ajunul războiului. Fiica lor îşi făcea, intrarea în lume, cum se zice!

Se prezentă:

— François de Révoir. După ce m-a îmbrâncit, gâsculiţa mi-a vărsat o ceaşcă de ceai pe plastron. Ai făcut atunci un haz nebun. Astăzi, cel mai ud dintre noi doi mi se pare că eşti dumneata!

Ochii-i zâmbeau, maliţioşi.

— Fără să mă amestec în secretele dumitale, te întorci de la Pontoise? Sau de la carnaval?

Şi foarte repede, pentru a corecta ceea ce putea, să pară jignitor în cuvintele lui:

— Dacă te pot ajuta, foloseşte-te de mine, dragă domnule.

Louis recunoştea că seamănă cu o felie de pâine căzută într-un castron cu supă. Dar avea o scuză: venea într-un suflet din Alsacia, în marş forţat... pentru a se bate cu prusacii.

Şi iată ce găsea la întoarcere: ruine.

Pentru un trecător, contrastul între cei doi bărbaţi care, braţ la braţ, se plimbau prin ploaie, trebuie să fi fost bizar: unul în bluză albastră, murdară şi ruptă, purtând pe cap vestigiile unei pălării de pai, povestindu-şi odiseea celuilalt, înmănuşat, care se îmbrăca la cel mai rafinat croitor din Paris.

Totuşi primul istorisea de zor, cu tot atâta dezinvoltură de parc-ar fi purtat botinele celui de-al doilea.

— Teamă mi-e că-ţi faci cam multe iluzii, spuse în fine domnul de Révoir. Francezul e mărginit. Dar după corecţia pe care au primit-o compatrioţii noştri, s-au lecuit pentru multă vreme de aventuri.

Şi fără nicio trecere:

— Ştii că fratele dumitale e ceva în cabinetul lui Thiers? Un fel de ataşat?

Rosti aceste cuvinte cu o nuanţă de dispreţ, ca şi cum ataşatul ar fi fost un căţel sau un papagal.

— Nu ştiam.

Pe Louis nu-l interesa. Nu-l iubea pe Roger, îl vedea rar. Nu era de mirare că acesta făcea politică într-un guvern prezidat de prietenul familiei.

— Nu-i semeni. Ia-o ca un compliment. Îmi permit să spun că Thiers nu-i decât un prăvăliaş. Dar să lăsăm. De vreme ce ai ajuns să te adăposteşti pe această grămadă de pietre, îţi ofer o cameră la mine, până când vei găsi ceva mai bun. Doamna de Révoir va fi fericită să te primească.

— În halul ăsta!

— Te îmbrac eu! avem aceleaşi măsuri. Nu, un refuz n-ar fi politicos.

Louis îl urmă, încântat de întorsătura pe care o luau nenorocirile sale.

„Vicontele – e titlul său, cred – este cel mai îndatoritor dintre oameni şi cel mai generos. Iar eu, abia sosit, prânzesc cu poporul şi cinez cu nobilimea. Iată-mă copleşit.”

Pe drum, protectorul îl informă:

— Am făcut o plimbare prin Paris. Incidentele din Montmartre se repetă cam peste tot. În parcul Luxemburg, un regiment s-a predat federaţilor, care au pus deja stăpânire pe arondismentele XI şi XIV. La primărie, Ferry, primarul, e prizonierul lor. Începând de astă-seară, capitala ar putea fi în mâinile Comitetului central al gărzii naţionale.

— Şi e bine?

— N-am nicio părere: viaţa e şi-aşa destul de complicată fără să mă mai amestec şi eu în treburile publice. Dar să sperăm că spectatorii, ca mine, vor avea cu ce să se distreze. Atenţie…

Un cupeu, tras de-un cal famelic, era gata să-i răstoarne pe lângă Quai d’Orsay. Frumoasă, o femeie tânără se arătă în dreptul portierei. François se înclină în direcţia ei.

— Clotilde de Bresles, spuse el, verişoara mea prin alianţă. Suntem vecini. E o gâsculiţă fermecătoare, de

altfel. Soţul ei e colonel. Şi prost... bineînţeles. O, iartă-mă!

— De ce?

— Nu eşti militar înfocat?

— Sunt mai cu seamă istovit. N-am dormit de treizeci şi şase de ore.

— Ajungem.

Au intrat pe poartă şi au traversat o grădiniţă. Faţada de piatră albă, cu ferestrele înalte, având deasupra mici frontoane, data din secolul trecut. Trandafiri, amestecaţi cu clematite, se căţărau până la balcoane.

— Vara, e încântător, zise François. Doamnei de Révoir îi plac mult florile şi suntem fericiţi că Haussmann n-a trecut pe-aici[6]. Îndărătul casei, cealaltă grădină, mai mare, se întindea până în rue de Lille.

Lovi cu ciocanul în uşă.

— În timpul asediului, am reuşit să păstrăm doi-trei servitori. Soţia mea o să-ţi explice cum s-a descurcat pentru ca oamenii noştri să nu moară de foame. Dar trebuie să fi ieşit, căci după-amiezele şi le dedică săracilor.

În holul cu dale albe şi negre, o uşă cu geamuri lăsa să se vadă copacii şi peluza; pereţii erau tapisaţi cu mătase, dar pe fondul unei tapiserii, un vechi orologiu ticăia, molcom.

Un parfum nedefinit îl impresionă plăcut pe Louis în timp ce suiau scara cu trepte largi.

Servitorul, care-i luase pălăria, încheia alaiul, uimit că un asemenea oaspete nu intră pe la bucătărie.

Pe palier, sau în anticameră, două console susţineau cu demnitate câte-o vază chinezească: astfel, întreaga locuinţă dădea o impresie de ordine şi de linişte.

— Să începem cu îmbrăcămintea.

[6] Georges Haussmann, administrator francez, născut la Paris (1809 – 1891). Prefect de Sena (1853 – 1870). Lui i se datoresc importante lucrări urbanistice printre care „marile bulevarde” ale Parisului (unul îi poartă numele) ce au necesitat demolări de amploare la care se face aluzie aici (N. tr.)

François îl introduse într-o încăpere destinată dulapurilor.

— Ce preferi? Jachetă, redingotă sau veston? Vestonul e mai puţin sever. Iată-l pe acesta vineţiu, ţi-ar veni bine. L-aş vedea însoţit de-o cămaşă plisată, o vestă guşa-porumbelului şi-un pantalon de aceeaşi nuanţă. Acum se poartă uşor strâns pe picior.

Apoi râse.

— Trebuie oare să-ţi vorbesc despre moda care în ultimele zece luni a rămas neschimbată? Dar destul cu joaca de-a păpuşile. Servitorul îţi va aduce ceea ce vei alege. Cinăm la ora opt.

Brusc, se întoarse şi ieşi, pentru a evită mulţumiri inutile.

Ciudat om…

Camera lui Louis avea o fereastră ce dădea spre Sena. Se aplecă peste balustradă. Spre dreapta, în ceaţă, se contura în tonuri de cenuşiu castelul Tuileries; în faţa lui se afla podul unde se oprise adineaori şi pe care nu-l mai ocupau mitraliorii, iar în stânga, corpul legislativ ascundea Ministerul Afacerilor Străine.

„Ce-ar zice Roger să ştie că sunt vecinul lui? Dar Milliardet, să afle că mi-am schimbat bluza cu un veston vineţiu?”

Ploaia cădea neîncetat peste fluviul ce avea s-o poarte. Din când în când, o trăsură, trecători grăbiţi. Văzut de-aici, Parisul ar fi fost Parisul dintotdeauna – un amurg de martie care se va sfârşi în curând la lumina felinarelor – dacă în colţul străzii Rivoli câţiva federaţi n-ar fi ridicat o baricadă.

Louis închise obloanele.

Casa părea pustie. În ciuda sau tocmai din cauza tic-tac-ului venit din hol, tăcerea era adâncă, regulată: o tăcere de orologiu.

Vag şi foarte depărtat, în somn, i se păru că aude zgomotul unei trăsuri trecând pe pietrişul grădinii.

CAPITOLUL II

Jurnalul lui Roger. 18 martie 1871.

THIERS TRIMITE SA MĂ SCOALE la ora şase. O, nu-i o sinecură să fii secretarul bătrânului, dar de data asta are scuze să nu-mi respecte somnul: vom trăi o zi istorică.

Când pătrund în cabinetul său, mă primeşte prost dispus şi-mi întinde o caricatură din Eclipsa[7] care-l prezintă purtând pe cap o cască ţuguiată. Îmi stăpânesc un zâmbet: desenul e plin de haz.

„Adu-mi aminte, îmi spune, să vorbesc cu Dufaure. Dacă jurnalul ăsta îşi continuă campania împotriva persoanei mele, va avea soarta lui Père Duchesne[8] . Am să-l interzic.”

Euforia de-aseară la vestea arestării lui Blanqui a trecut. Mi s-a dat ordin să telegrafiez prefectului de Lot ca ticălosul să fie transportat la închisoarea din Figeac.

Îl găsesc pe bătrân gata de plecare şi, deşi vremea e urâtă, străbatem pe jos drumul până la Luvru, unde urmează să aibă loc un important consiliu de război. E încă noapte.

Parisul e calm.

Adăpostit sub umbrela mea, îmi destăinuie că Favre a greşit cerând lui Bismarck ca prusacii să lase gărzii

[7] *Eclipsa*, ziar satiric săptămânal, întemeiat în 1866 de François Polo, după suprimarea *Lunei* (N. tr.).

[8] *Père Duchesne*, ziar apărut în 1871; titlu inspirat de numele unui tip popular consacrat prin intermediul farsei şi al teatrului. Acest personaj simbolic era considerat ca exprimând ân 1789, opiniile politice ale poporului din Paris (N. tr.).

naţionale armele. Să fi fost el în locul ministrului Afacerilor Străine, ar fi propus, dimpotrivă, dezarmarea Parisului. Răspunderea acestei măsuri nu-i va reveni lui în dimineaţa asta.

Vinoy[9] şi statul său major ne aşteaptă într-o sală de la parter.

Pe masă se află planul capitalei. Generalul explică:

— Efectivele sunt de patru divizii (Susbielle, Faron, Barry şi Maud'hui). Primăria, pivotul operaţiei, e ocupată de generalul Derroja. După ce vor fi controlat bulevardele şi marile căi de acces, trupele noastre vor putea uşor să pună mâna pe arsenalele răspândite în cele douăzeci de arondismente.

Vinoy pare încrezător. Bătrânul, îl ştiu eu: când îşi scoate şi-şi pune mereu ochelarii, e nervos. Azi-noapte, proclamaţia i-a fost luată în râs. Care e moralul regimentelor? Iar Aurelles de Paladine, de ce nu-i aici?

În sfârşit, iată-l aducându-şi propria-i proclamaţie. Patronul meu, neîncrezător, o citeşte la lumina unei lumânări. Totuşi e bine compusă. Începe astfel: „Comandantul gărzii naţionale vă cheamă să vă apăraţi oraşul, familiile şi proprietăţile."

În timp ce se luminează de ziuă, mâncăm. Am observat mai de mult că, la şaptezeci şi cinci de ani, preşedintele are o poftă de mâncare zdravănă. Apoi Vinoy se suie pe cal. Se duce să-şi inspecteze regimentele.

Timpul trece. Ploaia se înteţeşte.

Curând sosesc primele ştafete. Dacă armata înaintează după planul prevăzut, la Montmartre, Susbielle va fi obligat să accepte lupta. Regimentul 88 tiraliori chiar fraterniza cu populaţia.

Comitetul central al gărzii naţionale nu trebuie cu

[9] Joseph Vinoy, general francez (1800 – 1880). Comandant al corpului 13 de armată în 1870; după înfrângerea de la Sedan, şi-a adus trupelele de la Mézières la Paris, unde a participat, în timpul asediului, la apărarea capitalei. La 22 ianuarie 1871, l-a înlocuit pe Trochau în fruntea armatei din Paris, iar după armistiţiu s-a alăturat trupelor din Versailles. (N. tr.).

niciun preţ să aibă timp să-şi revină.

Dar nu cumva auzim alarma?

„O să se adune garda naţională”, murmură bătrânul care nu-şi mai ascunde îngrijorarea.

Mă duc să caut trăsura şi revenim pe Quai d’Orsay unde trebuie să aibă loc un consiliu de miniştri. În galeria ce dă spre grădini sunt prezenţi Favre, Le Flò, Picard, Pothureau şi Dufaure plus Saint-Hilaire, şeful nostru de cabinet. Feţele sunt grave, căci acum veştile se succed: generalul Lecomte e prizonier la Château Rouge, federaţii se îndreaptă către primărie, Faron e gata să părăsească Buttes-Chaumont.

„E revoluţie”, declară Le Flò. Ministrul de război, foarte palid, îşi cântăreşte răspunderea în această situaţie care ia o întorsătură atât de neplăcută.

Toată lumea vorbeşte în acelaşi timp, se agită, se interpelează. Numai Thiers îşi păstrează calmul, dar un calm aparent. Bate uşor cu mâna în masă.

În momentul acela aflăm că Vinoy ordonase trupelor să se îndrepte spre Şcoala militară. Toată lumea se priveşte stupefiată.

„Să se părăsească malul stâng?”, exclamă deodată Dufaure.

„Nu voi părăsi Quai d’Orsay”, declară Favre.

Picard încuviinţează:

„Guvernul nu poate da exemplul dezertării”.

Toţi sunt de acord, se încurajează, dar nu par decât pe jumătate liniştiţi, cu-atât mai mult cu cât se anunţă că infanteria traversează în dezordine podul Concorde. La un semn al bătrânului, Saint-Hilaire şi cu mine plecăm să ne convingem şi, într-adevăr, de pe terasa ce domină Sena, zăresc două-trei sute de puşcaşi revenind în direcţia noastră.

Cum se explică această retragere? Nimeni nu-i urmează. Îndărătul lor piaţa e goală.

Când mă întorc în galerie, Jules Simon propune – dar e momentul oare? – redactarea unui afiş care să sublinieze

pericolele socialismului. Sunt introduşi apoi mai mulţi primari ai capitalei. Şase arondismente, cele din vest, sunt în mâinile răsculaţilor.

Înnebuniţi, edilii cer instrucţiuni. Clemenceau, care administrează arondismentul XVIII, a stat de vorbă cu generalul Lecomte după arestarea lui: acesta ar fi tot la Château-Rouge.

„Sunt de părere să se cadă la învoială cu Comitetul central”, declară deputatul Parisului.

„Niciodată”, răspunde Pothureau. „Sau demisionez.”

Confuzia este extremă şi creşte când Vinoy dă buzna în sală.

„Da, divizia Susbielle a fost pusă pe fugă; da, celelalte unităţi ale noastre caută să scape; da, speranţa de-a învinge este exclusă: trupele refuză să se bată.”

„Toată armata?” întreabă Le Flò.

„Deocamdată da”, răspunde Vinoy. Uniforma lui e pătată de noroi. Şi-a pierdut chipiul. Unde e şeful energic de azi-dimineaţă care ne expunea planul său de bătaie?

Totuşi, Thiers şi cu el au rămas de vorbă o clipă între patru ochi; generalul pleacă din nou pentru a se lămuri mai bine, nu fără a ne promite să păzească măcar podurile.

Din acel moment, sunt convins că nu vom mai răsturna situaţia.

E părerea bătrânului care ia cuvântul.

„Domnilor”, spune el în esenţă, „ştiam, angajându-ne în această încercare de forţă, că moralul armatei noastre nu e strălucit. Dar aveam de ales? Adunarea cerea ca Parisul dezarmat să revină la ordine.”

(E abil. Din capul locului, scoate din cauză pe miniştri şi pe sine însuşi.)

„Acestea fiind zise, să fim realişti. În 1843, a fost posibilă înăbuşirea revoluţiei pentru că soldaţii noştri nu pactizau cu răsculaţii.

Astăzi nu numai că nu putem conta pe armată, dar dintr-o clipă în alta guvernul riscă să cadă prizonier.

Fără guvern, domnilor, nu va mai exista autoritate, Stat, Republică. Să mergem aşadar alături de Adunare la Versailles; când vom fi destul de puternici pentru a impune respectarea legilor, ne vom întoarce la Paris.”

Aceste cuvinte stârnesc consternare.

Favre se ridică:

„Ne propuneţi să fugim?”

„Vă rog să salvaţi patria.”

„Numai aici pe loc o vom salva.”

Cei cinci miniştri sunt în picioare, se indignează şi refuză să lase Parisul pradă răzmeriţei. Mut, împărtăşesc punctul lor de vedere. Desigur, situaţia e dramatică, dar trupele fraternizează, nimeni nu s-ar mai bate. După eşecul lui Vinoy, de ce să nu încercăm o reconciliere?

Prieten cu Thiers, Jules Simon ar trebui să fie cel mai puţin iritat. Totuşi ezită, căci dacă miniştrii, destul de mărginiţi, nu fac din refuzul lor decât o chestiune de onoare, Favre îi adaugă solide argumente politice, E o greşeală să dai majoritatea – burghezi, meşteşugari – pe mâna unei minorităţi care se prevalează de Comitetul central.

Atunci se produce un incident de necrezut. Thiers răspunde tăios:

„Discuţia noastră e inutilă. I-am şi dat lui Vinoy ordin de evacuare”.

Se ridică îndată proteste indignate, miniştrii îşi părăsesc locul, îl înconjoară pe preşedinte. Cu ajutorul meu, Saint-Hilaire se interpune, ne temem să nu fie lovit.

El repetă, încăpăţânat ca toţi bătrânii:

„Am dat ordin, am dat ordin”.

„E un abuz de putere”, strigă Dufaure.

„O trădare”, întăreşte Picard.

Văzându-l pe Pothureau cum se agită furios, ai impresia că te afli într-un azil de nebuni.

Nu cred că, fără să-şi consulte miniştrii, Thiers avea dreptul să ia o asemenea hotărâre. S-a spus despre el:

„Sub imperiu şi în opoziţie, a fost un liberal. În timpul

Republicii şi la putere, va fi un tiran”.

Profeţia se adevereşte, dar cum bătrânul nu dă semn de ridicare a şedinţei, mă întreb dacă Vinoy e într-adevăr de acord cu el.

Pe de altă parte, se confirmă vestea că Ferry ataca Primăria. Le Flò propune să se mute guvernul acolo, sub protecţia regimentului lui Derroja, rămas credincios.

Aici are loc un moment comic: valetul deschide uşa pentru a anunţa că dejunul e servit.

Fiecare rămâne pe poziţii, dar tuturor le e foame: domnii se duc să prindă forţe.

Profit pentru a lua puţin aer. Ploaia a încetat. A apărut chiar o rază de soare.

Mă gândesc. Ce hotărâre trebuie să iau: să rămân sau să-l urmez pe bătrân la Versailles? Dacă plec, îmi leg soarta de-a lui; dacă rămân, acţionez potrivit… conştiinţei mele. Toată cariera mea depinde poate de alegerea pe care o voi face…

Sosirea viitorului meu socru mă luminează. Georges Bernard nu ezită; trebuie să-l urmez pas cu pas pe Thiers, căci el va regrupa militarii, biserica şi băncile, o sfântă trinitate ce-mi va asigura situaţia.

„Dar Bursa?” se îngrijorează el. „Vin de-acolo. Procentul de 3% a scăzut. Să nu-mi restrâng poziţiile?”

Şi ştergându-şi fruntea cu o batistă:

„Eu nu pot lipsi din Paris. Afacerile mă reţin aici”.

Înţeleg numaidecât despre ce afaceri e vorba. Zâmbim amândoi, puţin încurcaţi.

Bernard mă conduce pe terasă.

„În ultima ei scrisoare, Lucile se plânge că nu-i scrii. Gândeşte-te puţin la fata mea care tânjeşte în Dordogne. O, ştiu, politica! Dar şi dragostea, tinere, şi dragostea contează!”

Numai că mai trebuie să şi iubeşti…

Îi promit totuşi să fiu un logodnic mai zelos.

Vorbim din nou despre Bursă, obiectul vizitei sale. Va lichida mâine un pachet de acţiuni ale minelor din Anzin.

„Nu-i spune nimic lui Thiers despre asta. E o societate a lui. Iar de la Versailles ţine-mă la curent cu micile secrete de stat. Îmi făgăduieşti?”

(Lucile va avea cinci sute de mii de livre zestre – da, făgăduiesc.)

La ora trei şi jumătate, Consiliul îşi reia lucrările. Participă şi Vinoy. E posomorât. Dacă trupele noastre ocupă în continuare Trocadero şi Şcoala militară, generalul nu îndrăzneşte să mai răspundă de ele. Cât priveşte Primăria, încercuită, căderea ei e apropiată. Zoreşte guvernul să spele putina (Sic!). În acestv scop, se iau măsuri: un escadron de cuirasieri va însoţi trăsurile până la poarta Saint-Cloud. Pe chei, mai degrabă decât pe Champs-Elysées, convoiul va trece neobservat.

„Veţi pleca fără mine, repetă pentru a suta oară ministrul Afacerilor Străine prinzându-se de braţele fotoliului. Eu rămân.”

Colegii lui îi ţin isonul.

„Rămânem, orice s-ar întâmpla.”

Dar curajul se măsoară cu pericolul şi pericolul, iată-l.

Am uitat să spun că ne aflam în salonul orologiului, unde luam cafeaua. Din acest salon descoperi Sena de la Concorde la Palatul Industriilor. Şi ce vedem? Un batalion al gărzii naţionale, cu muzica în frunte, apare de pe pod, o apucă la dreapta şi defilează pe sub ferestrele noastre. Pură întâmplare? Provocare? Abuz de putere? Confuzia e generală. E panică, debandadă. Cei mai valoroşi se comportă ca cei mai laşi. Se îmbulzesc, strigă: „Să fugim!” Îşi pierd orice control...

Saint-Hilaire dispare, apoi revine cu paltonul şi jobenul bătrânului: îl îmbrăcăm, îi punem jobenul şi-l ducem pe o scară secretă, cum se găsesc în dramele domnului Victor Hugo!

Un cupeu ne aşteaptă, pe rue de l’Université; Thiers se aruncă înăuntru.

„Urcă”, îmi spune.

Mă supun şi caii pornesc.

Să sperăm că am jucat pe cartea cea bună…

Dacă Blanqui ar putea să ne vadă, din închisoarea de la Figeac, îmi închipui zâmbetul lui. Cum! Fără a discuta cu adversarul, fără un foc de armă, guvernul cedează locul; şeful goneşte pe şosea, părăseşte Parisul în ziua când spera să devină stăpânul oraşului, armata e în derută şi Statul ameninţat! Mâine, până unde se va întinde răzmeriţa pe care am provocat-o?

„Mai repede”, îi strigă bătrânul vizitiului, care-şi biciuieşte caii. „Mai repede.”

— Fereastra e coborâtă, iar el stă pe jumătate, aplecat peste portieră; îndeamnă caii şi, temându-mă să nu-l văd căzând, îl reţin cu greu. Nu răsuflă decât după ce-am trecut poarta de la Sèvres.

„Slavă Domnului!”

Mă întreb: îi mulţumeşte lui Dumnezeu de a fi salvat pe domnul Thiers sau Franţa? Întrebare naivă căci, de fapt, în mintea lui, Thiers şi Franţa se confundă.

Urcăm la pas povârnişul Chaville, asemenea unor călători care caută primăvara în pădure fără s-o găsească.

Bătrânul, care şi-a refăcut nodul cravatei şi şi-a lustruit pălăria cu mâneca, îşi pune mănuşile şi iată-l din nou foarte demn, vorbindu-mi fără şir.

„Efectul moral ar fi dezastruos dacă am face cunoscut ţării că armata a fost învinsă astăzi. Voi afirma că, de bună voie, am retras-o din Paris. Voi cita un precedent: în 1848, mareşalul de Windischgratz n-a părăsit Viena decât pentru a reveni, victorios, puţin timp după aceea.

«Micuţule» (mă agasează că -acest Tom Degeţel care nu-mi ajunge nici până la umăr mi se adresează ca unui copil), societatea bună a comis o greşeală mergând să se refacă la ţară după rigorile asediului. Ce mai rămâne la Paris? Plebea, pescuitorii în apă tulbure care visează să răstoarne Statul. Vinoy, care spera azi-dimineaţă să mobilizeze oamenii cinstiţi, mă încredinţează că, în arondismentul XVI, doar câţiva cetăţeni au răspuns la

apelul său. Şi totuşi, când nişte soldaţi îşi aruncă puştile sau nişte ticăloşi arestează un general, nu înseamnă că regimul însuşi e ameninţat?”

Se însufleţeşte.

„A, ştiu, e o grea încercare pentru o inimă de francez să-i vadă pe prusaci pe Champs-Elysées... Dar poporul uită că Bismarck mi-a impus această umilinţă sau pierderea teritoriului Belfort. Am preferat să păstrez Belfortul.”

Ridică glasul:

„Cancelarul ne cerea şase miliarde. Am obţinut să nu plătesc decât cinci, am obţinut desfiinţarea rechiziţiilor, ridicarea impozitelor forţate, reinstaurarea administraţiei noastre, garantarea reluării afacerilor. Şi gloata asta josnică riscă să-mi compromită opera printr-o revoluţie!”

Nu pot să-l învinuiesc; Bismarck va vrea să ştie cine de la Paris sau de la Versailles, din Adunare sau din Comitetul central deţine puterea. Emoţia lui mă impresionează. Deşi mistuit de ambiţie, Thiers iubeşte Franţa.

Dar de ce mă folosesc de expresii perimate? Un milion de parizieni, al căror patriotism îl egalează pe al său, nu-i decât „o gloată josnică”! La 18 martie 1871, cine refuză dialogul lucrează în contra curentului. Cum să-i explic? E omul unei situaţii. Nu-i un reformator.

„Pedeapsa cu moartea, îmi spune el chiar atunci, e abolită în materie de delict politic. Ai încredere în mine. Dacă armata trebuie să folosească forţa pentru a se întoarce la Paris, voi şti, prin legi de excepţie, să mă descotorosesc de duşmanii ordinii.”

Dar ajunge cât l-am compătimit. Am în faţa mea un bătrân cu privirea răutăcioasă, care-şi pregăteşte răzbunarea.

Apoi monologhează, vorbeşte de mobilizare, de împrumut, de majoritate. Asist la repetiţia discursului pe care Adunarea îl va asculta mâine.

Dragonii diviziei Daubel – care evacuează forturile –

sosesc în acest moment. Thiers coboară din trăsură, se caţără pe un taluz şi priveşte cavaleriştii care defilează în tăcere. La trecerea drapelului, salută cu jobenul.

Când trupa se îndepărtează, el se retrage îndărătul unui tufiş...

Noaptea s-a lăsat când sosim la Versailles. La lumina felinarelor, zăresc focuri de bivuac şi puşti în piramidă; bătuţi de ploaie, soldaţii vor dormi chiar la marginea şoselei, căci nu s-a prevăzut, după câte ştiu, nimic pentru a-i primi.

Bătrânul se instalează la prefectură şi se va culca în patul pe care l-a ocupat împăratul Germaniei.

Camera mea e sub acoperiş.

Îi mai datorez câteva rânduri Lucilei.

CAPITOLUL III

CÂND LOUIS DARRIEU INTRĂ ÎN salon, François veni să-l întâmpine şi-l conduse până la şemineul unde un moşneag, aşezat într-un fotoliu rulant, îşi încălzea mâinile la flăcările din cămin. Era foarte zbârcit şi cam surd: în chip de bun-venit, contele rosti câteva cuvinte de neînţeles.

Doamna de Révoir îl scuză:

— Socrul meu, la nouăzeci de ani…

Aplecat spre ea, tânărul recunoscu, fără a-l putea defini, parfumul respirat cu câteva ore mai înainte.

— Vorbeşte-i despre Versailles, nu cel de azi, al ridicolei noastre Adunări, ci despre Versailles-ul veacului trecut: amintirile lui reînvie ca prin farmec. L-a întâlnit pe rege, s-a jucat cu prinţul moştenitor şi… a refăcut averea noastră graţie miliardului emigraţilor[10]. N-ai să crezi, dar e cel mai înfocat partizan al ramurei vârstnice.

Bătrânul păru că înţelege şi zâmbeşte.

— Atâta fidelitate ne produce şi unele mici neajunsuri. N-avem aici decât mobile vechi, preţioase dar incomode: nici unul din fotoliile capitonate care împodobesc saloanele astăzi. Până şi draperiile datează din timpul restauraţiei. A trebuit să mă bat ca să instalez apa curentă şi… Ea purta o rochie severă, din moar sau satin – Louis nu ştia bine – a cărei singură podoabă, un fel de fular gri deschis, se petrecea în partea din faţă a corsajului.

[10] La întoarcerea sa vdin exil, în 1815, Ludovic XVIII a oferit un miliard de franci nobililor emigranţi, pentru a-i despăgubi de pierderile suferite în timpul Revoluţiei. Suma era enormă pentru vremea aceea. (*Nota autorului la ediţia românească*).

„Ce chip frumos,” gândi el.

O buclă neagră i se răsucea de la umăr până la brâu, iar ochii erau negri şi ei.

— …caloriferul, confortul ce face ca epoca noastră să fie mai puţin insuportabilă.

— În orice epocă, replică doamna de Révoir, ţi-ar fi lipsit răbdarea de a te acomoda.

Tonul nu era agresiv. Dimpotrivă, lui Louis, i se păru că simte o umbră de regret.

De altfel, soţul ei încuviinţa.

— Nicole are dreptate. Dispreţuiesc bogătaşii; săracii mă plictisesc; nu mă ataşez decât de morţi. Timpul are grijă să facă selecţia în locul meu.

Distrată, obişnuită fără îndoială cu asemenea replici amare, ea se juca cu bucla de păr.

Aşadar, o chema Nicole – el i-ar fi dat un nume mai grav sau mai trist – şi cunoştea deja aventurile lui din dimineaţa aceea, căci…

— Domnul de Révoir mi-a povestit episodul cu raţele? Sunt dezolată pentru ele… şi pentru dumneavoastră: vi se vor servi altele la cină.

— Cu cireşe, preciza François. Am reţeta de la prinţul Eugen Napoleon care, în anul expoziţiei… Hm!

Şi aruncă o privire înspre şemineu.

— Tata deplânge relaţiile mele cu Imperiul.

Într-o vază, un trandafir galben îmbobocea.

Primul din anul acela, crescut în sera lor, explică ea.

— Dacă vreţi, o vom vizita mâine.

Louis răspunse că-ţi poate place carnea de raţă şi florile în acelaşi timp. La care, toată lumea păru mulţumită şi el mai cu seamă, deoarece doamna de Révoir zâmbise.

Soneria zbârnâi puternic.

Cel de-al cincilea comesean, congestionat, masiv, abatele Custines părea din cale afară de tulburat. Alergase şi continua să alerge, deşi zăcea prăvălit în fotoliu.

„V-a răsturnat o trăsură?” „Doriţi un porto?” (dorea). „Şi de ce întârzierea asta?” „Lămuriţi-ne, ce s-a întâmplat?”

Golea al doilea pahar când bătrânul se agită în colţul lui.

— Mi-e foame.

— Nu sunteţi singurul, îl încredinţă abatele, care le comunică următoarele: nişte netrebnici, după ce-au ocupat străzile, au început să comande, dând buzna în edificiile publice şi devastând palatul Tuileries. Tot oraşul era în mâna acestor demenţi.

— Ieşeam de la prezbiteriu. Ştiţi cum a îndrăznit să mă interpeleze unul dintre ei? „Unde mergi, cetăţene director al bisericii Saint-Germain? La Tereza?”

— La cine?

— Îţi explic eu, îi spuse soţul, care, în sfârşit, se amuza.

În ce-l priveşte, Louis găsea că inocenţa doamnei de Révoir îi dădea un aer de-a dreptul fermecător.

— Omul era beat, urmă abatele. Dar să vedeţi ceva şi mai scandalos. Am auzit că nişte răsculaţi ar fi împuşcat un general

— Nu unul, preciză François, ci doi! Primul se numeşte Lecomte. Clement Thomas, cel de-al doilea, se plimba în piaţa Clichy, când un trecător l-a recunoscut. Amândoi au fost omorâţi într-o grădină de pe strada Trandafirilor.

— Doamne sfinte!

Urmă semnul crucii.

— Închinaţi-vă de două ori. E tot ce puteţi face.

— Sper că vinovaţii vor fi pedepsiţi de guvern.

— Guvernul a fugit.

— Ce spuneţi!

— Cu privirea îngrozită, prostită, parohul de la Saint-Germain căută ajutor la enoriaşa lui, care confirmă.

— Domnul Thiers a plecat la Versailles. M-am încrucişat cu trăsura lui în cursul după-amiezii.

— De necrezut!

— Dar adevărat. Ca un drac ţâşnit dintr-o cutie,

preşedintele ordona oamenilor săi să-l ducă mai repede.

Zâmbetul, din nou ivit o clipă, se ştergea.

„E fericită?” se întreba Louis.

Nu i-ar fi displăcut s-o poată întreba într-o zi.

Tocmai atunci abatele, care-l prinsese într-un colţ al salonului, afirmă că plecarea lui Thiers va îngrijora familiile.

— Va paraliza schimburile comerciale. Parisul îşi făcea un titlu de glorie din a fi centrul vieţii elegante şi intelectuale. Mă tem ca poporul dezlănţuit să nu cadă în cazanul pasiunilor omeneşti.

Louis izbuti să-şi păstreze gravitatea şi din moment ce doamna era servită…

Ea împinse fotoliul până în sufragerie.

În ciuda gusturilor lui François, nu se introdusese gazul de iluminat, căci bătrânul refuza să renunţe la candelabrele lui, un dar al lui Carol X. Din argint, erau două la fiecare cap de masă, şi pe această masă totul era alb, faţa de masă, paharele, fildeşul cuţitelor, în afara unui buchet de stânjenei pitici, albaştri.

Un slujitor în livrea părea din alte vremi.

„Nu există inele de şervet”, îşi spuse Louis care şi-l desfăcea pe-al lui. (La Bordeaux, la tatăl său, lenjeria se schimba duminica, iar bolurile de clătit degetele nu erau scoase din bufet decât în onoarea invitaţilor.)

Aşezat în faţa ei, o privea pe Nicole, sau mai bine pe doamna de Révoir, supraveghind serviciul, temperând lăcomia contelui, sau, distrată şi politicoasă, prefăcându-se atentă la conversaţie. Chipul ei, îndulcit de lumina lumânărilor, i se păru acum mai puţin palid; nu purta bijuterii şi… şi despre ce vorbea François?

— Uiţi, Custines, că Biserica apără inegalitatea condiţiilor. O lege care intră în decretele înţelepciunii divine! De aceea, nu te mira dacă poporul închide Saint-Germain şi-ţi suceşte gâtul.

— Iar dumneata uiţi că inegalitatea condiţiilor permite celor avuţi să uşureze mizeria săracilor, şi săracilor să-i

iubească pe cei care-i ajută, replică abatele. Crezi că vor interzice cultul? Nu, viconte, nu mă tem, atâta vreme cât poliţia va fi de partea noastră. Dar mă îngrijorez la gândul că tulburările i-ar putea împiedica pe enoriaşii mei să-şi procure peşte în postul paştelui.

Bătrânul, care-l aprobase pe fiul său dând din cap, îl aprobă şi pe paroh. Aproba pe toată lumea, tot aşa cum ar fi înghiţit orice.

— Contele de Chambord, bâigui el, o să ne scape de Badinguet, da, da!

O tăcere stânjenitoare urmă acestei profeţii deplasate şi fiecare se uita în farfuria sa.

— Aţi fost la Sedan, nu-i aşa?

— Da, doamnă.

Fericit că i se oferă prilejul să sclipească, Louis povesti că, în ziua capitulării, făcea parte din escorta care-l condusese pe Napoleon la avanposturi. Împăratul, îmbătrânit şi suferind de pietre, nu mai călărea, dar în dimineaţa aceea ceru un cal, „ca să fie la aceeaşi înălţime cu generalul care avea să-l facă prizonier”.

— A urmat predarea sabiei, apoi împăratul a luat loc într-o berlină, încadrată de uniforme prusace şi s-a pierdut în zare... Nu, niciodată nu voi uita această scenă. Apoi...

Şi se opri; părându-i-se că urmarea n-ar interesa pe nimeni.

Doamna de Révoir, uimită, întoarse capul.

Nu i se părea seducător, deşi vocea era simpatică. Avea mâini frumoase. Vocea şi mâinile înseamnă mult. Dar ochii, prea deschişi, îi plăceau mai puţin.

— Eu păstrez toată stima faţă de împărat, spuse abatele.

François lansă o mică răutate.

— M-ar fi mirat să fie altfel. În ’48, ai regretat regalitatea. Regreţi Imperiul în ’71. Totuşi de ce te temi de Republică? Biserica şi marea finanţă au făcut întotdeauna casă bună.

— Am spus eu că regret Imperiul? O epocă de depravare în timpul căreia moravurile au decăzut, o ştii mai bine decât mine.

Mă rog, n-o să insiste.

— Dar în ciuda unei detestabile vieţi personale, Napoleon se ducea la slujbă. O, fiule...

— Nu sunt fiul dumitale, părinte.

Contele ciuli urechile, în timp ce, descumpănit, abatele căuta să nu se dea bătut.

— Încă o dată, societatea noastră se sprijină pe patru stâlpi: familia, religia, patria şi...

— Şi?

— Ei bine, da: capitalul. Suprimaţi-l, şi ne vom prăbuşi în socialism.

La rostirea cuvântului socialism, născocire a lui Lucifer, s-ar fi zis că din gura lui ieşise o broască râioasă, iar François începu să râdă.

— Ia ascultaţi!

Venind de la Primărie sau dinspre Tuileries, o mulţime se apropia cântând. François, care se ridicase, trase draperiile. Atunci se auzi crescând Marseieza odată cu zgomot de paşi şi bătăi de tobă. Sufrageria se umplu de lumină. Era, în bătaia ploii, o retragere cu torţe într-o zi de sărbătoare.

Apoi bucuria şi strigătele se pierdură, ducând în depărtare un murmur vag ce se stinse.

— Oamenii ăştia nu sunt răi, dar cântă fals. Francezul nu-i muzician.

Şi se aşeză din nou.

— Am asistat la premiera lui *Tannhäuser*...

Soţia lui îi fu recunoscătoare pentru că-şi distra oaspeţii.

— Extraordinar spectacol: de la *Hernani* nu mai văzusem asemenea harababură într-un teatru; niciodată publicul nu schimbase astfel de injurii, nu rânjise, nu urlase, nu strigase de-atâtea ori bravo. Doamna de Metternich urmărea partitura operei lui Wagner. Se

ridicase în toiul vacarmului şi strigase „Imbecilii!” întregii protipendade a Parisului apoi, de furie, îşi rupse evantaiul. Criticii trântiră uşile. Spectatorii începură să se încaiere. În picioare pe un fotoliu, un prost vocifera: „Dacă vorbele mă plictisesc, ariile pur şi simplu mă scot din sărite” A doua zi demisionam de la Jockey Club.

— Sunt oare bine informat? Domnul Wagner ăsta e neamţ?

— Nu, Custines. E un mare muzician.

— Rămâne de văzut.

— Nu, Custines. De auzit.

— Ce? Zgomotul pe care l-ar face pisica mea pe un pian?

Oare François o să-i azvârle în obraz conţinutul paharului?

— Fericită pisică… şi sărman om.

În ce-l priveşte pe Louis, îl invidia pe conte că o înveselise pe doamna de Révoir cu această poveste probabil cunoscută.

Servitorul aduse desertul.

Cum fiecare căzuse pradă gândurilor sale, conversaţia lâncezea; se auzea doar zgomot de linguriţe; parcă nu unul ci zece îngeri zburau prin încăpere, şi nici măcar abatele nu mai găsea nimic de zis.

Spre uimirea tuturor, bătrânul rupse tăcerea.

— Eram nebun pe vremuri după micuţa Silly, care cânta la *Venus roşcovana*. Era…

Licărirea, aprinsă o clipă, se stinse. Îşi plimbă în jurul mesei o privire umedă şi vicleană…

Când se întoarseră în salon, Louis ajută să se împingă fotoliul. Cum ei doi închideau cortegiul, doamna de Révoir îl lămuri că, o dată pe săptămână, abatele Custines cina la ei: era parohul lor şi preşedintele unei opere de caritate de care se ocupa ea.

Potrivit unui alt obicei, preotul şi François, resemnat, jucau o partidă de dame după cafea.

— Vulpea asta bătrână mi le suflă pe toate cu lăcomie!

Bătrânul moţăia.

— Domnule Darrieu…

Louis se apropie de ea.

— De ce te-ai oprit la mijlocul povestirii?

— Mi s-a părut că vă plictisesc.

— Ce idee! Am rămas la momentul când dispare berlina împăratului.

Atunci îi spuse cum, începând de-a doua zi, prizonierii au fost transportaţi în lagărul de la Mantauffel. A, nu cu trăsura! Drumul trecea prin sate unde locuitorii se ascundeau îndărătul obloanelor. Nimeni nu îndrăznea să le ofere de băut. Pe faţada câtorva case atârnau drapele prusace. Doamna de Révoir nu putea înţelege cât suferise el în acele zile.

Ba da; înţelegea foarte bine, dimpotrivă.

— Odată ajuns acolo, nu m-am mai gândit decât la evadare. Cum să fac? N-aveam nici haine civile, nici bani, iar Mantauffel e la şase sute de kilometri de Paris! Eram însă doi care voiam să ne încercăm norocul. Asta mă încuraja. Dar ştiţi ce iarnă am avut. Barăcile nu erau încălzite. La 8 decembrie, Henri a căzut bolnav, a fost dus la lazaret unde a şi murit.

Faţa i se întunecă.

— Era un băiat modest, muncitor legător, dar cinstit şi entuziast, îmi plăcea tare mult.

Îi plăcea şi ei că domnul Darrieu nu roşeşte de această prietenie.

— Henri, care simţea că se stinge, mi-a încredinţat o scrisoare pentru o fată care locuieşte la Paris. Dorinţa lui era s-o ia în căsătorie după război. Asta e.

Plicul, murdar şi mototolit, purta numele şi adresa:

„Alice Verdier, strada Cuţitarilor, 20”.

Scrisul era stângaci. Mâna slăbită tremurase probabil.

— E un comision de care m-aş fi lipsit bucuros.

— E un comision sau o datorie?

— O datorie.

Nicole încuviinţă din nou. Iar el reluă:

— Am evadat singur în noaptea de Crăciun.

În noaptea de Crăciun, după slujba de la Saint-Germain, doamna de Révoir se întorsese acasă împreună cu verişoara ei, doamna de Bresles. Îşi amintea străzile pustii şi întunecoase, nămeţii de zăpadă şi frigul.

— Slavă Domnului, vitejii nu trăgeau. Am vegheat la gura focului... am cântat la pian... în timp ce dumneata te expuneai unor pericole imense.

Îmbinarea amintirilor lor, atât de diferite, îi mai reţinu o clipă; la lumina lămpilor, ochii lui Louis păreau mai degrabă verzi decât albaştri.

— Şi-acum? întrebă ea.

— Am de gând să caut o cameră chiar mâine.

— Nu-i nicio grabă.

Voia să spună: „Şi-acum care sunt proiectele dumitale de viitor?”

— Evenimentele de astăzi vor provoca poate o schimbare de opinie. Dacă nu, îmi voi termina studiile de drept. Dar nu vreau să cred că totul e pierdut.

— Nici eu nu mă resemnez uşor, spuse ea..

În jurul degetului, răsucea bucla de păr, un gest familiar, adăugând:

— François e prea sceptic...

— Nu, Nicole, nu, protestă vicontele, scăpat în fine de corvoadă. Sufăr din cauza mediocrităţii oamenilor, asta e. Dar cel puţin recunoaşte: îmi plac caii, care nu m-au decepţionat niciodată. Hai, Custines, ţi-ai câştigat cele treizeci de parale. În trecere, te las la biserica dumitale.

Părea grăbit, căci servitorul îi anunţase trăsura; toţi îşi urară noapte bună, iar doamna de Révoir se ocupă din nou de bătrân, după ce se încredinţă că oaspetelui nu-i lipsea nimic.

Ciudat fel de-a încheia seara...

Louis rămase singur în salon, căci toţi plecaseră la îndatoririle sau plăcerile lor.

„Unde se ducea François? La teatru? Dar teatrele joacă în ciuda răzmeriţei?”

Oare Nicole nu întorsese capul când soţul ei îi întinsese mâna?

Focul se stingea. Puse lemne şi se aşeză în faţa şemineului.

Din nou tăcerea casei se aşternea, cu tot tic-tac-ul îndepărtat al orologiului. Dar de adineaori se petrecuse o schimbare, pe care deşi o simţea nu şi-o mărturisea.

Salonul, o încăpere cenuşie, i se păru mai puţin luxos decât la sosire. François spunea adevărul: draperiile de mătase destrămată, covoarele vechi, scaunele uzate îşi arătau vârsta. Pe pereţi, două tablouri de Nattier: strămoşi foarte tineri şi dispăruţi de mai bine de un veac; lângă fereastră – colţul doamnei de Révoir – cutia ei de lucru, o trusă de scris încrustată cu sidef, şi cărţi rânduite, pe o masă.

Deschise *Cugetările* lui Pascal.

Fiecare pagină era adnotată, cu un scris mare şi regulat. O frază îi atrase atenţia.

„E o nenorocire să te-ndoieşti, dar e-o datorie indiscutabilă să cercetezi această îndoială; aşa se face că cel care se îndoieşte şi nu cercetează este în acelaşi timp nenorocit şi nedrept; dacă pe deasupra mai e şi vesel şi îngâmfat, n-am cuvinte să calific o fiinţă atât de extraordinară.”

La cine se gândea ea subliniind aceste rânduri? La François? La François, de bună seamă, pe care-l iubea poate, dar nu-l mai stima. Credinţa uneia, scepticismul celuilalt îi despărţea fără a mai vorbi de existenţa nemărturisită pe care probabil că o ducea soţul.

Louis ar fi trebuit să se bucure. Din nenorocire, doamna de Révoir, atât de prezentă în această cugetare a lui Pascal, îi scăpa în acelaşi timp. Nu era dintre acele femei care se abat de la un drum greu.

Zâmbi totuşi, citind titlul unei partituri uitate pe pupitrul pianului: Nocturnele de Chopin. Lectură austeră sau clar de lună? De ce parte căuta să se regăsească sufletu-i nemulţumit?

Şi aici rămânea de văzut.

Fără zgomot, Louis închise uşa salonului.

Orologiul suna miezul nopţii.

Casa adormită era ca o apă adâncă unde cădeau, una câte una, douăsprezece pietre, ce lăsau cercurile să se piardă în urma lor.

Ajuns în cameră, ziua ce se încheia îi rezerva o ultimă surpriză: doamna de Révoir aşezase la căpătâiul lui vaza de cristal cu trandafirul.

CAPITOLUL IV

AŞA O ÎNCREDINŢASE DOMNUL DE Bresles pe scumpa lui Clotilde: cada lor de baie, de tip Malmaison, aparţinuse reginei Olandei, fiica vitregă a împăratului. Această piesă de colecţie, împodobită pe la colţuri cu vulturi de bronz ce strângeau în gheare un inel, îndreptăţea mândria colonelului dar şi disperarea dădacei însărcinată s-o umple şi s-o golească. Şi asta de douăzeci de ori, adică de patruzeci, pentru a efectua operaţia dublă.

În plus, după baia doamnei, copiii ei, Jérôme şi Laetitia, de şapte şi trei ani, îi vor urma exemplul, căci „mămica” le inocula, din cea mai fragedă copilărie, deprinderi de curăţenie.

Însă astăzi baroana lenevea în pat. Ceea ce nu i se prea întâmpla căci, activă de felul ei, căpătase la pensionul *Les Dames Blanches* din strada Picpus ceea ce călugăriţele numesc bune deprinderi. Şi, de altfel, nu lenevea decât pe jumătate, pentru a chibzui mai bine la problemele ridicate de evenimente.

Din garnizoana lui de la Versailles, o scrisoare a lui Philippe avea să sosească în ziua aceea, dacă nu va veni chiar el. Clotilde se îndoia totuşi. Când se împuşcau ofiţeri în Paris, va obţine permisiunea să meargă să-şi îmbrăţişeze odraslele?

Era soare dar briza umfla perdelele. Pe pereţii pictaţi în camaieu, se vedea zeul Marte oferindu-şi spada Venerei care, în schimb, îi oferea o cunună de lauri. Pete de lumină însufleţeau acest tablou fermecător, al cărui motiv se repeta la fiecare panou: ici puneau în valoare părul zeiţei, dincolo tunica-i galbenă ca paiul, dar zeul căruia

artistul îi dăduse vârsta şi trăsăturile domnului de Bresles era poate puţin lipsit de tinereţe.

O, Clotilde nu regreta că soţul ei „se-apropie de limanul vârstei de cincizeci de ani”, căci bărbaţii copţi sunt soţi minunaţi; al ei, protector şi credincios, era un tată de familie din ce în ce mai bun. Familia e totul.

(Unul dintre cei patru stâlpi ai societăţii, cum spune abatele Custines.)

Pe degete, încerca să şi-i amintească pe ceilalţi…

Biserica, da, capitalul, bineînţeles… dar ultimul? Care să fie ultimul?

(Ce proastă sunt!)

I se păru că-l vede pe colonel fixând-o cu un aer sever şi dezamăgit.

„Ai uitat patria, doamnă!”

Cu extremă politeţe, i se adresa astfel de fiecare dată când Clotilde, cap de păsărică, arăta cât de zăpăcită este.

„Patria şi armata.”

„Iartă-mă, Philippe.”

Tristă plăcere să vorbească în locul lui, să-i răspundă sau să şi-l închipuie îngrijorat la căpătâiul ei:

„Ai dormit bine?”

Căci aveau dormitoare separate.

Când în fine, se ridică din pat, Clotilde oontemplă înduioşată o mică acuarelă pe care-o pictase în 1864, pe vremea când domnul de Bresles o prezentase la Tuileries. El purta veston albastru, cu guler de catifea, pantaloni scurţi galbeni şi ciorapi de mătase. Fără îndoială că idealizase modelul, deşi colonelul, căpitan pe-atunci, era un adevărat „cuceritor de inimi”.

Vai, n-o va mai gâdila mustaţa cu vârfurile ceruite; şi-o răsese în ciuda rugăminţilor ei.

Pentru baie, la călugăriţe, cămaşa era obligatorie. Verişoara Nicole, cea mai supusă dintre pensionare, îndrăznise să protesteze împotriva unei asemenea ipocrizii. Pe bună dreptate. Goală, nici măcar cu pantaloni, cu apa până la umeri, Clotilde, lungită, visa.

(Cea mai supusă iar eu cea mai tulburătoare. N-o invidiez decât pentru părul ei. E cârlionţat, mă rog, e cârlionţat. Dar încolo…?)

Da, fără părtinire, se găsea frumoasă, altfel decât doamna de Révoir, deşi două naşteri lăsaseră câteva riduri pe frumosu-i pântec roz.

Nu trebuia să-şi pună copiii la adăpost?

La apropierea prusacilor de Paris, patrioţii refuzaseră să dezerteze. Acum, domnul Thiers dădea exemplul…

(Dar cum să ne lăsăm mobilele, colecţiile pe mâna socialiştilor? Sunt nişte hoţi!)

Un suspin. Un zâmbet. Nu-i displăcea să treacă de la un subiect la altul şi-şi aminti din nou de serata aceea la Tuileries.

După reverenţă, după gustarea servită în salonul păcii, Napoleon III o invită să danseze Morăriţa[11]…

Apoi împărăteasa, la sfârşitul balului, ceru să i se aducă un recipient plin cu făină pe care valeţii îl aşezară pe o masă; ea ascunse înăuntru unul din inelele sale pe care intimii, rând pe rând, încearcă să-l apuce cu dinţii. Ce bătălie! Toţi se prăpădeau de râs; într-un nor de pudră albă, suflau, aspirau, se umpleau de făină. Te-ai fi crezut iarna pe zăpadă! Triumfase doamna de Castiglione, amanta împăratului, dar aflată în slujba regelui Italiei, o încredinţase Philippe, care nu vedea cu ochi buni această legătură cu o străină.

(Philippe, dragul de el, găsea pretutindeni numai spioni…)

Rânduite pe pat, o cămaşă, un corset şi trei jupoane o aşteptau.

Popasul în faţa toaletei fu lung. Să-şi pieptene părul, să-l pudreze cu aur, să se machieze – pleoapele cu praf de chihlimbar – toate astea o împiedicau să reflecteze la altceva decât la rochia pe care urma s-o pună. Pe cea din rips? Sau pe cea din tafta de mătase?

[11] „Dansul Morăriţelor”, un fel de horă, obişnuit la curtea lui Napoleon III, pe la 1860. *(N. a. pt. ed. rom.)*

Verişoara ei îşi comanda toaletele la Worth; dar ea rămânea fidelă doamnei Ghys, o franţuzoaică: prin tradiţie, familia de Bresles îi detesta pe englezi.

În cele din urmă, alegerea se opri asupra unei rochii rubinii de moar: roşul îi venea bine – culoarea ei – cea a salonului, a landoului, a bijuteriilor ei, şi oare nu propusese coloneleasa, în timpul asediului, să se dea o uniformă sângerie regimentului Amazoanelor de pe Sena?

În ce priveşte pălăria, nicio problemă: de aceeaşi nuanţă, o dantelă simplă va lăsa să i se zărească părul ca spicul grâului, de sub umbreluţă.

Gătită astfel, se duse să-i mângâie pe copii şi, cu toate că vremea era frumoasă, o opri pe dădacă să-i plimbe la Tuileries, căci tot felul de suspecţi calcă-n picioare iarba peluzelor.

Clotilde n-avea decât să traverseze grădina lor pentru a se afla în cea a familiei de Révoir.

Grădina ei, amenajată cu fantezie, era lipsită de ordine, după Nicole, dar baroana o prefera aşa, crescând la voia întâmplării, decât rânduită simetric, cu straturile şi arabescurile de buxus tuns care lasă o impresie atât de tristă.

Într-una creşteau muşcata, canna, în cealaltă zambila, trandafirul şi toate varietăţile de crini albi sau vărgaţi, pentru a face pe placul unchiului Émile, regalist bătrân şi neghiob.

— Unde alergi, graţioasă verişoară?

Domnul de Révoir venea în calea ei.

— Alergam să vă văd, frumosule văr.

Îşi adresau bucuros câteva cuvinte amabile, fără să se iubească totuşi.

Vicontele, pe care-l dezaproba pentru viaţa-i nechibzuită, îi făcuse „o curte scandaloasă” între cele două sarcini. Respins dar consolat, François o socotea şi mai proastă.

— Ce crezi despre situaţie? Sunt nebună de îngrijorare. E grav sau nu?

— E serios.

— Adevărat?

Şi lăsându-se să cadă pe-o bancă de piatră:

— *Le Journal des Débats* afirmă că întreaga Franţă e alături de guvern.

— Oare Parisul nu mai e în Franţa?

Clotilde, care începuse să se zăpăcească, îl privi cu ochii ei inexpresivi dar atât de albaştri. Nu prea era tare în politică.

— Or fi tras străinii asupra ostaşilor noştri…

— Nu, Cloclo. Poporul şi trupele au fraternizat. E revoluţie.

Speriată, îşi împreună mâinile.

— Revoluţie!

François apucă umbreluţa care era gata să cadă.

— Iată, spuse el, admirând mânerul de fildeş încrustat cu motiv negru grecesc, ce-am aflat azi-noapte. Puţin timp după fuga lui Thiers, Comitetul central al gărzii naţionale s-a întrunit la Primărie, pe care Ferry o părăsise sărind pe fereastră. Ce spectacol! L-am pierdut! Uluiţi de victoria lor, aceşti domni s-au năpustit prin saloane şi-au început să pălăvrăgească, în loc să alerge la Versailles pentru a pune mâna pe Adunare. În ce priveşte miniştrii rămaşi la Paris, au ţinut consiliu în strada Abbatucci, în apartamentul nu ştiu cui. Să plece? Să rămână? Răsculaţii sunt stăpânii capitalei, draga mea.

— Şi ce poftesc tâlharii ăştia? întrebă ea cu dezgust, de parcă ar fi fost vorba de nişte prieteni personali ai vărului ei.

— Mai întâi alegeri municipale. Apoi instaurarea Comunei.

— Nu-i credeam decât socialişti. Frumoasă treabă!

Nici nu trebuia mai mult pentru a imagina o ghilotină ridicată în piaţa Concorde.

— Mi-e frică…

— Nu eşti singura. La miezul nopţii, în gara Saint-Lazare, am văzut mii de parizieni aşteptând primul tren

pentru Versailles.

— Nu se poate!

— Ba da.

Nu era adevărat decât în parte, căci el exagera fără rost numărul fugarilor.

— Mă sfătuieşti aşadar să plec după Philippe?

— În niciun caz.

Inexpresivi, dar atât de albaştri…

François luă mâna caldă şi grăsuţă a Clotildei şi, liniştind-o, ajunse la concluzia că, deoarece Parisul era calm, verişoara ar face mai bine să rămână. După ce-o înnebunise, ce firesc şi agreabil era s-o vadă liniştindu-se!

— Iar primarii mai multor arondismente îşi propun să predice concilierea în faţa Adunării naţionale. Ca şi la 4 septembrie, bunii noştri apostoli vor îneca fără doar şi poate peştele roşu.

— Peştele roşu? Ce peşte?

Ce proastă!

Asta însemna că dacă membrii Comitetului central însărcinau o delegaţie de burghezi să meargă să le pledeze cauza, Thiers, înfrânt în ajun, ar putea foarte bine să câştige mâine.

Clotilde nici nu dorea mai mult.

(Dar ce s-a întâmplat la 4 septembrie? Am să-l întreb pe soţul meu.)

Şi se ridică.

— Nu pleca fără să treci s-o săruţi pe Nicole. Nevastă-mea îi arată sera invitatului nostru.

— Care invitat?

— Louis Darrieu.

— Nu-l cunosc.

— Ne-ai întâlnit ieri pe strada Saints-Peres.

Un zâmbet, un salut, şi François, care-o urmărea din ochi, îşi spuse că doamna colonel se îngrăşase puţin.

Era o seră destul de mare, care a trebuit mutată în decembrie, când lemnele pentru încălzit au început să

lipsească. Esenţialul a fost salvat, răsadurile, colecţia de cactuşi, câţiva trandafiri pitici. De Crăciun, au avut chiar narcise şi zambile înflorite, ca în fiecare an, în ghivecele lor de porţelan.

Casa străvezie, cum o numea Nicole, îşi recăpătase de-o săptămână vechea destinaţie; din nou se respira aici mireasma de plante, de pământ; vechiul robinet curgea iar picătură cu picătură în chiuveta de zinc, iar de dimineaţă, străbătând geamlâcul, lumina vineţie a zilei îşi schimba nuanţa împrumutând-o pe cea a apei şi a ferigilor.

Louis admiră îndeosebi violetele de Canada, cu frunzele verzi-cenuşii, dintre care un specimen ce rezulta din încrucişări savante dădea două flori de culori opuse, un allium mov, un oxalis adenophylla (foarte rar în acest anotimp), anemone mai obişnuite.

Obeză, cu ochi rotunzi, Leonie orăcăia într-un ciubăr.

Lui i se păru că broasca semăna cu abatele Custines.

— Aşa e, răspunse Nicole râzând, şi unul şi celălalt suferă de astmă. Şi iată trandafirul nostru.

Spusese „nostru”.

Louis îi mulţumi pentru atenţia ei din ajun.

— De vreme ce-ţi plac…

— În timpul nopţii s-a deschis.

— Dar se va ofili repede.

— Am să-l pun în portofel ca să-l păstrez multă vreme.

Redevenind serioasă, doamna de Révoir se întoarse pentru a cerceta arbustul de jos în sus, uitând prezenţa tânărului, sau cel puţin părând că acordă mai multă importanţă arbustului decât trandafirului.

— Păduchii se lipesc mereu de noile mlădiţe. Priveşte.

— Nu mă pricep deloc la gângăniile dumitale.

Dar ea nu păru să observe această dovadă de proastă dispoziţie, şi-l conduse la o jardinieră unde se-aliniau tubercule rotunde.

— Şi astea? Ce crezi că sunt?

— Cartofi.

— Nu.

— Trufe

— Nicidecum. Sunt begonii.

Se aplecară, umăr lângă umăr. Cu degetul, ea îi arătă seminţele ce răsăreau, mari cât un cap de gămălie.

— Pentru a le grăbi creşterea, le îngrop în nisip; acolo îşi găsesc hrana. Nu-i minunat să obţii o floare cu ajutorul nisipului?

Louis încuviinţă bucuros, deşi punea la îndoială interesul pe care profesoara lui de horticultură îl purta ascetismului begoniilor; pe ocolite, profesoara vorbise despre ei.

Un ciocănit la uşa de sticlă îi trezi din gândurile lor.

— Am venit şi plec.

— Nu ne deranjezi, Cloclo.

După prezentări şi observaţii asupra timpului, veni vorba despre evenimente.

— Ce credeţi, domnule Darrieu, vom avea revoluţie?

Şi baroana deschise iarăşi umbreluţa pentru a o roti încetişor: chipul detaşându-i-se astfel pe un fond de dantelă mişcătoare era încântător, Louis fu silit să recunoască; dar doamna de Bresles, mai drăguţă, mai vioaie, n-avea frumuseţea doamnei de Révoir, care se ilumina pe dinăuntru, la care totul era ascuns, profund şi greu de sesizat.

— Revoluţie?

De fapt, Louis nu se mai gândea deloc la răscoale.

— Ar trebui să telegrafiez la Bordeaux, spuse Nicole. Tatăl dumitale habar n-are că eşti la Paris.

Şi, înarmată cu foarfecile de grădină, dădu de înţeles oaspeţilor casei de sticlă că nu-i mai reţine.

Un servitor îl plimba la soare pe bătrânul conte. Clotilde făcu astfel încât să nu iasă în calea unchiului ei, deoarece acesta nu uita niciodată, în momentele lui de luciditate, să-i adreseze câte o remarcă privitoare la colonel, „a cărui fidelitate faţă de Napoleon dezonora familia”.

(Oare ce-o necăjea pe Nicole? O fi aflat sărăcuţa de

noile isprăvi ale lui François? Sau prezenţa acestui domn o plictiseşte?)

Grădinarul cosea gazonul. O manie a verişoarei ei care, odată cu primele zile frumoase, cerea să se facă toaleta peluzelor. (Eu prefer iarba înaltă în care te înfunzi până la glezne.)

Dădaca alerga.

— Aveţi două scrisori de la domnul.

— Două! Nu speram decât una. Spune copiilor să fie cuminţi. Vin şi eu îndată.

Scrisorile erau pe coridor, pe-o tavă de aramă gravată cu un N imperial şi majuscul. Se închise în salon – acolo nimeni n-o va deranja – şi se aşeză îndărătul unui paravan unde, de-afară, nu putea fi văzută.

Plicul netimbrat trebuia să fie cel mai recent.

Versailles, 19 martie 1871, ora 8 dimineaţa.

Dragă Clotilde,

Ziua de ieri, începută sub auspicii atât de fericite, s-a terminat printr-un dezastru. Domnul Thiers e la Versailles. Guvernul, armata îl urmează iar Parisul e lăsat pradă plebei.

Din instinct, aş dori ca cele două comori să vină la mine fără întârziere, dar să nu dăm semnalul panicii, fii gata de plecare fără să laşi să se vadă ceva. Iată ce ne ordonă prudenţa şi rangul pe care-l ocupăm.

În fiecare dimineaţă, am să-ţi trimit ordonanţa (în civil), care te va înştiinţa (prin viu grai) asupra evoluţiei situaţiei; n-ar fi înţelept să scriem prea mult. Nu-i încredinţa nicio scrisoare. Mă tem ca între Paris şi Versailles, să nu le deschidă iscoadele în slujba răzvrătiţilor.

Cât priveşte spiritul ce domneşte în sferele guvernamentale, îl voi rezuma într-o frază: ne aflăm pe un butoi cu pulbere ce poate exploda în orice moment.

Împreună, să ne rugăm Domnului să nu se întâmple

una ca asta.

Îmi promiţi să fii curajoasă? O adevărată soţie de ofiţer? Am încredere în tine.

Tandre şi triste sărutări.

Philippe.

P.S. Mi se spune cu siguranţă că băncile nu şi-au închis ghişeele. Dacă e-adevărat, te rog să retragi depunerile noastre de la Creditul Lionez.

A doua scrisoare, sau mai bine zis prima, data din ajun.

Versailles, 18 martie 1871.

Dragă Clotilde,

E nevoie să-ţi spun cât sunt de fericit că în fine guvernul a hotărât să acţioneze, mânu militari, împotriva factorilor de dezordine? şi că singurul meu regret este de a nu participa la operaţii în fruntea regimentului 3 de tiraliori?

Am credinţa că totul se va petrece repede şi bine, dar nu lăsa copiii să meargă la Tuileries, scumpele noastre odrasle vor fi mai în siguranţă acasă.

De altfel, plouă.

Regimentul meu părăseşte astăzi tabăra de la Satory pentru a se instala la cazarma din Croy.

În ce hal au lăsat-o prusacii! După ce vom fi şters urmele acestor soldaţi scârboşi, voi veni să vă îmbrăţişez.

Ph.

Această dublă lectură îi trezi o puzderie de gânduri: triste, îngrijorate sau tandre.

Clotilde, care ştia să citească printre rânduri, măsura simţămintele soţului ei, care trecuse în aceeaşi zi de la speranţă la o decepţie atât de crudă; dar că rămânea dârz ca în cele mai întunecate momente ale războiului n-o

uimea defel: domnul de Bresles era dintre aceia cărora împrejurarea potrivnică le înteţeşte curajul.

Mai presus de orice, ea aprecia faptul că-l vede asumându-şi răspunderile casei: pregăteşte bagajele, nu scrie, du-te la bancă. Era clar, precis. Nu-i displăcea să fie călăuzită manu militari şi-apoi...

Ei bine, da; la drept vorbind, o mică escapadă departe de Paris oferea perspective plăcute.

Recitite de patru-cinci ori, scrisorile fură aşezate alături de altele într-un portofel cu burduf, de piele roşie, apoi doamna de Bresles luă o cheie de sub pendula şemineului, cu ajutorul căreia deschise vitrina cu minuni.

Decoraţiile se aliniau pe un fond de catifea, „ca soldaţii” spunea colonelul, care le culesese din campanie în campanie în timpul lungii sale cariere militare.

La acestea se mai adăugau câteva piese de colecţie, dar nici Crucile, nici Stelele, nici chiar foarte preţiosul ordin al Sfântului-Spirit împodobit cu porumbelul şi cu panglica albastră nu sunt acelea pe care le apreciază Clotilde în chip deosebit. Povestea începe în anul 1855, când pe pieptul locotenentului de Bresles a fost prinsă „Victoria Regina”, poveste urmată de la Sevastopol la Magenta şi din China în Mexic.

Medalii de bronz fără îndoială, dar pe care ea le lustruieşte cu o piele de căprioară, ca să lucească la fel ca aurul.

Şi ducând-o pe ultima la buze, o lacrimă picură pe frumoasa rozetă roşie.

(Culoarea ei...)

CAPITOLUL V

ÎN ZILELE URMĂTOARE LOUIS O întâlni mai rar pe doamna de Révoir; socrul ei răcise şi stătea în cameră, iar ea îl îngrijea. În ce-l priveşte pe François, nu se arăta.

„Invitatul”, reţinut mai întâi, apoi lăsat în voia lui, se gândi că venise vremea să-şi caute altă locuinţă.

Cu câtă durere! Căci îndepărtarea poate voită a Nicolei, sau răceala ei nu făceau decât să înteţească un sentiment ce se numea acum dragoste.

Dar ce s-aştepte de la această femeie care se eschiva mereu? Ar fi vrut să se bată, să-şi pledeze cauza, să încerce să impresioneze şi să placă; ea însă nu-i oferea prilejul şi, de altfel, după avertismentul dat cu prilejul vizitei la seră, nu se mai aflaseră singuri.

„Trebuie să interpretez această rezervă ca un semn în favoarea mea?”

A iubi înseamnă a te teme şi a spera.

Dar ce să speri? Doamnei de Révoir nu-i păsa de el şi din moment ce, în caz contrar, l-ar fi evitat şi mai mult, viaţa lor sub acelaşi acoperiş nu ducea la nimic.

Ce să facă cu trandafirul? Să-l pună într-un plic, pe care să scrie „trandafirul nostru” era o copilărie, dar ducea cu el atât de puţine amintiri…

În ajun, Louis văzuse câteva camere mobilate, fără a se hotărî să închirieze vreuna; toate erau urâte şi întunecoase; îşi cumpără lenjerie, haine – adio vestonul vineţiu! – în fine, primi o scrisoare de la domnul Darrieu care-l sfătuia să vină la Bordeaux sau să intre în legătură cu Roger.

N-o să facă niciuna, nici alta!

În timpul lungilor ceasuri de tihnă, lectura ziarelor, sau măcar titlurile lor nu reuşeau să-l intereseze. *Răscoale în provincie, Vinoy ocupă Mont Valérien, Primarii Parisului în faţa Adunării.*

Le Gaulois scria: „La strigătele de «trăiască ordinea», o mulţime imensă manifestă în piaţa Bursei". „Vreo sută de. Burghezi, de aristocraţi şi o provocare montată de guvern", după *Strigătul Poporului*.

Adversarii ce se înfruntau îl lăsau indiferent. Louis nu evadase din lagărul de la Mantauffel de dragul unor certuri între francezi.

În salon, citind, apoi prefăcându-se că citeşte, auzi paşi ce alunecau pe coridor, un foşnet de rochie ce se îndepărta şi, iarăşi, Nicole nu intrase.

Să-i spună la revedere? Era mai bine să-i scrie sau să plece în vârful picioarelor? „Lasă, mâine nici măcar n-am s-o mai pândesc îndărătul uşii."

Pe când împăturea ziarele, privirea-i căzu asupra unui articol din *Răzbunătorul* pe care François îl încercuise cu albastru, pentru a-i atrage atenţia. Află că un ofiţer, colonelul Rossel, aflat în garnizoană la Nevers, se alătura Comitetului central al gărzii naţionale; scrisoarea lui de demisie, adresată ministrului de război, începea astfel:

„Am onoarea să vă informez că plec la Paris pentru a mă pune la dispoziţia forţelor guvernamentale ce s-ar putea constitui acolo. Informat printr-o depeşă de la Versailles, devenită publică astăzi, că există două grupări în luptă în ţară, mă declar fără ezitare de partea celei care n-a semnat pacea şi care nu numără în rândurile sale generali vinovaţi de capitulare".

Cuvinte care-i mergeau la inimă.

Dacă de patru zile dreapta, îngrozită de răscoală, nu vorbea decât de represiune, Comitetul central, în schimb, ameninţa Adunarea cu războiul civil. Pe de-o parte, burghezii apărau interese, privilegii, pe de alta, poporul se pregătea să le distrugă. Dar cine se gândea la Franţa? La provinciile pierdute? La tratatul ce ratifica înfrângerea?

„Dar eu, m-am gândit oare la asta de patru zile? Ca un prost ce sunt, mă îndrăgostesc de o femeie şi mă văicăresc în loc să acţionez. Voi căuta să-l întâlnesc pe colonelul Rossel îndată ce va sosi la Paris.”

Imaginând acest proiect fără s-o amestece pe ea, Louis gusta plăcerea amară de-a se răzbuna pentru indiferenţa sau dispreţul Nicolei.

Îndată ce se văzu pe Quai d’Orsay – cel mai grabnic era să se ducă la domnişoara Verdier să-i înmâneze scrisoarea nefericitului său camarad – trecu prin faţa reşedinţei familiei de Révoir fără să ridice ochii spre fereastra până atunci cercetată atât de des.

Era frumos, mai mult soare decât umbră. În bătaia vântului de vest, Sena, uşor vălurită, părea să curgă de-a-ndoaselea.

O primăvară aşa cum dorise Henri s-o revadă.

Pe strada Cuţitarilor la numărul 20, urcă scara umedă, până la etajul al doilea. Fiecare treaptă îl apăsa. Un cordon de pluş atârna la uşă. Louis sună.

După o tăcere şi nişte paşi târşiţi, un bătrân întredeschise uşa, fără să ridice lanţul.

— Ce doriţi?

— Aş vrea să vorbesc cu domnişoara Verdier.

— Cu fiica mea?

— Ce e, tată? întrebă o voce mai puţin dezagreabilă ce venea din apartament.

— Înţelegeţi, explica bătrânul în timp ce-l conducea printr-un coridor întunecos, nu deschidem oricui. Cartierul a devenit periculos de când federaţii ocupă Primăria. Prin forţa împrejurărilor. Există printre ei şi haimanale, iar Primăria e chiar alături. V-o prezint pe mama Alicei.

Avea vreo şaizeci de ani. Grasă şi gălbejită, gleznele-i enorme o împiedicau să se mişte, trebuia scuzată. O pisică năpârlită dormea pe genunchii ei.

— Notaţi că nu sunt împotriva muncitorilor, preciză Verdier. Sau împotriva guvernului. Eu nu fac niciodată politică. La vârsta noastră, nu cerem decât pace, prin

forţa împrejurărilor.

— Şi sănătate, adăugă soţia lui. Eu sufăr de stomac. Luaţi loc.

Odaia supraîncălzită – ţineau focul aprins deşi era o zi frumoasă – era mică, încărcată de mobile, cu tapiseria ruptă pe alocuri.

Mirosea a sărăcie, a bucătărie.

— Eu care vă vorbesc…

Louis observă pe şemineu, între două buchete de imortele, fotografia unei fetiţe, cu fundă în păr.

— …am cunoscut destule schimbări: doi regi, doi împăraţi, două republici! Ei bine, când se votează, eu rămân acasă, ori mă duc la pescuit cu undiţa. Vă place pescuitul cu undiţa?

O fetiţă bucălată, prostuţă şi timidă ca înfăţişare.

— Domnul trebuie să fie grăbit. Lasă-l să spună, tată.

— Ascult!

— Fiica dumneavoastră e aici?

Din nou neîncrezători, se consultară.

— Vreau să-i vorbesc.

— Fiica noastră nu mai locuieşte la noi, mormăi Verdier. E în serviciu, în Parc Monceau, la nişte oameni buni, dar care interzic vizitele. N-o vedem decât duminica.

— O dată pe lună, rectifică bătrâna. Stăpânii ei sunt din cale-afară de pretenţioşi.

— Bogătaşi, ce vreţi!

Tatăl se corectă numaidecât.

— Bogaţi sau săraci, eu nu critic pe nimeni, mai ales în ziua de azi. E reţeta cea mai bună pentru a nu avea neplăceri.

În timpul asediului, Alice le înmâna simbria; aducea câte un ou, pâine din când în când, sau chiar dulciuri. Un copil bun.

…Şi iată că Louis nu mai dorea s-o întâlnească. După ce-şi făcuse despre ea o imagine pe care depărtarea o înfrumuseţase, realitatea nu putea decât să-l

dezamăgească. Totuşi, Henri era doar un lucrător.

„Cum mi-am putut închipui că Alice este de altă condiţie? Bineînţeles, voi merge în Parc Monceau şi voi căuta s-o consolez.”

Nicole întrebase: „E o obligaţie sau o datorie?”

De departe, o revăzu, serioasă şi aplecată spre el, răsucindu-şi bucla neagră în jurul degetului.

— Daţi-mi adresa exactă. Am un mesaj pentru fiica dumneavoastră. A, nu-i nimic grav, e ceva personal: Alice vă va spune rândul viitor.

Bătrânul nu era liniştit decât pe jumătate.

— Nu cumva sunteţi de la poliţie?

— Domnul pare un om cinstit, spuse nevasta lui care se freca pe stomac.

— Fără îndoială.

Şi scrijelind câteva cuvinte pe spatele unui plic:

— Notaţi că n-am nimic împotriva poliţiei.

Împotriva nimănui, era doar lucru ştiut. Tot la fel bătrânul era gata să declare că n-are nimic împotriva hoţilor, cu condiţia ca aceştia să-şi exercite activitatea în altă parte decât în casa lui. Soţia lui oftă.

— Să-i spuneţi Alicei c-o îmbrăţişez.

Îi întinse mâna tânărului, o mână moale, spongioasă şi, aplecat, Louis observă sub două-trei meşe cenuşii, pielea capului.

La fel ca şi pisica, năpârlea.

Domnul Verdier îl conduse până la uşă.

— Amintiţi-i că duminică e deschiderea sezonului de pescuit. Vom prânzi la douăsprezece, căci nu pot lipsi... prin forţa împrejurărilor!

Uşa se închise, cheia se răsuci în broască.

Dar afară era primăvară.

În faţa Primăriei, câţiva federaţi făceau de gardă, cu un cocoloş de pâine în vârful baionetei: alţii, cu puşca între picioare, dormeau la soare şi, pentru prima oară după întoarcere, Louis remarcă lipsa porumbeilor în Paris.

O trăsură staţiona. Ceru să fie dus în strada Courcelles.

Să nu se supere Nicole, datoria devenea corvoadă. Slujnicuţa asta avea să se văicărească, să verse lacrimi, şi-apoi ştia oare să citească? Nu, fără îndoială. Va trebui s-o mângâie pe obraz sau chiar s-o îmbrăţişeze. Ca în Labiche, ce mai!

Pe Avenue de l'Opéra, o mulţime compactă bara strada. Alţi manifestanţi! Aceştia, credincioşi guvernului, făceau ordine, dar împiedicau trăsura să înainteze.

Sunau orele unsprezece când vizitiul se opri în faţa unei reşedinţe, recent construită, cu ferestrele vopsite în alb. Nicio sonerie. Un ciocan de aramă, bine lustruit.

Servitorul purta livrea, favoriţi şi expresia ştearsă a personalului de casă mare.

Da, aici locuia domnişoara Verdier. S-o vadă? Îl cântărea din ochi pe vizitator. Examenul era favorabil, dar pe cine să anunţe?

— Numele meu nu-i va spune nimic. Sunt un prieten al lui Henri Parot.

Servitorul se retrase, reveni şi-l rugă pe „Domnul" să aştepte în salon.

Un salon care nu-l amintea nici pe cel al familiei Révoir, nici interiorul familiei Verdier. Era plăcut, deşi de un gust îndoielnic; roşul vişiniu se învecina cu un verde ca pelinul, îmbinare care-ar fi mâhnit-o pe Nicole, dar bătrânilor li s-ar fi părut culmea rafinamentului.

Stăpâna casei avea predilecţie pentru covoarele negre presărate cu bucheţele, perdele înflorate, şi acele scaune, canapele şi fotolii capitonate, pe care François le aprecia pentru confortul lor.

O lustră mov în formă de lalea, motofonul, o statuie de alabastru înfăţişând-o pe zeiţa Ceres, pe şemineu: îl interesau detaliile, respira un discret parfum de hârtie de Armenia.

Sus, o uşă se trânti.

— Mi-aduceţi noutăţi de la el? exclamă ea de cum îl văzu intrând. Sunt atât de fericită, domnule...?

— Darrieu.

— Bine-aţi venit, domnule Darrieu.

Ea îi apucă mâinile.

— Mă gândesc adesea la Riri.

Stupefiat, o privea insistent pe această femeie puţin vulgară, dăr drăguţă. Ce eroare! Nu putea fi vorba de Alice... sau atunci...

— Înţeleg uimirea dumneavoastră. N-aveaţi cum să bănuiţi că sunt instalată şi împopoţonată astfel. Am să vă explic. Dar mai întâi povestiţi-mi: unde e? L-am crezut mort, dragul de el!

„Pe legea mea, o să mă-mbrăţişeze”, gândi el în faţa unei asemenea exuberanţe, în timp ce era poftit să ia loc. Încântătoarea persoană, instalată pe un puf, răspândi un foşnet de organdi oliv. Ochii ei căprui zâmbeau, iar el, buimăcit, probabil că nu exprima o inteligenţă deosebită, căci ea repetă, încântată să-l zăpăcească:

— Am să vă explic...

Ce să facă? Să înceapă cu sfârşitul? Să-i înmâneze scrisoarea? Să întârzie momentul, dându-i de înţeles pe departe?

— Prizonier la Sedan...

— Puteam să jur. Riri n-a avut niciodată noroc, decât numai... cât timp am fost împreună.

Şi Louis ciuli urechea. „Cât timp am fost împreună?” Alice întrebuinţase trecutul, ceea ce anunţa simţăminte de natură să modifice situaţia.

Pentru a câştiga timp, el îi povesti întâlnirea lor, viaţa în lagărul de la Mantauffel, proiectele lor de evadare. Până în momentul când a riscat:

— În toate discuţiile noastre, camaradul meu vorbea de întoarcere... şi de dumneavoastră.

Cu capul aplecat pe umăr, serioasă şi ruşinată, Alice murmură:

— Şi eu l-am iubit mult.

Nu mai încăpea îndoială. Fie că-i dădea scrisoarea, fie că nu, ea n-avea să plângă moartea lui Henri, cel puţin nu aşa cum plâng cele care iubesc.

— Domnule Darrieu…

De câteva clipe, tăcea.

— …nu mă judeca prea rău!

Ochii mângâietori, pe care două lacrimi oprite pe drum îi făceau să strălucească, îi implorau pe-ai lui Louis: zâmbetul lor era încă timid, dar ea nu se îndoia că va obţine. Iertarea.

— Îmi pare rău pentru el, spuse. Henri te-a iubit mult.

La rândul lui folosea trecutul şi se ridică.

— Aşteaptă. Nu vreau să pleci fără să mă asculţi. Dar… cine ţi-a dat adresa mea?

— Părinţii dumitale.

— Da, da!

Un nor o întunecă.

— Aş fi nenorocită să afle cum trăiesc. Pentru ei, eu sunt…

— N-am de gând să-i mai văd.

— Cu-atât mai bine. O, cu-atât mai bine. Mulţumesc!

Norul dispăruse.

— Să luăm ceva. Ba da. Ba da. Între prieteni nu se refuză.

Deschise un dulăpior cu băuturi şi destupă un flacon de cristal.

— Îmi place lichiorul la nebunie. Dumitale nu?

Cu ce drept să-i poarte pică? Era o fată bună, care-şi ciocni paharul cu al lui, apoi îşi înmuie cu lăcomie vârful limbii în lichidul verzui. În 1900, se va pomeni smochinită ca doamna Verdier, cu o pisică pe genunchi. Dar până atunci, formele ei durdulii vor deştepta nenumărate pofte.

În afară de numele protectorului întâlnit la începutul războiului, Alice nu-i ascunse nimic: copilăria, familia, viaţa lor în trei în casa de pe strada Cuţitarilor. „Tăticu” câştiga şase franci pe zi, din care „mămica” – o sfântă – punea de o parte opt centime pentru cărbuni, patru pentru spălat, cinci pentru neprevăzute!

— Copil fiind, lucram într-o fabrică cu un salariu de un franc patruzeci pe zi, doar cât să cumpăr pâine. Ca

servitoare, stăpânii mă plăteau cu douăzeci şi şase de franci pe lună.

Cifrele cădeau, jalnice, dar fără amărăciune. Alice râdea de mizeria din care ieşise.

— Cât am visat să am un dulap cu oglindă, o maşină de cusut Singer, sau pur şi simplu prima mea „urmează-mă tinere”. Ştii ce-i asta?

Află că aşa numeau cusătoresele o anume panglică pe care doamnele elegante şi-o înnodau în jurul gâtului.

I-a oferit-o un bătrân.

Henri n-a venit decât mai târziu… după alţii… şi înaintea unui domn adevărat care, acela, se scaldă în aur.

— Un tip puţin pretenţios – de două ori pe săptămână, la oră fixă – care onorează facturile fără să discute, adăugând şi mici cadouri. Încă un pahar?

Lichiorul era slăbiciunea ei. Alice bău, cu cotul ridicat: alcoolul o îmbujora.

— Poftim de le explică părinţilor aşa ceva! De ce să-i amărăsc? Nu?

— Ai dreptate.

Dar la ce bun să mai vorbească despre toate astea? Louis se simţea plin de îngăduinţă: n-avea de dat socoteală nimănui şi cu atât mai puţin unui mort.

Acum Alice făcea confidenţe mai intime: domnul, speculant la Bursă, îşi scotea verigheta înainte de-a se culca în pat; după aceea, o însoţea la Véfour sau la Véry, o, cât îmi place calcanul cu stridii!

De mult nu mai vorbeau despre Riri, iar Louis, găsind-o comună, dar nostimă şi fără mofturi, îşi uită camaradul.

— Şi dumneata? întrebă ea deodată.

— Eu?

— Dumneata ce faci?

— Nimic… aştept. Am sosit din Germania.

— Ca un ban nou-nouţ?

— Ca un ludovic[12]!

[12] Joc de cuvinte. Louis (numele eroului) înseamnă ludovic, monedă de aur franceză. (N. tr.)

Cu ochii întorşi către fereastra însorită, ea râse apoi, ridicindu-se:

— Am voce frumoasă. Vrei să-ţi cânt ceva?

— Oare n-ar trebui să…?

— Nu, nu. Rămâi. Astăzi, „dumnealui” mă lasă în pace.

Într-un nou foşnet de tul, se aşează, dezinvoltă, în faţa unui motofon, pian minuscul, ale cărui clape de fildeş (Alice cânta cu un deget) loveau cupe pline cu apă, de nuanţe diferite.

— Cred că instrumentul meu e dezacordat.

— N-are importanţă.

Şi anunţă cântecul: *În nas mă gâdilă*.

— Ce vorbeşti! Un adevărat program!

— Nu-i aşa?

În picioare, îndărătul ei, Louis privea cele două cosiţe ce împărţeau părul, ceafa astfel dezgolită şi, sub gulerul întredeschis, o piele roz, mătăsoasă.

— Încep.

Vocea, pe cât de urâtă, pe-atât de falsă, se poticnea la fiecare notă, strivea acutele şi nimicea tonurile grave; o măsură o gonea pe cealaltă şi, din cântecul atât de vesel ascultat altădată la Alcazar, pe vremea triumfului Theresei, nu rămânea decât un rasol de nedescris.

— Întoarce pagina.

Aplecându-se, o atinse.

— Pardon.

— Nu-i nimic.

Sigur că nu! De ce să mai întoarcă pagina? N-avea niciun rost. La bucătărie, servitorii gândeau fără îndoială: „Doamna are iar o criză”.

Dar totul trece. După câteva spasme ale glotei, urmă o tăcere delicioasă, pe care o lăsară să se aştearnă timp de câteva clipe…

— Ce spui?

— Spun că „în urechi mă-nţeapă”.

— Linguşitorule!

Tot nemişcată, aştepta urmarea.

Atunci Louis îşi puse mâinile pe umerii domnişoarei, apoi i le strecură în corsaj.

CAPITOLUL VI

ÎN MOMENTUL DESPĂRŢIRII, ALICE îi spuse „puiule”: era o adeptă a diminutivelor, şi aceşti amatori de bel canto au jurat să se vadă curând, deşi Louis nu era deloc dispus.

Pe stradă, nemulţumit de el, rupse scrisoarea în bucăţele.

Cartierul era mai însufleţit decât înainte. În faţa porţilor, oamenii discutau. După cum spuneau, în dreptul Operei se produseseră incidente dramatice.

Când ajunse în piaţa Madeleine, mulţimea, care înaintase până pe treptele bisericii, îl împiedică să-şi urmeze drumul, o mulţime nervoasă care se dădu la o parte pentru a face loc unui preot.

Louis află că brancardierii transportaseră răniţi şi morţi în biserică.

— Morţi? Câţi?

Nu se ştia.

— Cine a tras?

— Federaţii.

La butoniere se vedea panglica albastră, emblema partizanilor Adunării.

Pe la ora trei, parizienii care se concentraseră în jurul Bursei şi pe străzile învecinate se pun în mişcare. Alături de drapelele tricolore, banderolele afirmă fidelitatea manifestanţilor faţă de guvern. Se strigă: „Trăiască ordinea! Jos Comitetul central!” Obiectivul este piaţa Vendôme unde Bergeret, comandantul gărzii naţionale, şi-a fixat statul major.

La o sută de metri de coloană, oamenii din faţă care cântau Marseieza sunt opriţi de un cordon de răsculaţi. Se

parlamentează.

— Risipiţi-vă, ordonă roşii.

Albaştrii răspund:

— Vom defila.

Adversarii stau faţă-n faţă, înfruntându-se şi refuzând să dea înapoi. De-o parte puştile. De cealaltă, bastoanele.

Este vorba de forţă. Dacă mulţimea se supune, capitulează în faţa revoluţiei. Dacă-i sileşte pe federaţi să se retragă, Thiers învinge, toată lumea aleargă la Primărie, iar ziua de 18 martie va dispare.

Un răpăit de tobă dă avertismentul.

Şi focul începe.

Indignaţi, martorii acestui măcel i-l relatează lui Louis:

— Canaliile au tras de la distanţă foarte mică.

— Zece dintre ai noştri au murit.

— Cel puţin de două ori pe-atât! Tot rândul întâi a căzut.

— Un glonte mi-a atins jobenul.

Iar un altul cu braţul în eşarfă:

— Ieri, puşcaşii s-au predat pe capete. Astăzi, roşii ameninţă cetăţenii paşnici.

Burghezi cinstiţi, în redingotă, mânjiţi de praf şi de băligar se aprind relatând cum se aruncaseră pe jos pentru a se feri de împuşcături. O doamnă îşi învârte umbrela deasupra capului.

Louis se îndepărtă.

Alta era situaţia în faţa baricadei ridicată pe strada Neuve Saint-Augustin, unde un federat interzicea trecerea. Muncitorul, cu baioneta la armă, îl încredinţă că „aristocraţii” atacaseră primii. Dovada? Doi din garda naţională fuseseră doborâţi cu focuri de revolver, Şi-apoi, la dracu’! Scopul netrebnicilor ălora era să defileze în piaţa Vendôme: voiau să ocupe cartierul şi să-l facă prizonier pe Bergeret.

Bălţi de singe se întindeau până la intrarea unei case unde se târâseră victimele. Colo, bastoane, o pălărie. Dincolo, un pantof de femeie... Dar Louis remarcă mai

ales golul săpat între baricadă şi bulevard, gol aproape simbolic ce separa cele două tabere.

Un preot, cel care pătrunsese în biserica La Madeleine, înaintă.

El explică santinelei că mai mulţi răniţi se aflau în mâinile federaţilor: voia să le ducă îngrijirea religiei.

— Nimeni nu trece.

— Cheamă pe unul din şefi.

— Nu. Circulaţi.

Parohul, fără să se descurajeze, insistă atâta încât un ofiţer, alarmat de zarvă, se arătă. Noi tratative. Militarul şovăia:

— Riscaţi serios. Noi nu-i prea iubim pe preoţi.

— Cu-atât mai rău. Fiecare cu meseria lui. Eu mi-o fac pe-a mea.

— Bine. Vă dau un permis de liberă trecere. Dar vă avertizez: e primejdios.

După ce escaladă o grămadă de pietre, preotul sări şi Louis îl pierdu din vedere. Un om pe care nu-l va uita, de o urâţenie aproape agresivă, ce câştiga însă datorită ochilor foarte mari şi foarte negri, cărora febra le dădea o lucire stranie.

Pe bulevard, mulţimea ce pornise iarăşi să se mişte se împrăştia încet-încet, iar negustorii îşi redeschideau prăvăliile. Câteva drapele atârnau la balcoane, ultimii martori ai unei zile de răzmeriţă: de data asta parizienii se bătuseră.

Ce să facă? Fără ţel, se îndepărtă spre Tuileries prin strada Regală.

Aleile erau aproape pustii. Din loc în loc, întâlnea pe câte cineva plimbându-se pe unde soarele mai întârzia.

Aşa încât, nu el o zări primul, aşezată pe un scaun, ci Nicole fu aceea care-l văzu apropiindu-se, şi-l opri.

— Sunteţi foarte distrat, domnule Darrieu! Sau poate voiaţi să mă evitaţi?

Cu trei ani în urmă, la un examen de literatură, profesorul îi pusese o întrebare la care nu ştia să

răspundă.

„Cum l-a condus Beatrice pe Dante în paradis?”

„De mână?”

„Nu.”

„Cu vocea?”

„Nu şi iar nu. Cu privirea, tinere.”

Desigur, nu era nici Dante, şi nici chiar Beranger. Dar era încredinţat că un fluid emanând de la Nicole l-a condus până la ea, şi credea aceasta cu atât mai mult, cu cât în clipa aceea paradisul se afla pe pământ!

Urmă o îngăimare fără şir, din care doamna de Révoir păru a înţelege că domnul Darrieu era îngrijorat de prezenţa ei la Tuileries în timp ce... pe când...

— Mi-am oferit un scurt răgaz; socrul meu se simte mai bine.

Ţinea o carte pe genunchi.

— Luaţi loc.

— Nu vă supăr?

— De sâmbătă n-am prea avut prilejul să stăm de vorbă.

Aşadar, îşi amintea ziua exactă a sosirii lui şi, ca şi el, număra poate pe celelalte, pierdute inutil.

Cu scaunele apropiate, Nicole întrebă:

— Aţi citit articolul din *Răzbunătorul*, consacrat colonelului Rossel? Mi-am spus că v-ar interesa.

— Mi l-a semnalat François.

— Nu. François nu face decât să împrăştie munţi de ziare prin casă. Eu le strâng şi le rânduiesc. Poziţia acestui ofiţer se aseamănă cu a dumneavoastră, nu vi se pare?

Aşadar, îşi amintea conversaţia lor la gura focului; atenţia ei de-atunci nu fusese doar simplă politeţe, iar în timp ce el se gândea neîncetat la Nicole, şi ea gândise cel puţin o dată la el.

Dar era mai bine să nu folosească această ocazie pentru a exprima o gratitudine prea tulburată. Botanica şi experienţa te învaţă că anumite plante se închid de

îndată ce sunt atinse!

Speranţele sau iluziile colonelului Rossel, subiect neutru, nu prezentau niciun pericol.

Pentru plimbare, părul Nicolei, prins într-un fileu, îi degaja fruntea netedă şi mată. Ochii erau aproape violeţi. Louis nota fiecare trăsătură, fiecare detaliu al acestei frumuseţi atât de grave.

Apoi veni vorba de provincie şi de familia lui.

Dintre cei doi fii, domnul Darrieu îl prefera pe Roger, un băiat realist care-şi făcea drum în politică. Viticultorul ursuz, autoritar şi burghez, se opusese ani de zile ca Louis să vină la Paris să-şi termine studiile.

— Cât a trăit mama, a trebuit să mă supun.

„Cu câtă tandreţe spune mama, gândi ea. Un adevărat fiu!”

— La moartea ei, mi-am moştenit partea. Am plecat, imediat după o scenă „îngrozitoare”!

Istorisirea păţaniilor i-a descreţit fruntea Nicolei: un om gras, în pragul apoplexiei, strigând, urlând şi renegându-şi progenitura. Au trebuit să-i pună lipitori şi să închidă ferestrele.

— Pe ea o adoram. Şi ea pe mine, de altfel! În timp ce era grav bolnavă, am auzit-o stând de vorbă cu o vecină: „Fiul meu mai mare e ambiţios, sunt sigură că va ajunge departe. În schimb Louis...” O, n-ar trebui să vă spun urmarea...

— Tocmai urmarea mă interesează.

— „Louis e mai puţin înarmat pentru viaţă şi mai sentimental. Totuşi, va ajunge.”

— Şi eu cred.

Se întuneca. În parc era o lumină de septembrie, dar între norii frumoşi, rotunzi şi albi, cerul deschidea largi luminişuri. Un copil alergă spre Nicole şi se aruncă în braţele ei.

— Ţi-l prezint pe fiul verişoarei mele, doamna de Bresles.

Şi-l sărută pe Jérôme pe obraz.

Dădaca martinicheză, planturoasă, împingea un cărucior, cu o solemnitate de parc-ar fi spus: „Iată şi cealaltă comoară!”

După acest intermezzo, aflară că în tinereţe avuseseră aceleaşi gusturi pentru anumite lucruri şi anumiţi oameni. Ca mai toţi copiii, dar această întoarcere în timp era pentru Louis şi pentru ea – cine ştie? – un fel de-a se regăsi în clipa de faţă.

Pisici negre, o întreagă dinastie cu bărbiţă albă, mă rog – celelalte nu sunt decât nişte corcituri sau vulgare persane – Nic şi Nac, câini de bucătărie, un papagal pe nume Mathusalem; acestea erau fiinţe vii.

Mai erau locurile şi obiectele: rochii vechi sau uniforme. De altădată, în cufere cu cercuri de fier ce scârţâiau deschizându-se, balansoare, un volum desperecheat din *Confesiuni* şi o cutie cu muzică, precum şi tăcerea şi praful din podul unde le plăcea să viseze. Descriind plafoanele joase, grinzile lungi roase de carii şi cotloanele întunecoase ce te înfricoşau la apropierea nopţii, când lucarnele par să îmbătrânească, aveau impresia că aceste poduri nu erau decât unul, de parcă două oglinzi, orientate în moduri diferite, răsfrângeau aceleaşi imagini.

Tatăl Nicolei, contele de Sarny, fusese un medic celebru în anii 1850. Se întâmpla destul de rar ca un om de condiţia lui să exercite o profesiune liberală. Păstra despre el o amintire ştearsă. Din fragedă tinereţe, îşi pierduse mama.

— Am crescut într-o casă tristă şi totuşi sunt anii mei cei mai buni. Fiecare doreşte ca viaţa să-i aducă schimbări, bucurii – copii de exemplu, aş fi vrut să am şi eu – dar din păcate nu voi mai trăi niciodată acei ani.

De la întâlnirea lor în seră, Louis ştia când Nicole redevenea doamna de Révoir: aşa încât era mai bine să tacă decât s-o contrazică. Şi-apoi rămâneau pe tărâmul confidenţelor şi, în mod indirect, nu voia ea să sugereze că perioada căsniciei nu făcea parte dintre „anii cei mai buni”?

La pensionul din strada Picpus, domnea o disciplină severă. Puţine ieşiri în oraş. Familia o lăsa în grija călugăriţelor. Un moment, s-a gândit să se hirotonisească.

— Dar n-aveam vocaţie.

Călugăriţele se resemnaseră.

Din viaţa ei la pension, Nicole păstra de asemenea o amintire plăcută.

Apoi, întorcându-se către el:

— Pot să-ţi pun o întrebare?

Cu o mână distrată, îşi frunzărea cartea, privindu-l drept în ochi.

— Eşti credincios?

Întrebarea nu era simplă curiozitate, ci prezenta o extremă importanţă. De răspunsul lui depindeau relaţiile lor viitoare: Nicole ar fi aflat ori un refugiu pentru prietenia ce se înnoda între ei, ori un motiv de neîncredere.

Dar dacă din instinct Louis hotărâse să nu bruscheze nimic, ci să se prefacă indiferent, o minciună – care, de altfel, ar fi fost dată în vileag mai devreme sau mai târziu – era o greşeală de neiertat.

— Nu sunt credincios în sensul în care înţelegi dumneata. Am fost botezat dar nu mai merg la biserică, căci preoţii şi procedeele lor m-au făcut să mă îndepărtez.

— Nu toţi preoţii sunt ca abatele Custines!

— Am văzut unul, azi după-amiază, care nu semăna cu parohul de la Saint-Germain.

Şi după ce-i povesti incidentul de la baricadă:

— Asemenea oameni te fac să te împaci cu religia. Puţini sunt ca el.

— Cât orgoliu în atitudinea dumitale, domnule Darrieu! Şi câtă ignoranţă. Creştini mai cunoscători decât mine îţi vor explica, dacă îmi faci plăcerea să-i întâlneşti.

Situaţia se schimba în avantajul lui, căci de-aici urmau alte întâlniri. Mai bine să promită tot ce cerea Nicole. Şi ce alta să mai dorească… până la noi ordine?

Soarele asfinţise de mult; un paznic oprise fântâna arteziană.

— Acum trebuie să plec.

Se înfăşură în şalul ce-i alunecase de pe umeri şi se ridică.

Mergând de-a lungul unei peluze, drumul îi duse până la terasa aplecată peste Sena, dar ajunşi acolo, ea se întoarse.

— Vrei să mai facem câţiva paşi încă? Aerul e-atât de plăcut.

Şi în lumina ce scădea, continuară să umble fără a spune o vorbă.

Freamătul oraşului abia se desluşea: confuz parcă, mărea impresia de calm şi singurătate a grădinilor, unde seara, care nu se lăsa decât pentru ei, aluneca spre umbră şi umbra spre tăcere.

O tăcere pe care Louis evita s-o întrerupă: cum să se exprime în cuvinte, lăsând să se ghicească profunda armonie a ceasului cu gândurile lor ascunse?

Noaptea va fi frumoasă.

Împreună nu se mai mirau că pe pământ şi în inimile lor atâtea lucruri puteau în acelaşi timp să se facă şi să se desfacă, să se lumineze şi să se stingă.

CAPITOLUL VII

PE ŞEMINEU, O PENDULA DIN POR-
ţelan de Sèvres, pe care prusacii o lăsaseră la plecarea din prefectură, sună de patru ori. Pe jumătate ascuns îndărătul biroului, Thiers îl privea pe domnul de Barlan cu un aer curtenitor dar şi cu bănuială.

Acesta, un fel de prăjină albă, slabă şi deşirată, cu faţa lividă şi urechile clăpăuge, se adresa mai curând copacilor din parc decât preşedintelui.

— Majestatea sa înţelege foarte bine dificultăţile dumneavoastră şi e îngrijorată. Adunarea a ratificat preliminariile păcii. Dar dacă revolta se întinde în provincie – pronunţa *refoltă, maşestate*, şi şovăia la anumite cuvinte, împăratul se teme ca un nou guvern să nu le readucă în discuţie.

— Teamă pe care aş împărtăşi-o, replică bătrânul, dacă timpul n-ar lucra pentru noi.

Timpul...

Acest început de primăvară era splendid. Dincolo de fereastră, diplomatul descoperea o peluză bine tunsă, semănată cu un arabesc de buxus, o salcie deja înmugurită şi, pe oglinda apei, două lebede înotând. Bandiţii ăştia de francezi aveau simţul decorului.

— Timpul, poate... Astăzi, poliţia dumneavoastră mi se pare de-a dreptul copleşită.

Se aflau în miezul problemei.

Bătrânul preferă să atace indirect, cu arătătorul ridicat, ca şi cum ar fi vorbit unui elev căruia trebuie să i se amintească adevăruri elementare.

— Din 1789, istoria ne-a învăţat, zise el, că revoluţiile încep la Paris, dar de aici se răspândesc în Europa,

excelenţă. Socialismul este o boală contagioasă şi la dumneavoastră, mai ales la dumneavoastră; temeţi-vă de o eventuală agitaţie a claselor de jos.

Agitaţie în Imperiu? Sigur nu, domnul de Barlan nu se gândea la o asemenea posibilitate. Germanii sunt prea disciplinaţi.

Asemenea unui câine ce nu vrea să-şi piardă osul, reveni la condiţiile armistiţiului.

— Nu ne îndoim de dorinţa dumneavoastră de a le respecta. Ne îndoim de mijloacele de care dispuneţi.

Evenimentele de la 18 martie şi schimbul de focuri din piaţa Vendôme, ieri după-amiază, dovediseră neputinţa Adunării.

— Cel mai bine ar fi să se ocupe armata noastră de toate astea!

„Bine, goleşte-ţi tu sacul, îşi spuse bătrânul: o nouă intrare a prusacilor în Paris. Prima avea o raţiune: în schimb păstram Belfortul. Cea de-a doua nu ne-ar fi de niciun folos. Nu-i vorba decât să restabilim ordinea, şi n-am de gând să mă lipsesc de plăcerea de a conduce operaţiunea.”

— Dacă propun deputaţilor intervenţia dumneavoastră, guvernul meu va fi răsturnat. Războiul ar începe din nou. Nici dumneavoastră nici eu n-o dorim. (Aici să fiu ferm) E o ceartă de familie ce trebuie rezolvată între francezi. (Aici un oftat) Represiunea trebuie să fie exemplară. (Aici un semn de întrebare) N-aţi putea să mă ajutaţi... cu discreţie?

Se ridică din fotoliu pentru a străbate biroul, cu două degete vârâte în deschizătura vestei, atitudine copiată după Napoleon. După celălalt, bineînţeles, cel mare.

— Să mă explic: închideţi porţile din nordul capitalei. Opriţi trenurile. Tăiaţi aprovizionarea. Adversarilor noştri, prinşi în cursă, nu le rămâne nici măcar posibilitatea de a fugi. De rest am eu grijă. Dar pentru a învinge, patruzeci de mii de soldaţi nu sunt de ajuns. Mi-ar trebui de trei ori mai mult. Am să-i găsesc. Nu-mi lipsesc decât ofiţerii.

Eliberaţi-mi-i.

În timp ce diplomatul scotea un „ah” reprobator, bătrânul se instală în faţa unei hărţi pe care drapele albastre şi roşii înscriau poziţiile adversarilor: forturile erau ale rebelilor, în afară de Mont Valérien, batalioanele devotate, în fundul văilor, pe creştetul munţilor şi în pădurile din l’Ile de France, Suresnes, Viroflay, Meudon; drumurile precum şi râurile ce curg spre Sena care le adună între colinele şi grădinile cruţate de asediu. O panglică tricoloră delimita avanposturile respective.

Domnul Thiers, istoric al cavalcadelor imperiale, avea nostalgia acelei epoci: stăpânea acum câmpul de bătaie.

— Excelenţă, voi fi înapoi la Paris la întâi mai, în cazul când cancelarul nu-mi refuză concursul. Or, ce vreau eu în schimb? O mie de ofiţeri. E luna de pe cer? Eliberarea lor va uşura întoarcerea mea, şi de aceasta depinde executarea angajamentelor noastre faţă de germani. Uitaţi miliardele pe care vi le datorăm?

Nu, nu, domnul de Barlan nu era chiar atât de distrat! Dar o mie de ofiţeri! O armată franceză care se reface înainte de semnarea păcii.

— Împăratul nu va accepta niciodată.

În faţa lui, bătrânul veni să se aşeze pe marginea mesei. Un picior îi atârna în gol. Avea coapsele scurte, un tors minuscul, iar deasupra un cap mare: faţa cu buze subţiri, un obraz roz ce ar fi semănat cu al unui copil bine hrănit cu lapte şi papară de n-ar fi fost ridurile care să-l brăzdeze.

Şi ce perucă bizară!

— Dragul meu…

Găseai de toate în acest mod de-a vorbi: mirare de-a nu fi fost înţeles, condescendenţă, ironie şi chiar acea simpatie trecătoare pe care-o nutreşti faţă de cineva în stare să-ţi facă un serviciu.

— Popoarele noastre, dragul meu, s-au înfruntat *în mod ocazional*, aşa cum s-a întâmplat cu unele societăţi financiare divizate într-o chestiune de afaceri, care se

prezintă în faţa justiţiei şi una din părţi trebuie să suporte cheltuielile procesului. Vom plăti. (Cu un gest amabil, păru că-i oferă, pe tavă, Alsacia şi Lorena.) Dar în ciuda diferendului lor, adversarii se regăsesc de aceeaşi parte când edificiul social al unuia se află în pericol. Atunci nu mai e vorba de rivali. Suntem uniţi împotriva duşmanului comun, şi anume...

Aici bătrânul lăsă vulturul să planeze o clipă, apoi zvârli cu un amestec de repulsie şi de ură:

— ...mulţimea josnică.

Ochii lui, două rotocoale sticloase şi dure, lansară fulgere şi-n gură proteza îi clănţăni.

După o tăcere în timpul căreia ameninţarea slăbea, pendula bătu sfertul.

„E ora de gustare”, gândi el.

— Sunt convins că Majestatea sa va încuviinţa cererea mea. Da, da, crede-mă, şi nu voi uita că ai fost avocatul nostru pe lângă ea.

Cordial, aproape afectuos, lăuda acum meritele vizitatorului, îl proslăvea, îl învelea în zahăr ca pe-o pralină, în nenorocirile sale, Franţa avea şansa de a găsi un prieten atât de înţelegător, şi prăjina albă se îmbujora de vanitate satisfăcută.

În picioare, în faţa ferestrei, stătură la taifas. Baronul de Bresles, ataşat de puţină vreme la preşedinţia consiliului, avea să pună la punct detaliile eventualei lor colaborări. Domnul de Barlan remarcase desigur că, odată cu topirea zăpezilor, străzile din Versailles se goliseră de toţi fugarii, cavalerişti sau infanterişti care, în ziua de 18 martie, se revărsaseră asupra oraşului. Statul major îi reorganiza în lagărul de la Satory. Pentru a relua forturile, Thiers aducea de la Cherbourg tunuri navale. Mai mult, el n-ar sta pe gânduri să bombardeze capitala dar...

Gurile rele pretindeau că Bresles era fratele vitreg, nelegitimat al generalului marchis de Galliffet, o minciună, deşi semăna cu favoritul fostului împărat.

Aceeaşi statură, aceleaşi trăsături energice, până şi uniforma neagră, cu brandenburguri împletite, în culoare, care-i dădea aceeaşi înfăţişare distinsă şi severă.

În schimb, colonelul îşi sacrificase mustăţile de când începuseră să încărunţească.

Bătrânul n-avea încredere în el, cum, de altfel, n-avea în nimeni. Cu atât mai puţin în militari pe care nu-i aprecia decât cu prilejul unei parade, de exemplu, cu muzică şi drapele, sau în cărţile sale, când le descria faptele vitejeşti; dar în ce priveşte uniforma în viaţa de toate zilele, preferinţele lui se îndreptau către jandarmi.

— Vă prezint, îi spuse el domnului de Barlan, unui ofiţer de elită căruia vă rog să-i acordaţi tot atâta încredere cât şi mie.

Salut şi pocnet de cizme.

Însoţit de colonel, diplomatul se retrase.

Rămas singur, bătrânul îşi adresă un zâmbet în oglindă (în fond, lucrurile nu se prezentau prea rău), îşi înfoie peruca s-o înalţe, şi trecu în biroul unde lucra Roger Darrieu.

— Mă odihnesc o clipă; anunţă valetul.

Potrivit unei tradiţii asupra căreia veghea buna doamnă Thiers, în fiecare zi, la patru şi jumătate, Adolphe al ei bea o ceaşcă de cacao cu lapte şi mânca vreo doi biscuiţi, fie pace, fie război, fie în voiaj, fie acasă în piaţa Saint-Georges sau la Versailles. Într-o după-amiază, baronul Rothschild însuşi a trebuit să aştepte, căci nu făcea pentru nimeni excepţie de la regulă: această clipă de recreaţie era sacră.

O recreaţie, poate, dar Roger pretindea că patronul suferea de bulimia bătrânilor.

O masă şi-o bancă se aflau la umbra unui spalier, în grădina prefecturii. Când era vreme frumoasă ca acum, preşedintele se aşeza şi medita, înainte de a-şi relua audienţele. La el totul era rânduit, calculat. Îşi punea pălăria şi mănuşile alături de tava pe care i-o aducea un servitor.

Masticaţie lentă: părea că digeră în acelaşi timp.

„Da, creierul moale al prusacului pare destul de permeabil la proiectele mele, dar domnul de Barlan nu greşeşte afirmând că poliţia mea e depăşită.

Trebuie să câştig două săptămâni. Trebuie să accept să-i primesc pe domnii conciliatori (ce arivist Clemenceau[13] ăsta!). Trebuie să-i distrag cu promisiuni până când balanţa forţelor va înclina de partea mea."

O vrabie, atrasă de firimiturile de biscuiţi căzute pe jos, veni să ciugulească lângă bancă. Altele ciripeau mai departe; cu un gest, goni vietăţile scârboase care-i tulburau meditaţia.

„Slavă Domnului, Parisul se năruie în anarhie. Nicio organizare, niciun şef. Nici bani. Ce caraghioasă povestea numitului Varlin, «ministru de Finanţe», un coate-goale care se duce la domnul de Pleuc, guvernatorul Băncii Franţei, îi cere tezaurul şi pleacă fericit când i se oferă un biet milion. *Audaces fortuna juvat*[14] . În locul lui deschideam casele de bani. Iar pe guvernator îl aruncam la închisoare. Uite, o pisică!"

Slabă şi negricioasă, înaintează pe drum. Pe ea o interesează vrăbiile.

Cu botul în vânt, se opreşte, apoi se caţără şi se ascunde îndărătul unui tufiş.

De pe bancă, bătrânul care-o vede stând ghemuită, bătând iarba cu coada, se gândeşte că dacă toate vrăbiile din grădină s-ar uni pentru a-l ataca pe Raminagrobis[15],

---

[13] E vorba de cunoscutul om politic francez , Georges CLEMENCEAU (1841 – 1929). A studiat medicina la Paris în timpul celui de-al doilea Imperiu, când a colaborat la ziare de avangardă, fiind arestat de mai multe ori. După ce şi-a luat doctoratul în medicină în 1869, a făcut voiaj de studii în America. După 4 septembrie 1870, a devenit primar la Montmartre, pe atunci un sat din apropierea Parisului. A fost deputat de Sena în Adunarea Naţională şi a participat la tratativele de reconciliere din timpul Comunei. Tratativele au eşuat şi, puţin după aceea, Clemenceau a demisionat din Adunarea Naţională (N. tr.).

[14] *Soarta îi ajută pe cei îndrăzneţi*, Virgiliu, *Eneida,* X, 294 (N.tr.)

[15] Nume dat de La Fontaine unui cotoi bătrân. (N. tr.)

nu i-ar mai rămâne decât s-o şteargă. Dar ele stau şi trăncănesc în felul lor sau se ceartă, în timp ce ea îşi scoate ghearele şi pândeşte prilejul.

Aici nepăsare, agitaţie deşartă, dezordine (ah, cât detest dezordinea!). Dincolo, viclenie şi răbdare. Toată simpatia bătrânului e de partea pisicii.

Fărâmiţează un biscuit:

— Pui, pui…

Cu vocea lui dezacordată, le cheamă, evită o mişcare prea bruscă, de teamă să nu le sperie.

Iată că una, cea mai încrezătoare, deci cea mai proastă, se hotărăşte, maronie ca un şobolan care ar avea pene!

— Pui, pui…

Îngrijorată, vrabia întoarce capul la stânga, la dreapta, se apropie. Pisica o observă şi stă nemişcată. Parcă ar închide ochii ca să se facă nevăzută. Se preface moartă.

— Hai! Dă-i drumul.

Pisica porneşte. Se aruncă şi cade asupra vrăbiei care scoate un ţipăt. Ceata se risipeşte.

Iar preşedintele izbucneşte în râs.

E momentul să se întoarcă. Domnul Thiers îşi pune ceasul în buzunar – un cadou al viticultorilor din Gironda – şi, cu paşi măsuraţi, se îndreaptă spre clădirea prefecturii, pe aleea străjuită de două rânduri de mixandre.

„Ce încântătoare sunt florile astea violete! Primele din anul acesta. Ce parfum. Şi zumzăit de albine.”

Bătrânul apreciază albinele, simbol al muncii, şi stupii – casa de economii a grădinilor.

— Dă-mi lista de bucate, îi spune lui Roger.

Lista vizitatorilor era lungă. Primul nume, Georges Bernard, îi trezi o amintire.

— Nu e viitorul tău socru?

— Ba da, domnule preşedinte.

Prefăcându-se distrat, Thiers se jucă o clipă cu un *coupe-papier*. Nu la bancher se gândea, ci la secretarul său. În ziua de 18, în trăsura care-l ducea departe de

Paris, singurul martor al călătoriei ştia că plecarea de la Quai d'Orsay nu fusese o savantă manevră politică, ci fuga unui om îngrozit. Un martor care trebuise să-l ţină de pulpana hainei ca să nu cadă pe fereastră.

Ce scenă neplăcută!

Cum n-ar fi putut scăpa de Roger decât peste câteva luni, îi zâmbi:

— Ia spune-mi, dragă, ai veşti bune de la tatăl tău?

— Excelente.

— Dar de la Louis?

— Louis e la Paris.

— Credeam că-i prizonier.

— A evadat.

— Ia te uită!

Nici încuviinţare, nici părere de rău. Toate aceste întrebări erau politicoase, indiferente; bătrânul rânji încetişor, căci gustarea îi căzuse greu.

Domnul Bernard cunoştea a b c-ul muzicii. O afacere se tratează în trei mişcări:

A. — Să vorbeşti de altceva, pentru a crea o ambianţă favorabilă. Aducea „informaţii". Comitetul central al gărzii naţionale n-avea să întreprindă nicio acţiune militară înaintea alegerilor municipale. Lullier, generalul lor, se ţinea de parăzi în loc să-şi reorganizeze federaţii. Cel mai mărunt dintre ei, cel mai obscur ziarist voia galoane, un post, să-şi publice afişul. Curat satul lui Cremene! Cât priveşte arestările – ca cea a preşedintelui Curţii de Casaţie – provocau mânia oamenilor cinstiţi.

Thiers încuviinţă. Spionii lui îl informau asupra situaţiei din capitală. Încuviinţă cu atât mai mult cu cât faptul că preşedintele Bonjean fusese trimis la închisoarea Mazas justifica represiuni viitoare.

B. — Să intri în miezul subiectului:

Pentru a lua Parisul, e nevoie de mijloace considerabile. Or reţeaua de cale ferată din jurul Versailles-ului nu făcea faţă necesităţilor: comandamentului nostru îi lipsea o gară de triaj.

— Vă aduc concursul puternicelor cercuri financiare. Pe scurt, băncile cer dreptul de-a se alătura efortului patriotic întreprins de dumneavoastră.

Roger, care asista la întrevedere, se stăpâni să nu izbucnească în râs ascultându-l cum evoca nesfârşiţi kilometri de cale ferată, mii de traverse şi tone de buloane aflate în servieta lui, la preţuri atât de derizorii, încât gara nu va costa decât o nimica toată: doar douăzeci şi cinci de milioane.

Bătrânul, asemeni motanului de adineaori, închisese ochii: propunerea venea în calea pregătirilor sale; nu cerea decât s-o studieze. Dar, în sinea lui, se întreba care-i va fi comisionul? În afaceri, îţi dau ca să-mi dai. Nu vedea cum o s-o întoarcă şmecherul ca să-i ofere partea leului.

— Perfect, zise el. Mulţumiţi-le prietenilor dumneavoastră. Voi examina propunerea lor.

Şi, în picioare:

— Treceţi mâine.

Tonul era politicos, puţin rece.

C. – Să conchizi. Să nu insişti.

Roger avea să noteze seara, în jurnalul său:

„Se ridică şi spune: «Treceţi mâine.» Ceva îl deranjează. Ce anume? Simt că nu-i nici da, nici nu. Atunci Bernard continuă cu un surâs uşor de tot: «Ţin să vă mai spun, domnule Preşedinte, că deoarece zăcămintele de cărbuni din nord sunt în mâinile nemţilor, am tatonat ocupantul. Acesta va accepta ca minele de la Anzin, dar numai ele, să livreze combustibilul de care armata noastră va avea nevoie.» Aşadar, băncile nu uită că bătrânul este administratorul acestei societăţi, atmosfera se încălzeşte iar ei îşi strâng mâna cu efuziune. Papa Bernard are contractul în buzunar.”

Rămas singur, Thiers, satisfăcut, îşi face în grabă câteva însemnări în vederea viitorului consiliu de miniştri (fără a menţiona minele de la Anzin) apoi, înainte de a-l primi pe primarul Versailles-ului, deschide un sertar al

biroului de unde scoate trei bucăţele de zahăr pe care le ronţăie.

— Ai băgat de seamă lovitura cu minele de cărbuni, îi spuse Bernard în curtea prefecturii. Asta numesc eu bacşişul indirect. Preşedintele încasează fără a-şi murdări mâinile. Ceea ce nu-l împiedică să fie patriot. Ţine-te scai de el, e de centru dreapta şi de partea celor strângători: francezii vor vota pentru el.

Roger îi găsea pe amândoi la fel de scârboşi.

Un landou, care intrase pe poartă, se opri în faţa clădirii: o doamnă în vârstă, îmbrăcată în negru, coborî o persoană robustă, cu cearcăne sub ochi, cu un cioc de raţă şi obrajii prea pudraţi. Mai multe rânduri de mărgele ascundeau cu greu zbârciturile gâtului. Ajutată de un servitor, urcă scările peronului. Îşi dădea duhul la fiecare pas.

— Patroana, murmură Roger salutând-o. E Adolphine.

— Ştii că la începutul lui martie Pouyer-Quartier era gata să lanseze un împrumut? O groază de bani. Trei sute douăzeci şi opt de milioane, rambursabili în zece ani, reveneau consorţiului miniştrilor. Doamna Thiers nu se mai domoleşte de când afacerea a căzut baltă, din cauza revoluţiei. Voia să cumpere un castel. Dar stai liniştit, vor mai fi şi alte împrumuturi!

— Trebuie să vă las, domnule Bernard.

— Aşteaptă. Am să-ţi dau o veste bună. Soţia mea şi Lucile se plictisesc de moarte în Dordogne. Am închiriat pentru ele o casă pe strada Réservoirs nr. 37.

Oftă:

— Scumpă, prea scumpă. Tot Parisul e la Versailles: chiriile au devenit exorbitante. Contez pe tine să supraveghezi instalarea şi să te ocupi de logodnica ta, vrei?

Roger arboră un aer încântat, demn de această minunată perspectivă. Vai, nu poţi să te însori cu cinci sute de mii de livre fără să pui ceva şi de la tine.

— Ei, şi-acum trebuie să mai asist la o reuniune a

grupului meu financiar.

Şi Georges Bernard se îndreptă spre gară.

Pe peron lume puţină. Câţiva funcţionari care se înapoiau la Paris. În sens invers, se îmbulzeau panicarzii, înainte de plecare, un poliţist în civil verifică permisele de liberă trecere.

Convoiul care se puse în mişcare trecu printre grădiniţe de periferie, straturi de varză, de praz, unde rufele se uscau pe frânghie, printre căsuţe sărace şi triste. Cu fruntea lipită de geam, bancherul se gândea la conversaţia cu Thiers. Îi promisese mult. Cam prea mult, căci până în prezent băncile nu se angajau decât cu timiditate. Dar cine nu exagerează, pentru a trezi interesul viitorilor asociaţi, nu ajunge la nimic, asta e clar. Şi merita osteneala: gara de triaj va costa pe puţin patruzeci de milioane. Fluieră uşor: cincizeci, poate?

Un pod, o curbă de cale ferată: locomotiva încetini şi se opri înainte de Saint-Cloud. Cum aşteptarea se prelungea, bancherul se uită la ceas: ce plictiseală, avea să întârzie la întâlnire!

Doi soldaţi din garda naţională intrară în compartiment.

— Ce se întâmplă?

— Actele!

De dimineaţă, călătorii mai circulaseră încă fără control. Seara, „vameşii” îi scotociră valizele şi trebui chiar să-şi deschidă servieta. După o oră trenul porni din nou, în noapte.

Prost luminată, gara Saint-Lazare semăna cu o piaţă publică plină de familii care se interesau de trenul următor pentru Versailles. Un adevărat exod!

— Strada Courcelles, 65, strigă Bernard vizitiului, trântindu-se în birjă.

E mai prudent: niciodată nu mergea cu trăsura lui în Parc Monceau şi, mai mult chiar, un anumit mister mărea plăcerea acestor întâlniri nocturne.

Birja care se hurduca pe caldarâm urcă pe strada Rome, iar el se şi vedea instalat într-un confortabil fotoliu

roşu ca cireaşa, bând coniacul pe care Alice i-l turna „pentru ca scumpul meu Jojo să mai prindă curaj”, cum spunea ea cu un aer cam deşucheat.

Automat, îşi scoase verigheta.

O zi bună, zău aşa!

CAPITOLUL VIII

NICOLE SE CREDEA ÎN STARE SĂ tăinuiască un simţământ pe care, fericit, Louis îl vedea evoluând, convins că relaţiile lor nu vor depăşi anumite limite dincolo de care ar fi periculos să se încumete.

Limitele se trăgeau înapoi asemeni acelor pietricele lustruite de mare pe care valurile, unul după altul, le împing către ţărm.

Pentru a fi stăpână pe situaţie, ea evită să rămână între patru ochi în casă sau în seră, deşi nevoia unei asemenea precauţii dovedea că are prea puţină încredere în sine.

Înţelept ar fi fost să-l consulte pe abatele Custines. Dar la ce bun? Cunoştea dinainte răspunsul duhovnicului său care, sâmbăta trecută, cum doamna Révoir purta o rochie mai puţin închisă decât de obicei, îi aminti, între felul întâi şi felul doi, că eleganţa e fatală virtuţii.

„Trebuie să fiu prudentă. Nu voi fi decât prietenă cu domnul Darrieu, confidenta lui: de altfel, sunt şi mai în vârstă decât el.”

O constatare care nu însemna nimic, în ce-l priveşte pe François, care observase ieşirile soţiei sale cu Louis, emoţia ei şi jena prietenului său, acesta glumea pe seama relaţiilor lor cu obişnuita-i ironie; indulgenţă sau încuviinţare, ceea ce provoca la ea reacţia opusă: de ce s-o reducă la rangul celor pe care le frecventa el şi s-o creadă în stare să-şi uite datoria?

Louis o încuraja printr-o atitudine mai familiară, dar respectuoasă. Între ei nu era vorba de dragoste şi dacă, într-o zi, exprimându-şi gândul cu voce tare, Nicole îi spuse „Louis”, acesta se făcu a nu observa.

Cât era de diferit de cum şi-l închipuise în prima seară!

Invitatul de atunci, atât de timid şi de stingher la masă, în salon şi în hainele de împrumut, se arăta vesel, ştia s-o distreze şi să-i acorde importanţă, în timp ce François părea tot timpul că-şi bate joc de ea sau c-o ignoră.

Şi cum râsese în după-amiaza când, în micul scuar din spatele catedralei Notre-Dame, el se suise pe-o bancă pentru a imita negustorii ambulanţi:

„Fiecare cu strigătul lui. Fierte-fierte! zice negustorul de ouă. Proaspete, din barcă! vânzătorul de stridii, repar butoaie, repar butoaie, o-o! coşarul, a-a! faienţarul.”

Apoi strigătul sacagiului, al negustorului de săpun, al covrigarului şi, la urmă, o voce piţigăiată:

„Ăsta-i negustorul de sărăţele”.

Ca un cântec de copii: mama se duce-n piaţă, zice găina, toba, trompeta, bastonul. Trecătorii se adunau, râdeau şi ei. Aplaudau.

Şi era primăvară.

Deşi părea de necrezut, în afara cartierelor sărace, întotdeauna vizitate în trăsură, aşa cum povăţuia abatele Custines, Nicole nu cunoştea Parisul. Champs-Elysées, desigur, Bois de Boulogne, biserica ei, aşa încât hoinăreala pe străzile vechi fu o descoperire pentru ea.

— Dumneata eşti provinciala, spunea Louis ca s-o necăjească.

Domnişoara de Sarny şi doamna de Révoir nu se urcaseră niciodată într-un omnibus! Doamnele nu se puteau căţăra pe imperială. În timpul unei frumoase excursii la Montmartre, totul o încântă: călătorii, conversaţia lor, când birjarul schimbă caii şi când părăsind oraşul, au întâlnit satele apropiate; contemplă Sena, încremenită între maluri, cele două insule (ieri, eram acolo) şi acoperişurile de unde se ridica un abur albăstrui.

Sub umbrar, cârciumarul le aduse o plăcintă să şi-o împartă şi vin „din partea locului” în căni smălţuite.

La întoarcere, Louis întrebă:

— Ai citit *Educaţia* lui Flaubert? E un roman.

— Nu, nu-l cunosc.

— Am să ţi-l ofer.

Nu spusese „sentimentală” ca să n-o îngrijoreze, dar se gândea la cozeriile de pe colina Saint-Cloud, se compara cu Frédéric, iar Madame Arnoux se numea Nicole.

Odată, după căsătorie, François o dusese la Comedia Franceză – ce urâtă amintire! – căci dacă ei îi plăcea *Polyeucte* pentru atâtea motive, el considera că piesa e plictisitoare la culme.

— Am plecat în pauză. Îţi place *Polyeucte*?

Întrebarea îl stânjenea. Louis prefera subiectele mai puţin grave, cum ar fi *Cu dragostea nu-i de glumit*.

De altfel, înainte de război, seara, se distra la teatrele de pe bulevard. Nu era momentul să laude meritele lui Brididi şi Rigolboche[16]; *Polyeucte* deveni aşadar capodopera lui preferată… fără să mai vorbim de *Athalie*!

Dar care nu i-ar fi bucuria să se vadă la teatru, alături de Nicole, să-i cumpere bomboane, un program, să se prefacă a citi, aplecat peste umărul ei, să respire parfumul ei, de stânjenei sau de zambile – un parfum de floare, oricum – pe care îl botezase „bucla neagră”! Actorii n-aveau decât să spună ce voiau, el n-ar vedea decât profilul, mâinile, evantaiul ei, n-ar auzi decât râsul sau tăcerea ei, după cum şi ea l-ar privi uneori, fericită că sunt împreună.

Fiecare dimineaţă îi aducea un motiv de speranţă: bucuria cu care îl urma, felul cum îl asculta, acea tăcere care nu mai era răceală, ci o aşteptare abia umbrită de nelinişte.

Pentru a se apăra, ea spunea: „Eşti un copil”, sau evoca vizita la preotul acela care-i va vorbi lui Louis despre religie, dorinţă vagă, în cele din urmă doar un pretext pentru a-şi aminti întâmplarea care le îngăduise să se reîntâlnească la Tuileries.

[16] Brididi şi Rigolboche erau, în timpul celui de-al doilea imperiu, doi dansatori destul de populari. Rigolboche – o femeie – şi-a scris amintirile. (N. a. pt. ed. rom.)

Totuşi, în urma „voiajului” la Montmartre, o alarmă se produse. A doua zi, în salon, Louis află printr-un servitor că „doamna contesă” nu se simte bine şi rămâne în cameră.

Dar nici vorbă: din nou fugea de el.

Era bine, era rău? În orice caz, semnul unei mari panici şi dovada că, acolo sus, se punea o întrebare al cărei răspuns nu putea să întârzie.

Adevărul era puţin altul. Deşteptându-se, Nicole cântări din nou motivele pentru a nu-l vedea pe domnul Darrieu, care de altfel se rezumase la unul singur: „Nu-l voi înşela pe soţul meu”.

Luând această hotărâre foarte morală, se gândi tot mai puţin la principiile ei şi tot mai mult la Louis pe nedrept sacrificat, la François şi la libertăţile pe care acesta şi le permitea de ani de zile.

Pe la amiază, fermitatea ei slăbi. Nu exista decât o alternativă: să fie fidelă sau să-l piardă pe omul acesta devenit atât de drag?

„Nu depinde decât de mine să-mi păstrez taina, să răresc plimbările fără să renunţ la ele. O prietenie mai frumoasă decât dragostea…”

Pe la patru, îngrijorarea ei crescu. Servitorul nu adusese niciun mesaj.

Tăcerile lui Louis şi ale casei o apăsau. Îi citi socrului ei, neglijat de-o săptămână, şi care adormi.

„Domnul Darrieu o fi supărat?”

Bătrânul, culcat pe-un şezlong, respira cu gura deschisă, obosit, atât de departe, atât de aproape de moarte! La frunte, o venă groasă albastră bătea slab; în venă şi în orologiul căruia îi număra tic-tac-ul, timpul se scurgea la fel: dragoste, prietenie, dragoste, prietenie…

„Şi dacă domnul Darrieu nu se mai întoarce?”. Îngrijorată, se duse în grădină şi, ca să-şi facă de lucru, începu să tundă trandafirii de pe faţadă.

Louis nu apăru decât odată cu lăsarea serii. Se temea de sentimentele doamnei de Révoir, dar îndoielile i se

risipiră la strigătul cu care-l întâmpină.

— Louis!

— Te-ai însănătoşit?

— Mă simt mai bine.

— Mă bucur, Nicole.

Repetă „Nicole”, tulburat că era primit astfel.

Încercă, cea dintâi, o explicaţie.

— Mă ocup de trandafiri.

— Pe întuneric?

N-o văzu roşind.

În salon, François, care citea ziarele, nici nu ridică ochii la intrarea lor, vorbi despre alegerile municipale în timpul cinei (Parisul votase cu stânga – cu-atât mai bine – viaţa era atât de plicticoasă încât acest eveniment va mai arunca puţin gaz peste foc); apoi conversaţia lâncezi. Potrivit obiceiului ei, Nicole se retrase devreme, nu fără să fi găsit prilejul de a-i spune lui Louis:

— Ieşim mâine.

Vremea bună se stabilea.

În dimineaţa aceea, Nicole purta o rochie de mătase tivită cu motiv grecesc pe catifea galbenă, mănuşi, botine în ton cu rochia, şi o pălărie de pai înaltă, a cărei panglică se asorta „întâmplător” cu garnitura rochiei; o singură bijuterie, o cruce de aur, atârna la gât.

Era o tradiţie: fără să stabilească dinainte, toate plimbările lor începeau cu Tuileries unde, pe zi ce trecea, castanii înmugureau lăsând încă să se vadă cerul printre crengi.

Pentru ei nimic nu se schimbase în ultimele două zile, doar că-şi spuneau pe nume.

— Arată-mi casa unde locuiai înainte de război.

— Nu se văd decât ruine.

— N-are importanţă. Ai plecat de-acolo ca să vii la noi.

Discutând veseli, au făcut cale-ntoarsă.

În piaţa Saint-Germain, vreo sută de gură-cască, de copii, făceau cerc în jurul unei orchestre ambulante ce cânta o romanţă la modă. La chitară, doi băieţi. La

clarinet, o fetiţă slabă, la „vioară” alta, grasă şi ciungă, ce scotea sunete dintr-o coardă întinsă pe-o băşică umflată de porc. În zdrenţe, cu turbane strălucind de stele, cvartetul asculta de bagheta unui „maestro”, personaj pitoresc în redingotă şi cu joben.

Nicole zâmbea, stânjenită, căci curioşii se dădeau la o parte pentru a le permite să se apropie de muzicanţi. Ce-ar fi zis abatele Custines dacă de pe treptele bisericii lui ar fi recunoscut-o pe enoriaşa amestecată în plebea asta, iar pe domnul Darrieu, un tânăr serios, fredonând apoi cântând împreună cu ceilalţi *Lacul zeiţelor* şi *Inima ta de nugă...*

— Pentru artişti, domnilor şi doamnelor. Pentru artişti.

Louis aruncă o monedă de argint în taler.

— Dumnezeu să vă răsplătească. Pentru dragostea dumneavoastră, bellissima.

Cu vârful degetelor, „il maestro” îi trimise Nicolei o sărutare.

Spectacolul se schimba. Acum deveniseră centrul lui.

— Să plecăm, spuse ea.

După ce se îndepărtară, el tot se mai amuza, dar pentru alt motiv, căci remarcase jena „bellissimei” lui.

— Oamenii ăştia cumsecade mă uimesc întotdeauna. Viaţa lor e grea. Se bucură de orice. Noi avem altă condiţie. Dar ei nu sunt geloşi. Dimpotrivă, glumesc, ne-au şi uitat. Cânt fals?

Ea schiţă un zâmbet.

— Puţin.

— Toate defectele mele le datorez viticultorului. Mama era foarte muzicală.

Auzindu-l vorbind despre mama lui, Nicole se înduioşă.

La colţul străzii Buci, un orb oferea buchete de ghiocei. Louis cumpără unul pe care ea şi-l puse la corsaj, sub crucea de aur.

Nu, casa prăbuşită nu merita deplasarea. Totuşi zăplazul ce ascundea ruinele era acoperit de afişe lipite din ordinul candidaţilor la alegeri.

Unul din ele – Louis se sui pe-o bornă să-l citească – aparţinea cetăţeanului Pyat. El îi declamă începutul cu tremur în glas.

„Nicio abţinere!”

„Împotriva acestui tineret răsfăţat din ’71, eu, fiul unui revoluţionar de la ’92, vă voi spune ca Desmoulins:

„Alegători, la urne!”

Sau, ca Hanriot:

„Tunari, la posturi!”

Cu braţul întins, Louis flutura un drapel nevăzut:

„Tunari, la posturi!”

— Ai să cazi, strigă Nicole, speriată.

Dar râdea.

Şi el sări, atât de tânăr, atât de fericit:

— Mi-e foame. Mergem să mâncăm.

— Nici vorbă.

— Nu vrei să iei masa cu mine?

Mâhnit, Louis îşi trecu mâna prin păr.

— Mi-ar place atât de mult!

— Ce copil eşti!

Foarte bine. Când făcea pe sora mai mare, lucrurile erau pe cale să se aranjeze.

Doamna de Révoir nu frecventa decât restaurantele unde venea lume distinsă: Véfour, Le Café Anglais.

— Sinistre locuri!

Dar ce-ar zice Nicole de-o cârciumă de pe cheiul Senei? Sunt pe-acolo grădini retrase unde se duc pescarii când e vreme frumoasă.

— Şi foarte liniştite. Ne vom crede la Nogent.

Ea şovăia.

— Bine, să ne întoarcem.

— Dar…

— Ce?

— Şi mie mi-e foame.

Din nou acordul se încheiase: pentru a cunoaşte bine Parisul, nu trebuie neglijată provincia.

Grădina se reducea de fapt la o terasă, sau mai bine zis

la o glicină cu trunchiul crăpat de vreme, de unde porneau crengile ce aveau să devină în aprilie un acoperiş de frunze şi de ciorchini parfumaţi; florile, gata să se deschidă, lăsau miere pe degete. Pe pietriş jucau pete de lumină.

Erau singuri.

Era prima oară când Nicole şedea la o masă acoperită cu o faţă de masă din hârtie. Totul îi stârnea curiozitatea: serviciul de untdelemn şi oţet, solniţa cu boabe ca de orez, păhărelul cu scobitori. O carafă răsfrângea chipul lui Louis, şi o trase către ea.

Nu apărea nimeni. Ei nu chemau. Acum, instalaţi unul în faţa celuilalt, şi neputând să nu se privească, foamea le trecuse.

Dar tăcerea dura prea mult.

— Şi ieri, întrebă ea, ce-ai făcut?

— L-am întâlnit pe colonelul Rossel.

— Unde?

— La primăria arondismentului XVII. Ce om extraordinar!

— Povesteşte-mi.

În felul acesta, nu vorbeau despre ei, ceea ce era preferabil, deşi Nicole era dezamăgită aflând că, în loc să-şi petreacă ziua în frământări, Louis o petrecuse alături de „un om extraordinar”.

Gelozie inutilă. El îi dădea numeroase amănunte asupra ofiţerului (copilăria, proiectele sau temerile lui privind situaţia); uneori pierdea firul povestirii ori se oprea în mijlocul frazei, încât tăcerea dura mereu, iar ea, distrată, nici nu-l mai asculta.

— Ce spuneai?

În faţa evidenţei, tăcură.

Mâna desmănuşată se odihnea pe masă. O unghie era pilită prea scurt.

El se gândi: „O fi rupt-o făcând grădinărie”.

Sub mână, faţa de masă părea cenuşie.

Ca să nu i-o ia prin surprindere, o apropie încet, foarte

încet pe-a sa.

Amândouă erau fierbinţi, puţin jilave. Cea a Nicolei se trase puţin, apoi se lăsă ca şi cum ar fi murit în cealaltă şi rămaseră aşa, aproape miraţi de cât era de simplu.

Atunci un cuplu dădu buzna pe terasă şi se instală la o masă vecină. Oameni care glumeau, strigau tare: o servitoare alergă şi Louis se scuză:

— Nu rămânem la masă.

Şi afară:

— Totuşi, ce cârciumă bună!

— Se numeşte *Navigatorii*.

Firma reprezenta un vapor pe Sena; cu naivitate, pictorul colorase valurile, catargele, pânzele, un drapel: la fel şi ei, sprijiniţi pe parapetul de pe Pont-Neuf se aplecară spre apa în care li se oglindeau chipurile. Mai târziu, va veni vremea să examineze consecinţele unui gest care nu se măsura încă; o, mai târziu! Ca în duminica aceea în lumina albăstruie a casei de sticlă, când se apropiaseră unul de celălalt. În timp ce Louis o cuprinse cu braţul, un şlep alunecă pe sub arcada de piatră.

Ce se întâmplă de fapt?

Nişte pescari le explicau că un copil, care se jucase aproape de cârmă, îşi pierduse echilibrul şi căzuse în gol. De-acolo, de sus, nu putuseră să-şi dea seama de accident, dar se auziră strigătele unei femei, se văzu bărbatul trecând de-a lungul cursivei, aruncându-se în apă şi dispărând.

Şalupa devia.

Louis se repezi spre scara ce ducea la taluz. Câţiva trecători îl urmară. Dus de fluviu, omul părea că-l ajunsese pe cel înecat. Plonja din nou? Nu, înota, acum capul copilului era la suprafaţa apei.

Ajuns în dreptul lui, un muncitor îi întinse o vâslă.

— L-ai pescuit, strigă el. Bravo.

Un altul îngăima: „Of copiii ăştia… ce ştrengari…!”

Şi fiecare râdea.

Apoi oamenii aceştia cumsecade pricepură că se străduiau să însufleţească un mort, un mort mititel cu membrele moi, buzele şi pleoapele întredeschise.

Cineva sugeră: „Trebuie chemat doctorul”.

Dar nimeni nu mişca, în afară de omul care se ştergea pe faţă cu batista udă. Fără să-l îmbrace, acceptă vestonul lui Louis, dar nu mulţumi. Şi după ce voluntarii luară cadavrul, el trecu în fruntea cortegiului, mut.

Atunci Louis o văzu, rezemată de zid, încercând să-şi recapete răsuflarea, cu o mână pe inimă. Pălăria îi căzuse în faţă, ceea ce îi dădea un aer în acelaşi timp jalnic şi ridicol.

— Nicole…

Ea tresări. Trebui s-o susţină ca să nu cadă.

— Să nu stăm aici, spuse el.

— Lasă-mă.

Ochii ei plini de lacrimi fugeau de Louis, către locul unde corpul lăsase o urmă umedă pe sol; hohote de plâns o scuturau.

Ce să-i spună? S-o tragă cu forţa? Iritat (topindu-se, fardul îi înnegrea obrajii iar pălăria atârna de capătul panglicii), el se îndepărtă şi, ca să se liniştească, aruncă nişte pietricele în apă. De pe pod, câţiva curioşi îi urmăreau, amuzaţi fără îndoială de această dispută şi doritori să-i cunoască sfârşitul.

În cămaşă, cum să nu se simtă din ce în ce mai caraghios?

— Caută-mi o trăsură.

Venise lângă el, încheindu-şi mănuşile, în aparenţă absorbită de această ocupaţie. Şi fără să ridice capul:

— Vreau să mă-ntorc acasă. Singură.

Nu întrezărea în vorbele ei nici blândeţe, nici ameninţare, deşi ea repeta, pe acelaşi ton încăpăţânat, impersonal şi fără să-l privească:

— Singură.

— Cum vrei.

Temerile lui cedau locul unei deznădejdi amestecată cu

mânie pentru felul cum era tratat.

Dându-se la o parte pentru a-i face loc să se suie în birjă, observă că nu mai are bucheţelul de ghiocei la corsaj. Pierdut sau aruncat? Ce importanţă mai avea? Crucea de aur era tot acolo: Nicole se va întoarce la soţul ei cu conştiinţa împăcată.

Dar când să plece, ea se aplecă peste portieră.

— Louis...

În fine ochii lor se întâlniră.

...să nu răceşti.

După care, birjarul şi zulufii negri dispărură.

Era cu putinţă? „Să nu răceşti”! Să nu răcesc?

„Dacă voiai, gândi el, puteai să-mi oferi un loc în droşca ta sau să mi-o laşi mie. Acuma stau şi tremur! Şi toate astea din cauza unui mucos pe care nici măcar nu-l cunoşteam!”

De fapt, nimeni n-are vreodată pe deplin dreptate. Hazardul, spune Balzac, e primul romancier al lumii şi pentru cei ce cred în Dumnezeu, el are de multe ori sensul unui avertisment.

Pe pod, Louis, care bătea pasul pe loc, o trimise pe doamna contesă la dracu’.

CAPITOLUL IX

— CINCIZECI DE CENTIME? CE vorbeşti? Poftim! La revedere, cetăţeano!

Milliardet puse pâinea sub braţ şi ieşi din brutărie. Nu, nu se va obişnui niciodată cu noile preţuri: treizeci de franci baniţa de cartofi, o salată patru gologani; cât priveşte carnea de berbec, vorbim altădată. Astăzi, strângem cureaua.

De-a lungul canalului, făcea haz gândindu-se la ce spunea „Tante Simone” în *Le Figaro*. În timpul postului, nu-i nevoie să te abţii: să mănânci raţă, de exemplu, langustă sau pate de ficat, nu-i un păcat.

„Vino să te uiţi în farfuria mea, Tante Simone, cu ce se hrăneşte biata familie a unui comisionar la Capugot, lenjerie fină.”

Pe cheiul Jemappes, o fetiţă juca şotron.

Veni fuga la el.

— Şi catehismul?

— Sunt liberă azi.

— Cum eşti liberă?

— Abatele Grégoire are o înmormântare.

Milliardet încruntă sprâncenele.

— Te-am mai învăţat că se spune „Domnul abate”. Du-te de te joacă. Şi nu întârzia la prânz. Trebuie să plec imediat la defilare.

— Da, tată.

Cu dragoste, o urmări o clipă sărind într-un picior.

— Să nu cazi în apă. Să nu-ţi închipui c-am să vin să te caut!

Şi traversă strada în dreptul numărului 22 apoi, dincolo de boltă, o curte: era Cité des Roses.

Pe stânga şi pe dreapta, ziduri înalte pe care se căţăra iedera, căutând lumină; în faţa lui, o construcţie cu două etaje: locuinţe. Dacă existaseră vreodată, trandafirii muriseră de mult.

La fiecare balcon atârnau rufe, ici-colo câteva colivii de păsărele, ghivece de flori golaşe, dat fiind anotimpul şi, între cişmea şi latrine, moş Castégne fumându-şi pipa la soare.

— Mă odihnesc, spuse bătrânul. Sus Comuna!

Milliardet zâmbi.

— Sus Comuna!

Dar nu-l prea simpatiza pe lăcătuş, deoarece în timpul asediului îşi mâncase pisica. Domnişoara Delescluze, în schimb, făcuse sacrificii ca să şi-o păstreze pe-a ei. O domnişoară merituoasă care cârpea lenjerie în faţa ferestrei de la parter.

Scoase capul:

— Sunt grăbită. Fratele meu mi-a obţinut un loc la Primărie. Nu vreau să pierd ceremonia.

Slabă, plăpândă, cu părul alb strâns la spate, ridată şi cu lornion, era o bătrânică la care Milliardet ţinea foarte mult. Delescluze venea adeseori s-o îmbrăţişeze; el îl întâlnea întâmplător.

— Ce mai face căpetenia noastră?

— Aşa şi-aşa. Se oboseşte prea mult.

— Pentru o cauză dreaptă.

— Ştiţi că a fost ales în două arondismente? Două! Dar îl chinuie flebita. Când îi spun să se îngrijească, Louis Charles îmi răspunde: „Da’ ce tu te odihneşti, tinerico?”

Şi e mai mic decât mine! La vârsta lui, ar trebui să fie mai serios.

Nu se puteau lipsi unul de celălalt, se adorau şi se certau întruna.

— I-am spălat cea de-a doua cămaşă. Trebuie să se facă frumos. Azi e duminică!

Castégne încuviinţă.

— Douăzeci şi trei de ani de când aştept Comuna!

Lăcătuşul trăsese şi el la nimereală în ’48 de pe-o baricadă. Cel puţin aşa istorisea în tot cartierul de când cu afacerea tunurilor.

— Şi eu am puţină treabă, încheie Milliardet. Trebuie să-mi calc pantalonii.

Şi urcă scara care, din treaptă în treaptă, mirosea tot mai plăcut a bucătărie: nimic de zis, marţea asta era, de fapt, o duminică; vor avea carne, vor bea vin.

În afară de cele două odăi pardosite cu dale de gresie, mereu în dezordine, locuinţa mai cuprindea o bucătărie minusculă, unde durdulia de Juliette izbutea să-şi găsească loc. În ciuda asediului şi a lipsurilor, nu slăbise un gram.

„Din cauza glandelor mele care funcţionează prost”, repeta.

Dar Féraud, ajutor de brutar şi vecinul lor de palier, îi aducea o grămadă de dulciuri.

„Să-i furi pe cei bogaţi nu-i o crimă.”

Milliardet nu era de acord.

„Ţine minte, Nanette. Cine fură azi un ou, mâine va fura un bou.”

Ceea ce stârnea râsul zeflemitor al soţiei lui. Juliette era pentru Internaţională; el cerea reforme fără vărsare de sânge.

— Destupă sticla şi pune masa, îi strigă ea din dormitor. Mă spăl.

— S-a-nţeles.

Pentru început, să se ocupe de pantalonii care atârnau în cui. Întinse o bucată de molton pe masă şi încălzi fierul de călcat. Ultima oară îmbrăcase uniforma în ziua de 18 martie, când sunase alarma în Paris.

Ce poveste! Aici nimeni nu-l crezuse când, plin de noroi şi zdrobit de oboseală, povestise că un ţăran, sau mai bine zis un domn, îi salvase viaţa.

După ce-i perie, după ce râcâi petele cu unghia şi, cu mâna, umezi pantalonii, problema era să le potrivească dunga.

Aburii se ridicau din cârpă, odată cu mirosul de postav ud şi, în timp ce se ostenea, o uşă se trânti la etajul de deasupra, apoi nişte paşi repezi se auziră pe scară.

„E Maurice care s-a sculat târziu.”

Ce tip ciudat, Maurice ăsta! „Prietenul Doamnelor” sau „Peştele”, aşa-i spunea Juliette, deoarece într-o seară îl întâlnise la braţul unei fete cu pălărie. Un copoi, zicea Féraud, căci funcţionarul de la doi lucra la prefectură.

Aici, Féraud avea poate dreptate: un copoi, chiar în civil, se simte cale de-o poştă.

Soţia lui intră. Era în corset. Perniţe de carne formau adevărate hernii între balene şi, în faţa şemineului, îşi scoase bigudiurile.

— Ai învăţat să calci la armată?

— Nu. M-am uitat la lucrătoarele de la Capucot.

— Şi ţi-ai clătit ochii, nu, Mimile?

El ridică din umeri. La acest capitol, n-avea ce să-şi reproşeze: când cineva are ce-i trebuie acasă, ce să caute aiurea?

Răspunse:

— Grăbeşte-te, că întârziem.

— Nicio grijă. Grangurii nu-şi încep discursurile înainte de ora patru. Am citit în *Pére Duchesne*.

O porcărie, *Pére Duchesne* care ataca religia. Féraud i-l aducea nevesti-si ca s-o stârnească. Milliardet ceruse ca acest ziar să nu mai apară în casa lor cât timp mititica se pregătea de împărtăşanie; dar niciunul, nici altul nu ţineau seamă de dorinţa lui şi în faţa Nanettei nu se sfiau să spună măscări despre Biserică.

Dar nu era momentul să se înfurie.

Cum ochii lui căutau spre curte, observă un om care statea de vorbă cu lăcătuşul. Acesta îi arăta casa, etajele şi fereastra la care Milliardet se apleca, intrigat.

— Nu se poate!

— Ce?

— Salvatorul meu! Ei, Darrieu, tu eşti?

Cu nasul în vânt, Louis strigă:

— Salut.
— Urcă. Ce-aştepţi?
— Sosesc.
— Acum nici cinci minute, mă gândeam la tine.
Şi mustrând-o pe Juliette:
— Ţinuta! Du-te şi pune-ţi rochia.

La început, deşi fericit că-l revede, o jenă stăruia între ei. Din vina lui. Decorul nu mai era acelaşi, fără a mai vorbi de îmbrăcăminte. În piaţa. Clichy, uniforma îi conferea un prestigiu pierdut la „Cité des Roses”, în timp ce Louis părea un adevărat patron. Într-un cuvânt, primul purta acum bluza albastră iar cel de-al doilea n-o mai purta.

— E... modest la mine.
— Dar plăcut.
— N-avem decât două odăi.
— Dacă ai vedea camera mea de la Hôtel des Saints-Pères! îmi face rău.
— Nu locuiţi cu familia?
Louis îl privi uimit.
— Acum mă iei cu „dumneavoastră”?

Un zâmbet larg se ivi pe faţa comisionarului şi se îmbrăţişară ca în ziua aceea de pomină când...

— Ţi-aduci aminte?

Totul li se perindă pe dinainte: gloanţele şuierând, şarja de cavalerie, „viteazul” ăla care-şi învârtea sabia prin aer.

— L-aş fi ucis!
— Mai e în viaţă încă!
— Dar raţele tale nu! O, ce sânge rău ţi-ai făcut când ţi-ai recunoscut păsările! Mănânci cu noi?
— Dacă mă inviţi.
— Repede, căci trebuie să defilez.
— Unde?
— În piaţa Primăriei. Azi după-amiază proclamăm Comuna.

Şi îmbrăcându-se (Comuna-n sus, Comuna-n jos) se aprindea:

— Cine şi-ar fi închipuit, în ziua de 18, una ca asta: victoria poporului!

Louis nu-l asculta. Cu ochii închişi, revedea gardul de pe strada Buci, plin de afişe, obrazul Nicolei ridicat spre el care citea şi...

— Darrieu!

— Da...

— Eşti bolnav?

— Nu.

— Ai necazuri?

Chipul bun al lui Milliardet era plin de îngrijorare.

— Ai nevoie de bani?

— Pe cuvânt că totul merge bine.

— Mai vorbim noi.

Ceva mai liniştit, îşi puse uniforma. Astfel îmbrăcat, recăpăta autoritate.

— Juliette!

Aceasta, care asculta la uşă, apăru numaidecât.

— Iată pe cel mai bun prieten al meu: Darrieu, Darrieu şi mai cum?

— Louis.

— Iat-o pe soţia mea.

Ea se legăna, intimidată, cu obrajii roşii şi lucitori. Rochia cu flori multicolore o îngrăşa, inutil. Mirosea a pudră de orez. Louis strânse o mână moale, cu degete umflate. Gândea: „Doamna de Révoir...” şi, ca să zică şi el ceva, vorbi de vreme, sau cine ştie despre ce?

Pe masa acoperită cu muşama, Juliette aşeză farfurii destul de curate dar desperecheate, tacâmuri de aluminiu şi o ceaşcă cu sare de bucătărie. Dacă nu erau şervete, în schimb comesenii avură dreptul la pahare cu picior, păstrate pentru ocazii. Tot Juliette tăie pâine de casă şi cu vârful cuţitului împărţi fiecăruia câte o felie.

Erau cinci. Ei, Nanette şi Féraud.

Ajutorul de brutar îşi scoase vestonul de uniformă înainte de-a se aşeza: un om uscăţiv, de vreo patruzeci de ani, cu ochi şireţi şi mustăţi îngălbenite de tutun.

Mimile descria, încă o dată, încăierarea din piaţa Clichy (care lua proporţii la fiecare povestire devenind o altercaţie între el şi regimentul 7 de dragoni), când fu adusă supa. Se folosi un polonic. Se mesteca zgomotos şi Louis, care-i observa, deşi mirat că se află acolo, începea să se amuze.

— Foarte bună.

Înghiţi o bucată de friptură plină de fibre.

— Friptă în sânge.

— În timpul asediului… începu Juliette.

Şi conversaţia se însufleţi.

În timpul asediului, familia nu mânca nici carne, nici unt – ţi-aminteşti? – nici brânză, nici cartofi. De fapt, ce mâncam? Fân? Şi o sută de grame de pâine neagră, o dată la două zile. La trei. În fine, nu prea des.

— În ajunul Crăciunului, îşi aminti Milliardet, am cumpărat un şobolan să facem supă. Să-ţi spun cum proceda negustorul din strada Mouffetard. Avea cuşti legate între ele. În prima o grămadă de şobolani, în cea de-a doua o potaie. Îţi alegeai rozătorul. Cu un băţ, negustorul îl împingea spre câine care-l sugruma. Douăsprezece parale m-a costat. Dar a fost o sărbătoare, mă-nţelegi?

Aici Féraud protestă:

— O seară ca toate celelalte.

— A, te rog! Nu insulta religia.

— Poate vrei să mă abţin?

— Nu mai suntem sub Imperiu, strigă Juliette.

Împreună, s-au dezlănţuit împotriva preoţilor, altă bandă de şobolani, pe care Comuna îi va expedia curând la Mazas, să sperăm.

Şi discuţia se învenină.

Cu nasul în farfurie, Nanette nu spunea nimic. Purta şi ea la gât o cruce, un zuluf pe umăr, dar era blond şi prins cu panglică roz. Ridică ochii şi-i zâmbi lui Louis care, ca să-i liniştească, încercă o diversiune:

— Pentru sau contra preoţilor, la ce bun să vă

ciondăniţi? încercaţi mai bine să vă înţelegeţi: partida voastră nu-i câştigată.

Într-o linişte prevenitoare, invitatul vorbi despre întâlnirea lui cu colonelul Rossel. O linişte prevenitoare şi respectuoasă, căci dacă în principiu coloneii ştiu cum stau lucrurile, nu-i este dat oricui să întâlnească unul.

— Acest ofiţer care s-a alăturat Comitetului central al gărzii naţionale este de partea voastră.

O clipă, Louis simţi imboldul să spună „de partea noastră”, dar ar fi fost un mod de a-i flata.

— După el, situaţia nu-i chiar atât de favorabilă cum credeţi. Thiers, ajutat de prusaci, va recruta mai multe regimente. Vrea să asedieze Parisul. Va trebui să vă bateţi dacă nu vreţi să sfârşiţi ca şoarecele vostru de douăsprezece parale. Sunteţi siguri că poporul e hotărât să se bată?

Féraud spuse:

— Da’ la Montmartre am stat cu braţele încrucişate?

— I-aţi împiedicat pe soldaţi să tragă. Lucrurile se vor schimba în ziua când trupa va asculta de ofiţeri.

— Fără glumă! La primul foc de armă, fraţii noştri sunt gata să lase baltă guvernul.

— În ’48, guvernul a restabilit ordinea.

Juliette lovi în masă şi ţipă:

— Mă rog, să poftească versaiezii! Să îndrăznească! Îi facem fărâme!

— Colonelul e mai puţin optimist… cetăţeană.

Îşi stăpâni dorinţa de-a râde: să-l audă François!

— Garda naţională o fi comandată de un incapabil. Ce părere ai?

Întrebarea i se adresa lui Féraud, cel mai dezgheţat, care păru să aprecieze faptul că Louis apelează la luminile lui.

— Admit că s-a greşit la început numindu-l pe Lullier. Între noi fie vorba, tipul ăsta e tocmai bun de balamuc.

(Nimeni nu ignora că la o şedinţă a Comitetului, Lullier beat-mort voise să se arunce pe fereastră, de la

Primărie.)

— Astăzi a fost înlocuit de Eudes, Duval şi Bergeret. Situaţia o să se schimbe.

— Altă eroare, după Rossel. Trei responsabili în loc de unul.

— Unul care mai devreme sau mai târziu să ne dea o lovitură la fel ca Bonaparte. Mulţumesc! Poporul are puterea şi n-o va lăsa.

N-avea rost să mai discute. Asupra acestui punct adversarii erau de acord şi Mimile destupă ultima sticlă.

— Să bem pentru Republică.

Puţin ameţită, soţia lui umplu paharele. Închinară. Fără să schimbe farfuriile, mâncara tarta cu mere; apoi Féraud oferi ţigări de foi lungi şi subţiri.

— Un cântec, Mimile.

— Trebuie s-o ştergem.

— Unul singur.

— Care?

— Madame Cesar,

Uitaseră de invitat. Ajutorul de brutar îşi apropie scaunul de-al Juliettei. În picioare, cu ochii umezi şi şugubăţi, stăpânul casei cântă:

„Amici potentaţi
Aţi vrea să aflaţi
Soarta Badinghetei?
La semnul baghetei
S-a trezit că-i chiar
Madame Ceézar.”

Stârniţi de glumele slobode ce-aveau să urmeze, corul reluă:

„Uite, vei afla
Badin, Badinguette,
Uite, vei afla.”

Bătând din mâini, intonară al doilea cuplet, iar Louis se străduia să-i găsească plini de haz – mă distrez; nu vedeţi, mă distrez – dar era de prisos printre ei.

Cu bluza descheiată, Juliette se apropiase de Féraud.

Şi după ce dădură pe faţă toate tainele de alcov ale doamnei Cesar, cântecul se încheie într-un enorm hohot de râs.

— Spăl îndată vasele. Vino să te îmbraci, Nanette.

Fetiţa îşi însoţi mama în dormitor.

Féraud, care-şi uitase chipiul, avea să-i aştepte în stradă. Astfel rămaseră singuri, ca adineauri şi, ruşinat, baritonul nostru strângea farfuriile, ca să facă ceva.

— Ne găseşti cam moftangii, nu-i aşa?

— De ce? Sunteţi veseli. E firesc.

— Dar pe tine te frământă gânduri negre.

Şi apropiindu-se de Louis care se întorsese spre fereastră:

— Când ne-am despărţit în piaţa Clichy, ţi-am spus „suntem prieteni şi la bine şi la rău”. Vorbeşte! Ce pot să fac?

Cu un gest timid, îl trase de mânecă:

— Dacă ai venit, ai un motiv.

— Aveam nevoie…

Un nod de amărăciune îl năpădi:

— …Aveam nevoie să te mai văd.

— Să mă mai vezi?

Cu gura deschisă, Mimile îl privea, uimit.

— Aşa, degeaba?

— Pentru noi doi.

— Asta-i bună!

Acum el mulţumea, îngăima, bucuros şi încurcat. Ce de timp pierdut! Liniştiţi, într-un colţ, ar fi putut pălăvrăgi şi prietenul lui avea să plece.

— Când mai vii?

— În curând.

— Curând e departe. Ascultă.

Cu mâna, se lovi peste frunte.

— Am o idee.

Deasupra lui Féraud locuia o pereche. Mai bine zis perechea ocupa această locuinţă în momentul declarării războiului. Soţul murise în bătălia de la Wissembourg, iar soţia lui se afla în provincie.

— Avem cheia. Cine te împiedică să te instalezi aici?

— Stau la hotel.

— Un loc infect făcut pentru gânduri negre.

— Dar…

— Vei pleca la întoarcerea doamnei Ravon. La ea nu-i ca la noi. O să te simţi bine.

Mimile se aprindea.

— Vino să vezi. Fără nicio obligaţie.

Luă cheia din bufet.

Louis îl urmă, deşi era hotărât să nu accepte. De ce închiriase o cameră la hotelul de pe strada Saints-Pères dacă nu ca să trăiască în apropierea Nicolei, în nădejdea de-a o întâlni într-o zi pe una din străzile unde se iubiseră şi unde poate şi ea îl căuta?

Pe palierul etajului doi, călăuza îi explică:

— Toaleta e în curte, dar apa ţi-o aduc eu.

Încăperile i se păreau întunecoase, din cauza draperiilor trase. Cărţi şi iar cărţi se înşiruiau de-a lungul pereţilor; Ravon fusese învăţător.

În faţa ferestrei, pe o masă de lemn alb, alte cărţi şi caiete; deşi era puţin praf, domnea ordinea şi curăţenia.

— Ce spui?

— Să mă mai gândesc.

De ce să-l necăjească.

— Nu-i nicio grabă. Dacă mă hotărăsc, mai vorbim.

Oricum, vin într-o seară să te iau de la magazin.

— Promiţi?

— Jur.

— Te cred.

Ceea ce nu-l împiedica să gândească: „Am greşit. Nu era o propunere pentru un domn”.

Pe scară, pentru a nu-şi arăta dezamăgirea, spuse cu o

voce tunătoare:

— La drum, popor!…

Pe chei, Juliette şi Féraud mergeau înainte. Ceilalţi – fetiţa păşea între cei doi bărbaţi ţinându-i de mână – nu scoteau un cuvânt. Buna înţelegere pierise, deşi Louis hotărâse să-i conducă până aproape de Primărie. Defilarea nu-l interesa, dar Nanette întrebase atât de drăguţ:

— Vii şi tu?

Încât nu voia s-o refuze. Mai târziu, se va pierde în mulţime.

De pe străzile învecinate apăreau şiruri-şiruri de federaţi; se îndreptau şi ei către piaţa Château d’Eau, locul primelor grupări.

— Hop! Un pârâiaş.

Cu o strângere viguroasă, Louis o ridică pe Nanette care sări obstacolul şi ateriza câţiva metri mai departe.

— Hop! O vacă…

De fiecare dată, copilul râdea în hohote. Pentru a sări peste căpiţă, apoi peste casă, ea zbura din ce în ce mai sus. Striga:

— O biserică… Un munte…

Şi hop!

El o prinse.

— Atenţie! Ai să cazi.

Nanette era în braţele lui, cu capul lipit de-al său. Gâfâia. Era uşoară ca un fulg, sau cel mult ca o vrabie.

— O adevărată femeiuşcă, spuse Mimile regăsindu-şi zâmbetul.

Şi-atunci, cum să nu-i însoţeşti? Aproape de Notre-Dame, cei doi federaţi dispărură. Cu Juliette şi cu fetiţa, Louis ajunse la Primărie, nu fără greutate, căci circulaţia se înteţea, femei în haine de sărbătoare, muncitori care peste costumul închis de postav trăseseră o bluză scrobită, vechi luptători de la 1830 sau de la ’48 şi mulţi burghezi care, prudenţi, arborau ca şi ceilalţi o cocardă roşie.

Era culoarea zilei.

Roşii erau draperiile portalului pe care aveau să iasă curând membrii Comunei, roşie eşarfa aşezată cruciş peste bustul Mariannei[17], ridicat pe un trunchi de coloană şi pe cap cu boneta frigiană, roşii imensele banderole ce decorau faţada, flamurile turnului, stemele estradei, covoarele, fotoliile; iar în faţa ei, fanioanele şi drapelele care-şi împleteau faldurile roşii în bătaia vântului.

Uluit, Louis privea acest decor, acoperişul plin de tineri agăţaţi de coşuri, statuile pe care se căţăraseră copilandrii ca să vadă mai bine; mai jos, tunurile rânduite de-a lungul zidului, garibaldienii pe caii care tropăiau în piaţă. De partea cealaltă, fluiere, tobe, trompete, o fanfară militară, ale cărei instrumente luceau în soare.

Se întoarse: la fiecare casă alte şi alte drapele, şiruri de spectatori aplecaţi la ferestre, discutând ba de una, ba de alta, ca la balcoanele unui teatru. Într-un imens freamăt de râs şi de cântece care urcau de pretutindeni, o mulţime adunată, veselă, nerăbdătoare, ocupa marginile careului unde garda avea să defileze peste puţin. Mimile avea dreptate: nu era vorba de-o manifestaţie obişnuită. Ea nu amintea întru nimic de cea care avusese loc în vara precedentă, când locuitorii capitalei se strânseseră pe străzi strigând „La Berlin”. Atunci toate clasele se adunaseră de-a valma. Astăzi, masa de oameni mărunţi, veniţi din centru şi din mahalale, îşi sărbătoreau victoria: un patru septembrie ce nu li se va mai fura.

— O cocardă, cetăţene?

Louis şi-o prinse la veston.

— E gratis: un dar al Comunei!

Mulţimea creştea neîncetat. Se îmbulzea pe cheiuri, pe podul Arcole, bloca strada Temple, fără să mai poată înainta. Grupuri încă mişcătoare se imobilizau încet-încet şi deodată, încremenit – ca un singur om purtând în acelaşi timp toate aceste capete din care ţâşni un singur

[17] Marianne, chip de femeie având pe cap boneta frigiană. Simbolizează republica franceză. (N. tr.)

strigăt – poporul aşteptă.

— Iată-i!

La ora patru fix, aplauzele se înălţară, în timp ce aleşii poporului urcau scara spre estradă. Pe măsură ce înaintau, lumea îi recunoştea.

— Arnould, Valles, Eudes, Varlin, Flourens.

Nişte necunoscuţi pentru Louis, mebri sau nu ai Comitetului central, însărcinaţi acum să administreze Comuna din Paris.

Unul dintre ei, cel mai sărbătorit, era un bătrân înalt şi slab, sprijinit în baston. Louis îl desluşea cu greu, dar trebuie că era bolnav, căci se aşează înaintea celorlalţi.

— Cine e?

— Delescluze.

Îşi aminti că Mimile îi vorbise de el în timpul prânzului, pentru a-l încredinţa că omul acesta e Dumnezeu pe pământ. Bătrânul îşi flutură batista în direcţia unei ferestre: părea fericit.

Tăcerea se aşternu treptat. S-ar fi zis că-i umbra unui nor care, pornită din primele rânduri, acoperea asistenţa, atingând ultimele etaje ale caselor. Cineva înainta, ţinând o hârtie şi începu să citească:

— Cetăţeni, cetăţene, iată lista mebrilor Comunei. În arondismentul Luvru sunt aleşi: Adam, Méline, Rochard şi Bari.

Artileriştii, cu periile de tun în mână, îi pândeau semnalul: o lovitură de tun căreia îi răspundeau urale salută proclamaţia.

— În arondismentul Bursei sunt aleşi Brelay, Loiseau, Tirard şi Chiron.

Din nou, bateria de tunuri trase în onoarea lor.

Louis îşi spuse:

„Bine pus la punct. Dar o să fie lung şi plicticos”.

Se înşela. După aleşii de la Temple, Ile de Saint-Louis şi Pantheon, urma palmaresul cartierelor bogate. Fără îndoială, reprezentanţii lor erau primiţi cu mai puţin entuziasm. Se auziră şi câteva murmure, fluierături.

Vecinul i se adresă:

— Îţi dai seama? La Passy, Boutellier îl elimină pe Victor Hugo!

— Boutellier? Nici nu-l cunosc.

— E un spion al versaiezilor.

Şi dreapta votase.

— În arondismentul L'Enclos Saint-Laurent, sunt aleşi: Gambon, Pyat, Babick şi Restoul.

De data asta, vecinul glumea.

— Aici l-am făcut praf pe Gambetta. Trăiască arondismentul zece, al meu!

— În arondismentul Montmartre sunt aleşi…

Urmă o pauză, un timp mort ca un semn de întrebare: oratorul care trăgea aer în piept îşi menaja efectele. Strigă:

— Blanqui…

Apoi un adevărat delir, lumea aclama, tropăia, îşi arunca şepcile în aer. Pe estradă, autorităţile se ridicară.

Mai bine informat, Louis ştia că acest vechi revoluţionar de la '48 îşi petrecuse jumătate din viaţă în închisoare şi că Thiers îl arestase de curând la Limoges.

„Dacă Delescluze e Dumnezeul lor, ce trebuie să fie ăsta?"

Sfârşitul rezultatelor se pierdu în tumult; abia se auzi un al doilea personaj declarând în numele poporului că acum Comuna din Paris e proclamată; tobele băteau iar defilarea începu.

Primul batalion, cel din Montmartre, soseşte prin strada Rivoli şi-şi croieşte drum prin mulţimea care în momentul de faţă acoperă piaţa. Strigătele se înteţesc, se umflă, izbucnesc, flori, buchete aruncate de la ferestre se risipesc, toate tunurile trag. Salve neîntrerupte, scuipă scântei, în timp ce, intonată de cincizeci de mii de guri, La Marseillaise uneşte cântecul cu zgomotul acesta de tunet…

Ciudată armată! în afară de câţiva puşcaşi raliaţi Comitetului central, nu figurează decât muncitori veniţi

din cartierele populare. Ei formează cea mai credincioasă şi mai tare dintre gărzi, cea care, la 19 ianuarie, lăsa o mie cinci sute de morţi pe câmpul de luptă, dar smulgea Buzenval din mâinile prusacilor. În bluze de lucru, cu chipiul pe-o ureche, ei poartă puşca cu piston din războiul Crimeii. Uneori unul din ei a îmbrăcat, ca şi Milliardet, vesta – cu paspoal verde sau galben – şi pantalonul cu vipuşcă lată stacojie. Ofiţeri nu se văd.

Atunci cine comandă? Nimeni sau toată lumea, toţi sunt fraţi şi e dezordine; trupa neglijentă înaintează între două rânduri de strigăte, cântă, strânge mâini, împarte sărutări. Louis observă pe unul fumându-şi pipa; din buzunarul altuia iese gâtul unei sticle. De-a valma cu trupa, obuziere trec cu zgomot. Sunt trase. Împinse. O fată cocoţată pe un cheson strigă nişte cuvinte ce se pierd în detunături şi în miros de puşcă.

„Ce-ar crede colonelul Rossel despre acest spectacol?”

Şi totuşi, când se apropie de estradă, rândurile capătă ó anumită ordine militară. Aici, în picioare, Comuna îşi salută neobosit apărătorii. În faţa ei, muncitorii îşi îndreaptă ţinuta, mărşăluiesc şi întorc capul spre drapelele ce se înclină: sunt în sfârşit soldaţi.

O sută de metri mai departe, se împrăştie în dezordine. Pentru ei, defilarea se încheie la cantinele care-i aşteaptă pe chei. Şi aici e gratis; însetaţi, beau vin roşu ordinar, iar întârziaţii sosesc, odată cu lăsarea nopţii.

Louis se pierduse de Nanette şi de mama ei. Fără a încerca să le găsească, se îndepărtă gândindu-se la această extraordinară manifestaţie.

În ciuda indisciplinei gărzii naţionale, un martor trebuia să fie de acord că toate acestea nu erau lipsite de grandoare: punerea în scenă, proclamarea aleşilor, şi chiar defilarea… Din 1790, de la Sărbătoarea Federaţiei, Parisul nu mai trăise nimic asemănător, dar la Champ de Mars poporul se adunase în jurul regelui său, în timp ce astăzi el înţelegea să consacre şi să apere Republica.

Desigur, nu toată Franţa era la Primărie…

Zâmbi. Care nu va fi mâine indignarea bordeleză a viticultorului citind într-o gazetă relatarea evenimentelor şi furia sa aflând că vlăstarul său participase şi el, cu o cocardă la butonieră! La Versailles, Roger se întreba: „Am mizat oare pe calul cel bun?” Cât priveşte ironiile lui François…

Amintindu-şi de Nicole alungă oricare alt gând.

Trecuse de-a lungul grădinii Tuileries. De partea cealaltă a Senei, luminile luceau la ferestrele casei de Révoir, prea departe pentru ca Louis să poată distinge cea de la camera unde poate se afla ea. De asemenea privea în sufletul lui, încercând să înţeleagă de ce, de-atâtea ceasuri, nu se mai gândise la Nicole.

CAPITOLUL X

CU TOATE CĂ DOMNUL DE BRESles o informase că plecarea-lor era inevitabilă şi să fie pregătită, Clotilde avusese încă multe de făcut în dimineaţa aceea! Deşi ordonanţa colonelului cumpărase patru locuri la trenul de Versailles de la ora trei cincizeci, iar geamantanele erau făcute de-o săptămână, ea tot nu-şi găsea astâmpăr. Aşa cum cerea Philippe, casa, ale cărei intrări vor fi toate închise, trebuia să dea totuşi impresia că e ocupată, pentru a descuraja hoţii care mişunau în Paris. Problemă greu de rezolvat; Clotilde, mândră de-a fi găsit soluţia, lăsă o carpetă veche să atârne la unul din balcoanele faţadei şi agăţă colivia canarului la fereastra de la parter.

În acelaşi timp, trebuia să aranjeze ca un servitor al doamnei de Révoir să vină să hrănească păsărică în timpul absenţei ei, de unde o vizită la vecini şi explicaţii în legătură cu ceea ce François, mai odios ca oricând, aprecia drept „dezertarea unei amazoane de pe Sena”.

Dezertare! Scrisoarea lui Philippe era formală: „Dacă mai rămâneţi, vom avea aerul că aducem cauţiunea noastră acestor Piei-Roşii care comandă la Primărie. *Datoria ta* e să vii alături de mine chiar mâine”.

Vai, o mai prevenea că, dată fiind lipsa şi preţul ridicat al locuinţelor, soţia şi scumpele-i comori vor locui în provincie.

Încă o despărţire… care arunca o umbră asupra călătoriei imaginată cu puţin prea multă nerăbdare ca o a doua lună de miere, unde Nounou ar fi avut grija de copii, în timp ce ea şi el… Dar la ce bun asemena visuri! O soţie de ofiţer cunoaşte măreţia şi servitutile militare.

Diferite rânduieli îi dădură de lucru până la prânz: să aşeze huse pe fotolii, un tarlatan în jurul lustrei, să ruleze covoarele şi să ascundă argintăria în pod sub o grămadă de cârpe. După-masă, Clotilde fu cuprinsă de îngrijorare. Era prudent sa dosească şase ludovici de aur într-un bagaj pe care vameşii Comunei nu vor pregeta să-l scotocească? Da? Nu? Nu. Aşadar, cusu monedele una câte una în tivul rochiei, în timp ce Nounou încreţea părul tinerei domnişoare şi al fratelui ei.

Scrisoarea mai spunea: „Te sfătuiesc să porţi doliu (ordonanţa primise ordinul să ascundă acest mesaj în cizmă) pentru a da impresia că eşti o tânără văduvă, de exemplu, care şi-a pierdut soţul în război”.

Ce grozăvie!

Din fericire, există doliu şi doliu. Rochia ei, o rochie de postav cu mâneci de catifea, amesteca două feluri de negru, unul mat şi altul mătăsos; nenumărate strasuri – doamna Guy numea aceste diamante false roua nopţii – îi împodobeau corsajul, şi o voaletă uşoară, fină, avea rolul să înveselească pălăria de-atâta dezolare.

Să dejunezi, să te îmbraci, să te coafezi ia timp. Jérôme se arăta insuportabil. Mama lui trebui să-l pedepsească şi să-l ierte în câteva rânduri. Orele trei sunară. Ea reciti până şi post-scriptum-ul instrucţiunilor colonelului înainte de-a le arde aşa cum cerea el: „Să nu laşi în urmă nicio hârtie compromiţătoare”.

În sfârşit, puteau pleca. Valizele erau gata, umflate, durdulii, cu pledurile rulate şi strânse în curele de piele; Nounou număra bagajele de mână şi copiii; nu mai rămânea decât să aştepte trăsura. Când Clotilde scoase un ţipăt:

— Decoraţiile!

Să părăsească hotelul de Bresles, fie, colecţiile, cele paisprezece scaune roşii, cu tapiseria brodată, studiul lui David reprezentând încoronarea sau serviciul de porţelan de Sèvres al prinţului Eugen, fie, deşi i se rupea inima, dar decoraţiile!

„Philippe nu m-ar fi iertat niciodată dacă le-aş fi uitat.”

Desigur, nici vorbă să golească toată vitrina şi colonelul putea foarte bine să se lipsească de colanul Sfântului Spirit. Dar nu de crucile de bronz, nici de rozetă. Nimic nu le-ar fi înlocuit şi dacă trebuia ceva salvat în naufragiu, acestea erau decoraţiile.

„Când am să le scot din valiză, îşi spuse Clotilde, când am să i le-arăt diseară, sunt sigură că o să mă ia în braţe.”

La perspectiva acestei îmbrăţişări, se tulbură, foarte emoţionată.

În grabă, decoraţiile fură strecurate într-o valiză la un loc cu lenjeria, căci trăsura trăgea în faţa porţii.

În ciuda unui bacşiş gras, plătit şi băut dinainte, vizitiul nu era deloc amabil – un socialist – şi-şi permitea să bombăne observaţii lipsite de politeţe la adresa „aristocraţilor” care-o ştergeau la ţară. Aruncă totuşi bagajele pe imperială şi, claie peste grămadă, valizele, copiii şi dădaca se instalară în interior. Când să închidă casa, Clotilde observă în cizma uriaşă de dragon din vestibul o umbrelă depusă acolo la întoarcerea dintr-o plimbare. O umbrelă albă, poate puţin frivolă pentru o tânără văduvă, dar care se acorda de minune cu negrul rochiei.

Şi porniră în trap spre gara Saint-Lazare. Mai bine zis până la obelisc, deoarece calul era un slăbănog, bolnav de tignafes, scăpat de la asediu, şi de care intendenţa nu avea nevoie. Stăpânul său nu-l grăbea, glumea cu trecătorii, se opri să-şi aprindă o ţigare de foi şi, cum vremea trecea, Clotilde începu să dea semne de nerăbdare.

— Beţivul ăsta încetineşte anume, îi spuse ea lui Nounou.

Dar vizitiului:

— Suntem grăbiţi, birjar.

Lui însă puţin îi păsa.

Un vânt prăfos se ridicase şi alunga norii: timpul se

înrăutăţea.

La şi jumătate, pătrunseră în Cour de Rome. Deşi în faţa gării staţiona multă lume, nu se arăta niciun hamal: familia fu lăsată în voia soartei la piciorul scării celei mari.

— Ce debandadă! Domnul de Bresles e acţionar... şi iată cum ne primeşte compania! Sunt indignată, dădacă.

Femeile îşi împărţiră copiii şi bagajele, apoi suiră, gâfâind, cele două şiruri de trepte. Sus, câteva sute de călători făceau coadă în faţa ghişeelor sau se înghesuiau, zgomotoşi, după ce-şi luaseră biletele către portiţele care duceau la peroane; femeile, însoţite de dragile comori, bătrânii, pe care aşteptarea îi făcea agresivi, valizele şi coşurile cu provizii, cu căţel cu purcel, pe scurt tot ceea ce, în nebunia plecării, fugarii duceau cu ei. Fiecare căuta să se strecoare şi nimeni nu înainta, deoarece accesul era interzis. Nu departe, doi federaţi se distrau privind „burghezii care se ciondăneau”.

— Plevuşcă!

— Bogătanii!

— E-acelaşi lucru.

Clotilde. Se apropie de ei.

— Am bilete rezervate. Vă rog să ne conduceţi la locurile noastre.

Soldatul, înalt şi blond, întrebat deoarece părea mai puţin vulgar, căscă ochii.

— Bilete rezervate?

Se întoarse către camaradul său.

— Doamna are bilete rezervate.

— Serios? Unde vă duceţi?

— La Versailles. Uitaţi-vă.

Şi scoase din geantă biletele galbene.

— Călătorim cu clasa întâi.

— la te uită. Şi ce tren luaţi?

— Cel de ora trei cincizeci.

— Ce vorbeşti!

Soldaţii îşi trecură unul altuia biletele, le cercetară grav. Se scărpinau în cap ca unii care au de luat o

hotărâre vitală. În fine, blondul îi înapoie Clotildei biletele:

— Cât despre mine, poţi să ţi le pui undeva.

Nemaiputându-se stăpâni, izbucni în râs. Lacrimi de veselie le curgeau pe obraji. Ea, cu gura căscată, îi privea, înlemnită. Trebuia să se supere? Să zâmbească indulgent pentru a face faţă sau să le fărâme umbrela în cap?

„Să şi le pună undeva!” niciodată Philippe n-ar fi îndrăznit să rostească în faţa ei asemenea cuvinte obscene. Se simţea stacojie, dar iată că nişte strigăte o scoaseră din buimăceală: portiţele se deschiseră şi mulţimea se năpusti; o împingeau, o călcau pe picioare. (Lume proastă. N-aveau niciun motiv să se grăbească aşa.) De data asta, vărul ei nu minţise: francezii nu ştiu să se poarte în călătorie.

Cu umbrela sub braţ, biletele între dinţi şi mâinile pline de diferite obiecte, îşi strânse echipajul.

Nemaipomenit! În vagonul numărul patru, compartimentul numărul şase era ocupat. De pe peron, prin fereastra ridicată, Clotilde numără douăzeci de persoane instalate pe bănci sau în picioare: acestea din urmă, presate, strânse, se agăţau de fileurile ticsite de bagaje.

Cum să ajungă până acolo? Tot trenul era plin de călători.

— Ei!

Ciocăni cu mânerul umbrelei. Trebuia să le explice.

Patru din aceste locuri erau ale ei. Înăuntru oamenii se întrebau: „Ce-o fi vrând nebuna asta?”

De altfel, ştiau foarte bine.

Un funcţionar, alarmat de protestele Clotildei, se apropie.

— Am bilete rezervate, zise ea. Le-am plătit, cer să mi se elibereze locurile.

Furioasă, flutura biletele pe sub nasul omului, deşi acesta se arăta politicos şi înţelegător.

— Doamnă…

— Domnule, evacuează-mi compartimentul.

— În vremuri normale, n-aş sta pe gânduri. Dar astăzi…

Cu un gest obosit, îi arătă vreo cincizeci de întârziaţi care se înghesuiau cum puteau pe platforme. Cel mai înţelept ar fi să facă şi dânsa la fel. Ajută dădaca şi pe copii să se urce, încărcă bagajele, ceea ce avu darul s-o exaspereze pe baroană. Avea să capituleze în plin câmp şi în faţa hoţilor ce râneau fără ruşine, siguri că nu vor fi pedepsiţi?

Încredinţată de drepturile ei, strigă:

— Vreau să mă plâng şefului de gară.

Nu, nu, doar n-o să se lase cu una cu două! La întrebarea ei:

— Unde-l găsec? funcţionarul, exasperat, răspunse:

— Pe-aici…

Un adevărat scandal! Acum devenea şi el mojic!

Luându-se după săgeţi şi informaţii, trecând de pe scări pe coridoare, baroana descoperi în cele din urmă biroul domnului Focardo. Acesta purta, chiar atunci când şedea la birou, chipiul cu panglică roşie, însemnul autorităţii sale. Fără întârziere, funcţionarul curtenitor se arată gata s-o servească pe doamna de Bresles. Flatat s-o primească, o asculta, cu mâinile încrucişate pe burtă. Dar pe măsură ce ea îi explica însufleţită motivul vizitei, el o privea din ce în ce mai uimit.

Numai că trenul de trei cincizeci a plecat!

— Cum?

Jignită, Clotilde protestă:

— A plecat fără mine?

— Priviţi.

Biroul dădea pe peron. Într-adevăr, trenul dispăruse şi în afară de câţiva federaţi care se întorceau, gara era goală. Pentru a constata mai bine această lipsă, îşi ridică voaleta pălăriei, apoi murmură: „Copiii mei…” înainte de a-şi pierde simţirea pe un scaun. (În familia Bresles nu se cădea.)

— Copiii dumneavoastră sunt în tren?

— Cu doica lor.

Întâmplarea era supărătoare, domnul Focardo era de acord. Din cauza copiilor? Sigur nu vor sosi în curând la Versailles, iar dacă cineva îi aşteaptă… Colonelul? O, perfect!

— Dar nu ştiţi că e ultimul nostru convoi?

— Astăzi?

— Vai, nu. Trenurile nu vor mai pleca. Din ordinul Primăriei, comunicaţiile sunt întrerupte de-fi-ni-tiv.

Insistă asupra cuvântului, despărţind fiecare silabă cu un aer irevocabil şi dezolat, ca şi cum punţile ce legau Saint-Lazare de gara des Chantiers şi pe domnul de Bresles de doamna erau rupte pentru totdeauna.

— Atunci cum să ajung la soţul meu? Trebuie.

— Pentru cine doreşte să ajungă la Versailles printr-un ocol, nu văd decât un mijloc, lăsând de-o parte coborârea cu vaporul pe Sena.

Şi iată, scoate pe masă şi examinează un orar al trenurilor, răsfoindu-l cu înfrigurare.

— Gara de Nord nu-i închisă până acum. Nimic nu vă împiedică să mergeţi la Beauvais. Aveţi omnibusul de ora douăzeci şi opt minute cu legătură prin Rouen la… patru şi zece. De la Rouen, la opt treizeci şi şapte la Chartres prin Alencon…

Fericit, îmboldit să jongleze cu orarele şi oraşele, îi făcu un itinerar minunat: în mai puţin de două zile, familia va fi în sfârşit reunită.

— Dar atenţie!

Călătorii trebuiau să ştie, potrivit înştiinţării primite chiar atunci, că „orice individ doritor să se deplaseze într-un departament din nord prin intermediul căilor ferate, va trebui să se înarmeze cu un permis de liberă trecere, eliberat de serviciile prefecturii, scara B, etajul 3, secţia M bis. Semnat: Rigault”. Fără îndoială că doamna de Bresles va obţine cu uşurinţă autorizaţia mai sus menţionată, căci numai bărbaţii între optsprezece şi cincizeci de ani n-aveau dreptul să iasă din Paris.

— De necrezut! Autorizaţia acestui Rigault! Şi patruzeci şi opt de ore pentru a călători de la Quai d'Orsay în Seine-et-Oise! Pot cel puţin să-i telegrafiez soţului meu?

Nici măcar atâta lucru. Telegraful nu mai funcţiona. Domnul Focardo o sfătui să nu mai piardă vremea: se zvonea că nu peste multă vreme prusacii, de acord cu guvernul (o, guvernul legal rămânea tot cel al domnului Thiers), vor interzice orice comunicaţie între cele două zone. Triste timpuri, nu-i aşa, pentru francezi în general şi pentru un şef de gară în special.

— Ar fi trebuit să mă îmbrac mai gros, îşi spuse Clotilde când se văzu din nou în piaţa gării.

Picături de ploaie începeau să cadă. Nicio birjă nu-şi oferi serviciile. Îşi deschise umbrela, apoi fugi să se adăpostească sub o poartă, căci un adevărat potop se revărsa acum pe trotuare.

Ce era de făcut? Pentru a pleca până-n seară, trebuia să se grăbească. Dar să plece fără o valiză, fără o perie de dinţi? Totul se îndrepta împotriva ei. Şi ce va crede Philippe nevăzând-o coborând din tren? (Pantofii mei înghit apă.) Philippe se va îngrijora. A, iată o birjă. E ocupată. Uite alta, liberă. Nu, birjarul se întoarce la Auteuil. Pentru trei franci, individul acceptă s-o ia. Încă un hoţ. I-ar fi dat şi zece, dar cum nu ceruse decât şase, baroana se bucură că se târguise, şi se aşează în droaşca ce mirosea a ţigară stătută. Ploaia se înteţea. Pe geam, privea străzile murdare; trăsura urma meandrele datorate baricadelor ridicate din loc în loc, de fapt grămezi de pietre la care lucrau „nişte vagabonzi cu care n-aş vrea să mă întâlnesc în mijlocul pădurii". Philippe avea dreptate când cerea ocna sau ghilotina pentru instigatorii dezordinii. Mânia, dezgustul o răscoleau la gândul umilinţelor suferite de la plecare: rea-voinţă, ocări, rea-credinţă (doar plătisem, plătisem bilete rezervate) la care se adăuga şi oarecare îngrijorare în faţa necunoscutului, a unei aventuri pentru care nici călugăriţele nici domnul de Bresles n-o pregătiseră. Pe furiş, îşi pipăi tivul rochiei:

monezile erau tot acolo, dar rochia era udă leoarcă.

Ce călătorie, Doamne! Ce încercare!

Birja se opri în faţa prefecturii.

Scara B. Trei etaje... şi ultimul sub acoperiş. Culoarul nesfârşit, după ce coteşte în unghi ascuţit, se alungeşte din nou, pentru a lăsa pe stânga un şir de uşi închise, în dreapta ferestre înalte zăbrelite, iar în capăt vreo şase femei şezând, morocănoase şi resemnate, într-un fel de anticameră, sub supravegherea unui uşier.

Cititor al *Strigătului Poporului*, fumător al unei pipe mari din spumă de mare, şi pe jumătate surd, Clotilde trebui să-l scuture de braţ.

— Vreau să vorbesc cu domnul Rigault.

— Crezi, cetăţeană, că ministrul poliţiei se ocupă de poveştile tale mărunte? Ai, să-i explici tovarăşului Chaville. Până atunci, ia loc pe bancă.

Un freamăt de mulţumire străbătu asistenţa: doamnele încuviinţară. În Comună, egalitate pentru toţi.

Ea făcu socoteala. „Zece minute pentru fiecare vizită, voi fi primită astăzi. Deci mai am o şansă să nu pierd trenul. Am să-i explic, îndurerată. Să nu uit: sunt văduvă. Unul din copiii mei este la... Orleans. (Nicio vorbă despre Versailles, ar putea să-i trezească bănuielile.) Are bronşită. Nu, mai bine anghină diftерică. Am să plâng. Cine n-ar fi impresionat de lacrimile unei biete mame care... pe care...”

Şi, în timp ce se înduioşa asupra nenorocirilor ei reale şi imaginare, o persoană în vârstă ieşi din secţia M bis.

— Trebuie să trec mâine.

— De ce? se îngrijoră Clotilde.

— Domnul va studia dosarul meu.

— Cine?

— Secretarul. E destul de drăguţ.

Pe culoar, uşierul aprindea becurile de gaz.

„Dosarul! Vasăzică, o simplă cerere nu-i de ajuns. Se fac anchete! Deci, inutil să vorbesc despre copilul bolnav. Ce-i sigur e că nu voi pleca astă-seară.”

— Următoarea.

Prin deschizătura uşii, Clotilde îl zări pe secretarul „destul de drăguţ”, care se apropie de femeie şi-i făcu semn să ia loc. Din pragul biroului aruncă o privire asupra celor care aşteptau. Era un tânăr înalt, destul de bine îmbrăcat. La lumina slabă, nu-i putu distinge trăsăturile. Cu un aer absent, n-o privi decât o secundă şi închise uşa.

„N-am să plec nici diseară şi poate nici mâine! O, cât îmi lipsesc sfaturile lui Philippe... De pildă, ce părere ar avea dacă aş cumpăra un permis de liberă trecere, cu ajutorul ludovicilor cusuţi în tivul rochiei? Un modest funcţionar de la prefectură ar trebui să fie sensibil la aceste argumente. Dar cât să-i ofer? Cât mai puţin posibil!”

Şi speranţa renăştea, odată cu îndoiala şi teama, căci un funcţionar scrupulos ar putea să se supere sau chiar s-o aresteze. Îşi şterse o lacrimă adevărată. Era frig. Ploaia ce cădea fără încetare şiroia de-a lungul ferestrelor întunecate. Amorţită, nu se mai uita la ceas. Vizitatoarele se succedau cu o încetineală îngrozitoare. Când ultima ieşi din birou, se auzi o sonerie energică.

În fine, rândul ei!

— Nu aşa de repede. Pe mandea îl cheamă.

Uşierul reveni spunându-i:

„Te va primi îndată. Eu am şters-o. Scara e pe-acolo. N-ai decât să te iei după becurile de gaz.”

Şi, târându-şi picioarele, se pierdu în întuneric.

Clotilde era singură, mirată că nu e primită numaidecât. Prefectura era probabil pustie. Şi dacă o s-o uite? Cine ştie, există poate două ieşiri?

Minutele treceau. Acum, noaptea şi liniştea îngheţată, pe care ploaia le făcea şi mai îngrijorătoare, îi inspirau teamă. Ca să mai capete curaj, se gândi:

„O să-mi fie mai uşor să-i propun bani căci nimeni nu ne poate surprinde. Am să-i dau tot la nevoie”.

Apoi:

„Cel mai cuminte e să renunţ”.

Şi, rebegită, fixând dâra de lumină ce se strecura pe sub uşă, fugea ca în coşmarele în care vrei să pleci, vrei să rămâi.

— Doamnă…

Secretarul se dădu de-o parte pentru a-i face loc să intre.

Deşi încăperea era mică, Clotilde nu observă din primul moment decât masa încărcată de hârtii, slab luminate de-o lampă cu abajur de porţelan, verde, şi două scaune de pai. O sobă mare răspândea o căldură excesivă pentru cel venit din anticameră.

Instalat în faţa ei, omul de care depindea soarta ei, o privea insistent şi părea să spună „Aştept”. Tânăr, de vreo treizeci de ani fără îndoială, simpatic la prima vedere, deşi mutismul care se prelungea o stânjenea.

Totuşi el vorbi primul.

— Iertaţi-mă că v-am făcut să aşteptaţi. Sper că nu v-aţi supărat.

— Nicidecum.

— Nu-mi face nicio plăcere să le-ascult pe matroanele astea expunându-mi măruntele lor probleme lipsite de interes. A, sub Imperiu, aveam alte îndeletniciri la brigada mondenă.

Suspinul care urmă dovedea regretul după o epocă binecuvântată pentru poliţişti. Zău, lucrurile mergeau de minune. Într-o zi, colonelul vorbise în salon despre aceşti „copoi în civil” a căror activitate era înconjurată de mister; dar, la drept vorbind, dacă brigada lor era „mondenă”, guvernul sigur nu admitea socialişti, iar Clotilde se afla în prezenţa unui funcţionar curtenitor, care n-o confunda cu lumea de rând.

„O să ne înţelegem”, îşi spuse ea adresându-i un zâmbet slab de conivenţă.

— Doresc, domnule…

— Un permis de liberă trecere, am înţeles. De-aceea există serviciul meu, ca să vi-l dea.

Din ce în ce mai bine.

Zâmbetul lui era aproape încremenit, ochii cenuşii aveau gene lungi, întoarse. Cu o mână destul de frumoasă îşi răsucea mustaţa.

— Pot să vă întreb numele?

Te-ai fi crezut la Tuileries!

Sub Comună, adevărul risca să complice situaţia. Mai bine să aleagă un răspuns intermediar – la urma urmelor omiterea unei particule nu schimba mare lucru.

— Doamna Bresles.

Înţelese că a greşit. Secretarul se trase pe scaun, mirat, dezamăgit de o asemenea lipsă de încredere şi deveni serios.

— Nu cred.

Parc-ar fi spus: „Minţi”, dar tonul rămânea politicos.

— Ce legătură e între dumneavoastră şi burghezele pe care le-am primit astă-seară? Niciuna. Numele dumneavoastră?

Deci, inutil să facă pe şireata. Încet, ruşinată, murmură:

— Baroana de Bresles.

— Mă prezint: Maurice Chaville.

În picioare, înconjură biroul, se apropie.

— Nu sunt vrăjitor! Pe lângă purtări alese şi eleganţă, pe care le apreciez – aici o pauză pentru a permite complimentului să-şi atingă ţinta – aveţi şi un ceas foarte, foarte frumos gravat cu o coroană. Şi iniţialele scrise cu rubine! Încântător!

Aplecat, examină bijuteria prinsă de corsaj, în timp ce Clotilde se trăgea înapoi îmbujorată: această insistenţă o stânjenea iarăşi, dar din ce în ce mai mult.

„Foloseşte o loţiune ieftină.”

Ce-i drept, n-avea o gură urâtă, în schimb gulerul cămăşii ar fi putut fi mai curat.

Chaville se îndreptă.

— Un dar al colonelului?

— Îl cunoaşteţi pe soţul meu?

Totul avea să se aranjeze, căci militarii şi poliţiştii, chiar în civil, sunt făcuţi să se înţeleagă, nu? Într-adevăr, el îi

oferise ceasul la naşterea celui de-al doilea copil al lor, o fetiţă încântătoare…

— Colonelul de Bresles figurează în fişierele noastre, doamnă. Colonelul de Bresles este bonapartist. Colonelul de Bresles se află la Versailles şi complotează împotriva Republicii. Regret că nu pot semna un permis de liberă-trecere care să vă permită să ajungeţi la el.

— Dar…

— E imposibil.

Nu era răutate în refuzul lui. Secretarul părea mâhnit să dezamăgească o biată mămică, la fel de încântătoare ca şi fetiţa ei, o soţie care, enervată şi descumpănită, îşi răsucea batista. Dovada? După ce repetase „E imposibil”, păru să cedeze unei indulgenţe incompatibilă cu funcţiile sale şi adăugă:

— Doar dacă…

Ochii cenuşii nu slăbeau ochii albaştri. O încuraja. „Haide, pricepe o dată! Putem cădea la învoială.”

„Un derbedeu, gândi ea. Păcat. Mai înainte nu părea urâcios.”

Bineînţeles, pricepea. „Eşti de vânzare; mi-am închipuit eu.”

Şi, după ce desprinse ceasul, îl puse pe masă.

Totul a durat doar o clipă. Până să-şi dea seama de situaţie, braţul lui Chaville se şi întinse. Sub violenţa loviturii, Clotilde se clătină pe scaun. O a doua palmă o făcu să-şi vină în fire. Orbită, asurzită, incapabilă să respire, căuta să se ridice dar, cum nu putea, izbucni în hohote de plâns. Cu batista între dinţi, încerca în zadar să le înăbuşe: părea gâlgâiala unui lavabou care se goleşte. Cu trupul zdrobit, frânt, simţea nevoia să vomite.

„Am să leşin.”

Pereţii se învârteau, se legănau, deveneau tulburi.

Iar el, imperturbabil, aştepta sfârşitul crizei, îşi aranjă părul apoi, socotind că aceste maimuţăreli se prelungeau prea mult, trase o draperie şi, după ce umplu un lighean, tamponă obrajii aprinşi ai „doamnei baroane”.

— O compresă o să vă facă bine.

Gestul lui era blând, abia apăsat, Clotilde nu îndrăzni nici să se mişte nici să se plângă. Apa îi şiroia pe gât

— Când vreau, am mâna uşoară, spuse el, ştergând-o cu buretele.

Pe jumătate conştientă, îl lăsa să facă ce vrea. Soba duduia. Aerul încins o învăluia într-un nor, iar purtarea lui Chaville căpăta o prezenţă stranie, ireală. Simţea ceva la fel ca pe culoarul prefecturii când întunericul se risipea din loc în loc în jurul unei luminiţe vagi.

— Ţi-a mai trecut?

Nici nu băgă de seamă că o tutuieşte.

Dar îi pusese mâna pe genunchi, o mână care se încălzi îndată. O simţi prin stofa rochiei – mai întâi nemişcată – mângâindu-i butonul jartierei; mai curând apăsa cu un deget care se plimba pe inelul de metal; în cele din urmă, această apăsare al cărei ritm devenea când grăbit, când lent, când întrerupt, o făcu să fremete. Era în ea ca o căldură care-o cuprinde, creşte, scade şi iar o învăluie.

— Lasă-mă.

Încă o tresărire: Clotilde era în picioare, cu inima şi tot restul în derută..

Amândoi se observau. Chaville înalt, puternic, tot brutal dar altfel decât adineaori, ea şovăitoare, bâiguind „Lasă-mă, lasă-mă” de fiecare dată puţin mai slab, în timp ce el întindea mâna.

Cu cealaltă stinse lampa.

CAPITOLUL XI

INSTALAREA LUI LOUIS LA CITÉ des Roses se terminase repede: îşi agăţase cele câteva haine într-un dulap şi se aşezase la birou, în locul institutorului. În fiecare dimineaţă, în fiecare seară, Mimile avea să aducă un ulcior cu apă pe palier.

— O, nu te teme! Eşti la tine acasă. N-am să vin să stau de vorbă decât dacă mă chemi.

Şi de ce Cité des Roses într-un sfârşit de după-amiază, când vremea începe să se strice devenind ploioasă?

Pentru a-şi mai uita necazul, voia să fugă de Nicole şi de cartierul Quai d'Orsay. Voia apoi să înveţe a cunoaşte un mediu atât de diferit de-al său, experienţă interesantă cu condiţia să fie de scurtă durată. Dar, de fapt, decisive fuseseră cărţile lui Ravon şi atmosfera serioasă, de studiu.

Odăile cercetate din nou confirmară impresia din ziua precedentă: erau curate.

Mimile insistă să-i facă patul.

— Mâine ai să ţi-l faci singur, spuse.

Casa părea goală. Nu se auzea decât zgomotul aversei, amestecat cu clipoceala burlanului.

— Vecinul tău de vizavi – un tip căruia ai face bine să nu-i împrumuţi bani – se întoarce noaptea târziu. Féraud la fel. Lucrează la brutărie. Când micuţa va veni de la şcoală, o să fie ceva zarvă, căci ea şi maică-sa se ceartă pentru o nimica toată. Dar n-are importanţă. Juliette e femeie cumsecade. E nervoasă numai când vrea să slăbească. Ce ne mai sâcâie în zilele acelea! Nu mai mâncăm nimic.

Apoi se retrase.

Pe fereastră, Louis vedea spatele caselor sărace de la marginea canalului, un zid de iederă cu frunzele lucioase ce deveneau plumburii odată cu asfinţitul; nu-şi aprindea încă lumânarea – lipsea uleiul de lampă – şi era un ceas trist, umed, un ceas de melancolie ce va trece ca toate celelalte dar care te pătrundea şi-ţi năpădea inima.

„Să-mi organizez viaţa, să-mi fixez un orar de la care să nu mă abat, iată cu ce-am să încep.”

De la 18 martie, universitatea îşi suspendase cursurile din cauza răzmeriţei. Cu-atât mai bine. După război şi Mantauffel, nu-l mai atrăgea studenţia, cu atât mai mult, cu cât simpatia facultăţilor se îndrepta către Versailles. Atunci? Ziaristica? Politica? Să scriu un roman „rod al dragostei mele”!

„Genială idee. Astfel mă voi cufunda iarăşi în necazurile mele şi nu voi vorbi despre Nicole decât cu mânie.”

Dar o clipă mai târziu, o iubea atât!

Umbra cuprindea încăperea. Încă cenuşie afară, se stingea aproape de fereastră ca un chip şi, tot visând şi amintindu-şi, se înnoptă.

Mimile îi spusese că institutorul îi dădea uneori Nanettei lecţii de ortografie. La drept vorbind, de ce să nu-l înlocuiască pe lângă fetiţă? Se va gândi.

Ravon ăsta era învăţător la şcoala elementară din strada Grange-aux-Belles, la doi paşi de-aici. Louis evocă imaginea unui om de vreo cincizeci de ani, modest şi meticulos. Totul era frumos rânduit pe birou, caietele în stânga, în dreapta un dosar plin cu hârtii, legat cu şnur; în faţa lui călimara, o simplă sticluţă de o parà, penarul plin cu creioane colorate, mapa cu colţarele de carton uzat şi, la îndemână, o pipă veche într-o scrumieră „Samaritaine”.

„De fapt, a fost mobilizat. Nu trebuie să fi fost mult mai în vârstă decât mine.”

Ce vremuri cumplite! Un glonţ rătăcit, o schijă de obuz şi adio, un străin îţi ocupă fotoliul…

Înainte de-a pleca, Mimile cercetase dosarul şi-l

încredinţase că Ravon „strângea în el informaţii cu privire la muncitori, la istoria noastră, sau cam aşa ceva, care merita să fie consultat”.

Din statistici, nu înţelegea nimic. De altfel, nici nu ştia să citească. Dar „unui domn” i-ar fi fost poate de folos.

Cu toată această invitaţie, putea el să examineze conţinutul *Memoriilor Poporului*? Titlul figura pe copertă, iar dedesubt două fraze încadrate de ghilimele: „Proletarii n-au de pierdut decât lanţurile robiei. În schimb au o lume de câştigat” (K.M.).

K.M.? Iniţialele nu-i aminteau nimic.

Louis îşi dădu imediat seama că, aşa cum se prezenta, nu era o carte pentru tipar, ci doar note, extrase din presă întrerupte de câteva texte originale: material pe care, pe măsura lecturilor, Ravon îl strângea de mult. Ordinea şi împărţirea pe capitole ar fi clarificat, fără îndoială, planul lucrării.

Primul capitol făcea un bilanţ al progresului industrial sub Napoleon III. Statisticile, evocate de Mimile, ocupau un loc important.

Se putea afla astfel că în douăzeci de ani producţia carboniferă crescuse de două ori şi mai bine, iar cea de fontă şi de oţel de trei ori.

În ce priveşte căile ferate, Franţa, care nu poseda nici trei mii de kilometri de drum de fier exploatabil la mijlocul secolului, număra şaisprezece mii în ajunul războiului.

Această creştere gigantică modifică aspectul oraşelor în apropierea cărora se construiesc uzine, determină înfiinţarea unor vaste societăţi pe acţiuni, în metalurgie Comitetul Forjelor ajungând să controleze astfel trei sute cincizeci de furnale înalte din patru sute treizeci.

Ravon remarca faptul că aceiaşi oameni administrau mai multe societăţi, economia ţării aflându-se concentrată în mâinile a o sută optzeci şi trei de indivizi care capitalizau douăzeci de miliarde de acţiuni şi obligaţii.

„Napoleon III, în ciuda unor aparenţe de liberalism…”

Fraza era neterminată – dar câteva cuvinte: acordul puterii cu interesele burgheziei şi teama de socialism – lăsau să se întrevadă în ce sens urma să se dezvolte această parte a lucrării.

Dar era aridă. Cifrele nu-l interesau pe Louis. Puţin îi păsa de dezvoltarea economică a Franţei şi şi-ar fi întrerupt lectura dacă privirea nu i-ar fi căzut pe următoarele:

„Inegalitatea condiţiilor, obiect al atâtor blasfemii, este legea fundamentală a societăţii. Fără aceasta, artele, ştiinţa şi agricultura ar pieri, iar noi toţi am fi lipsiţi de lucrurile cele mai necesare vieţii”. (1849. Instrucţiunile pentru postul Paştilor, ale Monseniorului d’Astros episcop de Toulouse.)

Intrebându-se dacă „Inegalitatea condiţiilor” i-ar permite lui Mimile să se bucure de lucrurile cele mai necesare vieţii, pâinea de exemplu, îşi aminti cum, cu prilejul primului dineu în casa de Révoir, François folosise aceeaşi expresie pentru a-şi bate joc de abatele Custines, şi mintea îi zbură spre alte orizonturi; abia după numeroase ocoluri, Tuileries, Montmartre, un şlep pe Sena, reveni la Cité des Roses şi la salariul muncitorilor la 1 ianuarie 1869, care era de patru până la şase franci pe zi. Cel al unei muncitoare de doi până la doi douăzeci şi cinci. La aceeaşi dată, lucrul copiilor continua să fie reglementat conform legii din 1851! Sunt aproape o sută de mii care muncesc în uzină. Jules Simon scria: „Un copil de şase ani poate bobina, la opt ani, poate intra în fabrică”.

Alice Verdier nu minţea…

(Se mai duce oare la Very să mănânce calcan cu stridii? Dar moşneagul ei? Cine ştie, bătrânul face parte şi el dintre cei o sută optzeci şi trei de „indivizi” care guvernează Franţa!)

Dar pentru a estima puterea de cumpărare a unui muncitor, Ravon întocmise o listă de preţuri. Între 1850 şi 1870, preţurile mărfurilor alimentare cresc cu 50%,

chiriile cu sută la sută, iar salariile cu numai 17%. Ziua de lucru este de douăsprezece ore. Uneori de şaisprezece, ca în filaturile din Ardéche. Iar în anotimpul rece, un zugrav, un zidar îndură patru luni de şomaj, fără alocaţie.

Aici urma un document ciudat. Cu scrisul său drept, cu trăsăturile citeţe ca pentru tablă, institutorul notase:

Bugetul nostru pentru anul 1868

Cheltuieli zilnice:	Franci	Centime
O pâine de două ocale	0,	38
O jumătate litru de vin	0,	40
Patru mese a 0,90X4	3,	60
Cărbune pentru bucătărie	0,	20
Chiria	1,	10
Cărţi, tutun, ziare	0,	10
Spălatul rufelor	0,	30
Îmbrăcămintea (soţia mea şi cu mine)	1,	55
Încălzitul	0,	06
Lumina	0,	05
Diverse, neprevăzute	0,	20
	7,	94
Pe an: 7,94 X 365 =	2808	10

Leafa mea de institutor: 2 400
1/20 pentru casa de pensii 120
2 280

— Cheltuieli 2 898
— Încasări —2 280
— Deficit 618 franci

N. B. Eu voi da lecţii particulare iar soţia mea va mai economisi la mâncare şi îmbrăcăminte.

Încă o notă:

„Henri Baudrillart, profesor la Colegiul Franţei, socoteşte că «inegalitatea socială este una din coloanele templului asociaţiei omeneşti» iar Auguste Comte că «adevărata fericire a muncitorilor se află în libera înflorire

a afecţiunilor domestice pe care fericita sa iresponsabilitate îl hărăzeşte să le guste şi mai din plin».” Louis izbucni în râs.

„Savanţii noştri cărturari n-au simţul humorului”, gândi el îndată.

Opunându-se, cele două faţete ale studiului lui Ravon se completau. Ca şi institutorul, deşi nu avusese niciodată curiozitatea de-a se apleca deasupra unor asemenea probleme, Louis ajungea la concluzia că, sub Imperiu, în loc să profite de progresul economic, clasa muncitoare vedea cum scad neîncetat mijloacele sale de subsistenţă, în timp ce clasa posedantă se îmbogăţea neîncetat.

Care era reacţia muncitorilor? Se coalizau în ciuda legilor, a proceselor, a represiunilor. Greve izbucneau aproape peste tot. Institutorul analiza aceste mişcări revendicative, date, locuri, rezultate, iar Louis, care sărise vreo zece foi, auzi pasul lui Mimile. Aşa cum promisese, aducea un ulcior cu apă şi, fără să bată la uşă, îl lăsă pe ştergător.

— Intră.

— E voie?

— Da.

Rândui ulciorul în bucătărie, apoi se apropie de birou şi, fără să se aşeze, întrebă:

— N-ai mâncat?

— N-am avut timp.

— La ora nouă, nu te mai serveşte la birt! Ce, te crezi la Maxime? Aşteaptă.

Dispăru ca să revină îndată cu pâine şi felioare de cârnat pe-o farfurie.

— Mâine să fii prevăzător. În cartierul nostru oamenii se culcă devreme.

Înfulecând cu poftă sub privirea blajină a „tatălui care ne dă pâinea noastră cea de toate zilele”, Louis îi arătă că datorită lecturii din seara aceea aflase despre lumea muncitoare mai mult decât în douăzeci şi unu de ani de viaţă la Bordeaux şi trei ani de universitate.

— Nu ştiam că existenţa voastră e atât de grea. Explică-mi cum vă descurcaţi.

— Cine adică?

— Familia Milliardet.

— Familia Milliardet, e vârâtă în mizerie până-n gât, dragul meu! În doi, mai mergea. Dar când nevastă-mea îi cumpără ghetuţe Nanettei, finanţele sunt la pământ. Bineînţeles, am putea-o trimite la uzină. Are zece ani.

Şi oftă.

— Dar n-aş vrea.

— Marţea trecută, mi-ai propus bani. Am. Dacă vrei…

— Nici vorbă.

— Între prieteni…

— Tocmai de-aia!

Pentru a-şi ascunde emoţia, scoase un pachet de tutun şi-i oferi.

— Nu-ţi spune nimic?

— Mi-am pierdut pipa la mutat.

— Ia-o pe-a lui Ravon. Tot n-o să-i mai fie de folos!

Louis avu o uşoară ezitare. Să pună în gură pipa unui străin şi încă necurăţată, nu-i plăcea defel. Dar Mimile n-ar fi înţeles. Sau mai curând ar fi gândit „Astea-s purtări de bogătaş”.

Aşa încât umplu bătrâna lulea şi-o aprinse.

Albă odinioară, îngălbenită de-atâta întrebuinţare, se încălzea din nou în mâna lui. Tăcură o clipă. Vântul izbea ploaia în fereastra ascunsă de o perdea obosită.

Milliardet declară:

— E plăcut.

Un fum omogen se răspândi în odaie.

— Am să-ţi arăt, pe Quai de Jemappes, debitul meu de tutun. Îi zice La Trei Lulele. Înţelegi? Nu? Pe vremea lui Badinguet, cele trei lulele însemnau libertate, egalitate, fraternitate! Sper ca situaţia să se schimbe odată cu Comuna. Ar trebui căci, aşa cum spui, viaţa este imposibilă pentru muncitori. Abia câştigă un blid de linte. N-au nici pensie, nici alocaţie de şomaj. Şi niciodată

concediu. Găseşti normal că nu m-am dus la şcoală? O, cât aş fi vrut! La vârsta fetiţei, munceam pe brânci douăsprezece ore. Bine, ăsta e trecutul. Dar când ai copii, ai vrea să le dai o educaţie. Învăţământul obligatoriu, iată ce zicea Ravon. În ’66, nu, în ’67, o dădusem pe Nanette la maici. Într-o zi, s-a întors cu galoşi! Pe Juliette a apucat-o o criză. Intenţiile surorilor erau bune; dar într-un sens, nevastă-mea avea dreptate: noi nu cerem de pomană. Chestie de demnitate.

Se întunecă la faţă.

— E ceva care nu-mi place. Se zvoneşte că Primăria va lua măsuri împotriva preoţilor. Nu sunt de acord. Tu ce spui?

Ce să-i răspundă? Că succesorii monseniorului d’Astros nu l-ar fi furat? Că tocmai scrupulele religioase ale Nicolei îl aduseseră la Cité des Roses? Sau că abatele Custines nu merita ştreangul cu care avea să fie spânzurat?

— Eu sunt pentru libertate, egalitate şi fraternitate, spuse el.

O formulare pe cât de largă, pe-atât de vagă, dar Mimile se arătă mulţumit.

— Ai să-l cunoşti pe parohul nostru. Să vezi ce om cumsecade e.

— Dar Ravon? Vorbeşte-mi de el.

Fiu de avocat, venit din regiunea munţilor Jura şi cufundat în cărţi când nu era la şcoală, institutorul scria şi primea o mulţime de scrisori, adeseori din străinătate. Delescluze, în zilele când nu era la închisoare, urca aici să stea de vorbă.

— Ca să se deranjeze Delescluze, cu piciorul lui bolnav, înseamnă că avea de ce!

Nu înţelegea tot ce vorbeau ei. Totuşi:

— Guvernul ne refuza dreptul la grevă în timp ce ei puneau la cale întemeierea unui partid politic. Înainte de Comună, îţi dai seama ce îndrăzneală? Ţi-aduci aminte de înmormântarea lui Victor Noir, când armata s-a repezit asupra noastră? Ravon s-a întors cu o tăietură de toată

frumuseţea.

O clipă umbra dispărutului se făcu simţită între ei şi în aer, în mijlocul lucrurilor printre care trăise, apoi se risipi când Mimile, după un căscat, adăugă:

— Ce vrei? Aşa e viaţa…

Naiv, copilăros, moţăind, cu mâinile întinse pe genunchi, neştiind cum să-şi ia rămas bun. Un om de treabă, dar ce pisălog! Şi Louis regretă de-a fi gândit astfel când, după plecarea lui, zări pachetul de tutun uitat pe birou, anume, bineînţeles…

„Trebuie să fiu mai indulgent.”

În fruntea a ceea ce trebuia să fie capitolul patru, figura o frază din Rochefort care-l făcu să zâmbească. „Avem în Franţa treizeci şi şase de milioane de supuşi, fără a mai pune la socoteală pricinile de nemulţumire”[18].

Straşnic început!

Paragraful închinat lui Proudhon era scurt. Ravon deplângea imensa consideraţie de care se mai bucura acest „pseudo-revoluţionar” din partea muncitorilor, condamna reformismul lui şi trata drept aberantă opoziţia lui faţă de dreptul la grevă, dar se simţea grăbit să ajungă la doctrine mai constructive.

Fără a proslăvi concepţiile lui Blanqui, îi plăcea militantul care, adesea rănit în timpul încăierărilor, îşi petrecuse jumătate din viaţă în temniţele lui Louis-Philippe şi ale Imperiului. Cu toate acestea, programul său social era socotit imprecis, „încărcat de formule pe cât de generoase pe-atât de confuze şi neinspirate dintr-o analiză profundă a capitalismului, în pofida unor poziţii conforme cu *Manifestul Comunist*”.

În pofida, ce cuvânt respingător! Şi conforme cărui lucru? Louis auzea pentru prima dată vorbindu-se despre acest manifest. Comună. Comunism. Exista un raport între ele? Ravon scria:

„Înainte de-a zugrăvi un tablou al istoriei

[18] Joc de cuvinte intraductibil: în limba franceză *sujet* înseamnă în acelaşi timp *supus* şi *pricină, motiv*. (N. tr.)

Internaţionalei, cred că e absolut necesar un rezumat al ideilor lui Karl Marx şi Friederich Engels dezvoltate în Manifestul lor publicat la Londra în 1848. Aceste treizeci de pagini constituie un document de o extremă importanţă care a şi început să aducă lumină şi care, în anii următori, va influenţa tot mai mult felul nostru de-a concepe raporturile capitalului cu proletariatul”.

Curaj, îşi spuse Louis. Treizeci de pagini şi voi ieşi din întuneric. Numai de nu s-ar stinge până atunci lumânarea.

Obişnuit să nu se ia în serios, făcuse rău că luase totul în derâdere şi recunoştea. Cu cei doi, ieşea în sfârşit din domeniul statisticilor; se abordau probleme mai generale şi mai ales de o noutate care-l uimea.

Într-adevăr, era vorba de un studiu asupra raporturilor dintre capital şi proletariat, dar văzut în lumina istoriei. Autorii arătau că de luptele între patricieni şi plebei apoi, în Evul Mediu, între nobilime şi burghezie – revoluţia din ’89 însemnând victoria acesteia din urmă asupra celei dintâi – se lega în zilele noastre lupta claselor posed ante împotriva clasei muncitoare. În trecut sau în prezent, a fost întotdeauna vorba de o luptă de clasă.

Lărgirea pieţelor comerciale pe scară mondială a provocat, odată cu dezvoltarea marii industrii, o creştere considerabilă a capitalurilor în circulaţie.

Din acel moment, burghezia, pentru a suprima risipa mijloacelor de producţie, le centralizează şi-şi întăreşte puterea politică, în timp ce muncitorii, concentraţi la rândul lor, iau cunoştinţă de forţa lor. Muncitorii, reduşi la un salariu mediocru, încep prin a se coaliza. Apoi formează asociaţii. Iar dacă izbucnesc răscoale sau greve, „adevăratul rezultat nu este atât succesul imediat, cât forţa crescândă a muncitorilor” înlesnită de comunicaţiile moderne. Ea se întinde de la un oraş la altul, la toată naţiunea, devine o luptă de clasă şi orice luptă de clasă este politică.

Ravon subliniase de două ori ultimele cuvinte pentru a

le arăta importanţa. Pe marginea manuscrisului, mai nota: „Iată ceea ce unul ca Proudhon n-a înţeles niciodată, iar Blanqui abia întrevede”.

Louis reciti următoarele:

„În momentul în care lupta de clasă se apropie de momentul hotărâtor, procesul de descompunere inerent clasei dominante a vechii societăţi ia un caracter atât de violent încât o mică fracţiune a clasei dominante se desprinde de aceasta şi se alătură clasei revoluţionare, cea care ţine viitorul în mână. La fel cum altădată o parte a nobilimii se alăturase burgheziei, tot astfel în zilele noastre o mică parte a burgheziei trece de partea proletariatului, mai cu seamă intelectualii burghezi care au ajuns la o înţelegere teoretică a ansamblului mişcării istoriei”.

Departe de-a se simţi interesat de această aluzie „la intelectualii care, pe care... etc”, Louis i-ar fi privit mai curând cu neîncredere. Totuşi, Ravon nu era şi el unul din aceştia? Ravon faţă de care, prin mijlocirea acestor însemnări, simţea curiozitate şi chiar un început de simpatie. Înstărit la obârşie, institutorul dusese viaţa unui om din popor. De ce? Inteligent, cultivat, putând exersa o meserie mai lucrativă, nu din lipsă de ambiţie alesese sărăcia.

„Eu, mărturisesc că aş fi incapabil să renunţ la privilegiile clasei mele. Mă rog! Am ajuns şi eu să vorbesc la fel ca domnii ăştia. Să continuăm.”

Dar cercetarea Manifestului nu mergea mai departe. Pe ultima pagină figura planul a ceea ce ar fi trebuit să urmeze:

A) Poziţia comuniştilor în raport cu toţi proletarii.

Muncitorii n-au patrie. Nu li se poate lua ceea ce nu au.

Ideile dominante ale unei epoci au fost întotdeauna ideile clasei muncitoare. (De revăzut. De dezvoltat.)

Şi manuscrisul se oprea aici.

Dosarul mai cuprindea o broşură, redactată în englezeşte, adică *Manifestul* – ştia acum ale cui erau cele

două iniţiale misterioase K. M. – şi încă un pachet de scrisori purtând ştampila de la Londra.

Prima impresie se confirma: nu era vorba decât de schiţa unei lucrări ce urma să fie scrisă. Nepublicabilă în stadiul actual, perspectivele sale nu puteau fi decât imaginate, iar Louis n-avea să continuie această operă! Nu poseda nici cunoştinţele, nici… convingerile institutorului.

Convingerile?

Desigur, existau prea mulţi săraci, prea multă nedreptate; nimeni nu-l putea acuza că e de partea marii finanţe! La Bordeaux, Papa Darrieu citea *Le Figaro*, el *La Marseillaise*, pricină de numeroase înţepături, iar mai târziu, conformismul de la universitate îl dezgustase adesea.

„Tot burghez sunt. Chiar dacă Ravon e bine documentat, ce-aş face eu ca lucrurile să se schimbe? Nimic. Mimile începe de pe-acum să mă sâcâie cu poveştile lui cu galoşii! Şi ceilalţi? În piaţa Primăriei, nu spun, cu muzica şi steagurile lor. Dar nu-i priveam decât de la distanţă, ca spectator…”

Închizând *Memoriile Poporului*, care prin definiţie nu se vor încheia niciodată, se ridică.

Pe rafturi, cărţi cartonate în cenuşiu se aliniau în ordine. Cărţi de istorie, de sociologie. Două-trei romane; *Noua Heloisă* şi *Mizerabilii*. Pe perete, o litografie reprezenta baricada din strada Saint-Antoine în timpul revoluţiei de la ’48.

Totuşi aici locuise o femeie. Se ghicea după lucrurile mărunte: şervetul, împrăfoşat astăzi, care acoperea placa de deasupra căminului, o pelotă de ace cu gămălie, un coş de cusut din pai având pe partea dinăuntru a capacului o oglindă. Desigur, iarna, cârpea la gura sobei, în timp ce soţul ei scria, şi ar fi trebuit s-o scoată şi pe ea din umbră pentru a-l cunoaşte mai bine pe Ravon.

Un pat mare cu bare şi măciulii de aramă ocupa odaia vecină. Mimile spunea că menajul mergea bine. În tot

cazul, salteaua părea adâncită spre mijloc, de parcă doar o persoană ar fi obişnuit să doarmă, sau două, una lângă alta.

Un detaliu îi atrase atenţia: pe marmura de la capul patului, zăcea un ziar desfăcut, datat din 15 iulie, care anunţa mobilizarea şi, pe o farfurioară, o altă pipă, plină de cenuşă. Doamna Ravon, atât de grijulie, nu le rânduise. Fără îndoială în speranţa că soţul ei le va regăsi la întoarcerea din război: între timp, zilele aveau să se oprească după ultima lor noapte.

Cu lumânarea stinsă, se mai gândea la seara lui, toropit de cernerea continuă a ploii. Nu se simţea deloc stânjenit că stătea culcat aici, dimpotrivă. Căldura somnului îl apropia de prietenii lui necunoscuţi.

O uşă se deschise, apoi se închise în depărtare. Oameni care se întorceau acasă. O pereche, căci auzi două feluri de paşi sub fereastră, unul mai uşor decât celălalt, traversând curtea. Brutarul nu se întorcea decât în zori la Cité des Roses. În afară de domnul Chaville, cine putea să urce scara la ora aceea? Vecinul aducea vreuna din cuceririle sale?

Pe palier, se auzi un zgomot de cheie în broască, şuşoteli. Domnişoara păru că şovăie sau poate nu mai era de acord, căci bărbatul strigă deodată:

— Hai, baroană, nu mai fă pe proasta!

O baroană frumuşică, culeasă probabil de pe malul canalului, şi care nu se grăbea. Ca s-o convingă, poliţistul îi trase o scatoalcă. Ea se smiorcăi:

— Nu vreau să mă baţi!

Dar argumentul se dovedi eficace: casa se cufundă iarăşi în tăcere, după ce uşile se închiseră. În cele din urmă Louis adormi.

CAPITOLUL XII

Jurnalul lui Roger, 1 aprilie 1871.

DACĂ INTRĂ ÎN ATRIBUŢIILE mele să deschid curierul preşedinţiei, mi-este interzis în schimb să mă ating de plicurile pe care figurează menţiunea „confidenţial”. Tocmai acelea pe care mi-ar plăcea să le citesc! După ce ia cunoştinţă de ele, bătrânul le pune sub cheie într-unul din sertarele biroului.

Azi-dimineaţă ne-a parvenit de la Ministerul de Interne un plic „secret şi personal” cu o pecete mare de ceară roşie pe verso. Ocăram că nu putusem apuca documentul pe parcurs; or, Saint-Hilaire îl cheamă pe bătrân de urgenţă la Adunare: un deputat interpela guvernul asupra răscoalelor din Lyon. El aleargă. Dar, distrat, se gândeşte să-mi ceară o tabletă de ciocolată „pentru ora zece” şi neglijează să închidă obiectul dorinţei mele.

Ruşine mie! Sunt de două ori vinovat căci, după ce-am citit-o, nu mai simt nicio remuşcare. Din Spania, depeşa este adresată de Gambetta prietenului său Antonin Proust. Poliţia a interceptat-o.

Iată un paragraf, aşa cum l-am recopiat.

„Cât de periculoşi sunt oamenii care în tinereţe au ţinut frânele Statului apoi, înlăturaţi de la putere timp de mulţi ani, revin într-un târziu prin hazardul politicii. Singurătatea şi lipsa de activitate i-au înăcrit. Istoria s-a făcut fără ei; n-au fost nimic şi voiau să fie totul. Dintr-o dată, neastâmpărul lor stăvilit se dezlănţuie. Trebuie să câştige timpul pierdut şi când, aşa ca Thiers, apar în postură de salvator, ambiţia lor însetată îi duce la despotism.

Crud, orgolios, plin de ranchiună, îl vei vedea pe bătrânul care are îndrăzneala să se identifice astăzi cu patria noastră desprinzându-se tot mai mult de poporul care l-a ales într-un moment de rătăcire.”

Mi se păruse că faţa patronului era mai mânioasă ca de obicei. Dându-mi instrucţiuni cu un aer agresiv, îşi scotea şi-şi punea întruna ochelarii.

Sunt de părerea lui Gambetta în ce priveşte ambiţiile nesatisfăcute, prezente şi viitoare. Plasat între dreapta şi stânga, bătrânul nu va face nici jocul dreptei regaliste, căci aspiră la preşedinţia Republicii, nici pe acela al democraţilor, căci se teme de ideile lor prea avansate. Ideal pentru el ar fi un regim în care Camerele, banca şi poliţia să asculte de gestul şi privirea Domnului Thiers. Domnul Thiers înseamnă Napoleon III în jachetă şi joben. Este ’52 după moda ’71.

Să lăsăm scrisoarea cu pecetea roşie şi să revenim la seara de ieri. Pe la opt, bătrânul dă buzna în biroul meu. Stupoare! Mă invită la cină: „Fără ceremonie. Vom fi între noi şi doamna Thiers ar dori să te cunoască”.

Înţeleg că propunerea nu-i dezinteresată: afurisita aia de Adolphine n-are nicio poftă să mă vadă. Şi nu m-am înşelat. Krauss mi-o spune încă de la intrarea în salon. Domnişoara Dosne, cumnata preşedintelui, îi făcuse „o scenă teribilă” fiindcă urmau să fie treisprezece la masă. Dacă nu apare cineva care să salveze situaţia, adică eu, ea se retrage în apartamentul ei.

Câteva clipe, sunt eroul serii şi trecem în sufragerie.

În afară de superstiţioasă, care se apropie de şaizeci de ani, şi de vicontele de Lorgeril, care a depăşit vârstă asta, cunosc pe toată lumea. Prefectul, nevastă-sa, Thiers, Dufaure, Simon, soţiile lor, Vinoy pentru armata de uscat, Krauss pentru marină şi tânără lui soţie, fermecătoare, singura care nu deplânge nenorocirea Franţei, roză, durdulie, într-un nor de tul alb. Apleacă ochii, pudică, în timp ce-i fac complimente în legătură cu rochia. Spun „rochia”, gândindu-mă la ceea ce ascunde şi doamna

Krauss înţelege. Scaunele noastre se ating. Perfect.

Meniul ţine seama de situaţie: război civil şi postul mare.

Supă de sparanghel
Somon de izvor, cu sos noapte albă
Prepeliţe umplute cu compot de afine
Fructe
Cofeturi

Sos noapte albă? O întreb pe doamna Krauss:

„Aţi mai servit?”

Ea îmi răspunde:

„Nu. Dar promite!”

Zâmbim. O fi unt topit, cu pătrunjel. Nimic mai mult. Valeţii servesc supa şi Adolphine începe conversaţia.

„Nu e conservă”, spune tuturor.

Cu o privire, bătrânul o pulverizează. Până la desert, ea nu va mai face decât una sau două observaţii asupra vremii, a scumpetei vieţii; de altfel, domnişoara Dosne va fi singura din sexul slab care se va ridica până la primele roluri. E drept, cu nasu-i lung, roşu, umed şi lucios, e mai degrabă un jandarm rătăcit în societatea bună.

Observ oaspeţii.

Înspre grădină: Lorgeril s-a făcut celebru printr-o intervenţie la Adunare. Autorul Pedepselor rostea un discurs în care constata că Garibaldi fusese unicul nostru general victorios în timpul războiului. (Proteste.) Vicontele exclamă: „Cer să se retragă cuvântul domnului Victor Hugo care nu vorbeşte franţuzeşte”. (Aclamaţii.)

Deputatul este din partidul legitimist. Thiers îl flatează, speră să-i câştige votul.

Vinoy e prost dispus. Voia comanda armatei. I se oferă o cină de consolare… Krauss o supraveghează de departe pe căpitănească şi n-ar îndrăzni să-şi spună părerea în nicio privinţă.

Înspre curte şi, în ordine, prefectul şi Jules Simon.

Primul, jignit că şade în coada „mesei sale” în loc s-o prezideze, al doilea, nu prea vorbăreţ, îl ascultă pe Thiers, îl aprobă. Pregăteşte o carte despre bătrân şi are tot timpul aerul că ia note.

Aşadar, un praznic? Nicidecum. Puneţi-i pe Thiers şi pe Dufaure faţă-n faţă: nu vă veţi plictisi. Ciudat lucru, cei doi se aseamănă. Şi ministrul nostru de justiţie este foarte scund, slab şi uscăţiv. Şi unul şi altul au o şuviţă rebelă, aceeaşi vârstă şi, purtând aceeaşi redingotă demodată, obişnuiesc să mănânce cu aceeaşi poftă, feroce. Toţi ştiu că se detestă dar se tem unul de altul. O deosebire totuşi: Dufaure, un morocănos, nu-i diplomat ca patronul meu.

Tocmai atunci se plânge de instalarea ministerului său la Versailles.

„Ocup cabinetul reginei. Fie. Dar personalul meu e prea înghesuit în salonul cu fereastră rotundă[19]. Iar pe pereţi se înşiră tablouri reprezentând victorii! Un spectacol care-i deprimă! În galeria oglinzilor, directorii, secretarii mei dorm pe mindire, ca la cazarmă. Lucrurile trebuie să se schimbe, dragă domnule preşedinte!”

Drăguţul de preşedinte e de acord. Cu maliţie, îl roagă pe ministrul de justiţie să-i vorbească despre afacerea Rouher. Adunarea e tulburată.

„Deputaţii ne vor interpela din nou.”

„O afacere revoltătoare, spune Lorgeril. Dacă prefecţii noştri au ajuns să-i aresteze pe partizanii ordinei, s-a sfârşit cu libertatea!”

Ia te uită! L-ar vedea cu plăcere spânzurat pe cel mai mărunt dintre duşmani, dar dacă un senator al Imperiului e vârât la zdup, asta îi face rău.

Dufaure protestează.

„Eu n-am nicio vină. Poliţia, susţinându-l pe Rouher furiei populare, îşi face datoria, iar prietenul

[19] În castelul de la Versailles, anticamera odăii de culcare a regelui Ludovic al XIV, unde aşteptau curtenii, poartă numele de salon „ochi de bou” din cauza unei ferestre de formă rotundă. (N. tr.)

dumneavoastră» a şi fost condus la frontieră.”

O pauză.

„Capii vor fi pedepsiţi; ce vreţi mai mult?”

Domnişoara Dosne încuviinţează, iar vicontele îşi vâră nasul în farfurie. Ce-ar vrea? Ca republicanii să-şi găsească un rege căruia senatorii Imperiului s-ar grăbi să i se alăture.

Dreapta odată pusă la punct, e clipa concesiilor, şi Thiers îi dă un gaj.

„În piaţa Vendôme, păstram în biblioteca sigiliilor o adorabilă statuie de bronz a lui Henric IV copil. Spun «păstram» deoarece la 19 martie, când a fost ocupat ministerul, comunarzii au… împuşcat-o! Scena s-a petrecut în grădină. După care, aceşti tâlhari l-au îngropat pe rege cu picioarele în sus!”

Cumnata lui oftează adânc.

Amuzată, căpităneasa mă împinge cu cotul. O împing cu genunchiul. Tinereţea nu respectă nimic!

„O capodoperă a lui Bossio”, conchide Dufaure în loc de discurs funebru.

Cine e Bossio? Va trebui să mă informez.

„Eu, înainte de-a părăsi Parisul, am avut timp s-o îngrop, pe Venus de Milo, dar într-o ladă”, spune Jules Simon, frecându-şi mâinile, căci se teme ca tezaurele de la Luvru să nu fie jefuite de roşii.

„Ne vor jefui oare şi casele? se îngrijorează vecina mea din dreapta, ridicându-se pe scaun. Adolphe, gândeşte-te. Fără întârziere, guvernul ar trebui să decreteze cum că ghilotina…”

Bătrânul nu catadicseşte să-i răspundă. Îndreptându-se spre sfere mai înalte, el aminteşte colegilor şi mesenilor de rând de ce un prim-ministru n-ar trebui să subestimeze cele două resorturi ale Statului: finanţele şi armata.

Atunci domnişoara Dosne se mulţumeşte cu vecinul din stânga şi-i explică pe şoptite cât de grea e viaţa unei femei singure.

„Nu regret căsătoria, o nu! Dar chestiunile materiale ne dau mult de furcă, domnule! Nu caut să mă îmbogăţesc. Vreau să păstrez puţinul pe care-l am. (E considerată de şapte ori milionară!) În 1858, urmând sfaturile arhiepiscopului nostru, am plasat o mie de ludovici la banca Ancorei Marine, creată sub patronajul Fecioarei Maria. Cine n-ar fi avut încredere? Ei bine, patru ani mai târziu, a dat faliment!”

O, pierderea a o mie de ludovici nu ştirbea simţămintele ei creştine! Fără pică, mergea în fiecare dimineaţă la slujba de ora şase, la biserica sfântul Iosif.

Când o compătimesc, când o aprob, dar îmi înfrâng dorinţa de a-i spune că, în înfruntarea cu diavolul, fetele bătrâne ar trebui să se pună bine cu preoţii.

Domnişoara revine la capitalul ei.

„Astăzi îmi încredinţez fondurile societăţilor de navigaţie şi Băilor din Monaco. Franţa are viitorul ei pe mare, nu crezi?”

E momentul ales de căpitănească. Piciorul ei, care-l caută pe-al meu pe sub masă, îl găseşte şi nu se retrage.

Tocmai atunci, bătrânul declară:

„Dragă prietene, modul de-a privi adevărul depinde de situaţie. Adevărul poate să difere după împrejurări”.

„Cât e de adevărat!” spun eu la urechiuşa doamnei Krauss care are culoarea nevinovăţiei.

„Aşadar, Dufaure, să luăm legea din 10 februarie asupra chiriilor. În momentul acela aveai dreptate să aperi interesele celor avuţi. Dar sfârşitul moratoriului stă la originea războiului civil. Mai aruncă din lest. După ce Parisul va reveni la ordine, va fi momentul să intrăm în legalitate.”

Exemplul ales poate părea anodin. Dar el provoacă între Preşedinte şi ministrul său de justiţie un schimb de replici curtenitor în care se afirmă două concepţii diferite despre proprietate. (Cu o frumoasă dedicaţie, bătrânul mi-a oferit cele patru volume în care e tratată chestiunea. Ar trebui să le citesc.)

Amândoi sunt de părere că dreptul de proprietate este una din bazele societăţii. Oamenii sunt inegali prin inteligenţă; de-aici decurge – lucru firesc şi moral – o inegalitate de condiţii.

Nu mă mir aflând că e şi părerea domnişoarei Dosne.

Totuşi Thiers, partizan al unei burghezii reacţionare, o doreşte cât mai liberală cu putinţă (!) pentru a combate mai bine „himerele” socialismului, în timp ce Dufaure refuză orice concesie.

Domnişoara Dosne ar înclina de aceeaşi parte.

Un valet ameninţă să descopere manevrele noastre. Repede, căpităneasa îşi retrage piciorul. Apoi valetul se îndepărtează şi-mi afirm la rândul meu drepturile de proprietar. Jocul mă amuză, mai cu seamă sub privirea baronului Krauss, care-mi adresează de departe un semn de prietenie.

Ce prostănac!

Am remarcat şi altă dată arta bătrânului de-a devia conversaţia într-un sens care să-l pună în valoare. Dar îl bănuiesc încredinţat că Dufaure prea se ţine în prim plan. „Eu sunt vedeta”, gândeşte şi, cum pe peretele din faţa lui pendula sună ora, iată că a găsit pretextul şi tranziţia.

„Domnule prefect, administratorul castelului mă asigură că pendula dumitale a aparţinut Regentului. O contemplu adesea (noi nu spunem «o privesc» aşa ca orice secretar) şi, când mă duc cu gândul la perioada dintre cele două domnii, constat că această epocă oferă multe asemănări cu a noastră. Philippe d’Orleans, adevărat Alcibiade, a transformat curtea într-un fel de republică, unde autorităţile au ajuns să se dizolve.”

Un gest jumătate dezamăgit, jumătate dispreţuitor arată cât de regretabil e faptul.

Pendula şi Regentul uitaţi, intră în miezul chestiunii.

„Recitiţi scrisorile doamnei du Deffand către Walpole. (Cine dintre noi le cunoaşte? Eu nu!) O să vedeţi acolo cum sociabilitatea franceză a exercitat o influenţă salutară asupra femeilor. Spiritul ce domneşte în

saloanele noastre pregăteşte reînnoirea moravurilor prin reînnoirea ideilor.”

Un murmur aprobator străbate asistenţa şi, flatat, bătrânul urmează.

„E ştiut că după o căsătorie de convenienţă şi o perioadă de prietenie cu preşedintele Renault, marchiza s-a azvârlit în torentul plăcerilor.”

Chipurile încremenesc. La evocarea torentelor, orgiilor în care se cufundă sufletele pierdute, bunicile, care n-au mai gustat din aşa ceva de pe vremea lui Ludovic-Filip, sunt cuprinse de-o dezaprobare nuanţată de regrete.

Toate astea ar fi ridicole dacă tonul bătrânului nu s-ar schimba dintr-o dată. Vocea i se tulbură la amintirea măreţei doamne, a corespondenţei sale şi poate la amintirea unor vremuri când el însuşi se consacra studiului. În trecere, notez o vorbă minunată: „Numai pasiunile ne fac să gândim”. Reţin că „Doamna du Deffand n-a ştiut întotdeauna să-şi înfrângă defectele şi nici să asculte de virtuţile ei”.

„Ia spuneţi-mi prin ce se deosebesc oamenii de statui? Pe acestea distanţa le micşorează, în timp ce apropierea îi reduce pe oameni la neant...”

E un citat? O maximă personală? Vorbeşte tot de prietena lui Walpole, îndrăgostită la şaptezeci de ani de un om mai tânăr decât ea, sau de propria-i viaţă?

„Pentru a fi fericiţi, trebuie să ne bucurăm de dragoste şi libertate, dar cine se bucură de dragoste îşi pierde libertatea.”

Focul de artificii se stinge! O clipă, mâncăm în tăcere. Ce personaj ciudat! Uneori îl detest. Şi deodată îndărătul acestui paravan de egoism descopăr o fiinţă sensibilă, impresionantă... Mă uimeşte mereu patronul care acum pare prost dispus, de parcă şi-ar reproşa uitarea de sine în faţa unor străini incapabili să-l înţeleagă.

Cum s-a servit cafeaua, mi se şi adresează:

„Avem de lucru, băiete. Haide”.

Mă lasă fără coniac!

Iar el, aproape fără să-şi ceară scuze, îşi părăseşte brusc oaspeţii. Doamna Krauss abia apucă să-mi spună:

„Pe curând?”

Cum de nu! Poveste cu urmare...

Era ora patru când bătrânul îmi acordă... patru ore de odihnă.

Din audienţele de azi nu reţin decât două. Washburn, ambasadorul Statelor Unite care, în ciuda întreruperii comunicaţiilor, circulă liber între Paris şi Versailles, cere preşedintelui să primească o delegaţie a francmasoneriei. Alţi mediatori! E fără doar şi poate inutil. Vremea vorbăriei a trecut.

Diplomatul mă ia de-o parte. Îmi înmânează o scrisoare din partea socrului meu. Combinaţia „gara de triaj” a rămas baltă căci „suntem” prizonierii comunarzilor. (De ce „suntem”?) Dar geniul lui nu lâncezeşte. Cum poşta nu mai funcţionează, Bernard organizează un serviciu clandestin care va permite parizienilor să corespondeze cu provincia prin agenţia Gosselin, via Belgia! Să folosesc acest mijloc pentru a face să-i parvină informaţii interesante.

Cât priveşte familia lui, care soseşte astă-seară, mi-o încredinţează.

A doua audienţă: cea a lui Mac-Mahon. Nu sunt admis.

În curând ştirea va fi oficială: mareşalul Mac-Mahon acceptă comanda armatei. Sedan şi internarea lui în Germania nu par să-l fi afectat peste măsură.

Ce-a mai fost? O importantă discuţie cu colonelul de Bresles. Iată cu ce-ar fi trebuit să încep. Mâine, 2 aprilie, atacăm. Nu-i vorba de un asalt general, căci forţele noastre sunt departe de-a fi reorganizate; e vorba de-a pune adversarul la încercare. Divizia Daubel se va îndrepta spre Ville d’Avray, divizia lui Buat spre Courbevoie şi Neuilly. Ultra-secret. Mai mult, statul major vrea să-şi dea seama de moralul trupelor.

În schimb, moralul colonelului e la zero!

„Sunt cât se poate de îngrijorat, îmi spune. Baroana

trebuia să sosească ieri de la Paris, şi când colo, cine coboară din tren? Copiii mei cu dădaca. Dar nici urmă de doamna de Bresles. Totuşi martinicheza noastră mă încredinţează că soţia mea era cu ei în gara Saint-Lazare. Atunci?”

Nervos, umblă prin biroul meu, loveşte scaunele, se aşază, se ridică.

„Prizoniera roşilor! O, mă cutremur…”

Degeaba caut să-l îmbărbătez. Poate ca exagerează pericolele pe care „Clotilda lui” le are de înfruntat, dar colonelul îngăimează întruna acest pronume.

Pe scurt, mă plictiseşte. Îl aduc înapoi la situaţia militară. E jalnic: cu titlu de avertisment, Galliffet, care supervizează operaţia, a dat ordin să se împuşte orice comunard care ar fi prins cu arma în mână.

Bresles spumegă.

„Până la ultimul. Nemernicii or să mi-o plătească.”

La care, după o nouă depresiune, îşi revine şi strigă:

„Sursum corda.”[20]

Hotărât, nu-i în apele lui.

Îl părăsesc şi mă duc să-mi aştept haremul la gară: doamna Bernard, logodnica mea şi cele trei bone ale lor.

„Ia trăsura mea. Plouă”, mi-a spus Saint-Hilaire.

Când soseşte trenul, s-a lăsat noaptea. Lucilei i-a priit aerul curat. O găsesc mai grăsuţă dar „atât de fericită” că mă revede, şi ne îmbrăţişăm sub un bec de gaz. Iubita mea şi-a sprijinit pesemne fruntea de fereastra compartimentului: nu îndrăznesc să-i spun că e mânjită de negru.

Soacră-mea pare şi ea mulţumită că mă revede. Ce vârstă să aibă? Patruzeci de ani?

A sărit pe peron, refuzându-mi ajutorul.

Ne îndreptăm spre ieşire. Cum ne suim în trăsură – bonele ne urmează în cupeu – doamna Bernard mă întreabă dacă am noutăţi de la soţul ei. O liniştesc. Parisul e calm.

[20] În lat. în text: Sus inimile, capul sus! (N. tr.)

„Puţin îmi pasă de Paris şi de... în fine, mă înţelegi, îmi răspunde ea cu oarecare îngăduinţă; dar ziarele anunţă întreruperea comunicaţiilor. E supărător. Am rămas fără bani.”

Ia te uită!

„N-ai de ce să te frământi.”

Într-adevăr, Lucile a mea rămâne optimistă:

„Roger se va ocupa de noi”.

Calină, capul ei atinge pe-al noului şef de familie, care se gândeşte la agenţia Gosselin şi va scrie chiar diseară ca Banca Bernard să trimită fonduri.

În strada Réservoirs, în faţa casei, o grădiniţă. O traversăm prin ploaie, dăm buzna în hol. Aprind lămpile, trag perdelele, împing galanteria până acolo încât aţâţ focul în primul salon. Sunt două, plus o sufragerie, totul proaspăt zugrăvit şi confortabil.

„Miroase a terebentină”, declară Lucile, strâmbând din nas.

„Priveşte mai bine ce flori frumoase, fetiţo.”

O atenţie din partea mea, pe socoteala statului. Grădinarul le-a cules de pe una din aleile de la prefectură.

Aplecată deasupra vazei, doamna Bernard respiră mireasma lor; uşor încărunţit, părul lins cu cărare la mijloc împărţit în cozi, mai mult piper decât sare, se potriveşte cu mireasma mixandrelor.

În tinereţe trebuie să fi fost foarte frumoasă.

Iar Lucile se aruncă de gâtul meu.

„Am să le pun pe noptieră.”

Cât de tulburătoare sunt capriciile naturii! Această domnişoară ar fi putut moşteni chipul plăcut al mamei, să aibă o piele fină, de exemplu, să fie subţirică şi plină de viaţă, sau romantică. Ei bine nu, tot bagajul îi vine de la tăticu. Sunt consternat. Dar cum ar spune Louis: „Să fim drepţi!” Are un zâmbet drăgălaş...

Vizitiul mă anunţă că trebuie să plecăm. Caii lui sunt istoviţi şi vor la grajd.

„Nu rămâi la cină?”

„O doamnă! Din păcate preşedintele nostru nu mi-a acordat decât două ore de permisie.”

„Ne pare rău, nu-i aşa, Lucile?”

Fata varsă o lacrimă. Ştergându-i-o cu batista mea, profit de ocazie pentru a-i curăţa şi pata de cărbune.

E stupid: decepţia ei mă înduioşează!

Ne vom vedea mâine.

Pe strada Paris, trăsura se opreşte pentru a lăsa să treacă un regiment de infanterie. Cobor. Mă informez.

„Divizia Daubel face un exerciţiu de noapte”, îmi spune un jandarm.

În jurul meu, nimeni nu se îndoieşte că războiul începe iar. Oribil război…

Puşcaşii de linie mărşăluiesc în ordine, în ciuda ploii, şi zăresc baionetele lucind în lumina felinarelor. La 13 martie, îmi terminam jurnalul printr-o frază aproape identică. Situaţia s-a răsturnat. Bine. Dar să sperăm că bătrânul şi cei asemeni lui Galiffet sau Bresles nu vor sfârşi cu mâinile mânjite de sânge.

CAPITOLUL XIII

— IA SĂ VEDEM, NANETTE, CÂT fac opt ori şapte?

În duminica aceea, 2 aprilie, Louis hotărâse să înceapă cu aritmetica. Încruntată şi cu privirea pierdută, fetiţa îşi sugea capătul condeiului. Se hotărâse după o şovăire: şapte ori opt fac cincizeci şi şase.

Operaţia inversă însă părea să ridice o problemă insolubilă.

Distrat, Louis privea acoperişurile cu ţiglele vechi lucind în soare. Din zori, se auzea bubuitul tunului, mai aproape decât în zilele precedente.

Părerea lui Féraud potrivit căreia prusacii urmau să facă exerciţii pe câmpia de la Saint-Denis nu ţinea: după direcţia norilor, se vedea clar că vântul bate de la vest. Uneori geamurile vibrau de violenţa deflagraţiilor.

Până şi cei mai puţin avertizaţi şi-ar fi dat seama că Thiers nu va rămâne în defensivă.

„Dacă batalioanele noastre nu se grăbesc spre Versailles, vom suferi un al doilea asalt, îi mărturisise Rossel. Nu trebuie niciodată să laşi iniţiativa adversarului.”

Iar *Răzbunătorul* de dimineaţă anunţă arestarea colonelului!

Louis se întreba ce rost avea o asemenea măsură, probă evidentă că oamenii de la Primărie nu erau de acord asupra felului de a conduce operaţiile.

Ei, dar ce contează! Detaşat de împrejurări, el refuza să aleagă între Adunare şi Comună şi, să nu-i fie cu supărare lui Ravon, neînţelegerile, disputa lor îl revolta... când prusacii ocupau câmpia Saint-Denis.

Reveni la Nanette, care scoase un suspin de descurajare. Din profil era drăguţă deşi dăruită cu nasul borcănat al lui Mimile şi cu fruntea îngustă a mamei sale. La unsprezece ani, nu era grav. Dar viitorul părea mai nesigur. Pe umărul slăbuţ, bucla blondă atârna şi, cuprins de tandreţe, îi veni s-o răsucească pe deget. La ce bun s-o înveţe socotelile, ortografia! Avea să ştie întotdeauna destul pentru viaţa care-o aştepta într-o altă Cité des Roses.

— Opt ori şapte fac tot cincizeci şi şase.

— Tot!

El râse şi-o trase lângă el.

— Ce te învaţă profesorul la şcoală?

Puţine lucruri. Dar, prima la catehism, Nanette urma să primească împărtăşania înainte de Paşti. Ea îi vorbi de abatele Grégoire, un om negru de tot, cu sprâncene enorme, zbârlite, şi cu o voce răguşită care-o teroriza – un adevărat diavol – deşi-i dădea o bomboană după fiecare lecţie.

Toate poveştile, sfinte sau nu, o amuzau, mai ales cele spuse de Louis căci nu semănau cu celelalte. De exemplu, „când fetiţele sar peste casă, ce-ţi aminteşte?”

Cu mâna copilului într-a lui, o puse să deseneze.

— Ghici ce reprezintă?

— Un câine.

— Nu. Animalul meu n-are decât două labe.

— O pasăre?

— N-are decât o aripă şi… o înotătoare.

Creionul fugea pe foaia de hârtie, aluneca de la coada monstrului, care forma o lopăţică, la capu-i de licorn. Pe şira spinării, Louis adăuga solzi, la gât pene şi se gândea:

„E duminica Floriilor. Aş fi putut s-o întâlnesc pe Nicole la biserică…”

…în timp ce Nanette râdea la rândul ei.

Astfel, învăţarea aritmeticii se termina cu o plimbare ilustrată, când Mimile dădu buzna în odaie.

Foarte agitat, aducea veşti. Louis avea dreptate.

Versaiezii ne-au surprins în timpul repaosului: toată ziua luptele se duseseră în apropiere de Courbevoie.

— Să atace într-o duminică! Ce nemernici!

Federaţii, siliţi să dea înapoi, nu-i opriseră decât la baricadele de la Pont de Neuilly.

— Sunt morţi.

Apoi, întorcându-se către Nanette:

— Hai, şterge-o. Du-te şi te joacă.

Louis mângâie în treacăt copilul care-o luase la fugă.

— Eşti sigur că e-adevărat?

— Sigur.

După prânz, Mimile ajunsese până în Place de l'Étoile şi numărase vreo douăzeci de răniţi. Cu dosul mânecii, îşi şterse sudoarea care-i curgea pe faţă, incapabil să mai facă un pas, şi-l cerceta pe Louis cu ochii săi mari de miop, de parcă Louis i-ar fi adus vestea acestei catastrofe. Morţi, răniţi! Pentru care motiv?

Negăsindu-l, îşi recăpătase înfăţişarea lui de câine bătut.

Cum să-l liniştească?

— Stai jos, spuse Louis. Să bem un Beaujolais.

După ce împinse manuscrisul Memoriilor Poporului care-ar fi oferit răspuns la toate întrebările, puse sticla pe birou, umplu două pahare şi-i oferi unul.

Mâna lui Mimile era slabă, cu unghii negre. În clipa aceea, îl iubea cu adevărat.

— Adu-ţi aminte, de ziua când am sosit la Cité des Roses. La masă v-am redat discuţia mea cu colonelul Rossel care prevăzuse că Thiers va recruta o armată. Voi aţi luat-o în glumă. La prima lovitură, de tun, striga Féraud, versaiezii vor spăla putina. Am văzut-o şi pe-asta! Numai că federaţii sunt cei care dau înapoi. Poate-i doar un accident, cu toate că aleşii voştri n-au luat nicio măsură ca să-l evite. Dacă ai putea citi ziarele, ai şti că la Primărie se discută, se ciondănesc dar nu fac nimic. Urmarea? Garda naţională rămâne dezorganizată. Are trei civili în frunte, în locul unui militar bun.

Băiatul de prăvălie încuviinţa. Louis nu se înşela niciodată. Strateg sau ce-o fi fost, deţinea adevărul şi dacă el, Mimile, ar fi fost mare şi tare la Comună, l-ar fi numit comandant de armată. Totuşi un lucru îl neliniştea. Nu că se bătea, ci că putea să omoare, chiar din greşeală, un nemernic de jandarm.

— E împotriva ideilor mele.

— Fără mine, ce făceai cu vânătorul tău în piaţa Clichy?

— Mă iartă. Vânătorul mă atacase.

— Şi de-asta Thiers îţi trimite astăzi flori?

O legătură pe care celălalt n-o sesiza. Cu mintea la fel de confuză ca şi Nanette în faţa înmulţirilor, cu gâtul întins, s-ar fi spus că încearcă să-şi înghită mărul lui Adam.

În sfârşit, încântat de-a fi găsit o replică:

— Eu sunt pacifist. Deci pentru negocieri.

— Şi dacă eşuează?

— Va interveni papa.

— Papa?

— Preotul ne-a spus la slujbă. De Paşti, pacea va fi semnată.

Dezarmant prin candoare, uita de unde pornise; Louis îi lăsă timp de gândire, băură vin împreună şi, bine instalat, îşi pregătea pipa când clopotele de la Saint-Abroise începură să bată. Apoi altele, mai departe, şi cerul însufleţit acoperi bubuitul tunului. Pe fereastră, un zgomot de paşi şi de strigăte ajunse până la ei; cartierul se frământa.

Din curte, Féraud strigă:

— Coboară, Mimile.

El însuşi urcă scările câte patru. La etaj, îşi scosese deja vesta şi-şi desfăcuse cureaua.

— În ţinută. Adunarea la Castelul de apă.

Prin uşa întredeschisă, Louis îl văzu dezbrăcându-se fără jenă de faţă şi cu Juliette, venită lângă ei pe palier, o Julietă stacojie, ţipând ascuţit:

— Garda, naţională e mobilizată.

După care dispăru în locuinţa ei, încredinţată că viitorul Comunei depinde de merindele pe care avea să le pregătească.

Un vânt puternic sufla asupra casei; mai multe capete se iviră, bătrâna Delescluze, Chaville, moş Castégne: şi la Cité des Roses suna mobilizarea.

— Am plecat, declară Mimile.

Şi pe şoptite, pentru ca Féraud să nu audă urmarea:

— Nu mă trage inima deloc. Dar mă duc. Nu sunt laş.

Apoi încet, desfăcându-şi cravata:

— Păcat. Thiers trebuia să ne dea pace până mâine: ne simţeam atât de bine la tine.

O repeta la fiecare despărţire, dar de data asta mai era ceva care-l necăjea.

— Nu vii cu noi?

— Eu? Dar nu fac parte din garda naţională.

— Am putea găsi o puşcă.

— Nu cred că locul meu e printre voi.

— Glumeşti?

— În mijlocul muncitorilor, aş părea un spion al versaiezilor.

— Ce-ţi trece prin minte!

La care, cei doi bărbaţi tăcură, stânjeniţi. Apoi Mimile îşi regăsi surâsul.

— Dacă spionii sunt ca tine, toţi sunt fraţii noştri! Dar cum n-o să dăm decât o mică raită, unul mai mult sau mai puţin nu va schimba nimic. E bine aşa.

Nu prea era.

Îşi luă rămas bun cam grăbit şi se duse să-şi îmbrace uniforma.

Întors în camera lui, Louis se opri gânditor în picioare, în faţa biroului.

„Lui Mimile trebuie să-i fie necaz pe mine. Eu amintesc greşelile comise de Comună de două săptămâni încoace, Comuna se hotărăşte să treacă la acţiune şi-n momentul acela mă eschivez! Apoi l-am minţit, căci teama că federaţii s-ar arăta bănuitori faţă de un burghez nu-mi

scuză reţinerea. Fără a fi de cealaltă parte a baricadei, nu sunt nici de-al lor. Sau nu destul. El ar fi înţeles, dar eu n-am avut curajul să i-o mărturisesc.”

O clipă, îi veni să coboare iar, să se explice, dar cei doi bărbaţi însoţiţi de Juliette coborau deja scara în grabă; străbăteau curtea.

Când să dispară sub boltă, Mimile se opri brusc, înălţă capul spre fereastra lui Ravon şi făcu un gest cu mâna.

Un alt rămas bun, unul adevărat de data asta.

Aşa, trist şi ruşinat, Louis rămase multă vreme aplecat deasupra vidului, în timp ce alarma continua să sune, aprinzându-se din clopotniţă în clopotniţă, în văpaia asfinţitului.

Când se lăsă noaptea, alarma încetă şi-n casă se aşternu tăcerea.

Chaville, deloc grăbit să ajungă la Castelul de apă, nu mai dădea semn de viaţă. De data asta, situaţia se schimbase: îndărătul peretelui ce despărţea locuinţele lor, calmul era desăvârşit. Nici strigăte, nici suspine. Poliţistul şi pensionara lui îşi recuperau forţele înaintea altor furtuni.

Ce poveste hazlie!

La Cité des Roses, nimeni n-o zărise până acum pe demoazelă. În fiecare dimineaţă Chaville întorcea de două ori cheia în broască înainte de a pleca la prefectură. De la fereastră ea l-ar fi putut chema pe moş Castégne, de pildă, care era lăcătuş, dar nu manifesta nicio dorinţă de evadare.

„Femeilor le place grozav să mai capete din când în când câte-o scatoalcă”, se gândi Louis, mai bine dispus.

Şi-şi termină toaleta.

Căci n-avea niciun rost să se lase pradă gândurilor negre între patru pereţi, când Parisul oferea un spectacol atât de original.

Când ajunse în faţa uşii lui Milliardet, remuşcările aproape i se risipiseră.

Trecuseră două ore şi mai bine de la alarmă. În cartier,

locuitorii se culcă devreme, iar bulevardul Prinţul Eugen nu oferea semne deosebite de agitaţie. Un federat se îndrepta spre Operă; dar burghezii care nu-i dădeau atenţie se îndreptau spre casă.

„Oare ce-or gândi oamenii ăştia despre Comună? îşi spuse Louis. Lucruri nu prea bune. Canalul nostru e un adevărat hotar în Paris: cu cât te îndepărtezi de poduri, cu-atât roşul se decolorează, trecând de la roz spre alb. Ia te uită!”

Teatrul de „Distracţii comice” juca, în ciuda evenimentelor.

Înainte de război, promenoarul[21] îi prilejuia uneori întâlniri plăcute.

În seara asta, afişul o anunţa pe Marie Lavigne în *Poveşti cu zâne*, douăsprezece tablouri cu douăzeci şi patru de femei frumoase.

Ia stai! Nu citise în ziarele de opoziţie că prinţesa asta, pe numele-i adevărat Hortense Dupuis, îşi acorda farmecele lui Rigault, actualul ministru al poliţiei, un fel de Fouquier-Tinville[22] , care n-ar fi dispreţuit aventura?

Trăsuri staţionau de-a lungul trotuarului: opereta era pe terminate.

„Cap sau pajură. Intru sau nu intru.”

Azvârli o monedă în sus. Era pajură, totuşi intră, lăsându-i şi casieriţei zece parale.

Cu becurile de gaz micşorate, sala cu podoabele decolorate era încinsă, mirosea a sudoare şi cum toate fotoliile erau ocupate, rămase în picioare lângă o lojă, aşteptând să se ridice din nou cortina care tocmai se lăsase.

Ciudată impresie să se regăsească aici. Nici războiul

[21] *Promenoir* (în fr.) acea parte a unei săli de spectacol în care, la început, spectatorii stăteau în picioare şi puteau circula (N. tr.)

[22] Fouquier-Tinville (Antoine Quentin), magistrat şi om politic francez (1746 - 1795). Acuzator public al Tribunalului revoluţionar începând din martie 1793, a dat dovadă în exercitarea funcţiei sale de un zel nemilos, care i-a adus porecla de „furnizor al ghilotinei”. Acuzat la rândul său a fost condamnat la moarte şi executat (N. tr.)

nici înfrângerea nu schimbaseră obiceiurile parizienilor, care căutau să uite micile neplăceri ale vieţii şi, de altfel, o bună dispoziţie străbătea prin penumbră. Lumea se distra.

După un dialog de flaute şi viori, decorul înfăţişă o grădină, o arteziană şi un fundal pe care erau pictaţi copaci.

„Femeile frumoase” îşi făcură apariţia. Trăgeau, împingeau un gigantic ou de Paşti legat cu panglici albastre, pe care scria cu cifre de aur: 1871.În grupuri de câte şase, ele întruchipau prazul, napul, ceapa, morcovul. Pe scurt, era o grădină de zarzavaturi în care legumele cântau, apoi oul căscă şi se deschise. Din el ieşi o găină sau mai bine zis Marie Lavigne înveşmântată în pene, şi coborî în avanscenă, în mijlocul unui ropot de aplauze.

Tânăra persoană intonă cuplete al căror refren „Cot cot cot” era reluat de coriste, apel atât de drăgăstos, încât un tenor din aceeaşi familie li se alătură. Bătură din aripi, gânguriră, se întrebară asupra gravei probleme: care a fost zămislit mai întâi de Cel de Sus, oul sau găina, întrebare fără răspuns. Iar publicul se prăpădea de râs. Finalul rezerva o surpriză. Cocoşul îşi răsuci consoarta ridicându-i coada: atunci ea începu să clocească ouă tricolore care se rostogoliră pe tavă precum bilele de biliard, în timp ce cortina se lăsa.

Cu un an în urmă, Louis ar fi râs de asemenea prostii. Unde rămăsese tânărul nepăsător de-atunci care s-ar fi strecurat în culise printre admiratorii vedetei ca să-i „sărute vârful degetelor”? Pe câmpul de luptă? Îndărătul sârmei ghimpate? Sau pe Pont Neuf?

Dezgustat, era gata să părăsească teatrul când spectatorii lojei se ridicară.

Unul din ei era François. Imposibil să-l evite. În aceeaşi clipă se recunoscură. Domnul de Révoir nu părea mai încântat decât el că-l întâlneşte.

Întrebă:

— Îi cunoşti pe prietenii mei?

Pe unii. Alice Verdier era şi ea, îmbrăcată într-o rochie oranj şi verde, precum şi un tip rotofei care-i amintea de cineva.

— Georges Bernard. L-ai cunoscut înainte de război. Apropie-te, să te prezint.

„În nas mă gâdilă” nu se tulbură de fel şi întinse mâna.

— Bună seara, domnule.

Dar ochii ei spuneau:

„Ce mai faci, Loulou?”

„Îmi pare bine, rosti cealaltă, o femeie durdulie şi vulgară, care mirosea a usturoi. Capucine Maille mâncase probabil melci.

Împinşi de mulţime, se îndreptară spre ieşire. În spatele lui Louis, Alice suspină:

— Trădătorule! lovindu-l uşor cu evantaiul.

În faţa teatrului, făcură cerc pentru a comenta „această delicioasă *Poveste cu Zâne*”, un spectacol cum nu vezi decât la Paris. Şi, lucru ciudat, François aproba din cap, gânditor; era neîndoios invitatul marelui bancher.

— Ştiţi, domnule Darrieu, spuse acesta, că în curând vei face parte din familia mea?

— Din familia dumneavoastră?

— Fratele dumitale, dragă prietene (deja!), este logodnicul fiicei mele. Nu ştiai?

— Nu l-am mai văzut pe Roger de la mobilizare.

Totul se explica.

— Ah, capitala e tare departe de provincie astăzi şi asta-mi complică afacerile.

O trăsură se apropie.

— Eşti liber? Supăm la Poccardi.

Louis ar fi preferat să nu-i însoţească. Îl deranja să se afle din nou în prezenţa soţului Nicolei – oare n-avea să-i vorbească despre ea? Dar cum să refuze?

Acum, înfăşurată în blănuri, Alice exclamă:

— Grozavă idee! Domnul Darrieu e atât de simpatic.

Se îndreptară aşadar spre bulevardul Italienilor, tânărul aşezat între cele două femei.

— Vă plac cârnaţii? îl întrebă Capucine. Eu mă prăpădesc. Cârnaţii de la Poccardi sunt mai grozavi decât orice hamburger, nu-i aşa Nonoche?

Nonoche era vicontele de Révoir – descendentul unui prieten de joacă al lui Ludovic XVI – care pentru a-şi ascunde jena, îşi scoase tabachera şi-şi aprinse o ţigară.

— A, nu, ai să ne-afumi! Arunc-o!

După o şovăire, François îi dădu ascultare şi, la lumina unui felinar, Louis îi observă figura crispată: cel mai plictisit de întâlnire părea să fie chiar cel din faţa lui.

Dar ceilalţi nu păreau că acordă vreo importanţă incidentului, obişnuiţi fără îndoială cu capriciile irascibilei domnişoare. Aplecat peste portieră, Bernard admira noua luminăţie a bulevardului.

— Ce minune! Ce splendoare! S-a sfârşit cu hidrocarburile. Viitorul e al electricităţii. La Bursă, acţiunile companiilor care-o produc urcă fără încetare. O adevărată mină de aur.

Mângâie apoi genunchiul Alicei:

— Ai şi tu un pacheţel, nepreţuito!

— Aş prefera unul mai mare, şopti ea la urechea lui Loulou pe când coborau din trăsură. Când vii la un lichior în Parc Monceau? Am făcut progrese la motofon.

Toate mesele erau ocupate de ofiţeri improvizaţi. De ce lâncezeau aici? De câteva ore, Mimile ajunsese la batalion.

Galonaţi, decoraţi, cu chipiul pe cap şi cu sabia între picioare, vorbeau tare şi beau bere într-o duhoare de tutun care-ar fi putut s-o scârbească pe Capucine dacă, din capul locului n-ar fi iertat totul militarilor.

— Sunt drăguţi, spuse ea.

Un cuplu, instalat lângă fereastră, pleca. François înaintă, ceilalţi îl urmară, dar pe când Bernard se scuza că deranjează un colonel prăbuşit pe scaun, acesta îşi ridică cizma pentru a-i bara drumul.

— Moarte versaiezilor!

Zăpăcit mai întâi, foarte roşu mai apoi, bancherul se

legănă de pe un picior pe altul şi bâigui:

— Moarte versaiezilor.

Doar n-o să-şi atragă neplăceri numai pentru atât. Şi după ce se aşezase, tot mai tremura.

— A trebuit să mă abţin să nu-i pocesc mutra răcanului ăla. Un ageamiu care nu era nici caporal înainte de război! Groaznice timpuri, sărmană Franţă şi tristă republică.

O, Thiers prietenul său, avea să vină în curând să facă ordine în Paris.

Alice căuta să-l liniştească.

Capucine, potrivindu-şi lornionul, îl cerceta pe ageamiu.

François tăcea, îngrijorat.

Supeul începea prost, cu atât mai mult cu cât farfuriile erau reci şi lipsea muştarul.

În fine, luptele de peste zi aduseră o diversiune: aici toată lumea era de acord în a socoti că Primăria va suferi o înfrângere, în afară de Capucine, care n-avea păreri, decât doar că:

— Versaiezi sau comunarzi, toţi bărbaţii sunt nişte porci.

Detaliu care nu-i displăcea defel!

„Cum poate François să iubească o fiinţă atât de vulgară? Căci n-o pierde din ochi. Aş înţelege o pasiune pentru o femeie dintr-o lume diferită de a lui. Dar să se prindă de asta! O, dacă ar şti Nicole! Ea care mă respinge din fidelitate, retrăgându-se în căsătorie pentru că religia ei…”

Lăsându-i pe ceilalţi la consideraţii gastronomice bune pentru vremuri de foamete, vicontele se întoarse către el.

— Închipuie-ţi că doamna de Bresles a dispărut!

Aventură incredibilă. Ambasadorul Statelor Unite ancheta, la rugămintea colonelului, căutând să afle ce-ar fi putut deveni nefericita. Washburn îi pierdea urma în gara Saint-Lazare.

— O fi arestată? Verişoara mea s-a volatilizat, iar doamna de Révoir e din cale afară de îngrijorată.

Şi-aici, Capucine avea o părere: adică toate femeile, de vază sau nu, sunt nişte stricate; poliţia o va găsi pe „nefericită” pe bulevarde sau la Roquette[23].

Şi François care nu-i poruncea să tacă…

— Asta-i prea de tot!

— Baţi câmpii!

Cinstita Alice, încurajată de bancherul ei, protesta. Slavă Domnului, astă seară e măcar o femeie credincioasă la Poccardi. La care, cu degetul mic ridicat – culmea distincţiei – îşi goli paharul de bere, cu o mică ocheadă adresată lui Louis.

Acesta se întreba cum să se eschiveze. Restaurantul se golea încet-încet. Acum Bernard povestea că, în timpul asediului, un anume Allix îi propusese să lanseze pe piaţă invenţia lui: un paraviol de cauciuc, numit degetul prusic, destinat să protejeze virtutea franţuzoaicelor care-ar cădea în mâinile căştilor ascuţite. În momentul critic, un ac aproape invizibil l-ar înţepa pe agresor care-ar cădea… mort!

Acasă François n-ar fi suferit nicio vulgaritate. La rândul său, povestea o anecdotă plină de subînţelesuri, când un grup de federaţi trecu prin faţa ferestrei. Neglijenţi, ameţiţi de băutură, se ţineau de braţ. Cântau. Unul din ei, care-şi ţinea puşca de curea, o târa pe drum şi, fără să se sinchisească, Capucine îl întrerupse pe Nonoche în mijlocul unei fraze.

— Ia te uită la viteazul ăsta. Îşi duce Căţelul la Versailles.

Bancherul se prăpădea de râs.

— Ticăloşii îşi închipuie că sunt invitaţi la o partidă de vânătoare, dar mâine îi aducem noi îndărăt la Paris cu alice în picior.

— Care, noi?

Agresiv, Louis, mut până atunci, îi tăiase vorba.

[23] *La Roquette*, veche inchisoare din Paris (1830 – 1900). *La Petite-Roquette*, construită în 1832, dăinuie ca închisoare preventivă pentru femei (N. tr.)

— La primul foc de puşcă, o s-o luaţi la sănătoasa ca iepurii, nu-i aşa?

Invitaţii încremeniră. Rând pe rând, fiecare se întrebă dacă înţelesese întrebarea şi cui i se adresa.

— Nişte oameni care poate se duc la moarte au o scuză să bea. Spectacolul nu-i nici frumos, nici vesel. Dar credeţi că al vostru e tare atrăgător!

Alb de furie, lovi în masă.

— Sunteţi mârşavi.

— Louis, spuse François, mai degrabă surprins decât supărat, Louis, haide…

— Da’ ce te-a găsit?

De emoţie, Alice îl tutuia, iar Capucine exclamă:

— Ai turbat de-a binelea!

— Mai taci din gură, idioato!

Un obuz de marină explodând sub masă n-ar fi dezlănţuit mai multă zarvă. Chelnerii alergau să-i despartă, ultimii clienţi se ridicau zăpăciţi.

De-o parte, François, foarte palid, tăcea; de partea cealaltă, Alice dăduse drumul la o criză de nervi, cu nasul în crema de zahăr ars, pe când ceilalţi urlau cuvinte fără şir.

— Laşilor!

— Mucosule!

— Mojicule!

— Bancherule!

O scenă grotescă. În jurul lor, oamenii începeau să râdă. Iar patronul, îngrijorat de sticlăria lui, era gata să cheme poliţia.

Atunci, în timp ce adversarii se istoveau în lipsă de argumente, François, ori mai bine zis vicontele de Révoir, întrebă, glacial:

— N-ar fi de dorit ca domnul Darrieu să se retragă?

În altă parte, l-ar fi pălmuit. Nu însă aici, şi mai ales de faţă cu Capucine. Iar acest „domnul Darrieu” exprima atât mânie cât şi dispreţ.

După ce achită chelnerului partea lui de consumaţie,

Louis se pomeni din nou pe bulevard.

N-avea cu ce se mândri…

„Când am de-a face cu un prost, cedez întotdeauna”, spune Figaro.

Îi făcuse plăcere să-i insulte, după ce acceptase invitaţia lui Bernard, ceea ce nu fusese obligat să facă.

„Trebuia să refuz.”

Sigur, uneori, a tăcea devine laşitate. Dar numai josnicia lor nu-i explica mânia: Nicole îl sacrifica unui om atât de mediocru, în ciuda aparenţelor, încât nu rezistase tentaţiei de a-l umili.

Urâtă răfuială…

Pentru a doua oară, Louis se făcuse vinovat astăzi, deşi cu acel „Mai taci din gură, idioato” n-o nimerise prost deloc.

„Imposibil ca din acest punct de vedere Nonoche să nu fie de acord cu mine. Dar ca s-ajung să mai plătesc şi-o pereche de cârnaţi! O meschinărie pe care merită să mi-o trec la răboj.”

Cuprins când de remuşcări, când de satisfacţie, ajunse în piaţa Concorde.

Pe sub teii bulevardului, curioşii lăsau loc gărzii naţionale, o masă imobilă, anagajată mult dincolo de l’Étoile.

Muncitori aşezaţi pe jos jucau cărţi, beau vin sau îşi luau gustarea. Din loc în loc, câte-un brasero îşi arunca lumina asupra acestei dezordini. Era un ciudat contrast pe de-o parte între civili şi soldaţi – ce râdeau sau urlau tot felul de cântece – iar pe de altă parte, tăcerea caselor scăldate în întuneric. Un cartier de bogătaşi. Îndărătul draperiilor trase, vitejii ăştia n-aveau să adoarmă înainte de a se da semnalul de plecare.

La trei batalioane, adică şase mii de voluntari, abia se vedeau câteva tunuri. Unde era artileria din Montmartre? în zori, va fi nevoie de ea pentru a da riposta „infanteriei

marine”[24] care din ajun hămăia de zor.

Atâta nepăsare îl lăsa perplex. „Doar o raită”, credea Mimile. Nu văzuse răniţii mai înainte? Nu auzise, ca fiecare din cei de faţă, canonada apropiindu-se de Paris?

„Şi dacă mâine versaiezii se ţin tare? Dacă mâine regimentele lui Thiers vor trage în ei în loc să fraternizeze?”

Louis simţea atât teamă, cât şi amărăciune. Război, da, împotriva unui duşman venit din exterior, dar un război civil, nu.

„Pentru a-mi apăra pâinea de fiecare zi, n-aş smulge niciun fir din barba unui Georges Bernard.”

Apoi îşi spuse că pentru a-i şterpeli o tartină, Georges Bernard n-ar şovăi să-i trimită o ploaie de gloanţe undeva.

Asta-i dădea de gândit.

Deşi nu prea spera că-l va întâlni pe Mimile, se apropie de un brasero.

— Milliardet? Nu-l cunosc.

— Ce batalion?

— Aici e Popincourt.

Mai departe era Belleville, apoi Charonne. De fapt, peste tot numai Mimili, mult mai entuziaşti decât al său, guralivi şi glumeţi, care-şi băteau joc fără răutate de „domnişorul” rătăcit printre ei.

— Unde ţi-e flinta, ia spune, tinere?

Nici unui nu părea să-l ia drept spion.

Nu era prima oară când Louis se simţea mai în largul lui printre muncitori decât în saloanele burgheze care-i aminteau prea mult de cel de la Bordeaux. Latura lor copilăroasă îl plăcea.

Dar înţelept e să nu te încrezi prea mult: scena următoare îl puse iarăşi pe gânduri.

Un bărbat, purtând bluza verde a dulgherilor, discuta în mijlocul unui grup de federaţi. Dar nu împărtăşea nici pe jumătate euforia generală.

[24] Thiers aduce la Versailles un regiment de puşcaşi marini (N. tr.)

— Nu veţi înainta ca-n brânză, prieteni. Mont-Valérien este al versaiezilor. Atenţie! De-acolo de sus gloanţele vă vor găuri scăfhiia.

Foarte adevărat. De ce nu ocupase Comuna fortul, de vreme ce la 18 martie Thiers făcuse greşeala să-l evacueze? În 19, Vinoy se instalase din nou şi, de-atunci, această poziţie dominantă ţinea Parisul sub focul artileriei sale.

O ameninţare asupra căreia numai un imbecil îndrăznea să-şi facă iluzii.

— Fortul este al nostru, afirmă cineva.

— Asta e părerea ta!

— Ştim noi. Tunarii sunt prietenii noştri. Ne vor lăsa să trecem.

Mai mult încă: tunarii îşi vor întoarce armele împotriva jandarmilor în derută.

Cine are dreptate se întâmplă să se înşele: imprudentul greşi insistând.

— Ieri cine ciuruia poporul? Fraţii sau Mont-Valérien? Mont-Valérien, nătărăilor!

Ceea ce era de demonstrat... Dar ce nătărău care n-are dreptate, o recunoaşte? Că altfel n-ar fi nătărău. Un pumn în zbor închise gura dulgherului care, după ce se clătină, se întinse cât era de lung, într-un zgomot de puşti răsturnate. Căderea lui dezlănţui un potop de glume, care se înteţiră când „trădătorul”, ridicat în picioare, îşi frecă maxilarul.

Louis se îndepărtă:

„Ca-n Molière! Un valet spune: «Păzeşte-te, stăpâne: ţi se pregăteşte o lovitură», dar valetul primeşte lovitura! Morala: să tăcem chitic. Miroase a praf de puşcă”.

Totuşi, oamenii ăştia de treabă nu erau chiar atât de blajini cum s-ar fi crezut.

Mai departe, un alt expert, înconjurat de mulţime, explica următoarea manevră pe pielea unei tobe. Trei săgeţi desenate cu cărbune, care toate duceau spre Versailles, indicau sensul înaintărilor. În centru, Eudes va

lua Meudon-ul. Duval, în aripa stângă, va atinge platoul Châtillon, dar acestea nu erau decât atacuri secundare. Adevărata ofensivă va fi dusă de-a lungul Senei, sub comanda lui Bergeret, „generalul nostru de armată” şi deci lui îi revenea onoarea de a-l „scutura” pe Thiers.

Adăugă:

— Vom lua masa acolo, la prânz.

Un picnic, „acolo” însemnând Bougival, mic port cunoscut de pescarii de caracudă. De fapt, mesele vor fi aşezate pe malul apei, căci lipsa de bucătării mobile nu mira pe nimeni.

Până şi prostul de Bazaine şi-ar fi menajat mai bine posibilităţile de retragere.

Şezând pe marginea trotuarului, şi obosit, Louis aţipise probabil o clipă căci, vai, nişte strigăte îl treziră dintr-un vis în care, împăcaţi, el şi Nicole se întâlniseră... la Poccardi!

— Alinierea!

— Faceţi loc!

Oamenii se supuseră pentru a permite trecerea unei caleşti care suia bulevardul şi din care un militar, un uriaş, saluta în stânga şi-n dreapta: Bergeret.

— Ia te uită la „sabie de lemn” ăsta!

— Şi-o fi pierdut mârţoaga!

— I-ar trebui două, solid cum e.

— Suferi de reumă, bunicule?

Generalul, încântat de moralul excelent al trupelor sale, salută cu mâna şi împărţi zâmbete înainte de-a dispare: sub Comună, prea multă disciplină ar fi amintit vremurile lui Badinguet.

Trăiască Comuna!

Civilul deghizat în soldat nu-i inspira încredere lui Louis, care-o luă din loc: ceasul lui arăta orele trei.

La câteva sute de metri de Champs-Elysées, oraşul îi păru pustiu. Din spirit de economie, autorităţile interziceau iluminatul micilor artere şi, la fel ca peste tot, cu obloanele trase, casele nu erau decât nişte ziduri

negre şi severe. Se putea spera totuşi într-o zi frumoasă: stele străluceau, printre acoperişuri.

La gara Saint-Lazare, o prostituată bătrână îi propuse serviciile ei. În fine, dintr-o batistă jegoasă scoase unul din gloanţele care, zicea ea, l-ar fi ucis pe generalul Lecomte. Douăzeci de parale în loc de trei franci, la cursul din 18 martie! După ce Louis refuză cu politeţe două ocazii atât de bune – voluptatea şi relicva – femeia, pe jumătate ameţită şi mormăind înjurături, se ţinu după el o bucată de drum.

Străzile, uliţele în pantă erau pustii; din piaţa Clichy – un gând pentru Mimile – şi până la primele grădini ale satului, drumeţul nu mai întâlni niciun suflet de om.

Coborâse aceleaşi pante cu Nicole, într-o după-amiază din luna trecută. Fără voie, mâna lui o atinsese pe-a ei.

„Ai citit *Educaţia*?”

Tandreţea venită din văzduh şi din inimile lor părea că se confundă, dar el nu îndrăznise să spună „sentimentală”.

Urca mereu.

În copaci, păsările se treziseră-n zori şi-şi începeau ciripitul; îndărătul unui gard, un cocoş cânta. Astfel noaptea, gata să se destrame, nu dormea decât cu un ochi, întunecoasă şi atentă la ceva pe care numai ea putea să-l vadă.

Louis recunoscu poarta, îmbinare de scânduri roase de carii pe care era de ajuns s-o împingi deoarece hangiul n-o mai încuia, cărarea străjuită de garoafe iar, pe dreapta, umbrarul unde mâncaseră plăcintă şi băuseră privind Sena, insulele, cheiurile.

Din clipă-n clipă, o licărire, apoi o lumină contura mai bine orizontul. Ea cuprindea cerul, se răspândea înceată dar sigură, ca şi cum umbra se lumina din interior şi, în zori, Parisul părea reflectarea unui oraş, puţin cenuşiu, puţin roz, care se ridica la suprafaţa apei.

Se iveau zorile. În curând, se lumina de ziuă; era o deşteptare plină de măreţie încât, în ciuda amărăciunii

sale, Louis se simţi aproape fericit. Zărea acum colinele de dincolo de întărituri, un cot al fluviului, clopotniţele şi acoperişurile. Tot peisajul venea spre el. Şi deodată, pe un fond de lumină, pe acea pată ce se împărţea în raze, se ivi soarele.

Desigur, Mimile pornea acum la drum…

Cu toată frumuseţea spectacolului, cum era să-şi uite prietenul?

Dar pe Nicole?

Cu capul în căuşul braţelor întinse pe masă, se mai gândi o dată la ei înainte de-a adormi.

Când hangiul „îşi veni în fire după ce descoperise un chefliu care sforăia sub umbrarul lui”, îşi aminti de domnul şi de doamna cea frumoasă atât de uimită că i se servea vinul în cană de lut.

— Trebuia să sunaţi. Găsea nevastă-mea o saltea!

Dar nu-i nimic: un pelerinaj la o oră când toate găinile sunt negre…

Mai rotofei decât generalul Bergeret, se ţinea încă bine; salivând de poftă, îi propuse lui Louis o cafea, tartine, fără a mai vorbi de brânză şi de-o omletă, ceea ce se înţelegea de la sine.

— La vârsta dumneavoastră, opt ouă nu mă speriau.

— La drept vorbind, mi-e cam foame.

Cârnaţii se isprăviseră de mult.

Aşadar, îşi potolea cu poftă foamea la umbra viţei de vie, deşi hangiul se aşezase pe bancă, în locul pe care-l ocupase Nicole.

— Eu sunt din Auvergne. Dar dumneavoastră?

— Din Bordeaux.

— Aha!

— De ce râzi?

— De nimic.

Râdea totuşi, fericit de-aşa noroc: o discuţie despre vreme şi despre evenimente.

— Ce mai e pe la Paris? Începe iar războiul?

Avea şi războiul partea lui bună. Iarna trecută orăşenii

veniseră în sat pentru a urmări bătălia cu o lunetă instalată de statul major în grădina lui de zarzavaturi.

— Am impresia că în curând vor veni iar. Ia ascultaţi: poc, poc! Artileriştii noştri se distrează.

— Mai e aici luneta?

— Şi încă de închiriat!

— Să mergem!

Hangiul ar fi preferat ca muşteriul să-i admire mai întâi sera de pepeni, dar Louis începu îndată să cerceteze orizontul.

Şoseaua care lega Neuilly de Rond-Point des Bergères nu prezenta nimic neobişnuit. Câţiva oameni, o căruţă urcau anevoie coasta; grosul trupelor o pornise pesemne mai înainte. O perdea de copaci îl împiedica să desluşească ceva spre Sena. Pe crestele aflate în mâna versaiezilor, niciun soldat.

Totuşi, detunăturile nu conteneau, iar el vedea vălătucii de fum iscaţi de explozia obuzelor.

Era clar: salvele porneau de la Mont-Valérien, invizibil de-aici. Tunurile sale, ce luau taluzurile la rând, trăgeau asupra federaţilor, dacă nu cumva aceştia trecuseră de Bougival.

La ora unsprezece? Era oare cu putinţă?

Hangiul spuse:

— Un adevărat foc de artificii!

Voia şi el să vadă. Cu mâinile pe şolduri, privi la rândul lui şi, la fiecare nouă lovitură, scotea un plescăit de satisfacţie.

— Găseşti că are haz?

— Eu sunt contra roşilor.

— Eu nu sunt de partea nimănui.

Şi Louis îl părăsi deodată, cu morcovii lui cu tot.

Măi, să fie, picnicul lua o întorsătură proastă. Îşi închipuise el: un atac descoperit nu putea reuşi dacă asediatorul nu-şi asigurase controlul la Mont-Valérien.

„Şi porcul ăla, care conduce manevra dintr-o caleaşcă! Şi nu dispune decât de trei tunuri!”

O îndoială mai stăruia. Asupra cui se trăgea din fort? Poate asupra versaiezilor…

„Atunci înseamnă că dulgherul şi cu mine ne-am înşelat.”

Ideea că adversarii fraternizau din nou îi întări încrederea. Dar ce-i spusese el hangiului? Că nu-i de partea nimănui?

„Hm! Dac-ar fi să aleg între Thiers şi Mimile, prefer ca cel de-al doilea să se culce diseară în patul împăratului Germaniei!”

Perspectivă istorică!

Distrat dar destins, se plimba prin grădina bine îngrijită, jumătate cu flori, jumătate cu zarzavat. Nicole le-ar fi spus pe numele lor latinesc. La fel ca în casa de sticlă, o broască orăcăia printre salate şi sub cerul foarte înalt căldura creştea. Îndărătul fântânii învelită de frunziş, el şi hangiul se împăcară.

— Aş face bucuros un duş, zise Louis, aplecat peste ghizd.

Foarte bine! N-avea decât să tragă de lanţ, şi va avea la dispoziţie apă bună, de ploaie.

— Dar vinul e mai potabil, credeţi-mă! Aşteptaţi puţin. Nevastă-mea vă aduce săpun şi prosoape.

Stăpâna casei, o vechitură, se făcu nevăzută înainte ca „domnişorul” să-şi scoată cămaşa. „Un duş! Şi încă lunea!”

Când se mai văzuse una ca asta la Montmartre?

Ar fi văzut şi altele o clipă mai târziu căci, gol puşcă, Louis se freca, se stropea, cântând cât îl ţinea gura un refren la auzul căruia dracul însuşi s-ar fi schimbat la faţă.

Ce mai scaldă!

Se simţea curat, tânăr şi dădu de-o parte prosoapele, uscându-şi trupul la soare. Aşa se spălau rufele acasă la el. Şi ce cearşafuri curate aveau!

În timp ce se îmbrăca, hangiul îl anunţă că mâncarea e pe foc.

— Veţi avea vânat cu sos, clătite, un vin vechi. La

vârsta dumneavoastră, beam două sticle pe nerăsuflate. O, Doamne!

La Mont-Valérien era linişte.

Dar după odihna de prânz, pe când se gândea la o gustare, canonada se porni iar, atât de violentă şi de apropiată, încât nicio îndoială nu mai era cu putinţă: tunurile îşi lungeau tirul.

De la postul său de observaţie, Louis văzu o trâmbă de fum dincolo de Bougival. Altele, la vest, în apropiere de Issy şi de Châtillon. S-ar fi zis că toată linia de bătaie se retrage.

De altfel, un grup de federaţi se grăbea spre metereze şi, cercetând întinderile cu luneta, descoperi câţiva călăreţi versaiezi la marginea unei păduri. Cei din faţă se arătau.

În schimb, trenul blindat, nemişcat pe viaductul de la Auteuil, tăcea. Ce aşteptau artileriştii noştri pentru a-şi proteja retragerea? Să-i informeze cineva?

Pe drumul spre Neuilly, chiar acolo unde combatanţii se desfăşuraseră în ajun, era acum o debandadă: o mie, două mii de comunarzi, fără ofiţeri care să-i ţină pe loc, fugeau în dezordine.

Deodată Louis scoase un ţipăt: un obuz explodă printre ei. Oamenii se prăbuşeau. Luminiţele roşii şi galbene amestecate cu jerbe de praf indicau proiectilele ce cădeau tot mai dese. Toţi fugeau care încotro. Nenorociţii, cuprinşi de panică, încercau să-şi croiască drum în mijlocul barajului de explozii.

O, ticăloşii ţinteau bine.

Lipit de lunetă, nu mai putu să suporte, o împinse şi, după ce-şi luă, grăbit, rămas-bun de la hangiu, porni şi el în goană spre Paris.

Înspre seară, oraşul mort – locuitorii se ascund – căruţe, trase de cai greoi, coboară pe Champs-Elysées.

— Sunt pline de răniţi întinşi pe-o litieră, de unde nu se aud decât strigăte şi vaiete: picături de sânge curg pe

pământ prin saltea şi prin paie.

Ici, un om cu fruntea bandajată geme să i se dea de băut, un altul are braţul smuls, dincolo o mână se crispează sau se deschide ca şi cum ar slăbi strânsoarea.

Câţiva federaţi însoţesc convoiul. Unul se clătină. Camarazii îl apucă de umeri şi de picioare pentru a-l răsturna într-una din căruţe.

Louis numără nouă. În ultima se află cadavrele. O lanternă, care închide convoiul, îşi târăşte nimbul pe caldarâmul vâscos, apoi dispare.

Puţinii spectatori se ţin la distanţă. Nu-şi dau încă seama de dezastrul la care asistă, iar când convoiul se încheie, se risipesc.

Strada e goală. Ieri, în acelaşi loc, şase mii de voluntari se adunau pentru o victorie de pe urma căreia nu rămăseseră decât focurile stinse.

Cu inima strânsă, Louis se gândea iarăşi la Mimile.

Prăvălit pe-o bancă, un federat pregeta; muncitorul n-avea decât nişte zgârieturi, dar până la Charonne era drum lung.

— Sunt la capătul puterilor!

— Unde-ai luptat?

— Luptat? N-am tras un foc de puşcă!

Până la Bougival, nimic de spus: numai haz şi glume, o adevărată plimbare, aşa cum li se anunţase. Dar spre prânz, au văzut pe naiba. El se afla pe lângă trăsura imbecilului ăluia de Bergeret pe care-o răsturnase suflul exploziei. Nevătămat, generalul o luase îndată la sănătoasa. Doar vreo sută de federaţi se repeziseră înainte.

— Pe care nici nu i-am mai văzut!

Urmarea? O retragere în dezordine în plin bombardament.

— Acum sunt lămurit. La viitoarea alarmă, nu mai ies din bârlog. Noapte bună!

Louis urmări din ochi muncitorul care-şi continua drumul. Ciudată armată: în loc să se întoarcă la cazarmă,

soldaţii se duc să se culce acasă!

Se simţi cuprins de-o imensă oboseală, sporită în bună parte de un simţământ de neputinţă în faţa dezastrului care se întrezărea şi mai sângeros încă.

Neputinţă... şi totuşi obligaţia de-a alege. Ieri, un om de bună credinţă putea să caute refugiu în indiferenţă sau ironie: azi, fiecare trebuia să opteze pentru o tabără sau alta.

Dar care?

Şi după ce va lua hotărârea, ce va mai rămâne din libertatea lui? Nici la Mantauffel nu fusese atât de descurajat, căci prizonierii păstrau cel puţin speranţa eliberării: împreună, singurătatea lor era suportabilă.

„Ce să fac, ce să fac?”

Să se întoarcă pe Quai de Jemappes, desigur. Să întrebe de Mimile. Dar după aceea? Ce-o să-i aducă Mimile? Mereu, vor stărui între ei neînţelegeri ce nu apar într-o prietenie. De la egal la egal.

O patrulă îi ordonă s-o ia din loc.

„În afară de Nicole, cine m-ar înţelege? Sfaturile ei mi-ar fi atât de utile... Nu, nu pot să cred că s-a îndepărtat cu totul de mine; trebuie să avem o explicaţie.”

Traversă Les Champs Elysées, apoi privi de pe pod casa familiei Révoir. La etaj, draperiile erau întredeschise – ale ei – iluminate de-o lampă ce le făcea să pară transparente.

O lumină asemănătoare, aproape un dar de lună, scălda grădina.

Intră.

Dar, în faţa uşii, mai şovăi, cu mâna pe ciocanul de la intrare.

Odată, pe înserat, ea îl aşteptase aici, în umbră, şi-i spusese „Louis”, atât era de bucuroasă că-l vede.

Pendula sună în hol, şi era ca o amintire ce-i revenea, fidelă: toată dragostea lor ţinea de aceste note grave, de la prima lor întâlnire până la întoarcerea lui.

Încet, ciocanul se izbi.

Deşi mirat de-o vizită atât de târzie, valetul acceptă să-l anunţe.

— Spune doamnei Révoir că trebuie să-i vorbesc.

— Poftiţi în salon.

Servitorul se retrăgea când Louis, pierzând orice măsură, bâlbâi:

— O implor să-mi acorde un moment.

Obişnuit cu excentricitatea „domnului” – el era cel care sosise o dată, ziua, deghizat în ţăran, altă dată, în puterea nopţii, cu chipul răvăşit şi veşmintele pline de praf – servitorul făgădui să transmită mesajul aidoma.

Fiecare obiect era la locul lui: scaunele fără lustru, masa încrustată cu sidef, şi Pascal, şi partitura de pe pian. Până şi vaza lui de cristal, în care trandafirul nu fusese înlocuit.

În odaie stăruia un parfum de „buclă neagră”…

Emoţionat peste măsură, nu se gândea că poate François îşi petrece seara acasă; că prezenţa lui după scena din ajun era o necuviinţă. Nicole avea să coboare; avea să spună „îmi pare bine că ai venit” ori avea să tacă, tulburată.

Aşteptarea se prelungea.

În fine, valetul apăru. După chipu-i glacial şi distant, înţelese: Nicole refuza să-l primească. Îl îndepărta prin servitor.

În grădină, Louis înălţă capul: lampa era stinsă.

Înainte de-a porni pe chei, trânti poarta cu mânie.

CAPITOLUL XIV

DUPĂ SPUSELE LUI MIMILE, DE-lescluze n-avea decât şaizeci şi doi de ani. Slab şi adus de spate – o lungă detenţie la Cayenne – boala şi lipsurile făcuseră din el un moşneag cu chipul cenuşiu, cu vocea răguşită. Adesea se oprea în mijlocul unei fraze pentru a-şi trage sufletul. Privirea îi era lipsită de bunătate, dar pătrunzătoare.

„Tatăl nostru-al tuturor” nu atrăgea din capul locului simpatia.

Totuşi. Louis zâmbi la începutul întâlnirii aranjate de Mimile la domnişoara de la parter: fratele cerea cafea, sora refuza să pregătească.

— Nu-ţi face bine cafeaua.

— Sunt obosit.

— N-ai să dormi.

Îi oferi în schimb o infuzie slabă, „excelentă pentru stomacul tău” şi pesmeţi presăraţi cu anason.

— Excelent anasonul pentru intestinul tău!

Delescluze oftă, bombănind dar mulţumit într-un fel.

— Ia te rog să nu te mai ocupi de sănătatea mea!

Era iacobin.

— Comuna nu va birui decât dacă rămânem neînduplecaţi şi uniţi. Constat prea multe fracţiuni la Primărie. Varlin, de pildă, e plin de bunăvoinţă. Dar legăturile lui cu Internaţionala îl fac suspect. Astăzi politica şi aspectul militar trebuie să fie mai presus de aspectul social. Rigault, da, iată omul meu. Rigault nu-şi face scrupule. Rigault acţionează.

Se porni pe o tuse care nu se mai oprea, iar când sora lui voi să-i dea „pastila aceea excelentă pentru plămânii

tăi”, făcu un gest de enervare.

— Ia du-te şi mai calcă, proastă bătrână. Ai să mă otrăveşti.

În faţa unei situaţii grave, Comuna nu va scăpa decât prin crearea unui comitet de salvare publică, după modelul celui din 1793. Ar trebui să mobilizăm toţi parizienii valizi, cele 400000 de puşti pe care le avem, cele 1700 de tunuri, şi să ne batem o dată, în loc să discutăm preţul chiriilor sau retragerea saltelelor de la muntele de pietate.

— Rahat.

— Louis-Charles!

— Ce vrei?

— Mai pune stavilă gurii. Nu suntem la cârciumă.

Domnişoara, ofuscată, ridicase ochii spre cer. Dar privind în bagdadie, uită de rugăciune:

— Milliardet, eşti bun te rog să-mi pui o scoabă bună la grindă? Asta e prea slabă. Într-o zi o să-mi cadă lampa în cap.

— Cu-atât mai bine, spuse fratele ei. Abia n-o să ne mai plictiseşti.

Viitorul îl îngrijora din următoarele motive…

Privind împrejur, Louis îl asculta cu o singură ureche, cum pufneşte şi se mânie. Bucătăria sărăcăcioasă, plină de albituri întinse pe frânghii, mirosea a rufe ude şi a fier încins.

Pe un bufet Henric IV (la fel ca la părinţii Alicei) se aflau mai multe fotografii ale marelui om: una, romantică, pe la patruzeci de ani, alta ca ocnaş, ca profesor, în frac şi joben, iar ultima, recentă, în care, şezând într-un fotoliu şi cu mâna sprijinită pe-o carte, purta eşarfa membrilor Comunei… Muzeul unei familii care se mărgineşte la „El”…

Da, pe perete, o gravură reprezenta Puntea Suspinelor, în clipe de răgaz, fata bătrână visa desigur la călătoriile pe care n-avea să le facă niciodată.

— …Iar Blanqui ţi-ar spune că vom pierde războiul

dacă-i aşteptăm pe versaiezi îndărătul meterezelor.

Aoleu! Altă ieşire?

Mimile, cu ceaşca pe genunchi, strivi câteva flori de muşeţel cu vârful linguriţei. Era sătul de război căci de la vestita plimbare la Bougival, încă nu-i trecuse năduful.

Pe de altă parte, Louis se întreba dacă adeziunea lui la Comună se impune. Se înţelege că-l indigna văzând muncitorii masacraţi (în numele căror interese?), că-i dispreţuia pe capitularzi şi că se simţea alături de cei asemeni lui Mimile sau lui Ravon. Dar era de ajuns pentru a se angaja într-o aventură deja compromisă? La ce sau cui i-ar servi?

„Absurd gând! Dacă fiecare ar socoti la fel, Comuna ar pierde în mod sigur.”

Vremea lunetelor trecuse.

Încet-încet se întuneca. Domnişoara care, din spirit de economie, întârzia cât mai mult să aprindă lampa, se urcă pe un scăunel. Operaţie dificilă pentru o persoană în vârstă: flăcăruia îi tremura în vârful degetelor iar Delescluze supraveghea manevra cu coada ochiului.

— Să nu cazi, Azéma.

— Dar cum mă descurc atunci când lipseşti?

— Când lipsesc, îţi faci griji din cauza mea, răspunse bătrânul.

Bucătăria mirosea acum a petrol.

— Ei?

Revenind la chestiuni serioase pe un ton aproape agresiv, Delescluze îl întrebă:

— Ei? Şi ce doreşti?

Între „camarazi” era obiceiul să se tutuiască. Ceea ce însemna că erai socotit un recrut posibil. Totuşi Louis găsi de cuviinţă să fie mai formalist.

— Să fiu de folos. Ce credeţi, în ce fel?

Era în spusele lui o nuanţă de respect, complet gratuită, care păru să-l flateze pe marele om, aşa modest cum era.

— Asta depinde de opiniile şi destoinicia ta..

— O, poţi avea încredere în el. Darrieu e un frate, un avocat şi un ofiţer.

La certificatele lui Mimile, domnişoara îl adăugă pe-al său. Vecinul lor era, pe deasupra, foarte bine educat, căci „Domnul” nu traversa niciodată curtea fără s-o salute.

— Să nu exagerăm, spuse Louis. Nu sunt decât un viitor avocat şi… un fost caporal.

Uneori Delescluze zâmbea. Figaro pretindea că în asemenea momente seamănă cu o hienă încremenită în faţa unui stârv îmbietor.

Stârv sau nu, păru că adulmecă o pradă demnă de interes.

— Vorbeşte-mi despre studiile, despre relaţiile tale. Din ce trăieşti? Şi, mai ales, nu-mi ascunde nimic.

Nu era bunul Dumnezeu pe pământ, ci un comisar de poliţie!

Cu ajutorul *Memoriilor Poporului*, Louis zugrăvi portretul acceptabil al unui tânăr burghez, atras de problemele sociale. Câteva statistici, citate la momentul potrivit, o dovediră; o aluzie favorabilă la Proudhon completă imaginea.

Totuşi, dacă se destăinuie, măcar să meargă până la capăt.

— Fratele meu face parte din cabinetul lui Thiers.

Tot s-ar afla mai devreme sau mai târziu. Aşadar, mea culpa!

În acelaşi timp gândea:

„În curând vei trece Rubiconul, dragul meu”.

De fapt, se afla de pe acum cu un picior pe malul celălalt. Lui Delescluze îi plăcu mărturisirea spontană că un Darrieu se rătăcise în tabăra versaiezilor. Comuna va avea de câştigat, iar chestiunea se va bucura de un bun ecou în *Le Réveil du Peuple* de mâine.

— Sunt două posibilităţi. Să lucrezi la Justiţie sau la Război.

Apoi, după o tăcere în timpul căreia candidatul revoluţionar se simţi cântărit la miligram, Delescluze

continuă:

— Am să-i vorbesc lui Rigault despre tine.

Atenţie: Rigault însemna poliţie. Îngrijorat la perspectiva de-a deveni până la urmă un biet conţopist, Louis îi mulţumi pentru bunătatea lui iar Mimile părea cel mai fericit dintre toţi trei: Ravon reîncarnat va salva Republica!

Cineva ciocănea la uşă.

— Trăsura ta, strigă Azéma, de parcă ar fi anunţat „caleaşca ta”.

Într-adevăr, un vizitiu aflat în serviciul marelui om anunţă că trăsura aşteaptă.

— Louis-Charles are un picior bolnav. Trebuie să şi-l menajeze.

Piciorul, plămânii, inima – toate. El se ridică, gâfâind, după ce-şi ceru bastonul.

— Mă duc la Primărie. Vrei să vii cu mine? Ai să respiri atmosfera „parlamentului” nostru.

O adevărată coşmelie plină de praf, după spusele domnişoarei.

În timp ce Louis accepta, cu al doilea picior pe celălalt mal al Rubiconului, ea îşi ajută fratele să-şi îmbrace paltonul, îi aranjă pălăria…

— Să nu-ţi fie frig.

…şi-i înfăşură un şal în jurul gâtului.

— Te rog să ai grijă.

— Da!

— Când mai vii?

— Curând.

Era penibil şi mişcător.

Se îmbrăţişară.

— Nu uita să-mi aduci rufele tale murdare.

I le dădu pe cele curate, învelite în hârtie albă.

Până în stradă, Delescluze se sprijini de braţul vizitiului.

Mimile urcă să-şi caute lada cu unelte: lampa sigur nu va mai cădea.

De la Cité des Roses la Primărie, schimbară doar câteva

cuvinte: hurducăturile trăsurii înaintind pe pavajul desfundat stârnea astma bătrânului, care între două crize povestea cât de greu îi vine să se caţere zilnic până în podul său din strada Saints-Peres, colţ cu Quai d'Orsay.

Chiar ieri, această întâmplare ar fi fost un pretext pentru amare aduceri aminte. Dar dacă refuzul Nicolei de a-l primi îl exasperase la început, Louis nu mai simţea decât un fel de ciudă care, pe măsură ce dispărea, îl îndepărta de dragoste. Faptul că renunţase la dragoste – sau aşa credea el – i se părea o eliberare alcătuită din fermitate, orgoliu şi chiar înţelepciune, căci în ce complicaţii l-ar fi târât aventura lor, dacă din nenorocire Doamna de Révoir, mai puţin evlavioasă şi mai pasionată, i-ar fi căzut în braţe?

O eliberare... deşi în suflet îi stăruia o amărăciune, gândindu-se la „doamna de Révoir" şi nu la „Nicole".

Dar timpul avea să şteargă totul.

— Şedinţele noastre nu sunt publice, spuse Delescluze, în timp ce trăsura trecea poarta mare de fier. Aşază-te printre ziarişti.

Urcară încet scara de marmură. Covorul era murdar, plin de hârtii, balustrada scorojită. Tot din economie nu se aprindea decât un candelabru din două.

— Am sosit mai devreme.

Un membru al Comunei trecu.

— Varlin, delegatul nostru la Finanţe.

Un om încă tânăr, cu ochi inteligenţi şi visători, corespundea ideii pe care Louis şi-o făcuse despre Ravon. Pentru un delegat la Finanţe părea destul de cinstit.

— Fii atent. Nu uita că Varlin conduce opoziţia.

După ce-şi controlă batista în care scuipase, majoritatea îşi continuă ascensiunea greoaie.

Sala Primarilor, vast salon dreptunghiular, având pe şemineu bustul Mariannei flancat de cariatide, precum şi coloane corintice, şi uşi mascate de draperii verzi, era luminată de lumânările a trei lustre de cristal pe care un aprod în cămaşă şi caschetă le ridica până la tavan. În

faţa unei mese, preşedintele va ocupa fotoliul aşezat cu spatele la una din ferestre. Aleşii poporului aveau drept la optzeci de scaune şi la optzeci de pupitre dispuse în semicerc iar, la perete, mai multe bănci erau destinate ziariştilor.

Bine dispuşi, vreo zece stăteau de vorbă şi Louis se apropie de ei. În fiecare zi apărea câte-o gazetă nouă aşa încât nimeni nu-l luă în seamă.

Nimic nu anunţa o şedinţă istorică, deoarece aceşti domni nu vorbeau nici de înfrângerea de la Bougival, nici de consecinţele ei pentru viitorul Comunei, ci despre o problemă mai gravă; un anume Pelisson ceruse în articolul său de dimineaţă suprimarea caselor de toleranţă.

— Vrei să ne interzici bordelurile, băieţel? Bordelul este o instituţie comunitară prin excelenţă!

— Bineînţeles. E prea bătrân ca să-l mai frecventeze.

— E un abuz de intoleranţă!

Pelisson, chinuit de o boală lumească, se apără pas cu pas. Închiderea bordelurilor era o lecţie de morală ce trebuia dată Europei „care stă cu ochii aţintiţi asupra noastră”. Şi de higienă.

Un ziarist propuse o tranzacţie.

— Bine, să le închidem. Votez pentru… cu o condiţie. Comuna să decreteze în schimb redeschiderea muzeului Luvru.

Toţi izbucniră în râs, fără să observe un bărbat de vreo patruzeci de ani, bondoc, bărbos şi împovărat de o servietă grea, care tocmai intrase, luă loc şi, după ce-şi potrivi un pince-nez, bătu în pupitru.

— Puţină ţinută, camarazi.

Alesul poporului – ce putea fi recunoscut după centura roşie cu ciucuri aurii – zâmbea. Trebuie că era un personaj important, căci ziariştii tăcură îndată. Luară o atitudine mai mult decât deferentă, servilă.

— Nu uitaţi unde vă aflaţi.

Figura îi era rece, glacială.

„Ca o lamă de cuţit, gândi Louis. Unul cu care n-aş vrea să am de-a face.”

Vecinul lui şopti:

— Rigault e prost dispus astă-seară.

Acesta era. Aşadar, prefectul poliţiei, un om dur după spusele lui Delescluze, un „cocoşel” pentru metresa lui, Marie Lavigne, teroarea burghezilor, pe care presa îl compara cu Charette, cu Hebert, şi despre care Louis auzise următoarea anecdotă: într-o noapte, după ce băuse, Rigault se apucase să plângă pe umărul unui prieten, căci „dacă tăticu’ ar mai trăi, aş fi silit să-l arestez din cauza opiniilor sale. Tăticu’ era bonapartist”.

Sentimental după miezul nopţii, prefectul se încălţa cu cizme ca să vină la Comună.

În murmur de voci, sala se umplea încet.

Delescluze, mai cenuşiu decât adineaori, înconjurat de lume, saluta strângând mâinile ce i se întindeau. Varlin, la fel; mulţi reprezentanţi păreau îngrijoraţi, fumau pipă, ţigări de foi. Unul din ei adusese un litru de vin şi tartine…

Preşedintele, pe care Louis nu-l cunoştea, sună clopoţelul şi se ridică.

— Domnilor, am o comunicare tristă de făcut.

După tonul solemn, se înţelege îndată că e vorba de ceva important. Emoţionat, oratorul se bâlbâie.

— Statul major ne informează că, la ieşirea din trei aprilie, colegii noştri Duval şi Flourens au căzut la inamic.

Toată lumea deveni atentă. Un gol, stupoare, şi întrebările ţâşnesc. Morţi? Unde? Cum? Ce s-a întâmplat?

Duval era membru, al Internaţionalei, Flourens al partidului lui Delescluze. Şi stânga, şi dreapta sunt lovite. Emoţia este aceeaşi. Împrejurările sfârşitului lor o amplifică şi mai mult. Prins lângă Villacoublay, primul a fost împuşcat la porţile Versailles-ului. Din ordinul lui Vinoy. Cel de-al doilea, care se aventurase dincolo de Bougival, a trebuit să se predea. Pe când îl duceau, un jandarm i-a tăiat capul cu sabia.

În zadar reprezentanţii poporului speră alte detalii.

Preşedintele se aşază.

Despre cele două victime, Louis nu ştie mare lucru. Flourens nu era unul din acei burghezi atraşi de revoluţie pe care Karl Marx îi evocă în manifestul lui? Fiul unui savant? Avocat? N-are timp să se mai gândească. Rigault, în picioare, cere cuvintul.

Atunci, în sală se lasă o tăcere grea. Vocea prefectului de poliţie e seacă, agresivă dar se stăpâneşte. Treptat însă se va înăspri iar din discurs, pseudo-ziaristul a reţinut următoarele:

„E de datoria noastră să tragem consecinţele acestui dublu asasinat. Versaiezii şi Comuna sunt în stare de război. Soldaţii noştri sau ai lor, căzuţi în mâinile adversarului, sunt prizonieri care trebuie să beneficieze de protecţia legilor militare.

Nici prusacii n-au procedat altfel.

Dar de vreme ce Thiers nu respectă drepturile combatanţilor, de vreme ce pentru el o sută de mii de combatanţi nu sunt decât nişte criminali de drept comun ce pot fi executaţi chiar fără judecată, vom replica prin măsuri corespunzătoare”.

Se fac auzite câteva aplauze. Rigault n-a mai aşteptat, ci a acţionat pe dată. După-amiază, din ordinul lui, arhiepiscopul Parisului a şi fost arestat.

În ciuda exclamaţiilor pe care le provoacă vestea, el strigă:

— Numai ostatecii ne vor garanta că asemenea nelegiuiri nu se vor mai repeta.

Şi aplauzele izbucnesc.

Louis observă că nu sunt unanime. Un reprezentant al poporului lasă să se potolească vacarmul, apoi:

— Trebuie să înţeleg că dacă se repetă, îl vom condamna la moarte pe monseniorul Darboy?

— De ce nu?

Rigault se înfurie.

— Să avertizăm inamicul că, pentru fiecare comunard împuşcat, trei preoţi vor fi omorâţi.

Căci capcana de adineauri se dovedeşte a fi mult mai cuprinzătoare.

— O căruţă de clerici, preoţi, vicari, canonici s-a alăturat episcopului la Mazas.

Cu pumnul întins către adunare, ameninţă:

— Poporul n-ar admite scrupule vinovate. El cere dreptate. Nu i-o precupeţiţi ori temeţi-vă de mânia poporului.

Adică de a lui însuşi. Omul e urât la vedere: duşmănos, livid, cu chipul străbătut de ticuri nervoase, un fir de salivă îi curge în barbă. Dar aleşii, obişnuiţi cu asemenea excese, nu-l aprobă fără rezerve. Un alt orator o va dovedi.

— Cine e? întreabă Louis pe un ziarist care şade alături de el.

— Protot.

— Protot?

— Delegatul la Justiţie.

Acesta se exprimă liniştit, ponderat.

În timp ce ziaristul notează pe o foaie de carnet, Protot se declară împotriva oricăror violenţe intempestive. Sigur, Comuna subscrie la măsurile care întăresc moralul populaţiei, dar nu va ceda tentaţiei represaliilor. Înainte de-a condamna un om, simplu cetăţean sau arhiepiscop, o anchetă e necesară, indispensabilă, iar inculpatul nu poate fi pus sub urmărire decât în virtutea unei legi ce rămâne de discutat.

Rigault şi cu el se detestă. Primul bate cu pumnul în pupitru:

— Trei pentru unul, şi trage-i pe şnapanii ăştia la sorţi! Asta să fie legea ta.

Celălalt îi răspunde:

— Camarade, nu suntem pe pluta Meduzei! Dacă preoţii sunt nişte criminali, noi trebuie să definim elementele constitutive ale crimei lor. Dar Comuna care deţine deja puterea legislativă şi executivă, nu trebuie să se transforme în curte supremă.

„Gândeşte bine”, îşi spune Louis când ziaristul îi înmânează un bilet, rugându-l „să-l dea mai departe”.

Pe lângă o caricatură aducând destul de bine cu delegatul la Justiţie, încununat cu lauri, acesta cuprinde şi un catren semnat Protot şi datat 1865.

„Ea-i dezmieră pe braţe, pe feţe străvezii
Cu sărutări de ghiaţă: sărmanii ei copii
Plângând îi strigă: «pâine, mămico, dă-ne pâine!»
Răbdare, dragii mamei! o să avem chiar mâine.”

Ziaristul adăugase versul ce urmează, creaţia lui:

„Cu unt şi cu dulceaţă, la voia inimii!”

Aşadar, Adunarea discută o problemă de care depinde viaţa acestor prelaţi. Fără a fi atent la argumentele ce se invocă, ci la reacţia sălii, un individ se distrează pe seama disputelor! Era clar că a doua zi avea să apară în vreo fiţuică o dare de seamă de înaltă ţinută!

Atmosfera e încinsă. Delescluze cere să se deschidă o fereastră, căci fumul îl împiedică să respire. Reprezentanţii poporului parlamentează în mijlocul amfiteatrului.

Rezultă că, de frică sau din convingere, o majoritate îl susţine pe prefectul de poliţie: monseniorul Darboy episcop şi senator al Imperiului este un temnicer (!); preoţii, agenţi ai versaiezilor, vor să ne jertfească; ascund praf de puşcă în altare şi amestecă gloanţe în boabele mătăniilor. După ce va scotoci fiecare biserică, fiecare mânăstire, Comuna trebuie să adune toţi popii şi să-i mitralieze pe Câmpul lui Marte.

După părerea extremiştilor, salvarea Republicii n-ar depinde decât de acest masacru.

Dar Varlin, care tăcuse până acum, s-a ridicat. Cine-ar putea să-l suspecteze de îngăduinţă faţă de Biserică? Pasiunile se potolesc: părerea lui va atârna greu în

balanţă.

Nu e un orator. Louis l-ar vedea mai curând la tablă, dând explicaţii elevilor.

De altfel, profesorul mai mult pune întrebări; aleşii poporului au datoria să răspundă.

— N-am decretat noi inviolabilitatea vieţii omeneşti? Nu ne mândrim noi că am abolit pedeapsa cu moartea? Vreţi să suprimaţi folosirea ghilotinei. Fiţi consecvenţi. Sau aveţi de gând s-o înlocuiţi cu puşca?

Un freamăt străbate Adunarea. Aproape hotărâtă, stă la îndoială totuşi. Încă un efort şi Varlin o va convinge. El simte asta. Insistă asupra fiecărui cuvânt.

— În loc să-l împuşcăm pe arhiepiscop, de ce să nu propunem la Versailles să ni-l dea în schimb pe Blanqui? Moartea unui arhiepiscop nu ne-ar aduce nimic. Capul lui e preţios deoarece de el depinde, pentru Comună, întoarcerea căpeteniei noastre a tuturor.

Atunci extremiştii schimbă macazul; izbucnesc strigăte, râsete la ideea cursei în care va cădea adversarul. Fără putinţă de-a replica, Rigault a pierdut.

Poate, se gândeşte Louis. Să zicem că Thiers primeşte târgul, ceea ce rămâne de văzut, acest schimb nu va hotărî soarta celorlalţi preoţi aflaţi la închisoare. Nu e un principiu care-ar trebui stabilit? Şi anume că, pe viitor, poliţia nu mai are dreptul să procedeze la arestări arbitrare?

Naivii!

Nimeni nu vede. Pericolul când Delescluze, după ce s-a raliat dorinţelor lui Varlin, face să se voteze o propunere prin care delegatul la Justiţie primeşte sarcina să elaboreze un decret legalizând măsurile deja luate şi autorizând altele noi.

Împăcată, Adunarea trece la ordinea de zi: pentru început situaţia militară.

Deocamdată nu e dramatică. Dacă ieşirea de-acum două zile s-a soldat printr-un eşec, garda naţională nu şi-a angajat aici decât o treime din efectivele sale; posedăm

un material enorm, forturile noastre sunt intacte. Deşi destituit, Bergeret este copleşit de elogii pentru strălucita-i conduită la Bougival... Va primi un loc în comisia executivă.

Dar cine să-l înlocuiască? Se rosteşte numele lui Cluseret. De fapt, de ce alesul primului arondisment nu asistă la şedinţă? Un aprod pleacă să cerceteze pe culoare. Şi discuţiile reîncep.

Mulţi socot că Cluseret deţine o mare experienţă practică, dar căpătată, după unii, în ’48 când a ordonat soldaţilor să tragă în popor. Acţiune strălucită care i-a adus Legiunea de onoare.

Ei, dar aici Legiunea de onoare nu-i un merit! E un merit să faci parte din Internaţională sau să fi luptat în America alături de La Fayette, asta da!

— Are caracter.

— Dar n-are imaginaţie.

— Foarte bine. Să ne ferim de ambiţioşi.

Se votează, se alege: Cluseret va fi delegatul la Război şi, surprins, modest, îşi face în cele din urmă apariţia.

Majoritatea îl alesese dinainte.

Nimeni nu se informează în legătură cu planul pe care-l va adopta strategul pentru a câştiga victoria. Euforia e generală. Mai mulţi aleşi îşi părăsesc locurile şi discută prin colţuri; Rigault s-a făcut nevăzut; Delescluze cască; omul cu clondirul îşi întinde picioarele pe pupitrul din faţa lui, iar doi ziarişti încep o partidă de pichet a cărui miză este „capul bietului arhiepiscop”.

Şedinţa se termină brusc. În grabă se mai hotărăşte crearea unei unităţi în care se vor putea înrola femeile din Paris – un nou batalion de amazoane – şi păstrarea, pentru raţiuni psihologice, a drapelului tricolor pe frontonul Băncii Franţei.

Consternat, Louis pleacă.

În afară de Varlin, şi poate de Protot, cine-i inspira încredere? Marele om, la fel ca atâţia bătrâni, era viclean şi rău, prefectul de poliţie, redutabil. Urâtă treabă, şi

totuşi cei doi cumetri o vor duce mai departe. În schimb Comuna, în care au intrat mulţi oameni de ispravă, fără îndoială experţi în materie economică şi socială, nu posedă nicio competenţă militară.

„Partida e pierdută. N-am ce căuta aici.”

Coborî scara, uşurat de-a fi renunţat în acelaşi timp la o dragoste fără ieşire şi la veleităţile sale politice.

Dar jos, câţiva aleşi discutau cu însufleţire.

— Vă asigur, spunea unul, că informaţia mea este exactă. Cluseret îl eliberează pe Rossel care devine şeful său de stat major.

La ora nouă şi ceva, Louis se afla din nou pe cheiul Jemappes, în faţă la *Trei Lulele*, unde perdelele albe şi roşii ale micii cafenele erau încă luminate. Împinge uşa, sperând că Moş Germain îi va mai servi cina.

În sală – mai bine zis un culoar larg unde uneori şobolanii, scăpaţi din canal, mişunau pe podea – Féraud, amanta lui şi Nanette ocupau o bancă lângă unica fereastră, în faţa lor se lăfăia o farfurie cu cartofi prăjiţi pe care îi înţepau pe rând cu vârful furculiţei. Straşnic regim pentru copil!

Şovăi. Să se aşeze la masa lor sau la alta, în faţa bătrânului care spăla vasele într-un lighean?

Dar fericită, Nanette îl pofti.

— Vino aici!

— Nu vă deranjez?

— Nu.

Pentru a n-o întrista pe fetiţă, Louis se aşeză cu toată invitaţia puţin îmbietoare a brutarului, care parcă băuse prea mult.

Târându-şi papucii, bătrânul îi propuse… cartofi prăjiţi sau caltaboşi. Mai gustase el din felul ăsta, o specialitate cu sânge de cal, un maţ vineţiu care curgea pe farfurie, cu garnitură de ceapă, care însă nu-i lua nici gustul nici mirosul teribil…

— Cartofi prăjiţi, camarade…

Când Louis se adresa astfel cuiva îşi învingea de fiecare dată nevoia de a zâmbi.

— Te mai doare obrazul, Féraud?

Pe la Rueil, un glonte rătăcit îi zgâriase obrazul; Juliette vorbea de incidentul ăsta cu vecinii de cartier ca şi cum brutarului i s-ar fi amputat ambele picioare.

— Abia m-a atins, mormăi Féraud.

De patruzeci şi opt de ore de când cu ofensiva ratată a lui Bergeret, stătea tot îmbufnat. Ori se schimba situaţia, ori Thiers o să ne bată măr. O să „ne" bată, adică pe noi muncitorii, sigur nu pe fiul unui bogătan care se joacă de-a revoluţionarul.

— Comuna trebuie să decreteze mobilizarea în masă.

Şi cu tâlc:

„Cine va rămâne acasă va fi sau un fricos sau un burghez".

Juliette îi atacă pe spionii care se urcau noaptea pe acoperişuri şi făceau versaiezilor semnale cu felinarele.

— Hai, n-o mai lua razna!

Mai puţin agresiv, Féraud continuă:

— Dar o să le venim noi de hac: e chestie de disciplină să ai un comandant ca lumea. Dar pe cine? Uite! La Primărie, aleşii sunt devotaţi, ţin cu noi, de acord. Unde vezi tu un Robespierre printre ei? Au stofă bună, nimic de zis. Dar nu sunt uniţi, lucrează fiecare de capul lui. Şi-apoi există oameni şi oameni, nu?

După ce-l primise prost pe Louis, acum îi punea întrebări, sperând ca acesta să-l liniştească.

— Ştii ceva, tu care te vezi cu Delescluze? Le venim de hac sau nu?

— Chiar de la Primărie mă întorc.

— Şi?

— Impresia mea e destul de bună. Rossel va fi numit şeful marelui stat major. E omul cel mai nimerit.

Juliette o luă razna din nou:

— Mi-a spus lăptăreasa că o să se dărâme casa lui Thiers. Foarte bine. Cu asta trebuie să începem.

Louis citise în presă: un proiect stupid, represalii absurde, căci reşedinţa din piaţa Saint-Georges putea servi Comunei. Drept clinică, de pildă.

Féraud încuviinţă.

Mai dezgheţat decât majoritatea muncitorilor cu care Louis stătea de vorbă la *Trei Lulele*, brutarul fusese arestat şi bătut în ’67, cu ocazia unei colecte în folosul greviştilor filatori.

— Eu sunt mutualist[25], spunea el adesea, sunt împotriva lui Proudhon şi pentru Internaţională.

Şi pentru vinişor. Îşi umplu paharul şi-l dădu peste cap.

Nanette sughiţă. Cartofii prăjiţi nu-i tihneau. Cocoţată pe genunchii profesorului ei, se pregătea să-l roage să-i spună o poveste când Juliette dădu perdeaua la o parte.

— Vine Chaville. Drăguţ băiat!

Poliţistul, care traversa strada, intră în cafenea şi, fără să salute, aruncă o monedă de cinci franci pe tejghea.

Bătrânul era obişnuit. Se şterse pe mâini, împacheta o sticlă de coniac şi spuse:

— Pe mâine.

Apoi făcu un semn cu ochiul la care celălalt îi răspunse. Înainte de a-şi lua restul, Chaville, care se admira în oglinda agăţată îndărătul tejghelei, îşi potrivi freza, apoi luă sticla sub braţ şi ieşi.

Iar după ce-l lăsă să se îndepărteze, doamna Milliardet rânji:

— Promite! şi se porni indignată să atace scandalul de la Cité des Roses.

În fiecare seară, deasupra capului lor avea loc aceeaşi scenă: un chef monstru, un tărăboi de speriat, urmat de ceartă, strigăte, până în momentul împăcării cu lacrimi şi suspine încât ajungeai să te întrebi cum se petrec lucrurile la poliţie? Degeaba ciocănea ea cu mătura în tavan, porumbeii nu mai isprăveau.

— Mimile sforăie, bineînţeles.

Şi cu gura pe jumătate:

[25] Membru al unei asociaţii de ajutor reciproc. (N.tr.)

— De unde vine duduiţa asta? Ai văzut-o, Féraud? O persoană care nu scoate nasul afară e suspectă. Sunt mamă de familie. Dacă mai continuă aşa, am să mă plâng la comisariat.

— La comisariat! strigă bătrânul. Bagă de seamă! Corb la corb nu-şi scoate ochii.

— Adevărat!

Féraud era de părere că şi bătrâna Delescluze avea ce să audă când „comoara vieţii lui” venea la el în odaie. O apucă pe Juliette de mijloc: ea îl împinse, furioasă, dar numai pe jumătate.

Nanette moţăia, cu capul pe umărul lui Louis. Un somn liniştit, cu respiraţia rară şi puternică pe care-o simţea pe pieptul său.

Lampa fumega. Un miros de prăjeală umplea localul, iar la masa unde se aşezase şi bătrânul Germain – „fac eu cinste” – schimbară vorbe în doi peri, uitând să mai umple paharul „domnişorului”.

Ce contează! Avea sentimentul penibil, resimţit nu o dată, că se află acolo, printre ei, tolerat dar ignorat. Nu împărtăşea nici buna lor dispoziţie, nici necazurile lor. În schimb, fără a invidia banii sau învăţătura lui, îl ţineau de-o parte, şi orice încercare de apropiere n-ar fi făcut decât să agraveze neînţelegerea.

— Uite-l pe Mimile!

— Şi pe Castégne! Da’ ce e graba asta?

Cei doi bărbaţi se agitau gălăgioşi, lăcătuşul mai ales avea multe de povestit.

Un anume Taroche, negustor de lemne de pe strada Nolier, se pusese la adăpost în ziua de 2 aprilie în loc să se alăture batalionului său. Nici mai înainte, când cu tunurile, nimeni nu-l zărise la Montmartre.

— L-am denunţat, spuse Castégne.

Federatul arestat, dus la cazarma de la Castelul de apă, avea să putrezească acolo sub straşnică pază.

Bătrânul şi Féraud aplaudară în acelaşi timp.

— Bine-ai făcut.

— Moarte fricoşilor!

În picioare, Juliette se apropie de Castégne, îl strânse în braţe, iar scăfârlia chelă a patriotului de la ’48 şi de la ’71 dispăru în corsajul ei.

Aici toţi muncitorii ştiau că în timpul asediului Taroche se îmbogăţise pe spinarea poporului. Haide, încă o halbă: în fine, o victorie ce trebuia stropită! Apoi ciocniră, împreună cu Mimile, puţin jenat că fricoşii erau condamnaţi fără milă în faţa lui Louis.

— Eu mă duc să mă culc, spuse acesta.

Îi era silă de ei.

Afară era plăcut. Merse de-a lungul cheiului Jemappes. Între maluri, canalul semăna în lumina lunii cu un drum mai lucitor, străjuit de arbori cu umbre încremenite. Un şlep cu luminile stinse aştepta dimineaţa ca să pornească; un pod dormea sub umbra lui iar noaptea avea un miros de apă şi de ecluză.

În curând, dacă Rossel consimţea să-i dea de lucru la Ministerul de război, va părăsi cartierul după această experienţă tristă. Din vina lui? Da, din vina lui. Nici chiar Féraud nu putea să treacă peste tot ce-i despărţea. Louis trebuia să facă efortul cel mare. Dar atunci n-ar mai fi el.

Problema era fără ieşire.

Descurajat, se aşeză în faţa casei, pe o bornă în jurul căreia marinarii îşi înfăşurau parâmele, strânse un pumn de pietricele şi le azvârli una câte una în canal: asta pentru Nicole, asta pentru Henri, pentru Mimile şi la fiecare „pleosc” cercul se lărgea, încreţind suprafaţa netedă înainte de-a dispare. Ascultând cum sună orologiul din casa Révoir, nu se gândise la ceva asemănător?

Îndărătul lui, se apropia un om, şovăitor, se opri, apoi veni în dreptul lui fără să spună nimic şi se instală cu spatele sprijinit de un platan.

Tăcerea dura, întreruptă când şi când de căderea unei pietricele.

— Eşti supărat?

— Nu sunt mulţumit, Mimile.

— De ce?

— Nu-i frumos să denunţi, ştii?

— Eu n-am denunţat pe nimeni!

— Dar îl aprobi pe Castégne. E acelaşi lucru. Lasă-i pe turnători şi pe edecurile astea ale primului Imperiu să se descurce între ei cu mârşăviile lor.

O clipă, voi să se îndepărteze, într-atât scena de la cafenea îi displăcuse, dar Louis şi-l aminti pe federat în curte, salutându-l cu mâna spre fereastra lui, duminica trecută. Îi era cu neputinţă să-i poarte pică. Trebuia mai curând să-i explice cum stau lucrurile, la fel ca şi Nanettei.

— Caută să înţelegi. În timpul lui Badinguet, cum îl judecai pe unul care turna la poliţie un grevist? Grevele erau ilegale. Dacă muncitorul intra la puşcărie, turnătorul ţi se părea la fel de scârbos ca şi poliţiştii. Negustorul tău de lemne nu e comunard. E dreptul lui. Vrei să-i bagi la puşcărie pe toţi cei care nu gândesc ca tine? Frumoasă republică ne mai aşteaptă, dragul meu!

„Dragul meu”. Spusese „dragul meu”. Aşadar, pacea era semnată? Suntem prieteni ca mai înainte?

— Ai dreptate. Nu m-am gândit.

Partizan al unei republici în care fiecare era liber să-şi exprime părerea, el se apropie de bornă şi se lăsă pe vine. Dacă Louis vroia, ca să-şi îndrepte greşeala, el era gata să-l denunţe chiar în ziua următoare pe moş Castégne, un ipocrit care-l turnase pe Taroche, nevinovat.

Mare zăpăcit Mimile ăsta! Vrei să-i vâri puţină ordine în cap şi, când colo, iese tocmai pe dos! Apucă-te acuma să-i explici de ce negustorul de lemne nu face parte din marea pleiadă de revoluţionari! Mai bine s-o lăsăm baltă!

La clopotniţa parohiei bătu de unsprezece, mai desluşit decât ziua, mai grav noaptea şi, după ce-şi exprimă nemulţumirea că Nanette se culcă aşa târziu, Mimile ajunse să vorbească de nevasta lui.

Vorbea deseori despre ea. Dar niciodată aşa. Întunericul, favorabil confidenţelor, îi dădea curaj.

Ştia că Juliette îl înşală cu Féraud.

— Doar nu sunt orb.

Dar decât să ai vederea bună, mai bine să fii chior. Certurile n-ar rezolva nimic: micuţa ar suferi. Şi, de altfel, după douăzeci de ani de căsnicie, patul nu prea mai are importanţă.

— Păstrez…

Aici, negăsindu-şi cuvintele, voia să spună tandreţe, amintiri sau pur şi simplu recunoştinţă pentru gospodina care ţinea casa? Oricum, lăsând de-o parte ştrengăriile ei, n-avea ce să-i reproşeze, decât că-şi bătea joc de religie. Într-un cuvânt, mama Nanettei era sfântă pentru el.

— Nu sunt nici primul, nici ultimul încornorat.

În vocea lui nici umbră de ironie, de tristeţe: o acceptare blândă şi resemnată a nefericirii sale, iar Louis, care-i înţelegea mulţumirea de a se putea destăinui, se gândea:

„Diferenţele care mă separă de Féraud există şi între Mimile şi mine. Totuşi, la noi, ele nu constituie un obstacol. L-am salvat – fie – şi el ar fi făcut la fel; dar dacă, în piaţa Clichy, lovitura de sabie mi-ar fi fost destinată, iar Féraud ar fi fost de faţă, nu m-ar fi apărat cu riscul vieţii? Sunt sigur că da. Iată deci o legătură care ne ţine pe toţi, în ciuda originii, o legătură… care se numeşte…”

De data asta, lui nu-i veni în minte cuvântul.

— Fumezi?

— N-am pipa la mine.

Louis şi-o aprinse pe-a lui, sau mai bine zis pe-a lui Ravon, însă elanul său brusc spre fraţii lui, oamenii, nu-l îndemnă totuşi să-i ofere lui Mimile să tragă şi el un fum. Vorbi despre şedinţa de la Primărie.

— Ştiu că o să-ţi pară rău. Am aflat că monseniorul Darboy a fost arestat.

— Ce spui?

Asta era boacănă de tot!

— Glumeşti?

Dar de vreme ce aşa spunea Louis, era adevărat; ce veste! Să dai dracului Comuna, nu alta!

— Măgarii!

Şi pornit:

— Ce măgari! Să-l aresteze pe arhiepiscop! Să-l aresteze pe arhiepiscop, nu, nu sunt de acord. Ce, Delescluze şi-a pierdut capul?

— Aici e aici, că tocmai arhiepiscopul ar putea să şi-l piardă.

— Nu-i sfătuiesc să se atingă de el.

— Nu striga aşa tare. Ai să trezeşti cartierul.

— Foarte bine, să se trezească. O să-i spun ce cred.

După cum avea să le spună şi Juliettei şi brutarului, doi prăpădiţi care-ar aproba această crimă. Încă puţin să se mai înfurie şi ar cădea în apă. Dar când a aflat şi secretul că toţi preoţii din Paris vor fi în curând înhăţaţi, vestea a produs efectul opus: şi-a regăsit calmul.

— Toţi?

— Teamă mi-e.

— Şi preotul nostru?

— Ca toţi ceilalţi.

— Aşa…

După câteva clipe, realizând ameninţarea ce plana asupra abatelui Grégoire, murmură:

— Ai spus „în curând”?

— Da.

— În noaptea asta?

— Cine ştie?

Pe întuneric, Louis auzi cum Mimile înghiţea în sec, şi-l ghici cu ochii holbaţi de îngrijorare. Îi strânse mâna.

— Trebuie să-l previn.

— E mai prudent.

Avea dreptul? Comunard sau nu, credincios sau nu, întrebarea nu avea decât un răspuns: un nevinovat, mai nevinovat decât Taroche, riscă închisoarea şi poate moartea; era o datorie să-i permită să scape de poliţie.

— Dă-i de veste.

Se ivi o altă problemă. Unde să găsească, în plină noapte, o ascunzătoare pentru preot care poate nu prevăzuse că va fi hărţuit atât de curând şi nu se gândise să-şi caute un refugiu. Juliette l-ar da pe uşă afară, în cel mai bun caz; inutil să apeleze la bunele sentimente ale lui moş Castégne, ale brutarului şi chiar ale pioasei domnisoare Delescluze, a cărei mărinimie ar merge până acolo, încât ar primi o pisică dar nu un „duşman” al marelui om.

Mai rămânea... locuinţa lui Ravon.

— Două-trei zile, îl încredinţă Mimile. Şi te scap eu de el.

— Nu-i nicio grabă. Du-te de-l caută.

Cu conştiinţa liniştită, Louis nu contenea să tune şi să fulgere împotriva lui Rigault şi-a blestematelor lui iniţiative. Adăugă:

— Am să vă aştept sus. Dar atenţie! Scara scârţâie. Să vă scoateţi pantofii.

— La toate te gândeşti.

Comisionarul, care se grăbea pe sub platani, îl lăsă cu temerile lui.

Căci nu studiaseră problema pe toate feţele. Dar Chaville? Peretele care-i despărţea era mai subţire ca foaia de hârtie! Pe de-o parte, abatele Grégoire cu rugăciunile lui, pe de alta amanţii noştri, cu certurile şi beţiile lor. O sticlă de coniac, semnul crucii, apoi nişte sărutări, apoi iar rugăciuni. Ce combinaţie!

Făcea haz dinainte.

Numai Nicole, prinsă în evlavia ei, ar fi încuviinţat această hotărâre! După cum spusese la Tuileries, un om cucernic avea în sfârşit să se dedice mântuirii sufletului lui.

Atunci aruncă o pietricică departe în faţa lui, în canal.

Şi una pentru abatele Custines!

CAPITOLUL XV

— SĂ VEZI, SPUNEA ABATELE Grégoire. Sursa răului e păcatul originar; deci omul nu trebuie să trăiască decât pentru mântuirea sa pe care n-o poate atinge decât în sărăcie şi milostivenie.

— Nu, răspundea Louis. Mai întâi, păcatul ăsta originar e o născocire a bisericii; în al doilea rând, a nu trăi decât cu speranţa vieţii veşnice, foarte îndoielnice, nu îmbunătăţeşte cu nimic condiţia poporului; să-i asigurăm pâinea cea de toate zilele. Apoi, în al treilea rând, sărăcia e izvorul răului, iar strictul nostru necesar nu poate depinde de milostenie. Este aşadar un drept.

Unul vorbea de „suflet”, celălalt de „stomac”.

— Dumneavoastră îmi cereţi să cred în Dumnezeu. Eu vreau mai întâi să fiu convins de existenţa lui.

— Aşadar, ceri dovezi! Enoriaşelor mele le arăt minunile naturii, iar ele se declară mulţumite. Dumitale îţi spun: „De la facerea lumii, universul este o creaţie continuă, misterioasă, ce scapă înţelegerii omeneşti. Greşeala este să pretinzi a explica voia lui Dumnezeu atribuindu-i motivele noastre”. Ce spune profetul? „El ne va rămâne ascuns.” Dar Pascal? „Vrea să se servească mai mult de voinţă decât de spirit.” Claritatea desăvârşită ar servi spiritului, dar ar dăuna voinţei.

— Într-un cuvânt, credinţa ar fi o sfidare faţă de ceea ce numim noi bunul simţ. Eu am nevoie să văd cu atât mai mult, cu cât mă aflu în întuneric.

— Dacă lumina înseamnă întuneric, ce va fi oare bezna?

Îndărătnici cum numai un diavol şi un înger pot fi, se-nvârteau ca doi câini care-şi muşcă coada: zero, după

unul, era semnul neantului, după celălalt, al infinitului.

Altfel, se înţelegeau bine, deşi vecinătatea lui Chaville şi a iubitei lui îi obliga să vorbească atât de încet, încât adesea nici nu se auzeau.

De când sosise, Louis avea impresia că-l mai văzuse pe preot. Dar unde?

— Chipul, cu obrajii scofâlciţi, cu ochii foarte întunecaţi, era urât dar plăcut: o figură severă care se lumina uneori într-un zâmbet plin de bunătate, iar dacă abatele o înspăimânta atât de tare pe Nanette, nu era deloc de mirare că la sfârşitul lecţiei de catehism îi dădea zaharicale.

— N-aţi escaladat o baricadă, pe strada Neuve Saint-Augustin, în ziua luptelor din piaţa Vendôme?

— Erai acolo?

— Întâmplător. Ofiţerul v-a spus: „Băgaţi de seamă. Preoţii nu sunt bineveniţi prin locurile astea”. Iar dumneavoastră i-aţi răspuns: „Eu trebuie să-mi fac meseria”.

— Şi-aveam dreptate. Mă aşteptau doi muribunzi.

Sutana era dintr-o stofă ce căpătase luciu de-atâta purtat, iar când îşi încălţă pantofii cu cataramă de metal, Louis observă un deget care ieşea din ciorap.

În prima seară, cu aere de conspirator, Mimile îşi făcu de lucru, trase draperiile, sparse o scrumieră înainte de-a transporta salteaua din dormitor în birou. În felul acesta, urechile abatelui nu vor mai fi tulburate de zgomote necuviincioase.

Rămaşi singuri, Louis îi dori noapte bună oaspetelui său care, după ce mulţumi călduros, adăugă:

— Ecleziastul spune: „Mâna ta să nu se deschidă pentru a lua şi să nu se închidă când trebuie să dea înapoi”.

După cinci minute, sforăia în pacea Domnului. Dis-de-dimineaţă, după ce-l sfătui să fie prudent – mai ales să nu se apropie de ferestre, căci moş Castégne ar putea să-l vadă – Louis părăsi La Cité des Roses în speranţa să-l

întâlnească pe colonelul Rossel. O zi de enervare şi de demersuri pentru ca în cele din urma să i se spună că Rossel, fiind prea ocupat, nu-l va primi decât peste două zile. Şi-l găsi pe preot la fel de prost dispus cum era şi el. Lipsa de activitate nu le pria.

Cina avu loc în doi, pe masa *Memoriilor Poporului*. O jumătate de sticlă de Baujoiais îl făcu pe Louis mai optimist. Comicul situaţiei nu-i scăpa. Mult aveau să-şi mai vorbească pe şoptite, să se abţină să nu strănute şi să-şi ceară, prin semne, solniţa sau muştarul?

— Da' ce, n-am dreptul să invit un prieten la masă? exclamă el deodată. Suntem caraghioşi. În sănătatea dumneavoastră, domnule abate.

Acesta zâmbi pentru prima oară, dar nu se atinse de pahar.

— Nu beau niciodată vin... decât vinul meu de împărtăşanie.

„Un adevărat aghiasmatar", gândi Louis, turnându-i apă.

Subiectele de discuţie nu lipseau. Cu nenumărate ocolişuri: – de la bietul arhiepiscop la Saint-Just şi de la Inchiziţie la Golgota – din vorbă în vorbă ajunseră în pragul paraclisului pierdut.

Toată seara, abatele insistă asupra păcatului originar. Era o idee fixă împotriva căreia un păcătos se revoltă fără să se dea bătut deşi, într-un târziu, damnaţiunea cerului primi un ajutor serios din partea lui Chaville.

În schimb, la miezul nopţii, căzură de acord: „cum muniţiile s-au isprăvit, să mergem la culcare".

Louis mai chibzui înainte de-a stinge lampa.

Oaspetele său nu semăna cu abatele de tristă memorie, Custines. Simplu aşa cum era, sărac în sutana lui, îl simţeai aproape de Dumnezeu, dar stăpânitor şi stăpânit, asemenea unui lichid care ia pentru totdeauna forma vasului care-l conţine. La el, umilinţa era un mod de-a se înălţa, iar pentru a se elibera „îşi vâra piciorul în capcană". Auzindu-l vorbind despre milostenie, milostenie

totală, absolută, ajungeai să crezi că sfântul Martin săvârşise o greşeală în ziua când îşi dăruise haina deoarece ar fi putut împărţi totul, chiar şi cămaşa. Un sfânt dispune de alte mijloace pentru a se încălzi.

Din nenorocire, asemenea celor încredinţaţi că deţin adevărul unic, abatele se afla într-o continuă cruciadă.

— Caută-l pe Dumnezeu, spunea el, când certurile lor se porniră din nou. Fă-ţi rugăciunile. Mergi la slujbă în fiecare dimineaţă. Primirea pe care mi-o faci dovedeşte o inimă generoasă. Stăruie. Intră cât mai curând în societatea Saint-Vincent-de-Paul.

— Şi altceva?

— Îţi recomand lecturi edificatoare: Bossuet, Saint-Thomas. Meditează. Omul trebuie să-şi merite mântuirea înainte de-a fi mântuit.

— Înţeleg. Dar dacă un om şi-a meritat deja mântuirea pe pământ, ce rost mai are să fie şi creştin pe deasupra?

Pe scurt, nu erau făcuţi să se înţeleagă.

De multe ori abatele devenea de-a dreptul copilăros. Niciodată, în parohia lui, o femeie care aştepta un eveniment fericit nu pierdea sarcina, din cauza unei panglici făcătoare de minuni pe care i-o trimitea, la cerere, un călugăr din Calvados.

Sceptic, Louis dădu din cap.

— Suntem în post, spuse el, în căutarea unei diversiuni. Care e părerea dumneavoastră despre celebrele instrucţiuni ale monseniorului d’Astros?

Perfidă întrebare! Poţi crede în măr, în şarpe, fără a aproba totuşi sociologia unor retrograzi. Instrucţiunile arhiepiscopului de Toulouse privind binefacerile inegalităţii condiţiilor, ceea ce avea drept scop să-i liniştească pe burghezii înstăriţi, erau potrivnice învăţăturilor Evangheliei. Desigur, diferenţe vor exista întotdeauna între indivizi. Datoria catolicilor consta în a le reduce în loc de-a face din ele baza raporturilor noastre umane.

— Degeaba-mi supuneţi statisticile dumneavoastră.

În timpul vizitelor sale la bolnavi şi la săraci, parohul de la Saint-Ambroise întâlnise toate mizeriile posibile. El respingea încercarea de a menţine poporul în analfabetism, politica salariilor mici, bogăţiile prost repartizate şi, ascultându-l cum tună şi fulgeră împotriva exceselor ostentative ale bisericii, Louis îl încredinţă că locul lui e pe una din băncile Comunei.

— Cu condiţia să-mi las sutana la vestiar!

Sutana lucea mai tare în dreptul genunchilor. Iar când prelatul îşi împreuna mâinile, scufundat în rugăciune, chipul i se lumina spre interior.

— Să încercăm împreună, propuse el. La început vei fi un înotător ce coboară cursul unei ape, ce repetă cuvinte fără nicio noimă. Dar curând panta se răstoarnă. Vei simţi cum te întâmpină o rezistenţă. Dumnezeu este aici, nevăzut, care mai întâi abia te-atinge, apoi te înfăşoară şi se revarsă până în adâncul fiinţei tale.

Dacă abatele nu-l putea convinge să se arunce în apă, credinţa lui rămânea emoţionantă şi respectabilă, în ciuda unui lirism puţin prea năvalnic.

Vorbiră şi de alte lucruri.

Cum în sfârşit îl întâlnise pe Rossel, Louis se întorsese mai târziu decât de obicei la Cité des Roses.

Viitoarea lui slujbă rămânea neclară. Totuşi, colonelul îl va utiliza bucuros la minister.

Până acum, abatele Grégoire ignorase aceste demersuri. Povestea ofiţerului care demisionează din armată pentru a se alătura Comunei, peripeţiile prin care trecuse înainte de-a fi numit şef de stat major, şi portretul entuziast care i se contura părură că-l interesează. Discuţia devie de la barou la Roger şi la motivele care-l îndemnau pe Louis să servească o ideologie atât de contrară intereselor familiei sale.

— Sper că nu faci o greşeală, declară el în concluzie. Ţi-am mai spus părerea mea despre egoismul claselor avute. E... drept să le combaţi cu armele? Pentru un preot vărsarea de sânge e de neconceput.

Şi, după o pauză:

— Pentru un preot adevărat, în orice caz.

Restul serii se scurse în linişte. Îşi citi rugăciunile, iar a doua zi încă mai dormea când Louis ieşi.

La întoarcere, casa era goală, dar pe birou aştepta o scrisoare care suna astfel:

Fiul meu, n-am să-ţi pot niciodată mulţumi îndeajuns pentru ajutorul pe care mi l-ai dat într-un moment când viaţa mea era în pericol. Mă tem că puţini din enoriaşii mei ar avea curajul şi generozitatea dumitale.

Dar vai, cum să mai accept ajutorul unui om care s-a alăturat Comunei, se solidarizează cu persecutorii Bisericii mele şi va ajunge, mai devreme sau mai târziu, să ierte şi alte nedreptăţi, mai crude încă, chiar fără să le aprobe.

Te părăsesc.

Când Iisus a fost răstignit între doi tâlhari, a prezis, sub aceleaşi aparenţe, mântuirea unuia şi moartea veşnică a celuilalt. Ştia să deosebească binele de rău. Dumneata eşti cinstit. Străduieşte-te să rămâi aşa pe drumul ce ţi-ai ales căci vei întâlni ispite la tot pasul.

Mă voi ruga pentru dumneata.

Grégoire, parohul bisericii Saint-Ambroise.

P.S. Mi-am îngăduit, cu părere de rău, să schimb sutana mea cu o haină a domnului Ravon. Arde-o. Fii cu băgare de seamă.

Louis îl chemă îndată pe Mimile.

Acesta, după ce ascultă lectura scrisorii şi o întoarse pe toate feţele, îl privi năuc.

— Nu înţeleg…

Apoi, ca de obicei când era cuprins de-o emoţie puternică, înghiţi de mai multe ori în sec.

— Şi l-ai lăsat să-ţi scape?

— Cum „l-am lăsat să-mi scape”! A plecat în lipsa mea.

— Ce-o să păţească acum? O să-l arestaţi?
— Exagerezi! Ce, eu sunt Rigault?
— Iartă-mă.
Plecă ochii.
— Totuşi, e groaznic. Mă tem pentru el.
— Ce-am putea face?
— Nimic… Dar nu s-ar fi întâmplat una ca asta dacă l-aş fi ascuns la mine. Hai, mă duc să-ţi aduc apa.

Pentru a doua oară, nu se înţelegeau întru totul, iar când Mimile aduse ulciorul sus, îl lăsă afară lângă uşă, fără să mai intre.

CAPITOLUL XVI

PENTRU CEI CARE SE IUBESC ŞI trăiesc despărţiţi, absenţa este singura prezenţă. Indiferentă la agonia bătrânului conte, Nicole, în picioare în faţa ferestrei, privea Sena, arborii din Tuileries scăldaţi deopotrivă în umbră şi lumină iar, deasupra acoperişurilor, colina pe care se plimbaseră.

Câteva zile doar închideau atâtea amintiri... Louis cocoţat pe banca din scuarul de la Notre-Dame, Louis în seră, ochii lui Louis, nu albaştri, ci verzi, „pentru dragostea dumneavoastră, Belissima”, de la prima lor întâlnire până la paşii lui pe pietrişul din grădină şi poarta aceea care nu va mai conteni să se închidă. Era ca o pânză a Penelopei pe care timpul încerca s-o destrame, în timp ce ea se încăpăţâna s-o reia şi s-o continue.

Nu poţi iubi decât din ce în ce mai puţin sau din ce în ce mai mult. O şi uitase oare?

Pentru a câta oară Nicole îşi punea această întrebare? Ar fi trebuit s-o dorească dar nu izbutea decât să se teamă că va fi dată uitării.

Respiraţia socrului ei se rărea tot mai mult. Murea fără să fi primit împărtăşania, căci abatele Custines fusese arestat, iar servitorii căutau în zadar un preot în Paris.

François lipsea adeseori de-acasă. Nimeni nu ştia unde să-l găsească pentru a-l înştiinţa de această moarte apropiată.

O moarte inconştientă. Ca o datorie, Nicole ţinuse multă vreme mâna bătrânului, fierbinte şi jilavă, cu gândul la mâna lui Louis care i-o acoperea pe-a ei sub bolta cu glicine, apoi mâna se răcise, uitată pe cearşaf.

Unde locuia oare? La ce fel de oameni?

Înainte de ultima recidivă a bolnavului, mergea în fiecare după-amiază pe înserat la Tuileries şi se aşeza în locul unde mijise dragostea lor. Fiecare zi are toamna ei. La căderea nopţii, fântâna arteziană se oprea, grilajele se zăvorau, şi în odaia pe care o ocupase Louis, ea şedea ore întregi, rugându-se mai puţin pentru François şi pentru atâţia alţii, cât pentru el.

Disperată, nu mai regăsea sunetul vocii sale.

În faţa casei Révoir, Verdier, care pescuia pe cheiul părăsit, urmărea călătoria dopului de plută cu privirea în gol, fără să se gândească. Plăcerea lui era să-şi omoare vremea pe malul fluviului ce se lovea clipocind de talaz. „Lumea se agită, dar eu nu, slavă Domnului”. De altfel, de la instalarea uzinelor lângă Charenton, peştele prinsese un gust rău. Acasă la el, în strada Cuţitarilor, familia nu mânca peşte decât duminica; atunci Alice aducea lin sau calcan de la stăpânii ei. Ce oameni cumsecade!

Proştii nu sunt neapărat oamenii cei mai nenorociţi.

Domnul de Révoir intra în agonie, abia mai respira în intervale tot mai rare. Capul ba i se clătina pe pernă, ba rămânea nemişcat; gura căscată căuta aerul pe care plămânii nu-l mai inspirau şi, încet-încet, venele groase, albastre de la tâmple se înnegreau. Între două horcăituri, Nicole număra secundele.

Ce-avea să-i reproşeze lui Louis? Nimic.

„Aventura noastră nu putea duce decât la despărţire chiar din clipa în care-l încurajam prin întâlniri pe care simpla prietenie nu le justifica.”

Dar oare el îi purta pică? Nu fiindcă ea îi ceruse să plece, aceasta dovedind doar cât de vulnerabilă se simţea, ci pentru refuzul ei de-a coborî în salon, în timp ce servitorul repeta: „Domnul insistă să-l primiţi”. „Vai, îşi spunea ea. Când principiile mele nu mă fac să devin plicticoasă ori nesuferită, mă fac să fiu crudă.”

Or, iată că dopul, dansând la capătul undiţei, trăda

prezenţa unui amator de râme care-şi adulmeca hrana. Verdier îl lăsă să tremure la suprafaţa apei, chestie de răbdare, de meşteşug, apoi, – când dopul de plută dădu să se scufunde, îl trase cu o mişcare bruscă. Peştele descrise un semicerc prin spaţiu înainte de-a cădea pe chei, unde pescarul îl desprinse de cârlig: o nimica toată. Îl azvârli lângă el iar peştişorul, după două-trei zvâcnituri, nu-şi mai mişcă decât bronhiile, dilatate şi palpitânde. N-avea aer.

După-amiaza se scurgea molcom.

Odaia mirosea a eter şi sudoare. Nicole se apropie de patul stil Carol X, încadrat de perdele de damasc albastru cu flori de crin, destrămate pe-alocuri. Să fie oare sfârşitul? Ultimul horcăit fusese mai surd decât precedentele iar nările bătrânului păreau că se subţiază şi mai mult. Nicole urmărea liniştea nesfârşită, fără surprize, când pompa, pornind din nou, scoase un gâlgâit prelung.

Aşteptarea începu iar.

Confundând anumite date sau anumite detalii, Nicole se străduia să pună rânduială în dragostea ei. Oare cum se numea hanul acela de la Montmartre? Când o comparase Louis cu Clotilde? În seră, în dimineaţa zilei a doua, sau mai târziu, în timpul unei conversaţii în grădină?

„Doamna de Bresles, spunea el, are tot atâta minte cât umbrela ei. E o sfârlează încântătoare. Prefer femeile mai puţin expansive. Şi, de altfel, nici nu-mi plac blondele.”

O sfârlează încântătoare? O socotea proastă?

„Şi pe mine inteligentă?”

Complimentul, cusut cu aţă albă, o amuzase dar o şi tulburase.

Dar unde se ascundea Cloclo?

Terorizată de-a nu putea ajunge la Versailles, se refugiase în vreo mânăstire, sub ocrotirea călugăriţelor? Eventualitate liniştitoare, deşi rămânea un mister cum nu găsise sărmana până acum o cale să le aducă la cunoştinţă unde se ascunde.

François emitea o altă ipoteză: dezgustată în sfârşit de colonel, un Moş Teacă în declin, fugise în Elveţia cu un sublocotenent.

Era de neînchipuit dar încântător!

Şi totuşi... dacă era adevărat? Mai pioasă decât verişoara ei, Nicole plănuise nu o dată, pe malul Senei, să părăsească totul pentru Louis.

În parcul Tuileries, acesta îi vorbise de o mansardă la ţară, cu ferestruică unde, pe înserat, totul pare că îmbătrâneşte. La fereastra ei, lumina scădea melancolică. Pe taluz, un pescar se îndepărta, şi-atunci îşi dădu seama că socrul ei nu mai horcăie.

Cu o spumă cenuşie la colţul gurii, cu ochii măriţi şi decoloraţi, mortul părea că priveşte pe cineva sau ceva pe care în viaţă fiind nu-l poţi vedea.

Cu milă Nicole îi închise pleoapele, cu vârful degetelor şi se gândi:

„Mai degrabă verzi decât albaştri...”

O singură scăpare: să se roage.

CAPITOLUL XVII

DE OBICEI, NU NUTRIM ÎN ACE-
laşi timp decât un singur gând.

Imaginaţia Joséphinei Bernard era atât de vie, încât i se întâmpla să amestece mai multe în acelaşi timp, aşa ca astă-seară, aşezată în faţa toaletei în timp ce-şi punea colierul oferit de soţul ei, a doua zi după ce-l surprinsese în bucătărie ciupind-o pe guvernanta lor, o alsaciană.

Au urmat o brăţară, inele, o camee. Darul creştea sau scădea în valoare, potrivit importanţei sau duratei legăturilor lui Georges.

Astăzi, ce femeie îl reţinea la Paris, când cercurile de afaceri se concentrau toate la Versailles? Simplă curiozitate, căci această nouă lovitură dată contractului lor de căsătorie fusese plătită sub forma unei perechi de cercei.

„Am să-l întreb pe Roger dacă ştie numele «rivalei mele».”

Cu Roger putea glumi fără teamă.

Alt gând: Lucile, veşnica ei grijă.

Cum s-o înveţe bunele maniere? Mai întâi modul de-a se îmbrăca; verdele e-o culoare plăcută, dar nu poţi să pui verdele ca teiul alături de cel ca razachia şi, din lipsă de gust, din neglijenţă să spui că „merge”. Că nu se foloseşte decât un singur parfum, şi-acela – discret. Şi-apoi, mania asta de a poci cuvintele!

Roger, vedea ea bine, nu prea era entuziasmat, cu toată zestrea frumuşică servită pe tavă. Căci umbla vorba că viitorul ei ginere frecventează cu asiduitate o anume căpitănească Krauss, care nu prea era uşă de biserică.

Joséphine se aplecă spre oglindă uitându-se la ochii ei

frumoşi despre care un amator ca generalul de Galiffet spunea că sunt „prea credincioşi”.

„Să zicem mai bine frunze veştede…”

Vai, un rid, un rid mititel îi brăzda fruntea iar ea-l atinse visătoare cu un deget.

La parter, muzicanţii îşi acordau instrumentele. În ciuda unui „maître d’hotel” angajat anume, ea insistase: între dansul scoţian şi mazurcă se vor cânta câteva valsuri de Strauss.

Înainte de semnarea păcii, să oferi invitaţilor muzică germană nu era lipsit de îndrăzneală, dar ce contează! Sentimentală, îi plăcea la nebunie *Frumoasa Dunăre albastră* şi, de altfel, Strauss era austriac: era deci o nuanţă.

Păcat că o recepţie atât de modestă costă aşa de scum»! Dacă n-ar fi fost avansurile lui Roger, cum ar fi trăit ele?

— Un băiat încântător, Lucile, ai grijă de el, îi spunea ea de fiecare dată.

Îndoindu-se uneori că această căsătorie se va face, Joséphine îşi zâmbi în oglindă înainte de-a îmbrăca o rochie care-o subţia.

Chiar aşa, oare cât o să coste? se întreba la rândul său viitorul ginere ideal, intrând în casa de pe strada Reservoirs: o cină rece, şampanie, cinci chelneri angajaţi anume, fără să mai vorbim de trandafiri şi ciclame, în aprilie! Până acum, agenţia Gosselin rămânea un miraj. Puşlamalei ăleia de Bernard, zăvorit în Paris, puţin îi păsa de ei.

Ce rost avea o serată onorată doar de nişte linge-blide, în afară de doamna Krauss, ale cărei favoruri se vor exprima cum trebuie abia după miezul nopţii? (Ingenioasă ideea de a-i fi sugerat bătrânului să-l trimită pe căpitanul de corvetă la Cherbourg pentru a aduce de-acolo piese mari de artilerie, indispensabile victoriei.)

Într-unul din saloane se va dansa. În celălalt, rezervat conversaţiei şi bufetului, o descoperi pe Lucile care

coborâse mai devreme şi gusta un sandvici.

— Dragul meu Roger!

— Ce mai faci? Bine?

— Da’ de unde! Mor de foame. În aşteptarea ta, mâncam un sandvici.

Se sărutară: sandviciul era cu pui.

— N-am uitat că e ziua ta.

Roger o trase în faţa căminului pentru a-i oferi o cutie conţinând un lănţişor de aur împodobit cu un trifoi cu patru foi de peruzea. O bijuterie romantică. Mama lui o purtase şi ea ca fată. Dar nu-i spuse, şi de pe urma darului se alese cu un al doilea sărut şi mai tandru, şi mai pătimaş decât primul.

— Ai ghicit că o să îmbrac rochia verde! Ajută-mă, nu pot singură!

Lucile se întoarse şi-şi ridică părul. Gâtul era, o încântare sub şuviţele rebele iar Roger, care-o făcea să râdă gâdilând-o, găsi că, din spate, era foarte prezentabilă.

Dar nu poţi cere logodnicei tale să-ţi arate numai reversul medaliei…

După ce mai puse un butuc în cămin, se aşează, iar domnişoara îngenunche dinaintea lui, pe-o blană. (Joséphinei îi plăceau pieile de urs moi şi pufoase.)

— Ai ochii încercănaţi. Lucrezi prea mult, dragul meu.

La drept vorbind, pretenţiile lui Thiers împreună cu cele ale căpitănesei nu-i lăsau decât puţin timp pentru somn.

Dar alt subiect îl preocupa.

— Închipuie-ţi că un număr recent din *Le Reveil du Peuple* ne aduce o ştire nemaipomenită. Louis a intrat la Ministerul de război! Mai rău decât atât: după el, eu aş fi răspunzător de această trădare. Iar tata… o să facă o gălbenare!

— Cine?

Doamna Bernard intră: fu silit să repete. Lucile era consternată, dar mama ei nu se prăpădea cu firea. Pusese mâna pe un Darrieu; important era să-l păstreze

până la căsătorie şi, dacă se putea, şi după aceea; iar greşeala mezinului – o faptă nesăbuită – nu-l va demonetiza pe fratele mai mare. Acorda mai multă importanţă trifoiului cu patru foi care putea să însemne speranţă, dacă nu certitudine.

— O răsfeţi.

— Vă rog să mă credeţi că sunt foarte supărat.

— Lasă, lasă, astă-seară n-ai voie să fii posomorât. Ne aflăm aici ca să ne distrăm. Ce se-aude cu agenţia Gosselin?

— Încă nimic.

— Ei vezi, eu nu mă neliniştesc.

Şi, cu un gest matern, o împinse pe Lucile în braţele lui Roger.

„La lumina lumânărilor, de la distanţă şi în ciuda câtorva fire încărunţite, îşi spuse el, mama Joséphine nu arată rău!”

Primii invitaţi sosiră. Cei mai mulţi tineri, căci nu era vorba de un bal mare, ci de o serată dată în cinstea Lucilei care împlinea douăzeci de ani; astfel sărbătorita trecea de la un invitat la altul pentru urările de rigoare. Militarii, cu pantofi de lac şi crucea de onoare, galanţi şi cu talie de viespe, aveau un moral excelent. Scăpaţi de ororile războiului şi, în ajun, asediaţi în Paris, îl asediaseră la rândul lor: toată lumea îşi spunea la prefectură că, după lupta de la Bougival, Bismarck nu mai înceta cu laudele la adresa armatei franceze.

Într-un glas, vreo zece generali de divizie – sub conducerea lui Mac-Mahon – împărtăşeau această părere: săptămâna mare fusese edificatoare, căci duşmanul rămânea acum în defensivă.

La sfârşitul acestei luni, promitea mareşalul Imperiului, voi face o completare la *Pedepsele*[26].

[26] Autorul face aluzie la culegerea de poeme satirice *Les Châtiments* de Victor Hugo, tipărită în 1853. Exilat după lovitura de stat de la 2 decembrie 1851, poetul dă frâu liber sentimentului său de ură faţă de Napoleon III pe care-l socoteşte prototipul tiranului (N. tr.)

Cât despre sexul slab, dacă nopţile solitare sau lipsa de confort a instalaţiilor provizorii îi trezeau o oarecare nelinişte, în schimb nu ducea lipsă de distracţii: parăzile din piaţa Castelului, plimbările, slujbele ca cea de mâine, în memoria generalului Lecomte şi, mai ales, mai ales turma de prizonieri încătuşaţi pe care se duceau s-o privească de pe terasa Orangeriei. Un spectacol respingător.

— Adevărate fiare sălbatice!

— Ce-aşteaptă ca să-i împuşte?

— Să împuşte prizonierii! protestă un locotenent. Mai citiţi ó dată scrisoarea domnului Thiers către arhiepiscop, în timpul angajamentului, e foarte firesc ca soldaţii noştri să-şi folosească armele împotriva asasinilor! După expirarea angajamentului, „vor regăsi generozitatea caracterului naţional”. Repet chiar vorbele rostite de şeful guvernului.

În timp ce un val de aprobare îi cuprindea pe descreieraţi, Roger se întreba: „Dar Duval?”

Recent, bătrânul refuzase văduvei comunardului dreptul de a înhuma un cadavru ciuruit de gloanţe care, potrivit „propriilor săi termeni”, ar fi constituit o dovadă inoportună a vinovăţiei.

Deşi novice la şcoala puterii, atâta duplicitate nu-l mira; îl amuza de fiecare dată, dar ar fi dat orice să vadă capul venerabilului prelat la citirea unei misive inspirate de sentimente atât de creştineşti.

— Se-aude că bancherul Jecker ar fi arestat, spuse cineva. Ştiaţi, domnule Darrieu?

— Acuma aflu.

— Roşii nu-i iartă relaţiile cu răposatul duce de Morny.

Fiecare admise că, la plecarea din capitală, Thiers comisese greşeala de-a lăsa în urmă arhivele Ministerului Afacerilor Străine. Anumite secrete n-ar trebui niciodată să iasă din umbră.

— Sau din casa de bani, adăugă un altul, făcând aluzie la milioanele câştigate de Jecker şi de vărul împăratului,

graţie războiului din Mexic.

Şi toată lumea zâmbi cu indulgenţă.

Dar doamna Bernard se temea ca discuţia să nu se împotmolească prin meandrele politicii.

— E o conversaţie atât de plicticoasă şi de neînţeles pentru noi, bietele femei, nu-i aşa?

Se anunţă că bufetul e gata.

Toţi dădură buzna: postul mare era dat uitării. Asemeni unor munţi de furnici sau unor nori de lăcuste ce pustiesc o regiune, curând nu mai lăsară în farfurii decât florile de porţelan.

Lucile radia de fericire. Invitaţii ciocneau cupele de şampanie. Ea, care prefera siropul de rodii, îl sorbea cu paiul şi, gingaşă idee, ceru al doilea pahar ca să-l împartă pe din două cu Roger.

O nenorocire nu vine niciodată singură. Silit, în mijlocul aplauzelor, să înghită băutura fadă şi stătută, o zări pe doamna Krauss care intra şi-i privea cu un aer maliţios.

— E filtrul lui Tristan şi-al Isoldei, îi spuse ea Lucilei. Îţi doresc toată fericirea din lume, frumoase mea.

Apoi, îndreptându-se spre Roger:

— Domnule secretar, oferă-mi un pahar de Veuve-Cliquot.

La rugămintea amantului ei, purta aceeaşi rochie ca la dineul de la prefectură, amintire a unei nopţi albe. O cruce de mărgean îi atârna între sâni. Îndărătul unui filodendron, unde Roger veni s-o găsească, ciocniră schimbând o privire plină de înţeles înainte de a bea.

— Porţi o bijuterie pe care n-o cunosc.

— Îţi place?

— O invidiez.

— Bine, dar nu pune mâna în agheasmatarul meu. Ne vede lumea.

— Ne întâlnim la tine?

— Bineînţeles. Atenţie!

Joséphine, care veghea cu străşnicie, se apropie.

— Începe balul. Nu uita că primul dans e-al logodnicei

dumitale… domnule secretar.

Trei surâsuri se uniră, ca două roze şi-un scaiete într-o vază. Dar, vai, scaietele nu-l blama pe viitoru-i ginere. Fără a suferi comparaţie cu Lucile, căpităneasa de corvetă era mai de temut decât îşi închipuia.

Goethe pretinde că, făcând dragoste cu Christiane Vulpius, i se întâmpla să bată măsura unei elegii pe umărul vrednicei burgheze care servea poetului de nevastă şi de bucătăreasă. Deşi mai puţin înclinat spre visare, era firesc că Roger, prost dispus, o dansă pe domnişoara Bernard făcând să i se înfoaie şi să-i zboare jupoanele, dar cu gândul la subiecte mai terestre.

Desigur, perspectiva de-a se însura cu o gâscă era de ajuns ca să-l amărască. În ciuda valurilor de bani ce se vor revărsa într-o bună zi. Încă puţin şi-ar fi poftit-o să aştepte un alt logodnic mai puţin pretenţios. Dar altceva era mai grav: adeziunea lui Louis la Comună. Nu, chestiunea nu era lipsită de importanţa; risca să aibă urmări pentru cariera lui, căci bătrânul nu glumea bombănind adineaori cu o lucire de satisfacţie în priviri: „O trădare care va fi ruşinea familiei voastre, micuţule”. Avea să profite de ocazie pentru a se descotorosi de el?

„Ia te uită, vine colonelul de Bresles.”

Nebunia fratelui său nu-l mira. Impulsiv, încurcă-lume, veleitar, nici nu putea să procedeze altfel.

Totuşi, era ceva mai complicat. Louis se înşela şi niciun om de bun-simţ nu l-ar aproba, dar ce curaj pe el să-i sfideze astfel!

„Curaj şi dezinteres… Generozitatea nu mă prea caracterizează.”

De-aici şi până la a justifica propriul său oportunism, nu era decât o piruetă.

„Naivul speră să regenereze lumea; eu o dispreţuiesc. Murdare sau nu, toate mâinile sunt mânjite.”

Mâinile Lucilei nu erau decât umede. În genunchi, fata implora iertare. Există diferite moduri de-a te evapora; al ei nu părea cel mai bun astfel încât Roger o părăsi într-un

fotoliu şi se alătură cercului de invitaţi care-l înconjurau pe domnul de Bresles.

Acesta, neobosit la capitolul nenorocirii lui, o povesti din nou, de la Quai d'Orsay până la gara Saint-Lazare, unde umbra lui Cloclo se pierdea în ceaţă.

Povestirea aprindea imaginaţia tinerelor femei: colonelul cu tâmple argintii, strâns în frumoasa-i uniformă cu brandenburguri, li se părea adevăratul erou al unei aventuri cu mistere tulburătoare, pe când tinerii ofiţeri se interesau mai ales de cele ale colonelesei.

Dar oricum ar fi fost atacată, problema rămânea fără ieşire.

— Sunt disperat.

— Împărtăşesc îngrijorarea dumneavoastră, declară Joséphine (care era inimoasă), căci sunt atât de nefericită de când împrejurările m-au despărţit de soţul meu. O, ce frumoasă e dragostea conjugală!

Apoi aflându-se în preajma lui Roger, ridică glasul:

— Dragostea şi fidelitatea… pentru ca cine avea urechi de auzit, să audă. Dar episodul cu colonelul durase de ajuns: doar nu era să le strice serata cobea asta cu povestea lui de încornorat.

La drept vorbind, serata lâncezea. După ce goliseră bufetul, mai multe perechi se retrăseseră. Un regulament al poliţiei interzicea dansul după ora zece; viorile fură rânduite în micuţele lor cutii iar ofiţerii, care trebuiau să se întoarcă la unitate înainte de ivirea zorilor, se risipiră rând pe rând. Acum parcă era o clacă la gura focului, la ţară. Un servitor golea scrumierele.

Joséphine încerca să oprească ultimul careu de devotaţi pe care Roger i-ar fi împins bucuros în hăul întunecos al străzii Reservoirs, dar ea îi aruncă o privire, şi-atunci se aşează din nou, resemnat. „Bine, lasă că-i distrez eu."

— Am citit, începu el, raportul unui agent al nostru cu privire la încăierarea grozavă dintre un puşcaş de-al nostru şi un federat. Comunardul, urmărit dintr-o grădină în alta de soldat, se refugiază într-un imobil, se urcă pe

acoperiş unde cei doi trag mai întâi de după hornuri, apoi îşi părăsesc puştile şi se luptă cu baionetele. Ei urlă, şi sângele curge şiroaie. Unul se poticneşte. Celălalt se aruncă deasupră-i, îl străpunge cu sabia şi, într-un vacarm de ţigle sparte, îl azvârle în jos la vreo douăzeci de metri, pe bietul neîndemânatic... căruia i se despică ţeasta.

Şi, ca spaima celor de faţă să fie şi mai mare, adăugă:

— Un martor ne încredinţează că li-te-ral-men-te creierul i-a făcut explozie.

— Vai, ce grozăvie! Taci odată, strigă Lucile, mai verde decât rochia. Oribilă poveste!

— Atroce.

— Dezgustătoare.

Colonelul îşi potrivi monoclul:

— Agentul dumitale nu precizează care dintre cei doi a murit? Sper că era comunardul.

— Vă pot spune doar că victima e un francez...

— Oare?!

Domnul de Bresles avea părerea lui în această privinţă: anarhiştii se recrutau din rândul emigraţilor polonezi şi bulgari.

Pe scurt, nu era chip să scapi de război, că dădeai de politică. Ce-o interesa pe Joséphine că Primăria votase suprimarea bugetului cultelor, când trăise patruzeci de ani fără să ştie că există aşa ceva sau că Thiers declarase că adevăraţii ostateci nu sunt preoţii întemniţaţi, ci ştanţele de imprimare a biletelor de bancă rămase la Paris, de vreme ce finanţele ei, ale Joséphinei, nu depindeau decât de agenţia Gosselin.

Acuma uite-o şi pe Lucile cum cască fără să ducă mâna la gură!

Sub Imperiu, recepţiile erau mai atrăgătoare, bărbaţii mai puţin plicticoşi. Un val de amintiri o năpădiră, asemeni unui parfum regăsit într-un dulap vechi plin cu rochii uitate; supeurile la Maxim – Georges încă n-o înşela – teatrele, o lojă la teatrul de varietăţi unde un ataşat de

ambasadă îi atinsese genunchiul, balurile, cel de la Marină când Continentele defilaseră într-un salon iluminat al ministerului; diamante, aur, pietre, o, cât de tulburătoare era Asia deghizată în regina din Saba, stând în picioare într-un car tras de patru crocodili, şi Africa, de culoarea abanosului, cu piciorul călcând un leopard! Chastoul cântase... Avusese întotdeauna o preferinţă pentru călătorii, exotism şi tenori. Şi lumea râdea, râdea, ca la premiera lui *Tannhäuser*!

— Da, spuse ea, voi asista mâine la oficierea slujbei în memoria generalului Lecomte. Tot Versailles-ul va fi acolo.

Inutil să mai arunce un butuc peste jeraticul gata să se stingă, să mai aducă alte lumânări, oaspeţii plecau iar Joséphine nu mai dorea decât să fie singură, să se culce şi să citească un roman de dragoste care neîndoios se va termina bine.

— Însoţeşte-mă o bucată de drum, îi spuse afară colonelul lui Roger. Îmi vine greu să rămân singur... de când cu... ceea ce ştii.

— Unde locuiţi?

— La cazarmă.

— Atunci să grăbim pasul. Mai am de lucru.

Nu minţea decât pe trei sferturi. Înainte de a se duce la doamna Krauss, trebuia să ia cunoştinţă la prefectură de ultimele depeşe şi, în caz de urgenţă, să-l avertizeze pe bătrân.

Cum monologul consacrat „scumpei lui absente” nu trezise niciun ecou, Bresles porni să peroreze pe o altă temă favorită. Iată care era programul său în şase puncte pentru regenerarea patriei.

Primo: să-i împuşte pe sălbaticii de toate categoriile şi de toate gradele care ocupau Primăria, canalii înarmate cu seceri, cu pumnale, muieri nepieptănate, adevărată adunătură de piei-roşii în cea mai pură tradiţie americană.

Secundo: să izgonească pentru totdeauna pe măscăricii

de stânga, discipolii lui Gambetta.

Tertio: să reorganizeze poliţia care va avea drept misiune să distrugă societăţile secrete, Internaţionala şi francmasoneria.

Quarto: să redea Bisericii monopolul instrucţiunii.

Quinto: să purifice artele. Jos cu *Mizerabilii*, cu *Domnişoarele de la Quintinie*, la canal cu domnul Carpeaux, triumful pornografiei. Îi vom încuraja pe cei care-şi înalţă sufletul spre Domnul, proslăvesc bucuriile familiei – maternitatea, spre pildă – sau comerţul şi agricultura.

Vibrantă, vocea se pornea, se umfla încet-încet, pe măsură ce expunea măsurile care „pentru a-şi da roadele, ar necesita un patriotism mai presus de orice”.

Ajuns în faţa cazărmii, îl ţintuise de un lampadar pe Roger care repeta spasmodic „foarte adevărat” sau „şi încă cum”, în speranţa unei acalmii care i-ar permite s-o şteargă.

— O să mai stăm de vorbă despre toate acestea, domnule colonel, când vom fi mai odihniţi. Mâine, dacă vreţi. Noapte bună.

Şi-o luă din loc. Dar domnul de Bresles îl ajunse de pe urmă.

— Dar „sexto”? De fapt, cu asta ar fi trebuit să încep. Care va fi viitorul regim al Franţei?

Aici vorbi în şoaptă: adesea zidurile au urechi, iar zuavul care făcea de gardă avea două la îndemână.

— Republica e un bordel, iartă-mi expresia. Îl respect pe contele de Chambord. E un creştin. Dar niciodată nu voi servi sub steagul alb. Steagul meu e tricolorul. Numai Imperiul ne va aduce din nou, odată cu Strasburgul, mărirea noastră de la Austerlitz.

— Totuşi…

— Niciun totuşi. Înainte de toate, Franţa înseamnă armată. Organizează-i un referendum şi va vota „Trăiască împăratul”!

Urmă un „Trăiască împăratul” tunător pe care,

nemaiputându-l stăpâni, îl rostise ca un grenadier de la Waterloo, încât sentinela ieşi din gheretă.

Ca să isprăvească, Roger îl aprobă călduros. Încă puţin şi colonelul îl făcea s-o piardă pe căpitănească. Se elibera în fine, când domnul de Bresles îl apucă de nasturele de la pardesiu.

— Ghici ce-am găsit într-una din valizele soţiei mele?

„Decoraţiile! Voia să mi le aducă. Nu-i o trăsătură de caracter admirabilă? Inimă de franţuzoaică! în legătură cu asta, am să-ţi povestesc o anecdotă. Clotilde a mea…”

Ţinea mereu nasturele. Făcând un salt îndărăt, Roger i-l lăsă şi, liber în sfârşit, o luă la sănătoasa către prefectură.

Funcţionarul de serviciu dormea în sala depeşelor. Telefonul tăcea, iar el, vrând să fie cu conştiinţa împăcată, trecu în odaia care-i servea drept birou. Înainte de culcare, Thiers îi lăsa de multe ori aici instrucţiuni pentru ziua următoare.

Nimic. Coşul „ad hoc” era gol.

Chiar nimic? Pe sugativă, totuşi, o notă.

Stupefiat, Roger reciti hârtia.

„Georges Bernard e la Mazas. Anunţă neîntârziat familia.”

Dacă aceste cuvinte n-ar fi fost scrise de bătrân, ar fi crezut că e o glumă. Bernard era un om prudent, aproape laş. Să fi aflat ceva Comuna despre faimoasa gară de triaj? În cazul acesta, arestarea lui Jecker şi a bancherului nu erau poate simplă întâmplare…

„La Mazas! Să fiu drept, nu prea-mi convine!”

Ce însemna „neîntârziat” subliniat de două ori? Mâine dimineaţă sau chiar în noaptea asta? Cine putea şti la ce potlogării se deda socrul lui, de conivenţă cu bătrânul? În fond, ce s-ar întâmpla dacă ar mai amâna „o vizită de condoleanţe” care, cu toată ora târzie, părea să se impună?

Câte întrebări, atâtea răspunsuri: întâlnirea lui va mai aştepta iar el se întoarse în strada Reservoirs.

Faţada era cufundată în întuneric, în afară de fereastra

doamnei Bernard.

„Ce să fac? Să sun?”

Într-o clipă toată casa ar fi în picioare. Ar urma strigăte, lacrimi, o harababură pe care n-ai mai şti cum s-o curmi.

„Să arunce pietricele în geam? O să se sperie!”

Ridicolul situaţiei îl făcu să zâmbească. Începu să miorlăie ca o pisică, lansând o chemare plângăreaţă, jalnică.

Perdeaua se dădu puţin la o parte, o umbră se aplecă, mai mult bănuită în licărirea lampadarului din apropiere, şi o voce indignată se făcu auzită: „Cine e?”

— Eu, Roger.

— Roger? Nu te-ai culcat?

— După cum se vede!

Şi dintr-o răsuflare:

— Trebuie să vă comunic ceva.

— Agenţia Gosselin a trimis banii?

— E vorba de soţul dumneavoastră. Domnul Bernard e... arestat.

— Cum?

— E la închisoare!

O tăcere mai neagră decât întunericul plutea între cer şi pământ.

Apoi Joséphine reluă:

— Cobor îndată.

Un timp Roger numără clipele care-l despărţeau de biata văduvă virtuală.

— Poftește!

La pâlpâirea unei lumânări, cei doi conspiratori intrară în salon.

— Aţâţă focul. Eu aprind o lampă.

„Femeia asta are îndrăzneală, se gândi el. În locul ei, Lucile s-ar tăvăli pe jos.”

Oferindu-i un fotoliu, ea se aşeză pe canapea. Deşi palidă, se stăpânea.

— Nu-mi ascunde nimic! Sunt curajoasă.

— Nu ştim amănunte. Priviţi.

În realitate, nota se rezuma la o informaţie, foarte scurtă.

— Voi încerca să aflu mai multe prin ambasada Statelor Unite. Iar Washburn va putea interveni în favoarea soţului dumneavoastră,

— Viaţa îi e în pericol?

— Nu cred.

Roger avu răgazul să-i observe profilul. Nu era prima oară când se gândea cât de drăguţă trebuie să fi fost Joséphine în tinereţe. Mai mult decât drăguţă: frumoasă. Vârsta îi adăuga o tristeţe ce nu era încă oboseală iar, graţie panglicii late ce-i ascundea părul, firele încărunţite abia se ghiceau.

Croiala, nuanţa mov a rochiei de interior, nu fuseseră alese la întâmplare.

El îi luă mâna.

— Voi încerca imposibilul pentru a-l elibera de la Mazas.

Mâna rece dar moale se retrase.

— Eşti amabil. Lucile îşi iubeşte mult tatăl. Ceea ce faci pentru el, faci pentru fiica mea. O chemăm?

— De ce s-o îngrijorăm până mâine dimineaţă? Nu-i nicio grabă…

— Poate că e mai bine.

Se aşeză picior peste picior, începu apoi să balanseze cu o mişcare regulată papucul ce atârna la capătul piciorului, dezvelind astfel un colţ de piele pe care Roger o cântări din ochi.

Să plece sau să rămână?

Doamna Bernard spusese: „Lucile îşi iubeşte mult tatăl”. O soţie iubitoare ar fi adăugat „Ce faci pentru el, faci pentru mine”. Ciudat…

La asta se gândea şi Joséphine.

— Crezi poate că n-am inimă? Caută să înţelegi ce-a însemnat, din cauza lui Georges, viaţa mea în ultimii zece ani. A fost arestat. Îmi pare rău. Dar să nu fim ipocriţi. N-aş fi în stare să plâng.

Papucul se desprinse şi ateriză pe blana de urs. Roger

păru că nu-l vede.

Joséphine ştia tot despre aventurile soţului ei, afară de numele ultimei iubite.

— Le recrutează de preferinţă dintre slujnice… sau dintre demi-mondene, le instalează şi caută să le păstreze, de bine – de rău.

Şi zâmbind adaugă:

— Georges cumpără favorurile lor cu o bancnotă iar bunăvoinţa mea – pe care i-o vând scump – cu bijuterii. Am o colecţie tot atât de numeroasă precum sunt şi umilinţele mele.

Zâmbetul se şterse. Răsturnată pe canapea, visa.

— E trist, căci eram făcută, ca toată lumea, pentru dragoste… şi pentru cămin.

Cine se îndoia? Femeile neglijate sunt adevăraţi vulcani sub cenuşă, iar un poet chinez a spus că şi toamna este un început.

Or, pe sub rochia de interior se zărea un colţ de cămaşă în stare să provoace pe orice cunoscător, fie el şi viitor ginere.

Oceanul e calm. O zguduitură, un curent vesteşte briza, apoi vântul dezlănţuie furtuna. În marină, toată lumea a trecut prin aşa ceva. Stârnit, rostogolit de valuri, Roger nu se mai gândea decât să se năpustească asupra soacrei lui. Pentru ea, ar fi renunţat bucuros la orice doamnă Krauss, prezentă sau viitoare, la averea lui şi, mai mult chiar, la cea a Lucilei.

— O, căminul, încuviinţă el… dragostea!

Căutând să pară nepăsător, se aşeză altături de Joséphine şi, cum nu mai era de făcut decât o savantă acţiune de apropiere, se mulţumi să-i apuce din nou vârful degetelor, gest ce putea fi pus pe seama unor simţăminte curate. Cum! doar făcea parte din familie!

— Dragă Roger…

Dar cum o mişcare de retragere se anunţa din nou, câştigă teren pentru a înlănţui mâna care se încălzea.

— Dragă doamnă Bernard…

Ea îşi spuse:

„Această familiaritate e dovada unui suflet bun: ar fi o prostie să mă supăr, deşi mă simt cam jenată. Suntem singuri şi nu sunt îmbrăcată. Dar să nu-l jignim. Număr până la treizeci şi mă eliberez”.

La şaizeci încetă să mai numere, cu privirile pierdute în flăcările ce se înlănţuiau cu altele, în timp ce Roger îi prinse toată mâna.

— Cred că mă voi duce să mă culc la loc.

Dar nu se mişcă.

Mâna lui alunecă până spre încheietura braţului unde se cuibări.

Părul lor se atingea.

Ea îşi spuse iar:

„Sunt nebună.”

— Eşti nebun, Roger.

Acesta murmură:

— Ai o piele atât de catifelată… Joséphine.

Tot mai familiar, îi atinse umărul, apoi îşi desprinse mâna cu o încetineală domoală.

Ea suspină:

— E rău, e rău!

El răspunse:

— Nu-ţi place?

Atunci şoaptele lor se topiră într-un sărut; pe pielea de urs zburau rochie de interior, bretele, cravată, guler tare, al doilea papuc şi cămaşa, când Lucile îşi făcu apariţia. Lucile care, din nou flămândă, se îndrepta spre bucătărie.

Nici măcar jignită, prostită, cu capul înconjurat de bigudiuri, ea îi cercetă curioasă apoi, asistând parcă la noaptea nunţii ei, gemu:

— O… mamă!

CAPITOLUL XVIII

ROSSEL ÎL PRIMISE ÎN PICIOARE, în biroul său. Îmbrăcat civil, înalt, slab şi foarte palid, noul şef de stat major, în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, aducea mai curând a preot anglican decât a ofiţer. Impresia de energie şi hotărâre pe care Louis i-o remarcase şi la primăria arondismentului XVII se confirma acum.

Debitul, rapid, era aproape tăios.

— Da, mi-amintesc, v-am mai întâlnit. Doriţi să ne-ajutaţi. Sunt de acord să vă folosesc. Unde? De preferinţă aici. Duc lipsă de colaboratori instruiţi.

Adăugă, vrând parcă să-şi justifice prezenţa la Ministerul de război:

— Greşeala Franţei semnând pacea este egală cu greşeala care a dus Cartagina la pierzanie. O naţiune bogată şi sceptică e gata să capituleze. În schimb, rezistenţa până la capăt dă roade. Gândiţi-vă la cucerirea Olandei de către Turenne sau la invazia Spaniei de către Napoleon, două conjuncturi mult mai disperate decât a noastră. Şi totuşi, victoria a fost de partea poporului cotropit, domnule...

— Darrieu, domnule colonel.

— Trebuie să te avertizez, Darrieu, de gravitatea situaţiei: riscăm să fim învinşi. Mai mult, revoluţia comite erori... Uneori crime. Aceste eventualităţi n-ar trebui să justifice neîncrederea oamenilor cinstiţi, dar mai gândeşte-te. Dacă revii mâine, căpitanul Bretonnaux îţi va transmite ordinele mele.

Rossel îl conduse. La uşă, trase concluzia.

— Sarcina noastră e fără îndoială imposibilă; dar este

mai mult decât necesară.

În ciuda apropierii ministerului de reşedinţa familiei de Révoir – va lucra atât de aproape de Nicole, într-un cartier atât de des străbătut în doi încât cele mai frumoase amintiri ale lor îl năpădiră iar – şi cu toată supărarea lui Mimile al cărei motiv Louis o bănuia şi-o deplângea, fu punctual la întâlnire.

Era de aşteptat ca situaţia să nu se prezinte sub o lumină prea favorabilă. Dar în ce-ar fi constat aspectul pasionant al unei aventuri lipsite de risc? Şi de speranţă?

Rememorându-şi discuţia din ajun. Îşi amintise că Rossel, după ce-i repetase o vorbă a lui Thiers: „Providenţa înclină întotdeauna de partea, casei de bani” adăugase: „Vreau să dovedesc că se înşală”.

Într-adevăr, sub o astfel de conducere, experienţa merita să fie încercată…

Rossel, care cunoştea omul dintr-o privire, nu se îndoise de atitudinea lui Louis. Avertizat, Bretonnaux îi încredinţă sarcina de a cerceta rapoartele sosite de pe front şi de a nota poziţia unităţilor pe hărţi fixate pe peretele unui birou ce urma să devină al său.

— Bergeret n-a înţeles necesitatea de a grupa aceste informaţii. Să fii cât se poate de precis. Colonelului nu-i plac amatorii.

Mai zăbovi puţin.

— E un şef adevărat. O să-ţi dai singur seama. Dacă s-ar fi apelat la el de la 18 martie, n-am fi ajuns aici. Ştii cu cine cred că seamănă? Cu Bonaparte. Ai să vezi, toată lumea-l iubeşte aici.

Louis se aşternu pe treabă. În ziua de 9, federaţii recuceriseră Asnières, o ofensivă se contura în direcţia Bécon, iar trupele noastre se băteau la Courbevoie. În alte părţi, frontul părea stabilizat.

Îşi deplasa steguleţele, când un gornist îl atrase la fereastră: Cluseret îşi făcea o intrare veselă în curte. După saluturi şi volte pe cal, acesta sări la pământ. Ca şi predecesorul său, gazda ştia şi ea să călărească.

„Să sperăm că ştiinţa militară a celui de-al doilea La Fayette nu se opreşte aici!”

Terminându-şi treaba, Louis ieşi să simtă puţin atmosfera de pe culoare şi remarcă ce puţini „camarazi” număra ministerul. Un ziarist scrisese, la declararea războiului, că funcţionarii formau, în armată, singurul batalion complet. Acum şobolanii părăsiseră corabia pornind spre Versailles.

Un ofiţer, scund, cu o alură distinsă, urca scara.

— Uite polonezul, spuse un uşier. Vine Dombrowski în vizită!

Dombrowski? Un personaj celebru. Presa vorbea mult de acest fost cadet raliat Comunei. Se spunea că e întreprinzător, chiar temerar. Într-o zi, de la înălţimea unei baricade, în timp ce gloanţele îi zburau pe la urechi, îi înfruntase pe versalezi, cu pipa între dinţi, pentru a stârni curajul federaţilor care voiau să fugă.

Alte somităţi defilară. Uşierul le numi rând pe rând: La Cécilia, Eudes, Wrobleski, însoţiţi, fiecare, de alţi ofiţeri.

Tineri sau bătrâni, toţi purtau urmele unei mari oboseli: chipuri palide, uniforme fără decoraţii şi pătate de noroi. Nici nu-şi părăsiseră bine avanposturile, că se şi grăbeau să intre la Cluseret.

Păcat că noul funcţionar nu putea să asiste la reuniunea ce se anunţa!

Se întoarse să mediteze în vizuina lui, bine inspirat de altfel, căci uşa se deschise o clipă mai târziu. Precedaţi de Cluseret, vreo douăzeci de ofiţeri îşi făcură apariţia.

— Rămâi, îi ordonă Rossel lui Louis.

Noii sosiţi se aşezară, care pe un scaun, care pe masă, apoi îl fixară pe delegat aşteptând.

Cluseret rosti doar câteva cuvinte. Lăsa în grija şefului de stat major să le explice situaţia; cu siguranţă, strategia nu figura în arsenalul competenţelor sale.

Iar Rossel, cu rigla în mână, luă cuvântul.

După ce aminti că prusacii ocupau, începând cu podul de la Asnières şi până la Romamville, tot arcul din nordul

până în estul capitalei, el indică pe hartă cele două fronturi ce trebuiau apărate cu faţa spre versaiezi.

La vest, Mont-Valérien (iar Mont-Valérien) ţinea sub focul tunurilor cotul Senei, de la Suresnes la Billancourt şi la Point-du-Jour.

Potrivit informaţiilor sosite la minister, Mac-Mahon concentra o artilerie formidabilă pe colina de la Montretout. Motivul era clar: zădărnicirea unei noi ofensive a Comunei spre Bougival care i-ar ameninţa flancul stâng.

— Dar pentru a intra în Paris, mareşalul va trebui să treacă Sena şi să atace fortificaţiile noastre cu spatele la fluviu, ceea ce l-ar plasa într-o poziţie precară. Cât priveşte frontul de sud, acolo unde Sena nu ne mai acoperă, federaţii se pot bizui pe trei forturi: Issy, Vanves şi Montrouge, cheia sectorului. Să nu comitem greşeala de a crede că aici adversarul nu ne va ataca. În momentul de faţă, dacă el îndreaptă trupe numeroase către Meudon prelungindu-şi comunicaţiile, frontul pe care-l avem de apărat se măreşte în aceeaşi măsură. Şi aici, ca peste tot, forţele noastre sunt mai puţin numeroase decât ale sale. Ele sunt mai puţin călite, mai prost înarmate. Nimic nu dovedeşte aşadar că un asalt al forturilor, sprijinit de o artilerie puternică, ar fi sortit eşecului.

Rigla se opri în dreptul satului Issy pentru a arăta importanţa pe care-o acorda el acestei poziţii.

— Ai terminat? întrebă Chiseret căscând.

Deosebirea dintre cei doi bărbaţi sare în ochi. Unul, mai mult aventurier decât soldat, refuză să creadă în noile înfrângeri pe care le-ar putea suferi Comuna. Deruta de la Bougival nu l-a învăţat nimic. Tot mai crede că versaiezii doresc să fraternizeze. De ce atunci mai e nevoie de-un strigăt de alarmă?

Cuvintele sunt rostite pe un ton curtenitor, nonşalant.

Celălalt e rece, realist. El a trăit războiul, la Metz chiar: o capitulare pe care delegatul ar trebui să şi-o amintească şi din care să tragă învăţăminte. Ofiţerii

încuviinţează.

— De trei săptămâni ne retragem: fără întăriri, declară un şef de batalion, Asnières va fi repede pierdut.

Rossel continuă:

— Sunt sigur că Bazaine avea mijloacele de a scăpa de prusaci. Primul consta în reorganizarea comandamentului, căci ordinele, legăturile şi mai ales o vedere de ansamblu asupra situaţiei lipseau cu desăvârşire. Nu ducea lipsă de trupe, dar peste tot domnea anarhia. Pe de altă parte, materialul neutilizat, serviciile sanitare inexistente, convoaiele cu merinde rătăcite pe drum! Iar populaţia inertă nu visa decât la capitulare. Acestea sunt cauzele dezastrului. Or, domnilor, există oare o greşeală comisă acolo pe care n-o comitem şi noi aici? Aceeaşi delăsare, aceeaşi indiferenţă şi aceleaşi iluzii. Nu-i vom învinge pe versaiezi decât dacă armata, Comuna şi delegaţii pe lângă ministerul de război îşi asumă toată răspunderea.

Louis e uluit. Ce personaj extraordinar acest Rossel! Câtă voinţă îl însufleţeşte! Fără menajamente, afirmă: „Aşa stau lucrurile; să nu ne mai jucăm, să nu mai trişăm. Ai visat destul, Cluseret! Războiul e o treabă serioasă; o să-l pierdem pentru că unii refuză să-şi facă meseria”.

Cine a mai îndrăznit vreodată să le vorbească astfel ofiţerilor? Descurajaţi de veşnicele retrageri, era pentru prima oară când li se comanda.

Wrobleski strigă:

— Oameni şi tunuri, domnule colonel. Bine. Dar de promisiuni, ca ale lui Bergeret, n-avem nevoie.

Câtă deosebire faţă de şedinţele de la Primărie!

— Bine, zise Cluseret, ce propui?

— Să le luăm pe rând. În timpul asediului, Parisul mobiliza 300000 de oameni din garda naţională. Astăzi abia dacă luptă 20000. Ceilalţi flecăresc, stau acasă, dezertează. Cer aşadar o curte marţială care să sancţioneze slăbiciunile. Să mărim solda. Magaziile noastre sunt pline de materiale. Nu trebuie decât să le

dirijăm. Şi adresându-se lui Cluseret: — Dă ordine şi veghează să fie executate. Un raport mă informează că Issy nu are nici furaje, nici pâine, nici pături. Duce lipsă de toate: tunuri, mitraliere, muniţii.

— Mă ocup, mă ocup.

— Grăbiţi-vă. Versaiezii nu ne vor lăsa nici să ne tragem sufletul.

Atenţie totuşi: n-ajunge să ne ocupăm de intendenţă. Mai trebuie să ne şi batem. Pentru moment, Rossel s-a împotrivit ieşirilor spectaculoase. Ele ar satisface opinia publică, dar inamicul le-ar neutraliza fără greutate. Proiectul său este să recruteze câteva unităţi de elită în stare să execute mici intervenţii la care am avea avantajul surprizei. Atacuri limitate care-ar reda încrederea trupelor noastre iar, mai târziu, ne vom gândi şi la ofensivă.

— Domnule general, avem de apărat trei sectoare. Dombrowski, Eudes şi Wrobleski să preia comanda lor. Cu puteri sporite.

Aceste numiri nu l-ar stingheri pe Cluseret, iar puterile extinse s-ar pune pe loc de acord; dar să se ia o hotărâre atât de gravă fără acordul Comisiei Executive?

Le aminti că aceasta, instaurată de Comună, era foarte geloasă de prerogativele sale. Impunându-se la Ministerul de război, civilii suspicioşi şi gâlcevitori se strecurau până în avanposturi.

Eudes se plânge. Delegatul îi dă dreptate.

— Voi aviza.

Îndată ce vine vorba despre o iniţiativă care-l priveşte, cedează…

Şi-şi stăpâneşte un nou căscat.

Când, iarăşi, colonelul atrase atenţia asupra urgenţei de-a restabili disciplina, şedinţa fu ridicată.

Louis simte că în ciuda impresiei puternice produsă de şeful marelui stat major, stăruie o nelinişte. Viitorul e nesigur.

În zilele următoare, nu-l prea întâlni pe Rossel. Acesta

intra ca o vijelie, însoţit de unul sau mai mulţi militari, iar comentariile lor nu erau deloc entuziaste.

Neuilly ameninţat, Asnières, Colombes şi Genevilliers ocupate, în timp ce Dombrowski se străduia să reziste; dar presiunea înspre Bagneux şi deci spre forturi se preciza.

Culese în zbor câteva noutăţi.

Comisia Executivă ratificase numirile propuse de colonel, dar cei trei comandanţi îşi înmulţeau plângerile, mereu aceleaşi: lipsă de efective, lipsă de artilerie, obstacole în faţa ordinelor, provocate de câinii de pază „spioni ai Comunei”.

Stagnare peste tot, în afară de terenul pe care înainta Mac-Mahon.

Rossel, mai tăios, mai agresiv, nu-şi ascundea neînţelegerile cu Cluseret, „un leneş deghizat în ofiţer, un oportunist lipsit de calităţi de organizator”: apreciere ce avea fără îndoială să fie raportată generalului.

La 13 aprilie, Issy fu atins de primul obuz.

— Issy e cheia ce deschide meterezele. Am obosit repetând-o, spune şeful marelui stat major.

La 14, Eudes ceru muniţii iar la Ministerul de război cei câţiva funcţionari rămaşi discutau exprimându-şi dezamăgirea.

Să parcurgi câteva rapoarte, să deplasezi cinci-şase steguleţe, cum să fii de folos în restul timpului? Louis se plictisea.

„Să admitem că o partidă atât de prost începută nu-i pierdută de-a binelea. Dar cine se mai gândeşte să-i bată pe versaiezi pentru a-i izgoni apoi pe prusaci? Învingători, vom semna pacea în condiţiile deja acceptate de Thiers. Oameni din popor sau burghezi, bogaţi sau săraci, toţi au renunţat – în afară de Rossel… Ce caut eu aici?”

În ziua de 15, duşmanul trăgea de zor asupra fortăreţei.

După-amiază, îl găsi în faţa hărţilor lui pe colonel însoţit de un străin.

Cel dintâi făcu prezentările.

— Darrieu. Gérardin.

Ca şi Varlin, acesta semăna cu portretul imaginar al lui Ravon: genul institutorului în haine cenuşii; dar Ravon avusese o privire mai sinceră, mai caldă.

După ce epuizară problemele militare, membrul Comisiei de Siguranţă îşi mângâie barba, cu un aer absent. Era preocupat. În fine zise:

— Sunt de părerea ta. O curte marţială se impune de urgenţă. Problema este de a şti dacă scumpii noştri reprezentanţi o vor vota. Restabilirea disciplinei e pentru ei incompatibilă cu spiritul revoluţionar! Dar să încercăm. Voi ridica mai întâi problema la Primărie.

Îşi scoase carneţelul şi numără voturile pe care propunerea le-ar putea întruni. Rigault s-ar alătura. Poate şi Protot. Nicio teamă în privinţa lui Delescluze.

Surpriză: numele bătrinului provocă o reacţie favorabilă la Rossel.

— Îl admir din toată inima. Dacă ar fi sănătos, am avea în el căpetenia care ne lipseşte.

Marele om nu produsese aceeaşi impresie şi asupra lui Louis!

Iar în privinţa unei curţi marţiale, ce să mai zici? Adevărat, era necesară. Fără autoritate, fără posibilitatea de a pedepsi, cum să-i stăpâneşti pe federaţi? Dar apoi, vei mai putea oare să-i refuzi lui Rigault un Comitet de salvare publică, prefigurând teroarea, ca în 1793? Atunci puştile vor înlocui ghilotina aşa cum se temea Varlin. Atunci cei o mie-două de prizonieri care aşteptau să fie judecaţi la Mazas, la Roquette, vor fi împuşcaţi…

Rossel nu se gândea la toate astea. Dar mâine le va accepta?

Gerardin îi răspunse printr-un dicton.

— Scopul scuză mijloacele.

O banalitate pe care, sigur, Thiers o rumega fără încetare; o formulă vagă, plină de ameninţări.

Rămas singur, Louis chibzui. Neavând ce face, lăsă să treacă timpul, primi o vizită fără importanţă, citi ziarele şi

mai multe rapoarte dintre care unul al lui Wrobleski. Dacă intendenţa neglija să-i trimită fân, generalul avea să răpună caii: măcar aşa trupa va avea de mâncare.

Întunericul, liniştea învăluia ministerul.

Cum să-şi încheie seara?

Să se întoarcă la Cité des Roses nu-l ispitea. Să hoinărească până-n zori? Sau să se ducă în Parc Monceau? Alice, fată bună, n-o să-i poarte pică şi o să-i ofere un lichior…

Pe culoar, un clinchet subţire şi răguşit îi vesti ora.

Alt orologiu…

Ce rochie purta Nicole la ultima lor plimbare? Nu-şi amintea decât crucea de aur şi buchetul.

La etajul de dedesubt, unde se termina covorul roşu, colonelul se îndrepta spre cabinetul său de lucru.

Cu chipul tras – Louis abia acum observa – Rossel era gata să dispară în birou, dar se răzgândi.

— Vreau să-ţi vorbesc. Vino cu mine.

Aspru şi rece, şezând la un birou Empire luminat de nelipsitul abajur verde, îşi scoase pince-nez-ul şi se frecă la ochi.

— Sunteţi obosit, domnule colonel.

— Ba nu.

Era. Şi, nervos, ciocănea în masă cu un coup-papier.

— Vreau să-ţi extinzi activitatea. Avem puţine contacte cu presa. E o greşeală. Opinia publică trebuie să fie mai bine informată. Primeşte-i în fiecare după-amiază pe principalii noştri ziarişti. Le vei comenta evenimentele. Să scrie mai puţine prostii despre noi. Convoacă *Amicul Poporului*, *Răzbunătorul* etc. Nu-l uita pe *Moş Duchesne*.

— *Moş Duchesne*?

— O fiţuică scârboasă… dar foarte citită. Francezii sunt tot timpul de partea nemulţumiţilor şi a falşilor purişti cu condiţia ca aceştia să aibă spirit.

Apoi cu o nuanţă de dispreţ:

— Îi vei şi plăti pe domnii aceştia. Ministerul îţi va pune la dispoziţie suma necesară.

După ce dezvoltă modul cum îşi va exercita Louis noile funcţii, făcu o precizare:

— Serviciul dumitale depinde de Rossel. Generalul Cluseret nu trebuie să se amestece. Ai înţeles?

Cât se schimbase de când stătuseră de vorbă la primăria arondismentului XVII! Acum răspunderile şi grijile îl copleşeau. În zadar i s-ar fi dat dovezi de simpatie, ele l-ar fi închistat şi mai mult. Şi cu ce drept? Louis nu era decât subalternul lui.

Se ridică. Un uşier intră aducând pe-o tavă şuncă, brânză şi-o sticlă. Colonelul stingherit, întoarse capul roşind.

— Unde iei masa, Darrieu?

Tonul se îmblânzise. Îl poftea să împartă cina cu el? Atunci de ce această sfială neaşteptată?

— Nu ştiu.

— Dacă te trage inima… să mâncăm împreună.

— Bucuros.

În aşteptarea unui al doilea pahar, Rossel, distrat sau prefăcându-se distrat, răsfoia un dosar.

„Cum să-l îmblânzesc? Greu lucru să te apropii de un asemenea schimnic!”

Continuau să tacă.

„Cap sau pajură: deschid focul.”

Şi, înarmat cu un sandvici, zise;

— Comuna a decretat vânzarea liberă a porcilor. Iată cel puţin o victorie, domnule colonel.

Câştigase! Rossel îl răsplăti cu un tremur al genelor, modul lui de a zâmbi, şi atmosfera se încălzi.

„Să-l atacăm pe tema războiului, îşi spuse Louis. Subiectul o să-i convină.”

— Aţi fost la Metz în timpul asediului. L-aţi întâlnit pe Bazaine?

— O dată.

— Ce fel de om era?

— Un mare ticălos.

— Am fi putut, după părerea dumneavoastră, să

scăpăm de prusaci?

— Categoric. Asediatorul ocupa o poziţie periculoasă. Cel mai mărunt sublocotenent ar fi profitat.

Potrivi tacâmurile şi farfuriile, atribuindu-le rolul celor două armate, cu fortăreaţa din centru simbolizată de farfuria cu sandviciuri şi explică, dintre toate manevrele posibile, pe cea mai bună pe care i-o propusese mareşalului.

— Moale ca o cârpă!

— Totuşi la Gravelotte...

— Un fleac. O ofensivă de formă pentru galerie şi sortită eşecului căci, în meseria lui, Bazaine nu posedă nici noţiunile elementare. Mă crezi? Acest pretins comandant nu vede decât cei trei kilometri pe care-i are în faţă. Cât despre a-l sili să se arate în prima linie, mai uşor ai da de băut unui măgar căruia nu i-e sete.

Stârnit, mecanismul se pornise de-a binelea.

— Trădarea e molipsitoare. Nici Trochu nu e mai breaz. Un netrebnic dublat de-un politician: „Mai bine capitularea decât războiul” spunea el: „vom rezista de formă doar, căci prefer să-l văd pe Bismarck la Primărie decât pe Blanqui”. Îi cunosc mediocritatea liniştită, dar nu bănuiam că va merge până la ruşine.

Nicio mânie în voce, doar dezgust şi tristeţe. De altfel nimic nu-l supăra. Laşitatea, prostia sau compromisurile îl mâhneau, atâta tot.

Louis continuă.

— Dar Gambetta? El măcar e patriot.

— Asta aşa e...

— Aveţi unele rezerve?

— Nu. Iubeşte Franţa de dragul Franţei... şi fără ascunzişuri.

Apoi, măsurând odaia:

— Dar că acest parlamentar ar fi organizatorul rezistenţei e o legendă. Este purul adevăr. Ignora până şi amplasarea exactă a armatelor sale; a făcut apel la Bourbaki, la Faidherbe, la toţi hodorogii din anuar. Nu ştia

nici să recruteze, nici să instruiască, nici să comande. Darrieu, războiul nu oferă misterele unui studiu dificil. La douăzeci şi şase de ani, Bonaparte ştia despre război mai multe decât Beaulieu sau Colli. Bonaparte ştia din instinct. Ochiul şi anticipaţia înlocuiesc experienţa la tineri, care au în plus curajul. Iată ce-i scriam lui Gambetta în februarie.

Colonelul deschise un sertar, apoi dintr-un dosar scoase ciorna unei scrisori.

„În sfârşit, nu mai sunteţi ministru! Fără îndoială v-a cuprins dezgustul, sau eraţi sătul de neputincioasa dictatură pe care o exercitaţi, sătul de-atâţia invidioşi mărunţi care vă înconjurau şi de măruntele preocupări care vă sugrumau.”

Citea repede, prea repede. Louis nu reţinu decât două-trei fraze explozive.

„Ceea ce v-a lipsit a fost inteligenţa militară. Dar simpatia îmbinată cu milă pe care am încercat-o pentru guvernarea dumneavoastră m-a făcut să vă iert greşelile.”

Sau aceasta:

„Tânărul dumneavoastră renume mă linişteşte în faţa neputinţei celor ce vă înconjoară”.

Şi mai ales următoarea:

„Revoluţia a murit. Dacă guvernarea nu v-a istovit, s-o facem să renască. Pot să vă fiu de folos?”

Scrisoarea unui nebun sau a unui iluminat? Desigur nu, dacă te luai după încrederea senină a lui Rossel, pentru care a se preface sau a se amăgi ar fi fost o ipocrizie.

El spunea: „Eşecul dumneavoastră este o evidenţă, domnule. Eu am talente. Aveţi şi dumneavoastră. Ele se completează, aşa încât să ne asociem”. Ceea ce i se părea uimitor nu era faptul că-şi oferise serviciile lui Gambetta într-un mod atât de cavaleresc, ci că acesta nu-i răspunsese niciodată.

— Urmarea o cunoşti. A fugit în Spania. Un republican care se eschivează când republica e în pericol. Nu-mi scot

pălăria în faţa lui.

Apoi, aşezându-se:

— La 18 martie, Parisul se răzvrătea. Parisul îl izgonea pe Thiers şi lua din nou armele. Am alergat. Să dăm dovadă de logică, nu-i aşa?

— Aceasta e şi poziţia mea, domnule colonel. Totuşi, mă simt atât de puţin comunard!

— La fel şi eu! Mediul nostru nu ne-a pregătit pentru ideile unui Delescluze. Să nu mai spun că o societate internaţională mi se pare utopică... sau prematură. E un motiv să nu colaborezi cu un regim pentru că se opune intereselor noastre materiale? Ce vrei, Darrieu? O întoarcere la trecut? O republică n-ar fi decât o palidă imitaţie a Imperiului. Ce să se schimbe? Conducătorii sau instituţiile?

— Instituţiile. Dar clasa muncitoare nu-i pregătită să guverneze, teamă mi-e.

— Aşa e. Ca şi la război, bunăvoinţa nu înlocuieşte aptitudinile. Poporul, eliberat de stăpânii lui, mă duce cu gândul la un orb care şi-a pierdut câinele, şi totul merge anapoda.

— Şi-atunci?

— Atunci, mai bine să ne fi înşelat asupra momentului decât asupra obiectivului, chiar dacă e îndepărtat.

Să ne fi înşelat? Aşadar Rossel îl punea alături de el? Problemele lor erau identice, răspunsurile lor erau asemănătoare, iar legătura ce se stabilise între ei se strângea.

— Darrieu...

Colonelul şovăia. Cu chipul şi mai tras, o jenă, aproape o îngrijorare, i se citea în ochi.

— Îţi mărturisesc, Darrieu, că faptul de-a fi optat pentru Comună, împotriva puterii legale, îmi creează un caz de conştiinţă. Ca ofiţer, le reproşez şefilor mei că au trădat. Nu sunt şi ei în drept să-mi întoarcă acuzaţia?

— Iar eu vă răspund că în 1814 Ney lupta împotriva Camerei şi a regelui. Astăzi, cine i-o mai reproşează?

Nimeni. Acţiona din patriotism.

— Bineînţeles.

— Patriotismul dumneavoastră nu vă scuză. Vă justifică.

— E şi convingerea mea. Dar viteazul vitejilor a fost împuşcat, pe când Bazaine nu va fi.

Această observaţie fu însoţită de o privire senină care însemna: „Ne înţelegem. Îţi mulţumesc”.

O vreme, mâncară în tăcere.

Deodată colonelul întrebă:

— Unde locuieşti de când te-ai întors?

Lăsă de-o parte trecerea lui pe la Quai d’Orsay, şi prezentă în câteva cuvinte locuinţa-i de la Cité des Roses, judecându-l aspru pe Chaville pentru isprăvile lui, căci, desigur, şeful statului major nu aprecia dezmăţul, încuviinţă experienţa căreia i se consacra Louis, regretând că nu cunoaşte şi el muncitorii.

Memoriile Poporului furnizară câteva informaţii care-l interesau.

— Şi studiile dumitale? Vrei să te faci avocat?

Pe această cale, ajunseră să vorbească de familiile lor.

— Eu, din fericire, îmi iubesc tatăl.

Urmă portretul unui om bun. Şi auster, energic în ocaziile grave şi liniştit în viaţa de fiecare zi. Doamna Rossel, foarte evlavioasă şi mereu îngrijorată, când spunea „fiul meu”, spunea tot!

Aceste fiinţe dragi fură descrise cu o voce egală, fără emoţie aparentă. Cine se respectă nu trebuie să se înduioşeze în faţa unui străin.

Şi aşa cum o evocase pe Nicole, Louis vorbi despre mama lui.

Lucru rar, unul asculta, apoi celălalt ştia să tacă, într-o preţioasă întâlnire provocată de dubla lor singurătate; astfel lua naştere o comuniune de gândire pe care n-o bănuiau.

Cu ajutorul ideilor, te confrunţi, te apropii uneori, dar cu inima, te regăseşti. Puţin mai în vârstă, Rossel era fratele

pe care şi l-ar fi dorit Louis.

Timpul trecea. În anticameră, vizitatorii se nelinişteau.

Colonelul mai avu o ultimă replică şi-un ultim gest care, chiar după o conversaţie devenită atât de familiară, era surprinzătoare. În picioare, şi rece ca de obicei:

— Nu pot să mă împac cu obiceiul pe care-l au oamenii Comunei de a se tutui. De-aceea unii mă cred dispreţuitor. Sper că dumitale nu-ţi las această impresie.

În timp ce responsabilul cu hărţile încremenea într-o poziţie de drepţi mai mult civilă decât militară, el îi întinse mâna.

Aprodul bătu în uşă.

— Intră.

— O scrisoare urgentă, domnule colonel. Ştafeta a sosit de la Issy.

Rossel deschise plicul. Miop, citi şi reciti mesajul, sub abajur; veşti proaste, căci un tic nervos îi juca în colţul gurii.

— Versaiezii au atacat. După Eudes, divizia Daubel ne-ar fi luat tranşeele la mai puţin de opt sute de metri de fort. Plec într-acolo.

Louis nu ştia să călărească. Altfel l-ar fi însoţit.

În noapte, la sud de Paris, cerul era roşu şi se auzeau tunurile.

CAPITOLUL XIX

SITUAŢIA EVOLUA.

Până unde va merge Rossel, se întreba Louis, căutând să vadă limpede în sufletul lui. Împotrivirea lui la regimul pe care versaiezii căutau să-l instaureze era sigură, dar una e să te pretinzi adept al Comunei şi alta s-o dovedeşti prin acţiunile tale.

Că lucra la Ministerul de război nu însemna nimic. (Aici, după părerea colonelului, se agită prea mulţi pierde-vară, gata să se ralieze oricărui guvern, numai să fie în interesul lor.)

„Trebuie aşadar să mă angajez mai serios?”

„Am oare o vocaţie revoluţionară? Nu aceea, destul de confuză, a unui burghez cu idei avansate, a unui student liberal revoltat împotriva familiei… sau a unui îndrăgostit decepţionat, ci aceea a unui adevărat comunard?”

„Sunt avertizat. Orice revoluţie comite erori… ba chiar şi crime. Erori, mai treacă-meargă: îi reproşez lui Thiers că-l arestează pe Blanqui, şi-atunci îl arestez şi eu pe arhiepiscop; cer libertatea de expresie şi interzic *Constituţionalul* şi *Le Figaro*. Sunt lucruri care se scuză, lucruri neîndoios necesare în timpul unui război civil. Dar crimele?”

Or, tocmai acolo se ajungea la 18 aprilie, cu această curte marţială pe care o va prezida Rossel pentru prima dată astă-seară după cină.

Pornind într-acolo, îi mărturisi tânărului său prieten:

— E cel mai mare sacrificiu pe care-l pot face cauzei noastre, căci am în faţă o treabă tare urâtă.

O treabă urâtă pe care o accepta să şi-o asume, în timp ce Louis tot mai stătea să ia temperatura apei!

Pe strada Cherche-Midi, într-o clădire militară păzită de federaţi, în clar-obscurul încăperii luminate de lămpi cu petrol, se zăreau prin mulţime obişnuitele cuconiţe elegante îmbrăcate ca la teatru.

În civil, Rossel luase loc la masa verde, înconjurat de membrii tribunalului.

Maestrul Lelennier îl apăra pe un anume Girot, comandantul batalionului 74 din garda naţională, învinuit în raport pentru refuzul de a-şi conduce trupa la Porte Maillot, unde aceste întăriri erau cerute de urgenţă.

Girot nu negă faptele. Explică doar că batalionul, prost hrănit, epuizat după o săptămână de patrulări într-un alt sector, nu mai era în situaţia de-a lupta.

— Am fost nesupus. Judecaţi-mă. Dar din tot sufletul şi pe conştiinţa mea jur că, omeneşte, ordinul era imposibil de executat.

Asistenţa încuviinţă.

Impenetrabil, Rossel se uita ţintă la acuzat.

Apoi, maestrul Lelennier îşi începu pledoaria. Comandantul putea să se prevaleze de un trecut ireproşabil. Republican sub Imperiu, participase la opoziţie; luptase cu vitejie în timpul Comunei, şi mai mulţi martori afirmară că batalionul 74, ajuns la capătul puterilor, se împrăştiase în dezordine. În concluzie, se cerură circumstanţe atenuanţe curţii, alcătuită din ofiţeri, care părea că şovăie când se retrase să delibereze.

La întoarcere, preşedintele dădu citire unei sentinţe de condamnare la moarte.

Ce argumente folosise Rossel pentru a-i convinge pe judecători? Louis şi-l închipui, dar această condamnare impusă de împrejurări era cât se poate de severă şi plină de urmări, fie şi numai pentru precedentul pe care-l crea.

Mulţimea îşi manifesta dezaprobarea. Girot, care-şi păstra calmul, zvârli tribunalului un „mulţumesc” plin de dispreţ, înainte de-a fi dus.

Către miezul nopţii, întorcându-se la minister, Rossel nu scoase o vorbă, ci doar la coborârea din trăsură spuse:

— Darrieu, în ziua când Danton înceta să mai creadă în ghilotină, nu mai credea nici în revoluţie. Sper că n-ai să-mi aduci niciodată aminte de cele petrecute azi.

Se închise apoi în birou cu Girardin.

În zadar ar fi vrut Louis să împartă cu el îndoielile sau mai bine zis scrupulele care-l chinuiau, să strige: „Atenţie, ştiu acum că Rubiconul nu-i un râu, ci o deltă. Cel care-l trece va trebui să se expună de mai multe ori. Când crezi că ai ajuns pe malul celălalt, un alt Rubicon te aşteaptă. Unde, cum te vei opri?”

Dar privind harta, drapelele, citind şi recitind rapoartele armatelor, nu putea decât să-şi aprobe prietenul: trebuia să se facă ceva căci, de nu, Comuna avea să fie învinsă.

„Şi totuşi... eu nu l-aş fi condamnat pe Girot la moarte...”

A doua zi, presa dezaproba în unanimitate acest verdict care urma să fie revizuit, aşa cum se vorbea la Primărie. Rossel inspecta frontul; versaiezii ocupau Bois-Colombes.

După ce-i primise pe ziarişti pentru a justifica verdictul curţii marţiale, Louis găsi pe mapa lui o scrisoare care-l aştepta. Plicul era albastru; îi recunoscu îndată proveniența după scrisul sigur, drept. O clipă, se gândi să-l înapoieze fără a-l deschide. Nicole ar vedea că el îi răspunde cu aceeaşi monedă, deci că totul se sfârşise între ei. Dar „acest gest frumos” însemna poate un rest de dragoste şi... curiozitatea fu mai puternică.

Dragă Louis,

Dacă îţi scriu, vei înţelege că o fac într-o împrejurare excepţională, rupând astfel tăcerea pe care, ce e drept, am impus-o eu.

Odată cu arestarea monseniorului Darboy, a fost ridicată şi sora lui, condusă la Mazas şi, de-atunci, ţinută la secret, fără ca cei care se îngrijorează de soarta ei s-o poată vedea.

Sunt încredinţată că dezaprobi tratamentul impus unei persoane vârstnice, care a dus întotdeauna o viaţă pioasă

şi retrasă şi căreia Comuna nu-i aduce altă învinuire decât că se înrudeşte cu arhiepiscopul nostru.

Nu poţi interveni în favoarea ei pe lângă domnul Protot? Ar fi o faptă bună.

Ţi-o cer fără şovăire, în amintirea prieteniei pe care mi-ai dovedit-o: astfel a mea va deveni şi mai profundă, dragă Louis.

A dumitale Nicole.

P.S. Sănătatea mea n-a fost strălucită. Stau în casă. Boala, apoi moartea socrului meu explică în parte această depresiune, dar aş fi fericită dacă mi-ai scrie.

Fiecare cuvânt fusese cântărit cu grijă de Nicole, care dorea să-i ceară un serviciu lui Louis, să-i dea de înţeles că nu era dat uitării, evitând totuşi o întâlnire de-ale cărei urmări se temea. Tăcerea şi absenţa şi le impunea; o anume nelinişte se desluşea din felul cum evoca prietenia lor la trecut şi, într-un cuvânt, o femeie iubitoare ce refuză să te vadă, aproape c-o doreşte.

Dar el nu reţinu decât ceea ce confirma sentimentele lui actuale. Doamna de Révoir îşi amintea de oameni doar atunci când puteau să-i fie de folos. Pentru a-i stârni interesul cu privire la soarta unei bătrâne bigote, îşi aducea în sfârşit aminte de „o prietenie” – şi nu de-o dragoste – care într-o altă împrejurare excepţională nu se manifestase decât printr-un refuz jignitor. Încolo, puţin îi păsa lui de gândul ei nobil, precum şi de „statul ei în casă”. Părerea ei despre trecerea lui pe la Quai d’Orsay îl lăsa rece...

Dragă Doamnă,

(Început astfel, răspunsul era din capul locului jignitor.)

Regret cu atât mai mult arestarea domnişoarei Darboy cu cât cunosc inima dumneavoastră gata să vină în ajutorul prietenilor aflaţi în nenorocire, dar nu pot interveni în favoarea ei. N-am nicio relaţie la Ministerul de

Justiţie.

Să nu credeţi că e reavoinţă din partea mea. Sau lipsă de înţelegere. Dimpotrivă, doresc ca pe-o cale mai bună să reuşiţi a obţine eliberarea protejatei dumneavoastră.

N-am ştiut de moartea domnului de Révoir, căci altfel i-aş fi scris lui François.

Vă rog, stimată doamnă, să primiţi expresia respectuoaselor mele condoleanţe împărtăşindu-le şi soţului dumneavoastră. Nu voi uita niciodată felul cum m-a primit în casa lui.

Louis Darrieu.

Deloc nemulţumit dar ruşinat – una cu alta se împacă – de-a fi strâns douăzeci şi patru de obrăznicii în douăsprezece rânduri, trimise un uşier să ducă scrisoarea pe Quai d'Orsay: în fond un uşier sau un servitor e cam acelaşi lucru.

La căderea nopţii, Parisul părea mohorât. Burghezii pregetau să iasă, de teamă să nu fie interpelaţi de patrulele tot mai bănuitoare. Într-adevăr, eventualitatea unei răzmeriţe provocată de agenţii lui Thiers ţinea poliţia în stare de alarmă.

Domnul Bernard n-ar fi recunoscut acest oraş adormit, iluminat ca altădată cu gaz, şi unde numai felinarele indicau încăierările petrecute pe baricade.

Un omnibus trecea, gol. Louis se urcă.

La Poccardi, regele cârnaţilor, obloanele erau trase.

Oare gâsculiţa aia tot îl mai ducea de nas pe „Nonoche"?

Cât de departe păreau toate acestea! Ciocnirea lor, bivuacurile de la Champs-Elysées, revărsatul zorilor la Montmartre. Chiar bucla neagră făcea parte dintr-o existenţă care nu-l mai privea.

Se gândi la Rossel.

În ajun, de faţă cu toţi, Cluseret povestea că Thiers îi oferise în secret o sumă frumuşică pentru a trăda Comuna. Se lăuda că refuzase, când colonelul îi tăie

vorba:

„Domnule general, mie niciun duşman nu mi-ar face o asemenea propunere”.

Mâine, aflând că reprezentanţii poporului şovăie să susţină curtea marţială, cum va reacţiona? Demisionând?

Sau cum?

În piaţa Castelului de apă, unde omnibusul intra în sat, Louis sări jos. Nu, nu era deloc practic să locuiască departe de minister: dacă nu s-ar fi temut că-l supără pe Mimile, s-ar fi mutat de mult.

— Bună seara.

— Ce mai faci?

— Ca şi evenimentele. Nu prea grozav.

Cu puşca în bandulieră, Féraud, care se pregătea să plece, mai zăbovi sub boltă.

— Ce se aude?

Acum că domnul de la doi lucra pentru ei, comunardul de la primul etaj căuta s-o lase mai moale: nu erau ei prea apropiaţi, dar încet-încet gheaţa se topea.

— Issy va rezista?

Explicând apoi importanţa fortului, încheie:

— Renunţaţi la Issy, şi-o să ne pomenim într-o mare dandana.

Mac-Mahon, Rossel şi alţii bănuiau şi ei ceva!

— Ascultă, Darrieu, Juliette duce fetiţa la ţară. Aşa vrea Mimile. Tremură că abatele lui a ajuns la zdup.

— Abatele Grégoire?

— Nu ştiai? Circula prin cartier, îmbrăcat în civil. Castégne l-a recunoscut.

— Şi l-a turnat.

— Bineînţeles! Lăcătuşul nostru este un patriot.

La capătul cheiului, Féraud încă nu pricepuse de ce fusese lăsat în drum ca un papuc vechi. În curte, la fereastra domnişoarei Azéma ardea încă lumina. După perdea, Louis ghici o umbră, aplecată. Fără îndoială, sora marelui om cosea, pierdută-n gânduri: Delescluze nu va mai veni astă-seară.

La etaj, mai zăbovi o clipă. Vocea ascuţită a Juliettei se răfuia cu Mimile sau cu Nanette iar, în partea cealaltă a casei, unul din ei trebuie că o contrazisese, căci aruncă un „fir-ar al dracului” în stare să pună pe fugă o divizie de versaiezi.

Inutil să insiste: paranteza ce urmă făcea parte din vijelie şi, ajuns în faţa uşii, observă pe ştergător, alături de găleata cu apă, o hârtie:

„Vino să mă săruţi. Plec mâine.”

Féraud avusese dreptate.

Şezând în pătuţul ei de sârmă legat de patul părinţilor, îl aştepta somnoroasă şi zâmbitoare. Cu o sfoară, Mimile repara mânerul unei valize.

Era o încăpere sărăcăcioasă, în care sfârâia flacăra unei lumânări. Louis intra aici pentru prima oară. Un dulap, două scaune şi un lavabou completau mobilierul. Deasupra lavaboului, un vas cu câteva flori.

— Vasăzică ne părăseşti, Nanette?

— Da: domnul are hachiţe ţipă Juliette. Domnul…

În picioare, soţul ei îi închise gura trântind uşa şi veni să se aşeze iar pe scaun.

— O s-o ducă pe fetiţă la verii mei în Somme. Aşa vreau eu. După aceea, dacă pofteşte, n-are decât să se întoarcă pentru următoarea încăierare. Dar mai întâi copilul. Am obţinut un permis prin Chaville.

— De ce nu mi-ai cerut mie?

— Nu-mi place să-mi plictisesc prietenii.

Cu alte cuvinte: Mimile e destul de isteţ să se descurce singur.

Se schimbase: era repezit, pus pe harţă.

— Îmi spui o poveste? îl întrebă Nanette pe Louis.

— Care?

— Una nouă.

Improvizaţia, aşa pe nepusă masă, nu era uşoară.

— Există undeva, un sat… de munte… (şi pe urmă?)… cu uliţe şi grădini ce se cocoaţă şi coboară atât de tare, încât ţăranii sunt obligaţi să agaţe coşuri de coada

găinilor.

— Cum?

— Pantaloni, dacă preferi: fiindcă, altfel, ouăle pe care le fac s-ar rostogoli la vale.

— Ce vorbeşti?

— Aşa e. Şi-ţi spuneam de un sat... unde totul e nemaipomenit. Intri într-o casă şi pardoseala nu stă niciodată la locul ei; mesele au două picioare mai înalte decât celelalte, căci altfel farfuriile ar aluneca în jos. Ceasurile n-au decât un ac. La oră fixă, cad – buf – până la jumătate, apoi urcă timp de şaizeci de minute suspinând: „Vai, vai, cât e de greu!” Dar oamenii? Tot plimbându-se în sus şi-n jos pe povârniş, piciorul drept le-a devenit mai scurt decât cel stâng: toţi locuitorii şchioapătă, până şi căţeii şi fetiţele.

— Mincinosule!

— Pe cuvântul meu!

— Fetiţele nu merg mereu în aceeaşi direcţie?

— Ba da, căci dacă s-ar întoarce şi-ar pierde echilibrul. Aşa încât, pentru a ajunge acasă la părinţii ei, o domnişoară umblă dandaratelea.

— Şi cum se numeşte satul ăsta al tău?

— Berbeleac.

— Aha!

— Şi, vezi, tu, acolo merele nu sunt rotunde: sunt pătrate. Altfel, la fiecare zguduitură s-ar preface în compot.

Cu gura căscată, fetiţa şi Mimile îl ascultau; fetiţa sigură că acest sat minunat exista, iar Mimile neîncrezător dar îmblânzit.

— Şi-acum, te rog să te culci, spuse Louis.

Ea se lăsă învelită, puţin şireată, puţin cochetă şi închise un ochi.

— Închide-i pe-amândoi, până nu plec.

— Nu. Numai pe unul.

— De ce?

— La Berbeleac, copiii ţin un ochi deschis pentru a se

trezi a doua zi de dimineaţă.

El se gândea:

— Când am s-o mai văd? O să ne mai vedem oare?

Tatăl ei suflă în lumânare.

La trecerea lor, Juliette, domolită pentru moment, răspunse printr-o privire duşmănoasă urărilor de „drum bun” pe care i le adresa Louis, iar cei doi oameni ieşiră pe culoarul întunecos.

— Fumăm o pipă?

— Imposibil. Trebuie să mă îmbrac repede şi s-o şterg.

— Batalionul tău e mobilizat?

— S-ar afla la Vanves, după spusele lui Féraud. Dar eu nu mai sunt acolo. În fiecare noapte fac de gardă la închisoarea La Grande Roquette.

— Acolo eşti liniştit.

— Dacă tot e vorba de închisoare, aş fi preferat să mă fi dat la Mazas, unde se află arhiepiscopul şi abatele Gregoire. Măcar să le fiu de vreun folos…

Louis se aşează pe o treaptă a scării.

— Dar tot mai poţi zăbovi o clipă.

Îl ghicea, sprijinit de perete; trebuie că-şi luase din nou aerul lui încăpăţânat.

— O explicaţie serioasă e necesară între noi doi.

— Dacă vrei…

— Nu ştiam că abatele a fost arestat.

— Oricum, aşa avea să se termine.

— E vina mea?

— Nu te acuz!

— Nu, dar de când a plecat, mă eviţi. Nu-i aşa?

Mimile rămase mut.

— Răspunde.

— Mă gândesc.

— Bine, atunci aşază-te şi tu aici lângă mine. Va fi un început de apropiere.

Pe întuneric, umerii lor s-au atins; nici nu trebuia mai mult pentru a se simţi din nou prieteni, aşa ca pe cheiul Jemappes, cu zece zile în urmă. Cel puţin aşa spera Louis.

— Să vedem, reluă el. Dar să nu-mi tai vorba. În piaţa Clichy mi-ai istorisit luptele la care ai luat parte în timpul asediului. Apoi am aflat de la tine situaţia muncitorilor şi cât de grea e viaţa voastră. Mi-ai dat să citesc *Memoriile Poporului*. Iar înainte de a-mi face legătura cu Delescluze, cine mi-a propus să iau puşca în mână şi să mă bat cu versaiezii? Ştiu, ai fost nemulţumit că am refuzat. După care, comunarzii tăi, încep să-i aresteze pe preoţi. Eu sunt împotrivă.

— Şi eu.

— Nu pentru aceleaşi motive. La început, când Comitetul central al gărzii naţionale trimitea la zdup câte-un bancher sau un ziarist, încuviinţai, căci din moment ce omul e bogat sau îi apără pe bogătaşi, n-are decât să sufere. Dar când e vorba de preoţi, pardon! „Eu sunt catolic.” Ei bine, te înşeli. Nu aresta pe nimeni pentru opiniile sale. Nici pe arhiepiscop nici pe Blanqui. Dar alege de care parte a barierei vrei să fii.

Simplificând ideile, folosind cuvinte aproape copilăreşti care l-ar fi făcut să zâmbească dacă le-ar fi auzit în gura unuia ca Féraud, se străduia să-l convingă.

— Sau versaiezii se întorc la Paris şi-atunci n-ai decât să-ţi iei la revedere de la revoluţie. În ziua aceea vei fi în genunchi, cu ştreangul de gât. Sau le tragi o mamă de bătaie, condiţia voastră se schimbă şi deveniţi oameni aşa ca Ravon. În fine, nu confunda clerul cu biserica. Abatele ţi-ar spune ce gândeşte. Dac-ar fi liber, monseniorul Darboy ar propovădui supunerea răzvrătiţilor. A fost de partea lui Badinguet. Acum e de partea lui Thiers. Va servi toate regimurile reacţionare. Arestarea lui e neîndoios o greşeală, ceea ce însă nu-ţi permite să întorci spatele Comunei…

— Am şters-o, Louis! Apoi: Nu, fără religie, pentru mine Comuna nu mai e Comuna mea. Eu sunt muncitor, un simplu muncitor, şi n-am minte multă, dar am convingerile mele. Şi trebuie să mi le respecţi. În piaţa Clichy, am fost pe baricade. Cu inima cât un purice, m-am

bătut şi la Bougival. Şi aş putea s-o iau de la capăt... cu o condiţie. Spune-mi doar atât: „Parohia ta nu-i un grajd; roagă-te dacă vrei la arhiepiscopul tău, chiar dacă nu-i de-al nostru, păstrează-ţi-l”.

Ce să-i răspundă? Comuna nu ataca numai preoţii suspectaţi de îngăduinţă faţă de Imperiu şi de versaiezi, ci şi cultul, pe care voia să-l interzică. Un credincios, pus în situaţia să aleagă între credinţă şi revoluţie, nu putea decât să se înstrăineze de cea din urmă.

Dacă Louis ar fi fost mai puţin rănit de atitudinea Nicolei, ar fi admis că situaţiile erau identice: interese de inimă şi legături de clasă dispăreau, şi într-un caz şi în altul, în faţa unei datorii ce nu admitea compromisuri.

Mimile continua:

— În ziua când m-ai văzut plecând cu puşca, ţi-am spus: „Nu sunt un laş”. Dar recunoaşte că, de fiecare dată când au săvârşit o mişelie, am protestat. Îmi spuneam: o să se aranjeze, ai să vezi – mai aşteaptă. Acum am un serviciu pe cinste. Thiers n-are decât să poftească. Nu voi trage nici asupra acestui porc, nici asupra vreunui federat. Mimile e în afară. Mai bine zis, pe deasupra!

— Dar eu? Găseşti că ar trebui să renunţ?

— Cu tine e altceva. Ţie nu-ţi pasă de preoţi.

— Şi-mi porţi pică pentru asta?

— Am spus cândva că ne înfrăţim „şi la bine şi la rău”.

Vocea îi tremura. Se ridicară.

Louis se hotărî:

— Cred că mâine am să mă mut. Stau prea departe de minister. Iar dacă tu eşti de gardă noaptea, nu ne vom mai vedea prea des.

— Înţeleg.

— Nu te superi?

— E mai bine aşa... cel puţin pentru moment.

Câteva clipe încă şi totul se va sfirşi.

— Mimile...

— Da.

— Îţi mulţumesc.

— Prostule. Dar să nu mă uiţi.

O mână i-o căută pe-a lui Louis prin întuneric, Louis o cunoştea, onestă, muncită, cu unghiile înnegrite, îndemânatică la treabă, dar stângace când era emoţionată. Părea o ultimă legătură între ei, ultimul punct de întâlnire al vieţilor lor venite pe căi opuse şi care se încrucişau aici înainte de-a se îndepărta fiecare pe alt drum.

Făcuseră bine că nu aduseseră lumânarea. Un bărbat care abia îşi stăpâneşte lacrimile nu-i un om în toată firea.

Dar mai ales doi!

CAPITOLUL XX

CUNOSCÂND ISPRĂVILE BAROA-nei, abatele Custines le-ar fi dezaprobat şi ar fi socotit că mai mare e distanţa de la biserica Saint-Germain-des-Prés până la Cité des Roses decât din purgatoriu până în infern. Dar această aprigă păcătoasă, încredinţată că aici pe pământ infernul seamănă al dracului cu paradisul, îngurgita zilnic o băutură soporifică; aceasta, anihilându-i sentimentul datoriei, îi stimula la maximum calităţile afective.

Călugăriţele de la pension erau departe. Ca şi salonul roşu. La fel şi cada de baie istorică. În patul conjugal, procrease potrivit principiului imaculatei concepţiuni; cu Chaville, făcea dragoste.

Totul se plăteşte. În schimb, acesta o hrănea cu scatoalce şi mezeluri.

Dacă din greşeală se gândea la domnul de Bresles, meticulos, înfumurat, Clotilde vedea parcă un deşirat, chel, flecar şi găunos. Ce mai, o scursoare!

Ce cuvânt în gura ei! De fapt, tovărăşiile proaste provoacă o degradare a limbajului. Această depreciere globală, această condamnare muşcătoare n-ar fi rezistat unui examen. Philippe apărea înzestrat cu toate calităţile. Un om care concepe societatea ca un templu clădit pe patru stâlpi: familie, capital, biserică şi... – zăpăcita de ea îl uita întotdeauna pe cel din urmă – posedă solide cunoştinţe morale şi preţuieşte tot atât dacă nu mai mult, decât un individ pentru care raţiunea de a fi se rezumă la băutură şi la amor.

Dar iată: ca prin farmec, faţada edificiului s-a prăbuşit, dând la iveală un teren viran unde se îngrămădesc sabie,

chipiu şi o groază de decoraţii.

Aoleo, aşa e, al patrulea stâlp e armata franceză.

Chaville mai dormea, gol, în timp ce ea îl observa, sprijinită într-un cot.

Cine nu ştie că ura şi dragostea fac parte din aceeaşi grupă sangvină?

În zorii zilei, pe când el se odihnea, la cheremul ei, Clotilde ar fi fost în stare să ia un cuţit de bucătărie, de exemplu, şi să-i taie gâtul. Snopită în bătăi, în ajun, l-ar fi omorât bucuros, dar văzându-l acum, atât de liniştit, îi aruncă priviri pline de încântare. Totul îi plăcea la el, culoarea pielii, o aluniţă, carnaţia, cârlionţii, genele lungi, întoarse. Nemişcat şi mut, amantul ei i se părea fără cusur.

Era cel mai plăcut moment al zilei – în afara marilor momente – cel în care soarele se ridica pe perete, către pernă, apoi zdrăngăneau lăzile de gunoi iar Chaville se trezea.

Cu ochii în tavan, revenea la viaţă.

Aproape neschimbat, dialogul începea.

— La ce te gândeşti?

— La nimic.

— M-ai visat?

— Nu.

— Dar mă iubeşti?

— Hm…

Clotilde se gândea iar la cuţitul de bucătărie. Dar răbdare! Rar se întâmpla ca dimineaţa să nu înceapă, vorba lui Chaville, cu un sandvici:

Pentru ca doamna de Bresles; crescută la călugăriţe, soaţa unui ofiţer respectabil adesea confundat cu generalul de Gallifet şi mondenă rafinată, să fi căzut atât de jos, trebuie că aflase şi compensaţii: să nu fie cu supărare, dar biata baroană se simţea uneori o târfă fericită.

Lucrul acesta odată dovedit, stăteau de vorbă. Poliţistul, pe care activităţile sale profesionale nu-l

duseseră dincolo de intrarea de serviciu a caselor mari, o încuraja să dea de-o parte perdeaua budoarelor napoleoniene. Să ai o toaletă, un pulverizator sau un serviciu din opalină pentru creme şi farduri i se părea că ascunde un viciu, gusturi perverse; la auzul cuvintelor cadă, canapea, oglindă, nările i se dilatau.

Nădăjduind să-l distreze, îi descrise o serată la care fusese invitată de o englezoaică excentrică, mare iubitoare de cai. Această lady îşi primise oaspeţii în grajd, pe paie, încălţată cu cizme.

Chaville nu gustă anecdota, preferând un decor mai gingaş şi lumini discrete, care să-i dea frâu liber imaginaţiei.

— Dar de ce elegantele poartă trei jupoane?

După părerea lui, toate trei erau de prisos.

Copilăria Clotildei îl plictisea de moarte, în schimb amintirile de la cincisprezece ani, primele înfiorări, primele rotunjimi, voiajul de nuntă şi urmarea, până la sarcini, îi stârneau apetitul.

Trebui apoi să-i descrie reşedinţa de pe Quai d’Orsay, încăpere cu încăpere, în detaliu. Cine păzea casa în timpul escapadei baroanei? Nimeni? Ce imprudenţă! Totuşi, soarta masivelor mobile Empire îl îngrijora mai puţin decât eventualele colecţii mai uşoare, cum ar fi niscaiva tabachere de aur sau o vitrină cu ceasuri vechi, în stare să ispitească un spărgător. Colonelul nu poseda aşa ceva? Nu? Păcat. Asupra unei chestiuni era neînduplecat: decoraţiile nu făceau doi bani.

— Cum nici doi bani?

— Nici la muntele de pietate nu le-ar lua.

— Cum adică la muntele de pietate?

A dracului treabă! Poftim acum şi explică-i. Totuşi eleva era în progres: astfel povestea plecării din gara Saint-Lazare, adesea reluată la cererea lui, se oprea la verdictul hotărât al federatului care îi restituise biletele precizând: „Poţi să ţi le pui undeva…”

Chiar înainte de-a rosti cuvântul aşteptat, se prăpădea

de râs.

Dar vigilenţa era necesară. Brigada mondenă ar fi putut pe nepusă masă, să-i azvârle o farfurie în cap. Căci şcoala lui de dresaj prevedea una caldă una rece.

În ce priveşte războiul, Chavllie se arăta rezervat. De altfel, nu afla ştirile decât din ziare şi se mulţumea să răspundă cu „asta nu-mi miroase-a bine”, de câte ori baroana îi punea o întrebare; oare durata escapadei ei nu depindea de rezultatul acestei încăierări generale?

În cel mai bun caz, Chaville ajungea să declare:

— Oricum vom avea timp s-o ştergem în Belgia

— „Vom?”

— Adică noi doi.

— Juri?

— Pe capul mamei mele.

— Bine, te cred.

Îl credea numai pe jumătate. Poliţia îşi dă cu uşurinţă cuvântul de onoare, care n-o costă nimic.

Apoi, dornic să-i arate Clotildei că aşa-zisa lor căsătorie va înfrunta viitorul, îi umflă verigheta.

Ea, îndrăgostită peste cap, dar prudentă, replică ascunzând într-un dulap cei şase ludovici despre care Chaville nu ştia încă nimic.

Pe la zece, după ce-i reamintea consemnele: să nu se apropie sub niciun motiv de fereastră, să nu răspundă dacă bate cineva la uşă, se despărţeau şi, băiat bun şi mulţumit de lacrimile ei, o săruta… o dată la două zile.

Locuinţa rămânea atunci într-o dezordine pe care chiar doamna de Bresles o socotea excesivă: vase murdare, sticle, pahare, căldări goale sau pline, haine azvârlite peste tot. Neputincioasă, alte lacrimi îi umpleau ochii, căci prea se potrivea această dezordine de nedescris cu gândurile ei încâlcite.

În prezenţa lui, universul i se rezuma la cei patru pereţi şi la aşternut, dar îndată ce el cobora scara, după ce-o încuiase cu cheia de două ori, îşi regăsea libertatea de a medita la consecinţele acestei aventuri în care-o târâse

„colonelul ei”.

Desigur, remuşcările n-o copleşeau. Vestea morţii celuilalt colonel ar fi lăsat-o indiferentă: încetând să-i mai fie soţie, se considera văduva lui fără să încerce nici cel mai mic sentiment de culpabilitate. Îi ştia ea pe bărbaţii ăştia obosiţi care cer cameră separată! Cât priveşte pe bărbatul ei, vorba lui Chaville, nu făcea nici cât o ceapă degerată.

Atunci ce-o frământa? Că trăieşte în păcat? Nici pomeneală! Religia contează, ce-i drept, dar asupra acestui punct avea să mai vadă ea. Baroana nu era atât de proastă încât să ignore că iertarea păcatelor şi confesionalele nu sunt făcute pentru sfinţi.

Atunci?

Cele două comori, se înţelege.

Vai, boroana era destul de inteligentă ca să-şi dea seama că în curând recâştigarea odraslelor va prezenta unele dificultăţi de ordin familial şi juridic.

Cumplită alternativă să aibă într-o zi de ales între Jérôme, Laetitia, mici fiinţe adorate şi Chaville. Mamă sau amantă? Un adevărat roman. În ambele cazuri, însemna să sacrifice jumătate din fiinţa ei.

Când se pocăia şi o apuca pe drumul cel drept, când se exila în Belgia, bătând în retragere îndată după aceea, fără a se putea hotărî într-un fel sau altul.

Ajungând la concluzia că problema e fără ieşire, deretica odaia de bine-de rău apoi, după ce-şi termina toaleta, venea rândul călcatului. Poliţistul n-avea decât două costume – unul verde şi altul maro – şi schimba culoarea în fiecare dimineaţă.

Apoi… nimic., aşteptare., plictiseală… timp în care Clotilde fuma chiştoacele rămase prin farfurioare, căci Chaville îi deşteptase gustul pentru ţigările tari. Precum şi gustul pentru vin; din nefericire, dimineaţa pivniţa era goală.

Distracţia supremă era lectura (volumul patru al *Misterelor Parisului* rătăcit pe-acolo) şi zgomotele casei.

Vecinul de etaj, pe nume Darrieu, pleca în zori şi se întorcea târziu. Baroana întâlnise unul cu acelaşi nume la verişoara ei, dar există aproape tot atâţia Darrieu ca şi Dupont.

Nicole, draga de ea! Pe vremea asta însorită, şi-o închipuia în seră, tristă, meticuloasă, stropindu-şi violetele de Canada. Poate se întreba unde se ascunde Clotilde draga de ea? Şi cu invidie, cine ştie? Aveau aproape treizeci de ani şi femeile, ca şi plantele, au nevoie de acţiune şi de o dragoste care pică din cer ca o ploaie de vară.

Ce-ar mai râde François aflând pe ce pantă lunecoasă se rostogolea „Cloclo a noastră”!

Uneori se auzea câte-o voce de copil, un cântec sau clevetirile cumetrei cu mătura.

Curtea, pare-se, dădea spre un canal.

Distrat, Chaville nu-i vânduse umbrela. Ea îi mângâia mânerul de fildeş încrustat cu un motiv grecesc negru, o deschidea, o răsucea când mai repede, când mai încet, o floare de zăpadă, un nor, un păun, apoi roata de dantelă se închidea la loc şi era iarăşi o umbrelă, darul lui Philippe, de care, la urma urmelor, puţin îi păsa.

Pasul pândit, sperat, întoarcerea se lăsa aşteptată până la căderea nopţii. În plină lună de miere, brigada mondenă nu lipsea noaptea de-acasă, sosea la cuib încărcată cu o sticlă-două, îngrijorată în primele zile ca păsărică să nu-şi fi luat zborul, dar repede potolită. De altfel, având imaginaţie şi darul de a-şi transpune ideile în practică, învăţase din experienţă că, împotriva părerii în general admise, cel mai bun mijloc de a păstra o baroană era să te arăţi zgârâie-brânză.

După ce inspecta în grabă cremoanele şi broasca uşii, îi aplica mulţumit o palmă peste fese. Oricum, Chaville o bătea mai puţin în ultima vreme. Dar în seara aceea pericolul era mai mare ca de obicei.

Pe neaşteptate, el atacă:

— De ce mi-ai spus că nimeni nu vă supraveghează

casa? Am trecut pe-acolo. Locuieşte cineva.

— Te înşeli.

— Ba deloc. Am văzut o carpetă atârnând la fereastră.

„Fii atentă, îşi spuse ea. Nu răspunde prea repede.”

Şi se aşeză pe genunchii lui.

„Ce-a căutat să umble pe-acolo? Visează colecţiile domnului de Bresles? Dacă poliţia efectuează o descindere acasă la ei, va pune sigiliu. În schimb, dacă un poliţist procedează la o vizită cu titlu personal, ar putea să tragă un profit.”

— N-avem decât o portăreasă.

— O portăreasă, e cineva.

Clotilde răspunse:

— Şi te interesează?

— Mult. Asta mă linişteşte.

Părea totuşi nemulţumit.

— Să mâncăm.

Dar la cină dădu mai multă atenţie vinului decât mâncării. După o clipă, oftă:

— Înţelegi, baroană, viaţa în doi costă mult. Fiecare trebuie să contribuie cu câte ceva. Şi constat că tu nu bagi un ban în buzunarul meu.

Femeile au intuiţie: Chaville pusese la cale o lovitură şi întâlnise un obstacol care-i dejucase planurile.

— Ce propui, iubito?

Ea păli. Această tandreţe indiferentă putea fi un semn prevestitor de furtună.

— Propun să-mi vinzi ceasul.

— Care ceas?

— Cel pe care mi l-ai luat la prefectură.

— Mai întâi că nu ţi l-am luat. Mi l-ai oferit tu. Apoi ceasul tău e de mult vândut. Era o ofensă adusă onoarei mele.

— N-am alte bijuterii.

— Te cred.

— Atunci ce vrei?

— *Cash*, cum spun englezii.

— Nimeni nu mă va ajuta.

— Orice colonel are un cont în bancă,

— Toţi banii noştri erau în bagaje.

— Foarte rău. Dar dacă vrei să mai fim împreună, descurcă-te. Aştept propunerea ta.

Tonul rămânea politicos. Da, eventualitatea unei rupturi îl mâhnea profund. După care, nu mai deschise gura toată seara, făcu pe martirul şi, fără să se ocupe niciun pic de ea, adormi, cu faţa la perete.

Sumbră noapte...

Un demers pe lângă Nicole ar fi periculos.

„Va cere explicaţii, îl va trimite pe François la Cité des Roses... Iar, dacă stau să mă gândesc, Chaville va refuza această soluţie căci secretul e cel mai bun atu al său.”

Să-i spună că nu există nicio portăreasă? Că înainte de-a pleca de-acasă, ascunsese argintăria?

„Sparge un geam, suie-te în pod. Tacâmurile sunt acolo, sub vechituri. N-ai decât să le amanetezi.”

Dar după argintărie va urma lenjeria, porţelanurile, covoarele, iar până la urmă verişoara ei va observa jaful.

Nu se putea face nimic fără ca verii ei să nu-i dea de urmă!

Mai rămâneau ludovicii...

Totul era să-i scoată din dulap fără să provoace o scenă înspăimântătoare.

„Şi încă scena mai treacă-meargă.”

Pericolul era să-i confişte banii şi s-o expedieze totuşi.

„Să admitem că ar fi mulţumit o zi-două. După aceea aş primi un alt ultimatum: «ori plăteşti ori speli putina».”

În timp ce baroana va fi tras singura salvă din artileria ei.

Deodată o licărire sfâşie bezna în care se afla. Soluţia consta în a preda ludovicii unul câte unul, aşa ca fiecare să achite factura pe câte o săptămână. În ritmul acesta, perspectivele amorului ei se prelungeau, se prelungeau... deşi... vicleşugul ei ducea la un nou pericol: mâine dimineaţă, când se va trezi, amantul ei nu va crede că

ludovicul e orfan. Atunci va scotoci locuinţa şi va completa jumătatea de duzină!

„Am găsit!”

Se sculă în vârful picioarelor şi, binişor, deschise dulapul, luă de-acolo cele şase monede şi, după ce puse una pe masă, ascunse treizeci şi cinci de zile de fericire… în buzunarul lui Chaville. Adică în buzunarul de la costumul verde pe care-l purtase în ajun şi pe care n-avea să-l pună în dimineaţa aceea. Niciodată nu i-ar veni în minte să se percheziţioneze pe sine, iar costumul maro îl va înlocui douăzeci şi patru de ore mai târziu.

„Bate-ţi nevasta, zice un proverb arab. Dacă nu ştii pentru ce, ea ştie.”

Ziua de 27 aprilie începu printr-o cotonogeală zdravănă. Clotilde o suportă cu resemnare şi oricare-ar fi fost numărul loviturilor, îşi spuse că, de fapt, merita de cinci ori pe-atâta.

Apoi, deplasând mobilele, scotocind saltelele, răsturnând sertarele, exploratorul cercetă cotloanele cele mai neaşteptate, cele mai bizare, răscolind până şi hainele baroanei.

— Te asigur, dragostea mea, că n-am ascuns decât o monedă.

În picioare, ghemuit, în patru labe, „dragostea ei” o luă de la capăt examinând fiecare centimetru de teren, gâfâind şi adulmecând, dar dezamăgit, căci nu se simţea nimic.

— Dacă m-ai minţit, ai să mi-o plăteşti scump.

Asta se va vedea… Prevăzător, poliţistul nu-i va aplica lovitura de graţie înainte de-a avea certitudinea că puşculiţa ei s-a golit; ea avea să-l ţină până atunci în nesiguranţă şi dorinţă.

Un raţionament cât se poate de exact: ca şi la prefectură, el schimbă tactica, se şterse pe faţă şi, linguşitor, o trase spre el; o îmbrăţişare pe jumătate tandră, pe jumătate autoritară care o făcea de fiecare dată să-şi piardă cumpătul.

CAPITOLUL XXI

LOUIS NU LUASE DECÂT DOUĂ amintiri de la Cité des Roses: pipa lui Ravon şi cheia locuinţei; pe aceasta din urmă din nebăgare de seamă. I-o va trimite lui Mimile cu alt prilej sau, mai bine, va căuta să i-o înapoieze chiar el.

Noua lui cameră, într-un hotel de pe bulevardul Saint-Germain, era întunecoasă, prost mobilată. Dar aici dormea numai, aşa încât ziua şi o bună parte din noapte şi le petrecea întâlnind ziarişti sau anumiţi reprezentanţi ai poporului cu care noile sale funcţiuni îi cereau să vină în contact. Pe de altă parte, şedinţele Comunei nemaifiind secrete, se încrucişa adesea cu tot felul de oameni ale căror observaţii, nelinişti şi chiar nemulţumiri le întăreau pe ale sale.

Mai bine informat asupra opiniei publice, îi adresă lui Rossel o scrisoare cu următorul început:

Vă va surprinde poate faptul că vă scriu pentru a vă spune părerea mea asupra unui subiect pe care aş putea să vi-l prezint prin viu grai.

Dar în prezenţa dumneavoastră nu-mi găsesc cuvintele! Nu fac decât să vă ascult. Sufăr ascendentul dumneavoastră şi nu îndrăznesc să vă contrazic. Ne despart şase ani, şi în plus experienţa dumneavoastră de viaţă mult mai mare decât a mea.

Replica îmi vine cu întârziere!

Mi-aţi vorbit ieri de planul pe care-l concepe Girardin pentru a redresa situaţia. Dacă am înţeles bine, e vorba de a porni o revoluţie care ar împărţi puterea între el, Dombroteski şi dumneavoastră, după ce împreună veţi fi

pus capăt Comunei.

Despre ce situaţie e vorba? Mă tem că, prea ocupat cu conducerea operaţiilor, nu vedeţi decât unul din aspectele ei.

Desigur, incapacitatea reprezentanţilor poporului e izbitoare. Majoritatea – adepţi ai lui Delescluze sau Protot – neavând o doctrină fermă, nu se gândesc decât să înceapă iar povestea, fără a ţine seamă de noua conjunctură. Sunt revoltaţi, şi nu revoluţionari.

Iar minoritatea nu se sprijină pe un adevărat partid muncitoresc, puternic centralizat. Acest lucru s-a văzut la 18 martie. Ştiţi foarte bine că Internaţionala, care-şi dădea seama atunci de slaba ei organizare, era împotriva războiului civil. Astăzi se lasă târâtă de evenimente şi nu le mai controlează.

Vasăzică am dreptate, veţi zice. Vom acţiona noi, deoarece Comuna refuză s-o facă. Vom învinge, în ciuda Comunei.

Eu mă îndoiesc şi iată de ce:

La început burghezia şi poporul s-au pronunţat împotriva capitulării, mizeriei, impozitelor excesive.

Motivele lor erau diferite, dar îi unea dorinţa de a-i vedea pe versaiezi înfrânţi.

Aşa nu mai merge.

În curând parizienii vor trăi la fel de prost ca în timpul asediului. Aprovizionarea e grea, din cale-afară de costisitoare; atelierele se închid.

La aceste inconveniente materiale se adaugă o teamă crescândă provocată de bombardamentele de care suntem făcuţi răspunzători, denunţurile şi arestările care se înmulţesc.

Curtea dumneavoastră marţială nu se bucură nici de adeziunea maselor, nici de cea a gărzii naţionale. Legea care instaurează înrolarea obligatorie este impopulară. Se aude că pierderile noastre sunt uriaşe.

Şi Louis continua:

Alegerile parţiale reflectă starea de spirit a populaţiei. În martie, în arondismentul întâi, s-au prezentat la urne 11200 alegători. În aprilie, abia 7000. Este un arondisment burghez. Dar în arondismentul douăzeci, cu o puternică densitate muncitorească, unde au fost aleşi Blanqui şi Flourens, Comuna pierde 8000 de voturi din 17000!

Neîncrederea, dacă nu ostilitatea faţă de mişcarea revoluţionară, este evidentă. Alegătorul se întreabă dacă războiul se va sfârşi prin întoarcerea lui Thiers, a prusacilor sau prin succesul conciliatorilor. Nimeni nu mai speră în victoria noastră.

Dumneavoastră mai speraţi, dumneavoastră care în zadar aţi căutat să înzestraţi batalioanele noastre cu mijloace care să le permită să lupte, v-aţi cheltuit forţele în tratative cu comitetele, comisiile şi l-aţi avertizat pe Cluseret acum trei săptămâni că suntem pierduţi, dacă nu se întâmplă o minune?

Issy va cădea. Toate rapoartele ne-o arată.

În această situaţie vă pun întrebarea: mai e momentul să luaţi puterea?

E limpede că timpul şi împrejurările vă vor împiedica să vă duceţi sarcina la bun sfârşit.

Parcă vă aud răspunzând că Rossel nu poate dezerta.

A renunţa nu înseamnă a dezerta. Aţi face un ultim serviciu Comunei demonstrându-i că lupta ei, prost începută, nu duce decât la sacrificii inutile, şi că un armistiţiu rămâne posibil atâta vreme cât mai ocupăm forturile.

Mi-aţi spus într-o zi că a sosi nu înseamnă nimic dacă soseşti prea târziu.

Această revoluţie s-a declanşat prea devreme, ceea ce cred că nu-i atât de grav, cu condiţia să ne apărăm viitorul.

Gândiţi-vă: Vă rog prietenește, gândiţi-vă.

Oricare ar fi hotărârea dumneavoastră,

Louis Darrieu
vă va rămâne credincios.

P.S. – Deoarece nu ne vom întâlni astăzi, vă rezum o interesantă conversaţie pe care am avut-o cu Varlin. Este unul din rarii reprezentanţi care judecă situaţia cu obiectivitate.

O scrisoare primită de la Londra (pe ce cale?) îl informează că un acord Thiers-Bismarck stipulează că prusacii nu vor îngădui comunarzilor să fugă prin nordul Parisului, cu ocazia asaltului final.

Varlin e la fel de pesimist ca şi mine. Dezordinea şi incompetenţa care fac ravagii la Primărie îl dezgustă. Ca şi el, reprezentanţii adepţi ai Internaţionalei intenţionează să nu mai participe la deliberări.

În curte, Rossel care se pregătea să plece, îl chemă pe Louis a doua zi şi-i înapoie scrisoarea.

— Rupe-o. Sunt grăbit, dar ţi-am răspuns. Pe diseară.

Aşternuse în grabă, sub post-scriptum:

Sinceritatea dumitale mă impresionează. Darea dumitale de seamă asupra situaţiei este din nenorocire exactă, dar ar fi putut încăpea pe mâini indiscrete.

Data viitoare nu mai scrie, mai bine să stăm de vorbă... chiar de-ar fi să urci scările!

La rândul meu, îţi pun o întrebare: vom fi oare mai puţin compromişi după ce ne vom retrage? Nu, dragă Darrieu. Soarta noastră e legată de cea a revoluţiei, deci de cea a războiului, căci un armistiţiu onorabil este exclus. Thiers nu doreşte pacea... între francezi, se înţelege!

CAPITOLUL XXII

CERUL SE ÎNNORASE PE CÂND convoiul se oprea în faţa cimitirului Père Lachaise. Familia, câteva femei îndoliate şi un bătrân se rânduiră de-a lungul zidului, în timp ce dricarii, punând jos cele trei coroane pe care scria: „Scumpului nostru Preşedinte, prietenii săi de la Societatea Piscicolă a Senei”, „Comuna recunoscătoare” şi „Scumpului meu soţ”, ridicau cu grijă coşciugul.

Văduva era o femeie solidă, inexpresivă, care îşi tot ştergea nasul pe sub văl.

Ce idee năstruşnică avusese Rossel să trimită un reprezentat al statului major la înmormântare!

„Vei rosti câteva cuvinte, Darrieu.”

Câteva cuvinte despre un necunoscut şi, culmea, să vorbeşti ca şi când l-ai cunoaşte.

E drept, admise Louis, că în asemenea împrejurări, discursurile se adresează celor care mai au urechi să le audă, după cum coroana aparţine celui care a oferit-o.

Terminată această ultimă plimbare, maiorul Lescot, mort la Issy, fu predat groparilor. Apoi asistenţa făcu cerc şi bătrânul înaintă.

„Sigur l-am mai întâlnit, gândi Louis. Cine-o fi?”

Neîndoios, oratorul ignora cariera militară a dispărutului. Pentru el, „scumpul nostru Preşedinte” nu fusese decât un mare pescuitor în faţa veşniciei, adevăr care, amintit la porţile infernului, nu putea să-i prejudicieze viitorul: mai mult decât orice pe lume, îi plăcuseră peştii.

„L-am mai văzut!”

— Născut pe malurile Oisei, în 1827…

Văduva, care-şi frământa batista, sublinia cu câte un hohot de plâns fiecare etapă a acestui apostolat consacrat apei dulci şi ocupanţilor ei.

Între timp, Louis gândea:

„La anul pe vremea asta, când războiul se va sfârşi, ea va spune zâmbind printre lacrimi (dar va zâmbi): «Uite, a venit iar vremea scrumbiilor şi a morunului; cât îi plăceau bietului Lescot!»”

Pe malurile Oisei, acolo unde aceasta se varsă în Sena, arăta defunctul de ce e în stare.

„Am găsit, e tatăl Alicei; e Verdier!”

Solemn, purtând un costum închis, tăticu’ era aproape de nerecunoscut. Ţinu un discurs cam lung; cei mai puţin apropiaţi de maior începură să-şi piardă răbdarea, când strigă un „Pe curând” care nu-l angaja decât pe el, apoi veni rândul Comunei.

Din instinct, delegatul ei ar fi vorbit astfel:

„Om bun, ai avut o soţie de treabă, o meserie probabil şi, mi se pare, chiar o pasiune pe care ţi-o împlineai duminica. Se putea şi mai bine. Nu contează. Posedai ceea ce în mod obişnuit ajunge pentru a fi fericit, dar ai preferat să-ţi pierzi viaţa pentru că domnul Thiers a vrut să-ţi ia un lucru fără de care un râu este otrăvit, iar peştii mor cu burta în sus. Anume libertatea. E un cuvânt pompos? Cu atât mai rău. Nu-mi vine în minte altul. Între noi fie vorba, cred că sentinţa s-a pronunţat: suntem la pământ; dar pentru cinstea Parisului, vor exista întotdeauna oameni ca Lescot. Şi-acum sunt grăbit. Rossel şi cu mine te salutăm”.

Mai înţelept, rosti discursul pe care lumea îl aştepta din partea lui, astfel încât văduva, după ce primi condoleanţele de rigoare, plângea, aproape fericită. Mâna pe care Louis i-o strânse era scăldată de lacrimi.

— Domnule Darrieu!

— Domnule Verdier…

— Ce surpriză să ne revedem aici! Viaţa are haz, nu?

— Nu astăzi.

— Prin forţa împrejurărilor. Bietul preşedinte: ce idee să îmbrace uniforma! Şi în timpul războiului! Nu-l ştiam aşa de bătăios.

— Aşa de curajos.

— Ei, da. Dar dacă nu mă înşel a murit. Şi doar i-am spus: nu te mai amesteca în treburile lor, că ai s-o păţeşti. Eu…

— …Ştiu, nu sunteţi nici comunard, nici versaiez, nici altceva.

— Ba să am iertare: sunt pescar cu undiţa.

N-avea să scape de el cu una-cu două. Verdier se ţinea scai de momeală.

— Alice ne-a povestit că aţi fost la ea în Parc Monceau. Vă găseşte, cum spunea? foarte serviabil. Vai, sărăcuţa, are o mulţime de necazuri în momentul de faţă.

— Fiica dumneavoastră?

— Stăpânul ei a fost arestat. Politica şi iar politica! Mititica se întreabă cine-i va plăti leafa, la sfârşitul lui aprilie. Nu i-aţi putea găsi un loc într-o casă onorabilă?

O casă onorabilă, desigur, cu lichior, motofon şi un alt protector!… prin forţa împrejurărilor!

— Mă voi gândi.

— Vă mulţumesc. Plecăm împreună?

— Îmi pare rău. Am treabă, în partea aceea.

Oriunde, numai cu pisălogul ăsta nu.

Père Lachaise este un orăşel foarte populat aflat pe o costişă, un orăşel cu case pitite, în afară de câteva, bogate sau urâte. Noaptea, un paznic închide porţile, la fel ca în evul mediu. De ce? Cine ar pătrunde de bunăvoie aici?

Străzile, drumurile au pante, scări, ce înverzesc şi devin umbroase odată cu sosirea primăverii; de altfel, copacii, cum ar fi salcâmul sau salcia, dau numele lor unor alei.

Dacă primarul lipsit de inspiraţie a botezat marile bulevarde „transversale” şi „circulare”, acest edil avea uneori umor, căci străzii Pivniţei, lipsită de cele

trebuincioase, îi răspunde strada Cocoşului, un zglobiu al cărui cântec te deşteaptă.

Aici, te odihneşti…

Desigur, cetatea îşi onorează celebrităţile. Pentru ca cel în viaţă să se poată orienta, pe plăcile indicatoare a trecut un întreg dicţionar dedicat gloriilor noastre: Parmentier figurează şi el, ceea ce e drept, căci a descoperit o rădăcină.

Lângă Răspântie, se află un monument închinat morţilor…

Să fie chiar atât de necesar când fiecare vizitator posedă unul propriu, pe aceste locuri sau în amintire?

Père Lachaise este o grădiniţă de copii care se joacă printre morminte, sub ochiul guvernantelor vorbăreţe. Un balon se înalţă într-un hohot de râs, fetiţele cu coarda sar, se joacă cu păpuşa, în timp ce hoţii şi jandarmii se atacă, neobosiţi; aici toată lumea e ca în familie.

Pe bănci, galbeni şi sfrijiţi, alţi copii fumează, visători. Aerul le face bine. Iar sfârşitul lor care se apropie e o piatră depărtată de hotar, până unde privirile lor nu ajung.

Iată corul. Tragedia se desfăşoară dedesubt şi, în ciuda etajelor subterane, galeriile ce se ridică sau coboară, actorii, la acelaşi nivel şi într-un întuneric uniform, se adună, după cum toţi oamenii sunt la fel pentru un orb. Cum să-i distingi? Mii de schelete asemănătoare… Cu alte cuvinte, am fi mai nepăsători acolo sus dacă am avea mai multă imaginaţie.

Mai rămân cei care plâng, care speră că timpul va încremeni, cei chinuiţi veşnic.

Louis văzu flori proaspete pe o piatră roasă de vreme; aici, dat fiind doliul recent, florile se mai împrospătează; dincolo, trandafirii de porţelan dau impresia că moştenitorii au căzut la învoială cu mortul, mai încolo marmura deschide o carte la pagina despărţirilor sau se închide peste mâinile împreunate.

Părinţii Aglaiei – 1763—1791 – îi dăduseră să-i ţină

tovărăşie o sfântă Cécilia ascunsă sub văluri, înălţându-se la cer, cu faţa spre pământ. Iar grilajele, crucile ruginite şi o pereche de porumbei pe marginea unei urne, totul era trist, dar nu exista decât o singură inscripţie în piatră. Epitaful zicea: „Aici zace…” fără să se poată şti cine…

Duhovnicul lui Ludovic al XIV-lea, părintele Lachaise, poseda pe vremuri un domeniu întins, împrejmuit cu ziduri. Unul, năpădit de iederă, marchează hotarul dinspre nord; vântul, păsările îşi fac simţită prezenţa aşa încât, singur, zidul acesta pare a trăi într-o necropolă sortită uitării.

Iedera, credincioasă în orice anotimp, şi-aduce aminte sau pregăteşte drumul veşniciei; pentru Louis, adevăratul monument închinat morţilor era acest imens murmur de frunziş ce contopeşte trecutul cu viitorul.

Întorcându-se, descoperi Parisul.

De pe aceeaşi terasă, Rastignac îşi lansase provocarea: „Şi-acum între noi doi!” Patruzeci de ani mai târziu, părăsind comedia umană, fusese şi el poate înmormântat în acest cimitir? Venit tot din provincie, voia să se facă avocat.

„Cinstit, pe-atunci, avea vârsta mea.”

Între ei, asemănarea era izbitoare…

„…Dar ambiţios şi voluntar, banii îl ispiteau mai mult decât pe mine. Problema este să rămân eu însumi, într-o lume coruptă. E cu putinţă? Trândăvia te trage la indiferenţă, aceasta la egoism, ceea ce este un alt fel de a încheia cu puritatea.”

La fel ca astă-seară, ceaţa învăluia oraşul din care, povesteşte Balzac, eroul său luă hotărârea să stoarcă miere.

O miere foarte amară.

Îndărătul lui, zidul parcă fremăta în timp ce Louis se îndepărta.

Se grăbea spre ieşire, când imprevizibilul se produse pe o potecă din apropierea capelei.

Prea târziu ca s-o ocolească: aplecată deasupra unui mormânt, Nicole îşi ridică ochii, şi privirile lor se întâlniră.

Niciun paznic, niciun trecător. O cărare ce nu atrage pe nimeni, în amurg, când tăcerea păşeşte parcă pe iarbă.

Ea nu mai putea să fugă; prins în cursă, Louis nu ştia ce atitudine să adopte: să-şi continue drumul sau să-i întindă mâna?

Surpriza îi ţintui pe loc.

— Ştiam că ne vom revedea într-o zi... spuse ea, cea dintâi.

Şi bucla se răsuci în jurul degetului.

Îmbrăcată într-o haină neagră, îşi scutură praful din dreptul genunchilor, apoi indicând un loc unde mijea iarba:

— Aici e înmormântat domnul de Révoir. Am venit să-i îngrijesc grădiniţa.

Era mărginită de zambile şi brânduşe.

Louis se apropie.

— A suferit?

— Nu. Dar, vai, nu l-a asistat niciun preot.

Bătrânul le slujea de paravan; evocându-l însă, nimic nu-i împiedica să reflecteze la sentimentele stârnite de această întâlnire neaşteptată.

Căci Nicole uita situaţia în care o pusese o scrisoare nesocotită: regăsiţi, inima ei se deschidea.

Iar Louis îşi zicea: „E palidă, obosită. Chiar dacă purtarea ei m-a dezamăgit, într-o asemenea împrejurare ar trebui să-i arăt puţină afecţiune”.

Reproşurile dispăreau.

— Regret, Nicole...

— Ce anume?

— Că n-ai avut preot la căpătâiul socrului dumitale.

— A fost trist...

Se tulburâ şi mai mult auzindu-l zicându-i „Nicole”.

Şi tăcură, stânjeniţi.

Fie, Louis o ierta. Modul în care-l concediase era poveste veche. Oare adineauri cortegiul comandantului

Lescot, înaintând de-a lungul cheiului, nu defilase prin faţa modestului restaurant cu glicine, peste drum de Pont-Neuf? Nu-şi dăduse seama decât mai târziu, uimit că dintr-o pasiune atât de puternică nu mai dăinuia aproape nimic. Se mai gândea la ea, când şi când, ca la o idilă aproape uitată.

Iar acum, ce să-şi spună? Mormântul care-i despărţea devenise parcă un altul.

Golul se adânci. Ea reluă, mai puţin sigură.

— La ce te gândeşti?

— Mă întrebam dacă ai izbutit să convingi pe cineva să se intereseze de soarta domnişoarei Darboy.

— Prietena mea e tot la închisoare, foarte bolnavă şi... Comuna nu are nimic să-i reproşeze. Ce să fac pentru ea?

— François are multe relaţii.

— Dar nu în asemenea cercuri. Dumneata îl cunoşti pe colonelul Rossel.

— Colonelul nu are legături cu poliţia, de care depinde cazul.

— Iar Rigault al dumitale e un om rău

— De ce al meu?

Discuţia era gata să degenereze. Ea se întoarse şi spuse:

— Iartă-mă.

Conversaţia devia asupra Comunei? Perfect. În felul acesta, se evita un teren plin de capcane.

— Arestările de ostateci sunt o eroare, Nicole. Le dezaprob şi eu. Dar versaiezii cum procedează? Cum îşi tratează prizonierii?

Şi începu să-i explice... cu lux de amănunte.

Altădată educaţia doamnei de Révoir urma o cale mai sentimentală.

Derutată, supusă, ea speră să-l câştige prin blândeţe şi se scuză:

— Am greşit că ţi-am scris.

— Da. N-ar fi trebuit.

Totuşi era prea mult. Scrisoarea ei nefericită nu vorbea

doar de domnişoara Darboy, ci era şi o tentativă de apropiere.

Până la o nouă ruptură, i-ar fi putut răspunde Louis. Când mă concediezi, când mă chemi înapoi şi totuşi sigur ai refuza să mă mai primeşti.

Şi pentru ca nicio îndoială să nu stăruie în mintea Nicolei:

— N-ar fi trebuit, dar prietenia noastră rămâne neştirbită.

Prietenia ce însoţeşte dragostea duce spre un lucru minunat dar foarte trist atunci când îi ia locul. Neavând ce să-i ofere, înţelept ar fi fost să-l lase să plece.

În schimb, această punere la punct ce limita relaţiile dintre ei o irită, mai întâi pentru că venea din partea lui, apoi pentru că el nu se putuse împiedica să fie ironic. Să rămână doar prieteni, desigur, cu condiţia să fiu „eu” cea care hotărăşte şi-apoi să ne resemnăm împreună.

— Neştirbită, ca altădată… încuviinţă ea.

Şi imprudentă, continuă:

— …deşi mă mir când te văd servind Comuna.

— De ce?

— Nu cred că un catolic se simte acolo în largul lui.

— Eu nu sunt catolic.

— M-ai încredinţat de contrariul…

— Am zis…

— …că deşi nu mai mergi la biserică, eşti totuşi credincios. O, n-are nicio importanţă că m-ai înşelat, dar îmi pare rău că iei parte la această revoluţie. Dă-mi voie, dragă Louis. Eu nu mă ocup de politică. Nu mă interesează decât săracii. Victimele. Dar în timp ce aflu că ostatecii vor fi împuşcaţi, dumneata eşti de partea celor care oprimă.

— Mă aflu de partea cea mai puţin condamnabilă, dragă Nicole.

— Atunci înseamnă că m-am înşelat asupra dumitale.

Tonul urca. Înfuriat, el exclamă:

— Aş putea să-ţi adresez acelaşi reproş, nu mai puţin

meritat.

— Am să-ţi răspund.

De la Comună, simplu pretext, explicaţia, evitată până acum, degenera în răfuială. Denaturând faptele şi intenţiile nedrept şi crud, Louis nu se mai stăpânea.

Nu, nu va accepta lecţia unei femei care, după ce o tolerase, provocase şi încurajase dragostea, îl concediase fără un cuvânt de explicaţie.

Doamna de Révoir se interesa de toate victimele, numai de ale ei nu, acelea să se descurce, să trăiască sau să moară, numai să nu-i tulbure odihna cu suferinţa lor.

Doamna de Révoir era cuprinsă de remuşcări? Niciodată din cauza lui, ar fi fost prea cinstit!

Dar când într-o seară se dusese să-i implore ajutorul nu-l gonise pentru a doua oară... şi încă prin servitor.

Ca să nu mai vorbim de inconştienţa de a cere servicii unui om după ce i-ai trântit uşa în nas!

Sau îndrăzneala şi prostia de a învinui Comuna de viitoare crime imaginare!

— Hazardul ne pune unul în faţa celuilalt, mai strigă el. Mă întrebi unde, cum am trăit de când m-ai dat afară? Te interesezi de munca mea? Îţi pare rău că m-ai sacrificat? Puţin îmi pasă, bineînţeles. Să nu crezi că speram altceva de pe urma întâlnirii noastre decât o ruptură definitivă, căci...

Era gata să spună: „căci te dispreţuiesc” dar a preferat să tacă, şi bine a făcut. Era de ajuns atâta. Ce-avea ea să răspundă? Nici de asta nu-i păsa.

Dar, cu faţa crispată, Nicole care-şi răsucea bucle păstra tăcerea.

Unde să găsească forţa de-a zâmbi? Trebuia, totuşi trebuia. Fără acest zâmbet, Nicole ar fi izbucnit în plâns.

În fine, murmură:

— Vai, Louis! Soţul meu are dreptate. Nu eşti decât un copil.

Apoi îi întoarse spatele.

Oraşul şi grădinile sale deveniră pustii odată cu lăsarea

serii.

Nicole ieşi ultima şi un gardian închise porţile.

De ce se spune se lasă noaptea?

Umbra iese din pământ şi din copaci pentru a se întinde spre cer unde mai dăinuie o urmă de lumină.

Alei, drumuri redate singurătăţii – este giulgiul morţilor – se confundau într-o pată întunecoasă care acoperea somnul. Până şi pietrele se prefăceau în ceaţă.

Iar sus, în faţa zidului de iederă, nimeni nu privea imaginea lipsită de culoare.

Căci Père Lachaise dste de fapt un cimitir.

CAPITOLUL XXIII

ÎNTR-UNUL DIN SALOANELE PREfecturii de la Versailles, monseniorul Chigi, nunţiu papal, recitea pentru a treia oară articolul din *Rappel*, datat 21 aprilie.

„Câinii nu se vor mulţumi doar să-i privească pe episcopi: îi vor sfâşia; gloanţele noastre nu vor fi neputincioase la atingerea sutanei; niciun glas nu se va înălţa să ne blesteme, în ziua în care arhiepiscopul Darboy va fi împuşcat.

L-am luat ostatec; dacă nu ne este redat Blanqui, va muri. Comuna a jurat; chiar dacă ea ar şovăi, poporul şi-ar respecta jurământul.

„Să înceapă justiţia tribunalelor», exclama Danton îndată după masacrele din septembrie[27], – «şi justiţia poporului va înceta».

O, grozav mă tem pentru domnia ta, monsenior arhiepiscop de Paris!”

Cardinalul era consternat. Această diatribă, publicată cu acordul Comunei, reflecta o stare de spirit ce grăbea necesitatea intervenţiei lui în favoarea nefericitului prelat închis de şase săptămâni.

Om cinstit, el oftă.

Trecut de şaptezeci de ani, nunţiul ar fi preferat să se afle în biblioteca sa din Roma, citind o lucrare de botanică îmbibată de praf şi mirosind a piele, în timp ce din piazzetta s-ar auzi strigătul negustorilor de flori sau de legume.

Şi unde mai pui că, potrivit unei depeşe, papa era

[27] 1792 (N. tr.)

suferind…

Dar alungă repede visul ambiţios care-i trecu prin minte, căci era om de treabă.

Cu puţină bunăvoinţă, nu s-ar putea aranja lucrurile spre mulţumirea tuturor? Fiecare părea s-o complice de prisos: guvernul, Primăria şi Lagarde, vicarul arhiepiscopului, a cărui laşitate dăuna bunului renume al Bisericii. Vasăzică, acest prelat, el însuşi deţinut, obţine un permis doar pentru a duce domnului Thiers o scrisoare a superiorului său, şi iată că refuză să se întoarcă la Mazas! Cine promite trebuie să se ţină de cuvânt.

Om cumsecade, el se întrebă: „Cum aş reacţiona eu în faţa unei asemenea dileme? *Carcere duro*. Un pat e mai confortabil decât salteaua de paie a închisorii, iar libertatea atât de dulce…”

Washburn intră grăbit.

— Am întârziat?

— Eu am sosit mai devreme, domnule ambasador. Luaţi loc lângă mine. Sunt nerăbdător să vă ascult. L-aţi întâlnit?

— Ieri la prânz.

— Şi?

— Să vă spun tot adevărul?

— Nu-mi ascundeţi nimic.

— Impresia mea nu e bună. Arhiepiscopul şi cu mine am stat de vorbă într-o celulă mizerabilă, mobilată cu o masă, un scaun, şi nişte paie pe care doarme! Hrana i se aduce din altă parte. Dar ce hrană! Închipuiţi-vă o supă infamă care…

— Asta e un amănunt.

Mare amator de cotlete, Washburn îl compătimea şi din acest punct de vedere. În Statele Unite, nici măcar un simplu pastor n-ar fi fost tratat astfel, chiar dacă şi-ar fi omorât ambii părinţi.

— Vorbiţi-mi de moralul prizonierului nostru.

— E plin de curaj.

— N-am nicio îndoială. Cum vede viitorul?

— Fără optimism. Situaţia Comunei se înrăutăţeşte pe zi ce trece; după părerea lui, în ultimul moment ea se va întoarce împotriva ostatecilor pentru a-i face să plătească înfrângerea. Gardienii devin tot mai insolenţi. Interogatoriile se înmulţesc. Vorba francezului: miroase a erezie.

Surprins, nunţiul exclamă:

— Doar n-a folosit monseniorul Darboy această expresie!

— Nu! Îi exprim gândurile. Monseniorul este convins că un deznodământ fatal e sigur, doar dacă Providenţa...

— Trebuie să credem în Providenţă.

— Cred, sigur că da, deşi domnul Thiers nu se arată doritor s-o ajute.

— Nu ne rămâne decât să sperăm. Arhiepiscopul nu v-a încredinţat un mesaj pentru mine?

— A scris, sub ochii mei, o nouă scrisoare abatelui Lagarde, ordonându-i să se întoarcă la Paris. „Întârzierea dumneavoastră ne compromite serios, se spune, şi poate avea cele mai funeste consecinţe”.

— Aşa e!

— Înainte de-a pleca, i-am propus bani, dar n-a vrut.

— La ce i-ar folosi?

Washburn îl privi, mirat. *Money is money*. De obicei banii se acceptă fără mofturi.

— Ştiţi, urmă el după o tăcere, că francmasonii au eşuat şi ei în tentativa de conciliere?

— De ce „şi ei”? Noi vom izbuti.

— O doresc din toată inima.

Şi, îngrijoraţi, îşi zâmbiră.

Uşa se deschise. Un tânăr secretar îi introduse în cabinetul bătrânului.

Thiers le-ar fi refuzat bucuros o audienţă socotită inoportună. Orice funcţionar mărunt, Saint-Hilaire, de pildă, ar fi fost mai în măsură să-i asculte, făgăduindu-le doar să prezinte un rezumat al întrevederii în faţa preşedintelui consiliului. Dar nu-i va reveni tot lui

obligaţia de a lua o hotărâre într-o problemă care scinda Adunarea? În chip paradoxal, republicanii se arătau partizani ai unei politici favorabile arhiepiscopului, în timp ce dreapta conformistă înclina spre intransigenţă.

A displace unora, a-i flata pe alţii şi a proceda după bunul său plac, iată regula de trei.

Fură prezentate mai întâi amabilităţile de rigoare. Bătrânul îşi afişă aerul mâhnit cerut de împrejurare.

— Cunosc motivul pentru care mă onoraţi cu vizita dumneavoastră. O, ce conştiinţă n-ar fi mişcată de situaţia în care se află ostatecii Comunei! situaţie care mă preocupă în aceeaşi măsură ca şi pe dumneavoastră.

Iar nunţiului:

— Căci nu uit că Franţa e fiica cea mai mare a Bisericii. (Etc.)

Şi, înfruntându-l pe Washburn:

— Căci cele două democraţii ale noastre sunt legate de un ideal comun de justiţie şi de libertate. (Etc.)

Monseniorul Chigi, după ce rezumă propria-i îngrijorare în legătură cu soarta care-l aştepta pe arhiepiscop şi pe tovarăşii săi de nenorocire, îl rugă pe Thiers să-şi arunce privirile asupra articolului din Rappel.

— L-am şi citit.

— Vedeţi dar că nu mai avem niciun ceas de pierdut.

— Vin din capitală, continuă Washburn, unde de la ultima călătorie constat o certă înăsprire în cercurile oficiale.

— În cercurile oficiale?

— Să spunem răspunzătoare. Se vorbeşte de o zi a închisorilor. Dacă Blanqui nu le este redat, ostatecii vor fi împuşcaţi. „Şi nu vom mai aştepta mult”, mi-a afirmat ministrul poliţiei.

— Eroare, domnule Washburn, eroare; după cunoştinţa mea, toţi miniştrii se află la Versailles, replică bătrânul, foarte sec. Numitul Rigault este un criminal şi un aventurier, nimic mai mult.

(Să vă intre o dată pentru totdeauna în cap: guvernul

legal al Franţei sunt eu. Adică… noi, dar nu ei!)

— Schimbul pe care Primăria îl propune Adunării, preciză el, ridică numeroase dificultăţi. Blanqui este pasibil de pedeapsă. Aşadar, trebuie să apară în faţa tribunalelor pentru a răspunde de activităţi anterioare datei de 18 martie. Nimeni nu-l poate graţia atâta vreme cât nu va fi judecat în contradictor. Ce părere aţi avea, domnule ambasador, de preşedintele dumneavoastră, dacă şi-ar aroga această putere?

— Aş socoti că o conjunctură excepţională cere o măsură excepţională.

— Fie, admit. Notaţi că sunt înţelegător. Dar cu cine ar trebui să trateze Republica? Nu vă spun nimic nou informându-vă că alegerile parţiale demonstrează – ceea ce nu-i o noutate – că doar prin dictatură se mai menţine Comuna. Ţara în majoritate o consideră ilegală şi eu s-o recunosc? Ar fi o aberaţie!

— Adeseori, în timpul unui război, beligeranţii fac schimb de răniţi. Sau chiar de prizonieri.

— De unde-aţi scos-o că suntem în război cu Comuna? Comuna e o mişcare de răzvrătiţi, duşmani ai ordinii, o revoltă armată împotriva regimului instaurat în urma alegerilor. Dumneavoastră, oamenii din nord, aţi pactizat cu cei din sud, în timpul secesiunii? Nu, domnule. I-aţi considerat drept rebeli.

— Şi n-am avut întotdeauna dreptate…

— Ba da, domnule, forţa nu trebuie să primeze asupra, dreptului. Adaug că Lincoln n-ar fi tolerat ca un străin să se amestece şi să-i dea lecţii.

Cu peruca zburlită, cocoşelul galic bătea cu pumnul în birou. Totuşi: „Să fim mai calmi, gândi el. Băutorul ăsta de whisky mă enervează, dar mânia e un prost sfetnic şi-mi face rău la ficat”.

— Să ne întoarcem la bietul nostru arhiepiscop, sugeră monseniorul Chigi. Sunteţi catolic, domnule preşedinte…

— Bineînţeles.

— Aşadar, nu e cu putinţă să rămâneţi indiferent la

marea nenorocire ce ameninţă biserica noastră. În persoana unui preot atât de cucernic şi venerabil ca monseniorul Darboy.

— Sunt profund tulburat.

— L-ar îmbărbăta să ştie aceasta. Şi pentru a vă susţine, toţi credincioşii s-au unit, da, da, aşa e; care dintre noi nu se roagă Mântuitorului nostru să cruţe viaţa unora din slujitorii lui? Dumneavoastră la fel ca şi ceilalţi.

— Mai mult decât ceilalţi.

— Atunci vă îndoiţi că eliberarea lor este voinţa lui Dumnezeu?

Interesele lui Dumnezeu nu se prezintă într-o formă atât de simplă.

— Nu înţeleg...

— Ce-ar deveni biserica lui dacă, din nenorocire, Comuna ar birui? Credeţi că aceşti indivizi fără Dumnezeu se vor arăta toleranţi faţă de religia noastră? O vor interzice. Subiectul pe care-l dezbatem se înscrie într-un context mult mai larg şi nu sunt convins că datoria mea de catolic este de a-l salva pe arhiepiscop cu orice preţ.

— Vi se cere puţin.

— Înainte de orice, mi se cere să înfrâng Comuna. Să fac...

(Era gata să spună „război”, dar se răzgândi.)

— ...să fac în aşa fel încât catedralele noastre, mânăstirile noastre, seminarele noastre să nu fie violate, închise, distruse. Sunt sigur că, în celula sa, arhiepiscopul gândeşte la fel ca mine.

— El vă roagă să acceptaţi schimbul propus, nu pentru el însuşi, ci pentru fraţii lui. Vă imploră să procedaţi în aşa fel, încât să nu se facă vărsare de sânge.

Şi aici, bătrânul se stăpâni. Cum să explice nunţiului că Darboy nu era decât un văicăreţ şi un lingav? care scria, sub dictarea lui Rigault, scrisori intolerabile în care, de exemplu, se sugera guvernului ca să înapoieze trupul lui Duval văduvei sale! Fiecare cu meseria lui, Darboy să-şi facă rugăciunile, în vreme ce noi ne vedem de treburile

noastre.

— Va curge şi mai mult sânge dacă, din slăbiciune sau prostie, vom cădea în cursa ce ni se întinde. Blanqui, el singur valorează cât un corp de armată. Dacă-l predau Comunei, aceasta va găsi într-un fel modalitatea de a se răfui cu noi.

— O!

Acum era rândul lui Washburn.

— Vorbiţi serios?

— Vi se pare că glumesc?

— E mult prea târziu pentru ca federaţii să-şi refacă forţele. Înfrângerea lor e aproape, chiar ieri o susţineaţi în faţa Adunării. Iar Blanqui ce este? Un stindard. Revoluţia nu se face cu stindarde. Adevărul este, domnule Preşedinte, că aţi câştigat partida. Acest schimb nu va avea nicio urmare pe plan militar.

Ce să le răspundă? Vulpoii ăştia bătrâni îşi pledează bine cauza. Mai bine decât francmasonii, decât biserica reformată, ceea ce ar putea duce, pe căi ocolite, la o amnistie generală pe care bătrânul n-o dorea.

Ambasadorul păstra în rezervă un ultim argument.

— La începutul lui aprilie, vi s-au propus cinci ostateci în schimbul lui Blanqui. În momentul de faţă, Comuna îi oferă, în plus, pe toţi ceilalţi, preoţi sau laici, fără excepţie. Ea cedează pe toată linia, în timp ce dumneavoastră nu veţi da nimic. Nu, nimic. Nici chiar pe Blanqui. Eliberarea lui va fi temporară, de vreme ce prusacii vor închide porţile de la nordul Parisului, la intrarea dumneavoastră.

Apoi, încet:

— În curând, îl veţi lua din nou prizonier, nu? Aşa încât, fiţi realist.

Nunţiul se ridicase.

— Fiţi omenos…

Dădu ocol biroului şi se apropie de Thiers.

— …în loc să fiţi dintre aceia despre care se spune *Ubi solitudinem faciunt, pacem appelant*. Un gest de

indulgenţă îi va impresiona pe adversari şi va aduce din nou de partea noastră multe suflete rătăcite. Dar nu acesta e lucrul cel mai grabnic. Nişte oameni în primejdie de moarte vă roagă împreună cu mine să-i salvaţi. Salvaţi-i! Vă conjur, deschideţi-vă inima şi salvaţi-i.

Tulburat, monseniorul Chigi îşi repeta într-una rugămintea, asemeni celui care, agăţat de genunchii călăului, mai speră să-l înduplece.

„Era gata să plângă, îi povestea mai târziu bătrânul lui Saint-Hilaire. Câtă lipsă de demnitate la un diplomat! Nu mai rămânea decât un mijloc să scap de el.”

— Domnilor, din păcate nu vă pot acorda tot ce-mi cereţi: sunt la bunul plac al Adunării. Totuşi, niciodată nu apelează cineva zadarnic la sentimentele mele caritabile. Blanqui se află în carceră la închisoarea din Limoges. Voi da ordin ca familia să-l poată vizita. În felul acesta vom fi făcut primul pas către Comună. O clipă! Această concesie vi se pare neînsemnată. Dar greşiţi închipuindu-vă că arhiepiscopul e pândit de-o primejdie adevărată. Rebelii nu-l vor omorî. Nu vor îndrăzni. Studiile mele asupra Consulatului şi Imperiului m-au învăţat că geniul lui Napoleon este de a fi ştiut să prevadă intenţiile inamicului. Rigault, vă asigur, nu-şi va pune în aplicare ameninţările. Rigault e un palavragiu, un mincinos care se teme de represaliile noastre. Ele vor fi cumplite iar chibzuinţă este mama înţelepciunii. Aşadar, nu vă îngrijoraţi. Şi-acum vă rog să mă iertaţi. Alte obligaţii mă aşteaptă.

Audienţa fusese expediată în zece minute. Uluiţi, ambasadorii se priviră. Thiers se descotorosea de ei, dându-le doar un oscior de ros.

Îi conduse spre anticameră, apoi cei doi diplomaţi se pomeniră în curtea prefecturii.

Înainte de-a lua trăsura, se opriră în faţa intrării. Nunţiul, foarte palid, cerceta împrejurimile pentru a se încredinţa că nu-l aude nimeni.

— Cu toată vârsta mea înaintată, zise, cu toate că am

cunoscut mulţi oameni, nu mă voi obişnui niciodată cu răutatea lor. Domnul Thiers este un model al genului. Italienii mei sunt şireţi, anglosaxonii dumneavoastră orgolioşi, nemţii mărginiţi şi proşti. El este ca toţi la un loc... şi pe deasupra inteligent!

— E mult pentru un om atât de mărunt.

— Şi, mă rog, ce speră? Nu pricep.

— Eu însă da. Cum nu-i iartă Comunei faptul c-a fugit de ea la 18 martie, drama ostatecilor îi aduce astăzi apă la moară. Să nu ne amăgim: domnul Thiers doreşte moartea arhiepiscopului.

— Vai, domnule Washburn! Ce acuzaţie!

— Vreţi să spuneţi „ce noroc” în perspectivă. Nu se îndoieşte nicio clipă că preoţii vor fi asasinaţi, iar aceste crime vor veni la timp să-i justifice represiunea.

— Nu-mi vine să cred.

— Gândiţi-vă. Dacă se trece la un schimb de ostateci, va trebui să urmeze o politică mai potolită. O dată cu împuşcarea monseniorului Darboy pretextul va fi găsit: răzvrătiţii vor fi exterminaţi fără judecată.

— Sunteţi cinic!

— Clarvăzător. Viitorul v-o va dovedi.

— Chiar dacă nu există decât pe departe riscul să se întâmple aşa cum spuneţi, datoria noastră este să atragem atenţia opiniei publice.

— Care opinie publică? Ministrul şi Adunarea sunt pentru soluţii de mână forte. Ţara se lasă în seama lor. Armata se va supune. În afară de vreo zece deputaţi, suspecţi de altfel, cine va sprijini eforturile noastre? Aflu din sursă sigură că Dufaure a recomandat prefecţilor arestarea ziariştilor, care preconizează reconcilierea. Şi-atunci?

Trăsura nunţiului se apropia.

— Atunci să perseverăm. Dumneavoastră întoarceţi-vă la Paris. Eu voi merge la domnul de Barlan. Biserica protestantă ne susţine. N-ar putea el obţine din partea cancelarului un demers pe lângă guvernul francez?

Naivitatea lui era înduioşătoare. Obrajii-i bucălaţi şi moi tremurau de emoţie.

— Prietene, să nu-i părăsim. Vreţi să mă ajutaţi?

— Până la capăt.

— O, vă mulţumesc.

Şi-i strânse mâna lui Washburn.

După ce portiera se închise, ambasadorul se aplecă spre el.

— Aş vrea să vă pun o întrebare. De la şcoală, am cam uitat latina. Vreţi să-mi tălmăciţi fraza dumneavoastră de adineauri?

— *Ubi solitudinem faciunt pacem appellant*?

— Da.

— Înseamnă „acolo unde oamenii pustiesc totul spun că au adus pacea”.

— Shakespeare a scris şi el că „Iertarea cade din cer pe pământ, binecuvântând deopotrivă pe cel care dă cât şi pe cel ce primeşte”.

— Citatele noastre se completează.

— Încă o vorbă. Ştiţi cum i se spune domnului Thiers?

— Nu.

— Năpârstoc.

În timp ce trăsura se îndepărta, remarcă privirea contrariată şi în acelaşi timp complice pe care i-o arunca nunţiul.

Rămas singur, bătrânul scoase un suspin de uşurare. Nu mai merita să se gândească la intermezzo-ul expediat în doi timpi şi trei mişcări.

În faţa ferestrei, admiră lebedele ce se lăfăiau la soare. Sub aceeaşi umbrelă, doamna Thiers şi domnişoara Dosne se plimbau pe-o alee. Le făcu semn cu mâna, apoi reveni şi luă loc la birou.

Diseară, un deputat îl va interpela în Adunare asupra situaţiei financiare; pentru aceasta devotatul Saint-Hilaire îi pregătise nişte note. Opoziţia nu-l va lua prin surprindere.

Capitolul „Banca Franţei” era cel mai delicat.

La 18 martie, totalul valorilor din casă se ridica la două miliarde patru sute douăzeci şi trei de milioane în numeral şi valori diverse la care se adăugau opt milioane de bilete care nu aşteptau decât parafa guvernatorului.

Bineînţeles, tot bănetul ăsta rămăsese la Paris şi anumiţi oameni de rea-credinţă îi reproşau primului ministru această neglijenţă.

Cu o mână adnota memoriul, cu cealaltă deschise sertarul şi ronţăi o bucată de zahăr.

Ce noroc că domnul de Pleuc rămăsese la postul lui! Acest funcţionar vărsa Comunei sume derizorii, în timp ce avansurile acordate de bancă guvernului erau frumuşele. Guvernul primea patru milioane pe zi, iar Comuna douăzeci şi două de mii de franci.

Într-un cuvânt, nouăzeci şi şapte la sută mergea la partidul ordinii iar trei la sută la mişei.

Dar era nevoie să dezvăluie aceste cifre în faţa Adunării? Din cont în cont, unde s-ar ajunge? Dar creditul… şi încrederea… şi cursul rentei?

Atenţia îi fu atrasă de un zgomot neobişnuit. O pisică sărise pe marginea ferestrei, aceeaşi căreia îi plăceau vrăbiile; de departe, motanul îl cerceta cu un ochi sever.

O pisică neagră. Doar în jurul gâtului un guler alb împodobea blana musafirului.

Bătrânul îşi spuse:

— „Îşi poartă roba ca un avocat… sau ca un preot!”

Şi, azvârlind cu un creion, domnul Thiers o puse pe fugă.

CAPITOLUL XXIV

ÎN CURÂND AVEAU SĂ SE IVEASCĂ zorile.

Culcat pe-o canapea, într-o anticameră a ministerului, Louis căuta în zadar să-şi găsească somnul, căci noaptea fusese obositoare şi foarte agitată: certitudinea că-l nemulţumise pe Rossel îl mâhnea din cale-afară.

Dar ce însemna prietenia lor dacă, într-o împrejurare atât de gravă, nu-i amintea avertismentele pe care i le mai făcuse?

„Nu sunt nici militar nici politician. Mă încăpăţânez totuşi să cred că se înşală.”

Şi-apoi, pentru prima oară afla la prietenul lui o ambiţie care până acum nu se făcuse simţită... Această constatare umbrea puţin afecţiunea pe care i-o purta.

În realitate, de câteva zile, furtuna ameninţa să izbucnească la Ministerul de război.

La 27 aprilie, după o altercaţie cu Cluseret, Rossel demisiona.

Pe de-o parte, ministrul se dovedea incapabil să conducă operaţiunile; pe de alta, se opunea tuturor măsurilor preconizate de şeful său de stat major; în fine, misterioasa lui întrevedere la Aubervilliers cu generalul Holstein mirosea a trădare. Se insinua că francezul şi prusacul ar fi examinat capitularea Comunei.

A doua zi, o nouă lovitură de teatru: marele complot al lui Girardin se materializează, reprezentanţii poporului discută în secret crearea unui Comitet al salvării publice (idee mai veche la care Rigault ţinea cu tot dinadinsul), ce-ar avea în subordine diferitele comisii, dintre care comisia de război. Se zvoneşte că Cluseret, destituit,

cedează locul colonelului; acesta e convocat la Primărie, pentru a-şi expune programul..

Părăsind camera hărţilor înainte de-a porni într-acolo, mai nutrea el speranţa că s-ar mai putea face ceva pentru a se pune capăt înfrângerilor noastre? Triste hărţi, căci fiecare raport sosit de la avanposturi îl obliga pe Louis să-şi împingă steguleţele către metereze.

Meudon şi Bagneux odată ocupate, trei sute de tunuri şi-au concentrat focul spre Issy. Divizia Faron se infiltra între Issy şi Sena. Trei brigăzi atacau Issy-ul. Căzuse Clamart, ceea ce îngăduia versaiezilor un tir concentrat spre Issy.

Issy... mereu Issy...

Cazematele-i nimicite, lăsate de izbelişte, aproape nu mai răspundeau adversarului, iar Megy, mecanic de felul lui, care comanda poziţia, voia s-o părăsească.

Aceasta era atmosfera de criză, de nelinişte şi de febră în care se desfăşurase o zi hotărâtoare.

De dimineaţă, în fruntea unui batalion, adunat nu fără greutate, Rossel alergase până la fort să ducă ajutoare (Girardin îşi făcea de lucru prin Paris) apoi, înapoiat într-un târziu, aştepta hotărârea pe care Comuna avea s-o ia în timpul nopţii. Votul nu era obţinut dinainte, căci unii reprezentanţi, Varlin printre alţii, se temeau de un Comitet al salvării publice ca acela din ’93

„Conjuraţie, spuneau ei, înseamnă dictatură.”

Iar dacă majoritatea nu-l urma pe Girardin, avea să fie numit Rossel? La ora nouă, totul era încă în suspensie.

Louis, care cinase în cartier, o luă pe strada Saint-Dominique şi fu izbit de tulburarea, agitaţia ce domnea în vecinătate. Chipuri necunoscute, oameni de afaceri, ziarişti care în ajun se prefăceau că-l ignoră pe şeful statului major ţineau să se facă văzuţi acum că numirea lui putea deveni oficială.

Pe la balcoane, câţiva curioşi se aplecau, iar la primul etaj al ministerului se zăreau umbre agitându-se de colo până colo îndărătul perdelelor.

Doi federaţi interziceau accesul pe scara principală.

În civil, colonelul, mai tras la faţă ca de obicei, însoţit de Lesur, ofiţerul său de ordonanţă – Louis nu-l suferea, fără să ştie prea bine de ce – îl primea în birou pe generalul Eudes. Cei trei bărbaţi stăteau în picioare, sub lampa aprinsă.

Rossel arăta starea aproape disperată în care se afla Issy-ul.

— Nu există decât o singură cale de acces şi aceea aflată sub tirul artileriei versaieze. Tranşeele ce leagă fortul cu cele de la Vanves şi Montrouge au fost părăsite fără luptă. Duşmanul se afla la nicio sută de metri de poziţiile noastre. Trebuie să rezistăm. Generale, îţi cer să preiei comanda sectorului. Misiunea va fi foarte grea, dar aici se joacă soarta războiului.

Eudes nu pare entuziasmat; după el, cel mai înţelept ar fi să aducem dispozitivul la adăpostul meterezelor, bună apărare, cu aprovizionarea asigurată.

Rossel se împotriveşte:

— Să nu comitem greşeala de a crede că meterezele noastre sunt inexpugnabile. Altfel, care-ar fi utilitatea reţelei fortificate ce le acoperă? Apoi, retragerea noastră ar îngreuna o ofensivă ulterioară. A-l învinge pe Mac-Mahon – iată obiectivul final. Doar n-o să aşteptăm, cu arma la picior, să fim atacaţi.

Lesur mai spune că cedarea Issy-ului ne-ar ameninţa liniile de la Vanves la Bicétre. Versaiezii, care sunt la Bagneux, se îndreaptă spre Villejuif; un atac de la sud la nord ar sparge frontul nostru descoperit în acest sector.

Flatat că i se încredinţează o misiune atât de importantă, îngrijorat, dornic să slujească, Eudes şovăie. Mâine vom avea răspunsul.

Nervos, colonelul consultă pendula.

— Când crede Girardin că se va vota la Primărie?

Nu se ştie. Uşa se deschide. Un portărel îl anunţă pe Vermerch, redactor la *Père Duchesne*. De câteva săptămâni tot dă târcoale, îşi vârâ nasul pe culoarele

ministerului. Băgat în tot felul de dedesubturi, e numai venin şi calomnie. Dar Rossel îl tolerează. „Francezilor le place, spune el, să găsească puţină grăsime pe cupa din care sorb adevărul.”

Dar acest adevăr creşte în gunoi.

În timp ce ziaristul se apropie, Eudes profită şi dispare.

Cel dintâi îşi freacă mâinile. După părerea lui, „situaţia s-a copt”. Cluseret e arestat. La Comună, majoritatea şi minoritatea se înfruntă.

— Vin de-acolo. Acum se limpezeşte vinul. Vom avea Comitetul salvării publice pe care-l dorim. Colonele, ziarul meu mizează pe tine. Te vom susţine, pe cuvânt de onoare. Pentru început, sper că după ce imbecilii ăştia îţi vor încredinţa mandatul, ai să-i azvârli pe fereastră.

E semnificativ că asemenea vorbe pot fi rostite de faţă cu martori, iar Rossel le ascultă fără să protesteze, în jurul lui, se formează un cerc. S-au apropiat Dombrowski, La Cécilia şi alţi militari ale căror nume Louis nu le cunoaşte.

Tot mai nervos, fostul şef de stat major declară:

— Reprezentanţii noştri nu sunt în stare să rezolve problemele ce se ridică în faţa lor. Le lipsesc ideile generale; sunt plini de idei eronate. Îi flatează pe muncitori, dar sunt incapabili să-i unească şi să-i însufleţească. Nu vom învinge decât anulând Comuna.

Vorbe nesăbuite! Dar ele se adresează oamenilor care fac parte din conjuraţia urzită de Girardin. Dombrowski îi ţine isonul. Vermerch jubilează.

— Douăzeci de butoaie cu pulbere şi aruncăm în aer toată şandramaua.

Fie ploaie, fie vânt, e o expresie care-l încântă.

— Locul tău e la Tuileries.

(Dar al lui? Pun rămăşag că n-ai să te mulţumeşti cu firimiturile praznicului.)

— În ce mă priveşte, n-am nimic de-a face cu politica, explică un ofiţer. Dă-ne arme, Rossel. Dacă nu, o să te trezeşti cu Mac-Mahon la Tuileries.

— Ştiu. Se impune de urgenţă ca trupele noastre să nu se prezinte ca o turmă. Începând de mâine, se vor constitui opt brigăzi pe picior de război, dotate fiecare cu patruzeci de tunuri. Chiar adineauri vorbeam cu Eudes. Să dăm bătălia în faţa Parisului, iată singura noastră şansă de succes.

Faţă de cine joacă teatru? Faţă de el însuşi?

— Se zvoneşte că drapelul tricolor flutură la Issy.

Exclamaţii ţâşnesc din toate părţile.

— La Issy?

— E nebun.

— Minciună gogonată!

— Cum ai aflat?

Rossel îi linişteşte.

Dar cine poate şti ce s-a întâmplat acolo după căderea nopţii?

În tăcerea care s-a aşternut, se face auzit un zgomot stăruitor: bubuitul tunului.

Fericită diversiune: paharele şi sticlele trec din mână-n mână; apoi Vermerch, căruia îi e foame, cere un sandvici. Bună idee. Pe birou, pe mese, cina se improvizează. Forţele se refac; se fumează. În odaie miroase a mâncare.

Rossel care se ţine de-o parte, rigid, crispat, se uită din nou la pendulă.

Ce-are el comun cu oamenii aceştia? Independenţi ori servili, modeşti ori arivişti, niciunul nu se apropie de el; e singur, cu un rid mare în colţul gurii, cu privirea pierdută.

Şi brusc, toţi chefliii se reped la fereastră: cu steagul în frunte, o delegaţie trimisă de la Comitetul central al gărzii naţionale se opreşte în faţa ministerului. Sunt o sută care cer audienţă.

Să-i primească? Rossel şovăie. Sprijinul lor ar fi preţios, dar Comitetul, învingător la 18 martie, a trebuit după alegeri să se dea în lături din faţa Comunei. Astăzi îşi zâmbesc, dar în realitate cei doi rivali îşi pun beţe-n roate.

— Nu-i prea devreme pentru această întâlnire? întrebă

Rossel.

— Dimpotrivă, răspunse Vermerch. Comitetul controlează garda naţională.

Dombrowski încuviinţează.

— Garda naţională înseamnă armata.

— Iar armata înseamnă poporul. Deschide-i braţele!

„Consilierul politic” adaugă în urechea colonelului:

— Distrează-i. Asta nu te angajează cu nimic.

În odaie nu încape toată delegaţia; mai mult de jumătate rămân în anticameră; ceilalţi se apropie, se înghesuie în timp ce Rossel s-a refugiat îndărătul biroului.

Noii sosiţi poartă uniformă, veston şi pantaloni negri, epoleţi roşii. Burghezi? Muncitori? Cum să ştii?

— Vă ascult, domnilor.

Toţi îl privesc. Louis îl simte intimidat.

— Mă prezint: Du Bisson, colonele. Camarazii mei şi cu mine venim să-ţi exprimăm temerile şi nerăbdarea noastră. Situaţia cere o schimbare.

— Sunt de părerea dumneavoastră.

De ce nu-l tutuieşte? Nici asta nu angajează la nimic, se întreabă Vermerch în timp ce căpitanul scoate o hârtie din buzunar şi începe să citească.

„Comitetul Central îţi acordă toată încrederea. Numirea ta (în felul acesta nimeni nu se îndoieşte că e asigurată) înseamnă o garanţie că apărarea Parisului va căpăta forţa care-a lipsit Comunei.”

Ceilalţi încuviinţează.

„Comitetul îţi dă tot concursul…”

Bine.

„… entuziast.”

Foarte bine.

„Dar cum un om nu poate purta război de unul singur, Comitetul aşteaptă să faci apel la militari încercaţi, la patrioţi cu sânge revoluţionar.”

Aici, Rossel îşi şterge pince-nez-ul.

„De aceea Comitetul cere: întâi, controlul fortificaţiilor; al doilea, controlul artileriei; al treilea, controlul

recrutărilor; al patrulea…”

Aici Vermerch tuşeşte, Lesur ridică ochii în tavan.

Revendicările curg. Potrivit Comitetului, orice comandă ar scăpa viitorului ministru-delegat, un simplu nume îndărătul căruia „patrioţii cu sânge revoluţionar” ar salva rămăşiţele revoluţiei.

„Acestea sunt doleanţele noastre.”

Şi ultimatumul intră la loc în buzunarul căpitanului.

— Care este răspunsul tău?

— Răspunsul meu?

Timp de câteva secunde, Rossel reflectează; delegaţia este îngrijorată, atentă.

O tăcere, va spune Vermerch mai târziu, în care se putea auzi musca.

— Temerile dumneavoastră sunt legitime, domnilor. Socot totuşi că situaţia cere o schimbare totală în conducerea operaţiilor.

Bine.

— Accept aşadar cu entuziasm concursul dumneavoastră.

Foarte bine.

— În schimb ce am de făcut, Du Bisson, pentru a asigura salvarea Republicii? Vei repeta celui care te trimite (tutuire la auzul căreia Louis îşi stăpâneşte cu greu râsul). Întâi, voi consemna garda naţională în cazarme, al doilea, voi potoli batalioanele voastre pradă certurilor politice, al treilea, îi voi numi pe şefii voştri după competenţa lor iar, al patrulea, Rossel va ordona să se tragă cu tunul asupra unităţilor care vor fugi de pe front. Domnilor, nu vă mai reţin.

Exclamaţii nedumerite se ridică şi cad asemenea unor baloane ce se desumflă. Apoi stupoarea, înjurăturile se rostogolesc pe scară. Nu mai rămâne decât să le prevezi consecinţele şi Vermerch, uluit, nu se poate opri să nu recunoască:

— Măi să fie, da’ straşnic le-ai închis gura!

Ăsta e Rossel. Incapabil să se prefacă, îţi aruncă

adevărul în faţă, fără să se gândească la urmările unei prea mari sinceităţi, iată de ce Louis, impulsiv şi dintr-o bucată, se regăseşte în prietenul său. De câte ori propriile-i mânii, justificate în sine, nu l-au dus mai departe decât s-ar fi cuvenit?

Dar dacă înţeleptul trebuie să aibă urechi mari şi o limbă mititică, mai e vreme pentru compromisuri?

— Eu joc cu cărţile pe masă, întăreşte colonelul. Destule visuri, destule vorbe. Au de ales: ori mă acceptă aşa cum sunt, ori mă retrag. Comuna…

Ei da, mai face pe nărăvaşa între hulube! Secretarul lui Girardin, Fontaine, este purtătorul unui mesaj destul de îngrijorător. Un prim vot a intervenit la Primărie: reprezentanţii poporului se împart în două grupuri egale. Douăzeci şi şase aprobă Comitetul salvării publice, tot atâţia îl resping. Ne lipseşte un vot.

De ce se dau înapoi? Unii reprezentanţi spun verde în faţă: odată instaurat, Comitetul va unelti o lovitură militară de stat; Republica e în pericol.

După o întrerupere a şedinţei, dezbaterile au fost reluate.

Cine este ostil?

Fontaine citează câteva nume: Varlin, Jourde, Vermorel, Arnault, opoziţia obişnuită pe care o susţine o parte a centrului.

— Şi ce pofteşti? ripostează Vermerch. Un alt Cluseret? Un pedant? Un nătărău? Daţi-mi o sută de puşti şi toată Internaţionala va vedea răsăritul soarelui la Mazas.

— Dar Girardin ce speră? întreabă Rossel.

— Crede că aruncând lestul, proiectul va trece, spune Fontaine.

— Adică?

— Să acceptăm ca în afara partizanilor noştri să intre şi alţi membri în Comitet. De exemplu, Ranvier.

— Un aiurit.

— Pyat.

— Un bou.

Père Duchesne face explozie. Pe nerăsuflate, goleşte, umple, goleşte iar paharul. Este beat. Toţi sunt pe jumătate, în afară de colonel care, febril, măsoară încăperea şi se gândeşte: „Suntem pe marginea prăpastiei. Issy nu mai rezistă decât printr-o minune, revoluţia e istovită, în timp ce geambaşii noştri se înfruntă în Comună. O, unde să găseşti devotament, organizare, supunere în tot haosul ăsta? Să uneşti oamenii. Să le dai un suflet, voinţa de-a se bate…”

La Cécilia se întinde pe o canapea: Dombrowski, Lesur somnolează. Nu s-au odihnit nicio clipă de două zile. La miezul nopţii, cei mai mulţi ofiţeri pleacă.

Şi aşteptarea continuă.

Acum Rossel s-a aşezat, cu capul între mâini.

— Mi-e sete, bâiguie Vermerch.

Miroase a ţigare stătută. Louis deschide fereastra, o închide la loc. Aşa tunul se aude mai slab.

După ora trei, soseşte şi Girardin. Din prag, strigă triumfător:

— Am câştigat.

— Hip, hip ura!

Vermerch îi trezeşte pe cei care dorm.

După o luptă de ariergardă dusă de Varlin, Comuna s-a pronunţat, cu patruzeci şi cinci de voturi contra douăzeci şi trei: puterea aparţine de acum Comitetului salvării publice. Membrii sunt aleşi. Victoria e totală.

Instigatorul conjuraţiei şi Vermerch se bat pe umăr. Chipurile se înveselesc, toată lumea îl felicită pe Rossel, care totuşi se arată îngrijorat:

— Am învins, dar cu ce preţ?

— Totul s-a terminat printr-un compromis.

— Explică-te.

— Comitetul se compune din cinci membri: Arnaud, Meillet. Inofensivi. Ranvier, obscur, Pyat şi servitorul tău. Analfabeţii ăştia nu înseamnă mare lucru. Îi voi mâna cu biciul.

— Câte voturi a avut cel mai favorizat? întreabă Louis,

care simte punctul slab.

— Treizeci şi trei.

— Pyat?

— Da.

— Un adversar al colonelului. Şi cel mai puţin favorizat?

— Douăzeci şi unu.

— Dumneata?

— Eu.

— Nici măcar jumătate!

— Ne plictiseşti cu aritmetica ta, strigă Vermorel care toarnă de băut. Douăzeci şi unu, treizeci şi trei, patruzeci şi cinci. Ei bine? Ce ne pasă nouă de Comună?

Însărcinatul cu hărţile bate în retragere, deloc convins că această alegere înseamnă un succes. Majoritatea a cedat cu o mână pentru a lua cu cealaltă.

Oare aşa gândeşte şi Rossel?

Îl ia lângă şemineu pe Girardin cu care discută îndelung. La fiecare obiecţie cel de-al doilea repetă:

— Ce importanţă are, de vreme ce tu eşti ministru şi comandantul armatei?

Iată un lucru câştigat: ziua ar fi putut să se termine mai rău şi cum următoarea a început de mult, conjuraţii se despart.

Dar ce gândeşte Rossel?

Uşa se închide, şi Louis, îngrijorat, îl întreabă:

— Sunteţi mulţumit?

— Da şi nu. Am înţeles unde voiai să ajungi. Comitetul lor îmi va da mult de furcă. În schimb, numirea mea dovedeşte că aleşii îmi acordă încrederea lor. Imită-i.

Şi gândeşte:

— Nu voi comite greşelile predecesorului meu. Eu sunt stăpânul şi o voi dovedi.

Trebuia lăsat cu această iluzie? Zarurile erau aruncate şi cu ce argumente avea să-l oprească din drumul pe care o apucase?

— Domnule colonel...

— Ştiu ce-mi vei spune.

— Ascultaţi-mă totuşi. Ieri am asistat la o scenă pe care trebuie să v-o raportez. Mă aflam în faţa Primăriei către care se îndreptau francmasonii – mai multe mii de parizieni alergaseră să-i aclame şi am auzit ce striga poporul în calea lor. „Trăiasă Pacea.” Aceşti oameni nu cereau arme sau un Comitet al salvării publice, ci pacea!

— Concluzia?

— Masele nu mai au încredere în Comuna care v-a numit. Dacă am mai avea câteva săptămâni la dispoziţie, am răsturna situaţia. De câte zile dispuneţi? Pe ce vă sprijiniţi? Pe nimic. Fie, exagerez. Mulţi reprezentanţi sunt oameni cinstiţi şi mulţi muncitori se vor bate până la capăt. Sacrificiul lor va fi inutil. Recitiţi scrisoarea mea…

— Nu sunt un visător, Darrieu. Un succes, nu spun o victorie, ci un început de luptă care să se întoarcă în avantajul nostru, şi opinia publică va reveni la noi. Te încredinţez că nu e totul pierdut.

Şi, bătând cu pumnul în birou:

— Dă-mi cincisprezece zile şi mai vorbim. De altfel, ce-mi propui? Să merg să explic Comunei că după ce am solicitat-o refuz comanda? Să fim serioşi. De o lună încoace, cine critică fără încetare acţiunea lui Cluseret? Eu. Mi se spune: „E rândul dumitale”. Şi tocmai acum să mă dau în lături? Cum aş apărea în ochii lumii? Ce impresie aş face?

Problema rămânea deschisă. Louis, care cădea de oboseală, îşi spusese părerea: mai bine să recunoşti o greşeală decât să stărui în ea.

Dar Rossel păli:

— Nu cumva mă crezi mânat de ambiţie?

— Defectul meu e că nu am ambiţie. Îmi pare rău că împrejurările n-o favorizează pe-a dumneavoastră.

— Te îndoieşti, aşadar, că sunt dezinteresat?

— Dacă m-aş îndoi, n-aş fi aici.

De obicei, înainte de-a se despărţi, prietenul său îi strângea mâna.

De aceea, în zori, culcat pe-o canapea, într-una din

anticamere, Louis nu putea închide ochii.

CAPITOLUL XXV

DĂ-MI CINCISPREZECE ZILE!

Louis i le-ar fi dat bucuros. Mai puţin generoşi s-au arătat Mac-Mahon, comitetele, comisiile, garda naţională, opoziţia şi chiar o majoritate confuză şi labilă pe care noile încercări o înnebuneau.

Adio discuţii prieteneşti, confidenţe în biroul lui Rossel; acesta, aproape invizibil, nici nu-i mai vorbea, încerca să ţină piept pe toate fronturile pierzând totuşi dubla bătălie împotriva versaiezilor şi a Comunei.

Pe planul războiului, Issy continua să reziste, cu preţul unor lupte crâncene duse în şanţurile fortului, dar la Moulin-Saquet se petrecea un adevărat dezastru. Această poziţie fortificată permitea controlul Senei la Choisy-le-Roy. După ce-o părăsise în noaptea de 3 sau 4 mai, Wrobleski fusese nevoit să se replieze spre Kremlin-Bicetre. Cum la Issy, Eudes se cam eschivase, un inginer pe nume Rist îşi asumă comanda.

La 7 mai, acesta telegrafia: „Furgoanele nu mai sosesc, muniţiile s-au împuţinat. Trimiteţi întăriri…”

În 8, un ultim mesaj: „Suntem încercuiţi”.

Presa ascundea cititorilor neplăcerile politice ale lui Rossel care, după o matură chibzuinţă, părea să se fi angajat în nesfârşite şi confuze peltractări cu Comitetul central al gărzii naţionale. Cum nu mai erau trupe, nu mai avea cine să lupte. Pyat pe de-o parte, Delescluze pe de alta, combăteau şi-l susţineau pe colonelul pe care Comuna îl convoca mai toată vremea.

Într-un cuvânt, experienţa eşua. Totul se sfârşise.

Pentru Louis, zilele păreau nesfârşite. Nici nu-i mai primea pe ziarişti.

Prin minister circula totuşi un zvon, pe care Lesur, întâlnit din întâmplare, îl confirmă.

— Mâine la prânz, douăsprezece mii de oameni vor fi mobilizaţi în piaţa Concorde. Aşa a promis Comitetul Central. Pornind de la Vanves, Rossel îi va respinge pe versaiezi în pădurea de la Meudon şi va elibera fortul.

Scopul operaţiei era uşor de înţeles: trebuia să se străpungă centrul adversarilor, apoi să se îndrepte fie spre Saint-Cloud, fie spre Villacoublay, pentru a tăia comunicaţiile inamicului.

Cu douăsprezece mii de oameni?

Şi Lesur nici măcar nu spunea: „Speră să-i respingă!”

La ora fixată, Louis merse prin grădina Tuileries până la esplanada ce domina piaţa, fără a privi o anume fereastră unde poate că se găseau Nicole şi François, atraşi de atâta mulţime de militari.

Care, de altfel, nu prea răspunseseră la apel! În plus, batalioanele ce staţionaseră pe patrulater începeau deja să se împrăştie. Veniseră. Acum plecau, după ce trecerea în revistă se sfârşise.

La intrarea pe pod, câţiva cavalerişti, printre care Rossel, contemplau spectacolul…

Astfel, slaba nădejde ce se înfiripase în urma promisiunii de ofensivă pierea înainte chiar ca federaţii să fi pornit la drum.

Din nou dezamăgit – îşi reproşa că nădăjduise totuşi într-o minune – Louis se întoarse la minister, pentru a găsi acolo o depeşă, în camera hărţilor.

Informaţia, transmisă prin observatorul de la Arcul de Triumf, era scurtă:

„Issy a căzut. Wrowesky.”

Pe la orele patru, Rossel trimise după el.

Extrem de palid, cu spatele la şemineu, trăgea cu mâna dreaptă de lanţul ceasului. Stânga, deşi sprijinită pe marmură, tremura.

— Avem de vorbit, spuse el. Mai întii citeşte scrisoarea

pe care am pregătit-o. Părerea dumitale mi-ar fi de folos.

Vocea rămânea sigură, deşi puţin schimbată.

Se apropie de birou.

— Fii sincer. Eşti prietenul meu.

Şi repetă:

— Da, prietenul meu, Darrieu, nu m-am îndoit niciodată.

A fost singura aluzie la neînţelegerea lor.

Paris, 9 mai 1871

Cetăţeni, membri ai Comunei,

Mă simt incapabil să continui a mai purta răspunderea unei comenzi în care toată lumea deliberează dar nimeni nu ascultă.

La sosirea mea în minister, când am cerut concentrarea armelor şi urmărirea nesupuşilor, am rugat Comuna să-mi susţină eforturile.

Comuna a deliberat: n-a rezolvat nimic.

De două ori Comitetul central al gărzii naţionale a vrut să-mi ofere concursul. De atunci deliberează dar nu acţionează.

În timpul acestor zadarnice negocieri, adversarul nostru învăluia fortul de la Issy, atac aventuros pentru care l-aş pedepsi dacă aş avea cea mai mică unitate disponibilă, garnizoana a intrat în panică iar ofiţerii au părăsit poziţia după ce deliberaseră prosteşte dacă trebuiau s-o arunce în aer sau s-o apere.

Şi asta nu e tot! Ieri, în timp ce toată lumea ar fi trebuit să se afle fie la lucru, fie la război, cu ce se îndeletniceau şefii mei de batalioane? Şi ei deliberau, în căutarea unui sistem de organizare diferit de cel pe care-l adoptasem eu. Din conciliabulele lor rezultă un proiect în momentul în care eu voiam oameni, şi o declaraţie de principiu când eu ceream fapte.

Indignarea mea le-a dat alte idei. Mi-au promis pentru astăzi douăsprezece mii de federaţi cu care mă angajam

să pornesc asupra inamicului.

Abia dacă sunt şapte mii. Şi nu în stare de război.

Consecinţa atâtor defecţiuni conjugate, o cunoaşteţi. Drapelul tricolor fâlfâie deasupra Issy-ului.

Cetăţeni, nu mă dau înapoi în faţa represiunii.

Dar trebuie oare să iau singur iniţiativa unei pedepse ce ar putea alege din haos, ordinea, ascultarea şi victoria? Desigur nu.

Predecesorul meu a eşuat într-o situaţie identică.

Luminat de exemplul lui, îmi rămâne de ales: să sfărâm obstacolul care mă împiedică sau să demisionez.

Nu voi sfărâma obstacolul, căci obstacolul sunteţi voi, este dezbinarea şi slăbiciunea voastră.

Am onoarea să vă cer o celulă la Mazas.

Rossel.

Louis îi înapoie scrisoarea.

— Părerea mea e că aveţi dreptate, domnule colonel. Totuşi, eu aş trage uşa şi aş pleca fără comentarii.

— M-am gândit. Dar Comuna e grav bolnavă şi se sufocă. Medicul nu trebuie s-o asfixieze şi mai mult aplicându-i o pernă pe faţă. Şi-apoi... (chipul i se înăspri) e mania lor; reprezentanţii poporului mă vor învinui de încălcarea datoriei. Vreau să mă pot apăra.

— Aveţi dreptate.

— Dar situaţia dumitale e cu totul alta. Nu ţi se va reproşa dacă dispari. Ia-o din loc. Se poate ieşi din Paris.

— Dar mi-e cu neputinţă să vă părăsesc.

— Mă aşteptam la acest răspuns.

— O, nu vă faceţi iluzii! N-am să merg până acolo încât să cer o celulă la Mazas!

Pentru prima oară de când se cunoşteau, Rossel schiţă un zâmbet.

— Te rog, spuse el, să duci scrisoarea la adresă. Apoi, treci pe la mine pe-acasă. Am nevoie de lenjerie, de haine.

Când Louis reveni în strada Saint-Dominique,

Delescluze şi Comisia pentru război erau în şedinţă cu colonelul iar, după plecarea lor, Rossel se îndreptă în grabă spre avanposturi.

Ziua se termină fără ca cineva să-l mai vadă.

În trăsura care-i ducea, a doua zi, Rossel îl lămuri cum evoluau lucrurile.

La vestea căderii Issy-ului, o mie de federaţi, care ocupau podul de la Neuilly, încercaseră să execute un marş asupra Primăriei. „Suntem vânduţi, strigau ei. Să-i împuşcăm pe trădători!" Cu greu Dombrowsky izbuti să-i convingă să nu părăsească meterezele.

— Polonezul şi cu mine am luat cina împreună.

Pe de altă parte, scrisoarea lui de demisie declanşase o şedinţă tumultuoasă la Comună.

— Mi s-a părut că nu-ţi prea place Delescluze. Greşeşti. Delescluze a rostit un discurs de o clarviziune şi un curaj extraordinar.

„Încetaţi cu certurile voastre de amor-propriu, le-a spus. Aud că ar trebui să-l judecăm pe Rossel. Oare nu Cluseret merită Consiliul de război, sau Eudes care răspunde de ispecţia forturilor, sau poate altul, adevăraţii răspunzători ai înfrângerii noastre?"

— Oho, Darrieu, ce săpunea lă le-a tras!

„Comitetul salvării publice nu şi-a îndeplinit sarcina. Să-l suprimăm. Să strângem rândurile, să ne batem măcar acum. Nu accept demisia lui Rossel."

— Partea comică este că l-au aclamat! Dar să nu crezi că aşa s-au aranjat lucrurile. Nicidecum. Şedinţa reîncepe; Pyat, Meillet şi alţii ca ei mi ţi-i întorc pe reprezentanţi pe toate părţile. Votează. Aproape în unanimitate, suciţii ăştia hotărăsc arestarea mea. Şi culmea, Delescluze este însărcinat să mă aducă de guler. Soseşte la minister însoţit de Tridon, Avril, Varlin...

Aici colonelul face o pauză.

— Varlin, mi-ai vorbit de el. E foarte cumsecade, domnul ăsta. Eu le expun din nou nemulţumirile mele, apoi Delescluze se închide cu ei în camera vecină şi-şi fac

din nou apariţia pentru a-mi comunica, foarte politicoşi, că înainte de-a mă spânzura, Primăria e gata să mă asculte. Asta e! Pornim.

Girardin, care-i aştepta în faţa porţii, îi conduse la chestură. La fel de derutat ca şi Rossel de întorsătura pe care o luau evenimentele, la fel de compromis ca şi el, deoarece era singurul lui sprijin la Comună, oscilaţiile acesteia nu conteneau să-l îngrijoreze. Te puteai bizui pe Delescluze, dar dacă colonelul nu-şi retrăgea demisia, scrisoarea lui era socotită insolenta, iar Mazas va avea în faptul serii un prizonier în plus şi poate chiar doi.

— Arată-te conciliant.

— Nici vorbă. Nu mă înfăţişez ca acuzat. Ei mă convoacă. Las’ că răsucesc eu cuţitul în rană.

Pe culoare, câţiva ziarişti îl salutară. Nu se ştia niciodată. Nici măcar sub Comună.

Vasta încăpere în care pătrunseră slujea în acelaşi timp de birou şi de vestiar.

— Ascultă-mă…

— Nu. Du-te şi anunţă-i că sunt aici.

Un sfert de oră mai târziu, Girardin apăru din nou.

— Delescluze şi Varlin sunt înfrânţi. Reprezentanţii nu vor să te primească.

— Cum adică nu vor să mă primească?

— Cluseret n-a fost audiat. Nu vei fi nici tu. Prietenul tău Pyat declară că în felul acesta Comuna s-ar sinucide.

— N-am mai văzut cadavru sinucigându-se.

— Lasă gluma. Urmează verdictul. Eşti pierdut.

De fapt, gândea: „suntem pierduţi” şi, foarte îngrijorat, se întoarse la şedinţă în timp ce Rossel îşi ascundea un căscat. Apoi:

— La Mazaş, sper să am un mindir bun. De două săptămâni de când alerg, ca o pisică jigărită, fără să ştiu când o să mănânc, unde o să dorm. O, Darrieu, ce uşurare! Lipsit de răspunderi, scutit de eforturi sterile, de obligaţia de a da ordine care tot nu se execută! O! ce nedreptate! Iată-mă, un vândut pentru Comună, un

cumpărat pentru versaiezi, trădător de ambele părţi şi pe deasupra fără slujbă. Cum ar spune *Père Duchesne*, mi se pare că am o soartă „a dracului de caraghioasă”!

Minutele se scurgeau. Un zgomot confuz de voci ajungea până la ei. Louis crăpă uşa şi aruncă o privire pe culoare. Era pustiu: toţi intraseră în sala de şedinţe.

— Să-mi trimiteţi cărţi la închisoare. Un Plutarque, *Memorialul*. Operele lui Blanqui. N-am cultura necesară pentru a înţelege socialismul. În luna de miere, reprezentanţii m-au interogat asupra antecedentelor mele democratice! Nu le-am putut răspunde decât că am încredere în noua ordine, mai mult decât în cea veche. Şi cred în continuare... cu toate că...

Perora, detaşat, indiferent la sentinţa care avea să-l priveze de libertate, când Girardin năvăli în odaie:

— Eşti deferit curţii marţiale.

Colonelul nu se clinti.

— Ei vezi, în fine o să folosească şi ea la ceva!

— Va fi prezidată de Collet.

— Collet?

Stupoarea i se întipări pe faţă.

— Repetă.

— Îţi spun că va fi prezidată de Collet.

— Asta-i culmea!

Rossel îngăimă:

— Un om pe care l-am degradat... la Issy... un netrebnic căruia chiar eu i-am smuls epoleţii... în faţa trupei!

Deodată, ca scos din minţi, îl apucă pe Girardin de reverul hainei şi-l scutură de parcă nenorocitul era răspunzător de această hotărâre,

— Îl recuz. Auzi? Îl recuz. Întoarce-te şi spune-le că Rossel nu va apărea decât în faţa unor ofiţeri având cel puţin acelaşi grad cu el.

— Mi-aş pierde vremea.

— Nimeni n-are dreptul să-mi facă un asemenea afront.

— Puţin le pasă lor de drept.

— Cer un juriu de onoare.
— Eşti arestat şi gata.
— Invitaţia lor nu era aşadar decât o cursă?
— Da’ dă-mi drumul odată. Mă sugrumi!
— Domnule colonel…
Deschizând uşa, Louis îi arătă culoarul pustiu.
— S-o ştergem. Nu-i nimeni.
Într-adevăr nu se vedea niciun reprezentant, niciun uşier. Rossel mai putea să fugă. Se repezi.
— Să mergem fără să atragem atenţia, ordonă Louis care-l ţinea de braţ. Dacă nu, suntem pierduţi. Trec eu înainte.
Cei trei bărbaţi ieşiră din chestură, trecură printr-o altă uşă şi, în sfârşit, ajunseră pe un palier. Aici, o sentinelă care făcea de gardă îl recunoscu pe colonel şi prezentă arma. Mai jos, un ziarist urca scara: nu ştia nimic de votul Comunei.
— Salut, spuse el.
— Salut.
După ce traversară vestibulul, douăzeci, zece metri îi mai despărţeau de piaţa Primăriei. În urma lor încă nimic: alarma nu fusese dată. Rămânea ultimul obstacol: în gang, un căpitan le tăie calea.
El ştia. Îl recunoscu pe colonel, dar întoarse capul.
Pe trotuar, Girardin o apucă la dreapta, ei la stânga. O trăsură staţiona pe malul Senei. Se suiră numaidecât.
— Piaţa Saint-Germain, strigă Louis.
Deşi bătrân, calul porni, bucuros.
— Să ne despărţim. E mai prudent, propuse Rossel coborând din trăsură.
— Aveţi un loc unde să vă ascundeţi?
— Zău că nu. Mă pregăteam să mă adăpostesc în seara asta la Mazas sau în apartamentul meu. Nicidecum să alerg pe drumuri!
— Ce spuneţi de hotelul meu? E situat în fundul unei curţi, la doi paşi de-aici. Sinistru, dar discret. Domnişoara care-l conduce e din Bordeaux şi… ne simpatizăm! N-o să

vă denunţe.

— Ştii ce riscuri îţi asumi.

— Nu e chiar aşa. Sunteţi în civil. Dumneavoastră ce-aţi face în locul meu? Nu vă mai osteniţi să răspundeţi. Ştiu.

Evitară bulevardul şi, pe străduţe dosnice, ajunseră la hotelul Montebello. Totul merse strună. Numitul Gustave Tirobois, funcţionar la căile ferate, se instală într-o cameră vecină cu cea a lui Louis, care urma să aducă mai târziu bagajele noului locatar.

Aşezat pe pat, după ce pipăise salteaua şi pernele, Rossel oftă:

— Am să mă întind puţin. Dar dumneata?

— Mă duc să caut la minister câteva fleacuri care-mi aparţin; voi căuta apoi să aflu ce se spune în Paris despre dispariţia dumneavoastră.

— Profită şi cumpără-mi hârtie şi pene de scris. În timpul acestui răgaz am să-mi redactez memoriile.

Îşi desfăcu pantofii.

— Darrieu…

— Da?

— Îţi mulţumesc.

— N-aveţi pentru ce. Şi dumneavoastră îmi faceţi un serviciu: eram sătul până peste cap de ministerul ăsta.

Prudent, trase perdelele.

— Succesorul dumneavoastră n-are decât să se instaleze. Îi doresc succes, căci…

Dar Rossel adormise.

Nimeni nu-l însoţea, nimeni nu era acolo să-l primească, nici măcar sentinela, instalată la o masă la bistroul din colţ.

Delescluze, în jachetă şi joben, urca anevoie scările ministerului. Domnişoara Azéma îi repeta adesea: „Scările nu sunt pentru tine, îţi fac rău la inimă. Nu cumva te mai crezi un tinerel?”

Nu, nu se credea: maşinăria mergea tot mai prost pe fiecare zi; un drug îl apăsa pe piept tăindu-i respiraţia.

Sprijinindu-se de balustradă, ajunse pe palierul unde, de obicei, uşierul aştepta vizitatorii şi, aşezat pe banchetă, îşi trase sufletul, uimit de pustietatea din jur.

Cu prilejul altor vizite, făcuse în sinea lui observaţia că o instituţie atât de importantă nu folosea decât foarte puţini funcţionari. Dar chiar aşa! Unde erau viitorii săi colaboratori?

— E cineva pe-aici?

Singur, în fundul unui culoar, un orologiu întrerupea tăcerea cu tic-tac-ul lui.

Se ridică, apoi întinse gâtul slab către etajul al doilea.

— E cineva?

Nicio voce nu-i răspunse.

Bătrânul străbătu mai multe birouri, cu uşile deschise, dosare risipite care probabil fuseseră uitate în grabă; un şir de încăperi părăsite şi fără ecou.

Aici, Rossel îl primise în ajun; dincolo stătuseră de vorbă în faţa şemineului, unde acum mai ardeau câteva hârtii şi, aşezat într-un fotoliu, cu jobenul pe covor şi mâinile întinse pe genunchi, se gândea, din ce în ce mai apăsat de această singurătate.

De ce acceptase o sarcină atât de copleşitoare? Ce ştia el despre militărie? Chestiunile sociale, educaţia muncitorilor, problemele juridice îl interesau. Şi iată, Comuna îl numea ministru de război… şi, lipsit de ajutor, bolnav, avea pe cap atâtea răspunderi.

De unde să înceapă? Cu cine?

O depeşă, ultima sosită, zăcea pe birou.

„10 mai, ora 14 şi 27. Bateriile versaieze scufundă o canonieră fixată sub viaductul de la Auteuil.”

O citea, incapabil să-şi fixeze atenţia, când auzi pe cineva umblând în anticameră. Lesur intră.

— Ce faci acolo?

Bănuitor, ofiţerul înainta.

— Adică, de ce mă amestec? De ce mă amestec! Da’ grozav mai eşti, căpitane! Vorbeşti cu ministrul tău!

— Mai întâi că sunt maior. Apoi aghiotantul lui Rossel.

Cetăţene ministru, tu l-ai făcut să demisioneze. Treburile tale nu mă interesează.

— Ai auzit de Delescluze? Da? Bine. Ar trebui să ştii că numai eu l-am apărat pe Rossel. Dac-ar fi după mine, el ar fi în locul meu. Dar pentru că sunt urmaşul lui...

Fu cuprins de o criză de tuse. „Vorbeşti prea repede, ar spune domnişoara Azéma. Uite, înghite o pastilă.”

Mai calm, întrebă:

— Unde sunt colaboratorii mei? Cheamă-i. Doar n-am să-i mănânc.

— Cu ce dinţi să-i mănânci?

— Domnule maior...

— Bună seara. Descurcă-te.

Şi Lesur trânti uşa.

— Delescluze a debarcat, îi spuse el lui Louis care cobora scara. Dacă te interesează, du-te să-l vezi. Recrutează personal! Fără Rossel, eu o şterg.

Bineînţeles, fără Rossel!

Totuşi nu era un motiv să nu-l salute pe „marele om”, atât de devotat colonelului, marele om care-l primise chiar el într-o altă împrejurare. În plus, era nerăbdător să afle reacţiile pe care le provoca la Primărie fuga prietenului său. Sursa era proaspătă.

O, cât se schimbase bătrânul de când se văzuseră la Cité des Roses: uscăţiv, prăpădit, avea faţa lividă, numai piele şi os. Moartea nu-i lăsa vie decât privirea. Şi totuşi, recunoscându-l pe Louis, Delescluze păru să-şi regăsească o anumită vigoare: se sculă, veni în întâmpinarea lui. Avea fără îndoială febră, căci mâinile îi erau fierbinţi.

— Am fost informat prin Milliardet că lucrezi la minister. Îmi face plăcere să te revăd. Da, da. Sunt foarte mulţumit. Conduci un serviciu?

— Să nu exagerăm! Primeam ziariştii. Centralizam rapoartele.

— Rapoartele? Ce rapoarte?

— Sosite de la avanposturi. Apoi i le comunicam lui

Rossel.

Cum să-i mărturisească că şi el avea de gând să plece?

— Darrieu, situaţia e foarte gravă, îţi dai desigur seama. Atâta vreme cât Issy a mai rezistat, mai puteam învinge. Astăzi, şansele... sunt minime. Notează că nu mi-am pierdut încrederea. Versaiezii vor trebui mai întâi să forţeze meterezele noastre...

Cu zece zile mai înainte, un altul, în acelaşi birou, avusese alte visuri.

Delescluze arătă fotoliul în care şezuse predecesorul său.

— O să ne lipsească. Să fim atenţi cu militarii! Scoate-i din cazarmă, şi n-au decât o idee: să te ţină din scurt, şi Rossel ar fi izbutit. Dar... vrei să deschizi o fereastră, te înăbuşi aici... suntem în război. Cum să renunţi la un om de meserie? Comuna avea un strateg inteligent, capabil. Îl debarcă pentru a-l înlocui cu un domn care nu cunoaşte diferenţa dintre o carabină şi-o flintă! Şi când spun că-l debarcă nu spun nimic! Imbecilii voiau să-l aresteze!

— Şi nu l-au arestat?

— Sigur că nu.

Şi-i povesti lui Louis fuga lor, văzută din sala de şedinţe; reprezentanţii buimăciţi, apoi exasperaţi, nu s-au liniştit multă vreme.

— Dacă i-aş cunoaşte ascunzătoarea! urmă marele om. Sunt sigur că n-ar refuza să mă ajute.

— Să vă ajute!

— Din umbră, desigur, din umbră!

— Mă cam îndoiesc. Când a plecat spre Primărie, Rossel şi-a arătat hotărârea de a nu mai servi Comuna.

— la te uită.

Celălalt tresărise.

— Greşeşti, Darrieu. Pentru el era iertarea sau Mazas şi, la plecare, avea intenţia... şi speranţa să se justifice. Dacă şi-a schimbat părerea – privirea îi deveni bănuitoare – trebuie să fi fost... după vot. Adu-ţi aminte.

Louis se îmbujoră.

— N-am părăsit ministerul toată după-amiaza, bâigui el.

— În cazul ăsta, mă înşel eu.

Fără a-l slăbi din ochi, hiena, cum spunea *Le Figaro*, adulmeca urmele.

— Până mâine, fă o anchetă. Poate-l găseşti.

— Nu cred.

— Cine ştie? Ca să ajungi mai uşor la el, am să-i trimit câteva rânduri.

Scrise, apoi, împăturind hârtia:

— Fii prudent. Comuna nu m-ar ierta că tratez cu unul din adversarii ei.

Un zâmbet însoţi fraza.

Lesur se înşela. Bătrânul mai avea câţiva dinţi.

Pe stradă, Louis citi biletul.

Dragă Rossel,

Având în vedere pericolul în care se află Republica şi problemele încâlcite în mijlocul cărora mă zbat, primeşte favorabil propunerea pe care prietenul nostru Darrieu ţi-o va transmite din partea mea. El îţi va explica ce aştept de la tine.

Salut şi prietenie.

Delescluze

CAPITOLUL XXVI

CAPUCINE NU PREA FĂCEA ABUZ de săpun şi de apă de toaletă. Cât despre rochia ei, ce să mai vorbim! O cârpă, cu volanul descusut prin care se vedea camizolul nescrobit de cine ştie când.

De la motofon, domnişoara Verdier o cerceta cu o privire critică: în meseria asta, trebuie să ai grijă cum arăţi.

Îşi aminti de povestea pe care i-o spusese un notar – prima ei cucerire. Într-o zi, Victor-Emmanuel întâlneşte o păzitoare de vaci şi o găseşte atrăgătoare. Îl pune pe aghiotantul său să negocieze afacerea şi, a doua zi, i se aduce ţăranca ferchezuită şi pomădată. După ce-o cercetează, regele spune: „Luaţi-o repede de-aici. Aţi stricat tot”.

Oare nobililor – François era viconte – le place băutura cu miros de dop?

— Bea-ţi lichiorul, altfel întârziem.

Dar, întinsă pe divan, Capucine căsca.

— N-au decât să răstoarne coloana şi fără mine. Nu sunt deloc grăbită să-l văd pe Nonoche. Uf, omul ăsta mă calcă pe nervi!

— Ce caraghioasă eşti!

Vremurile erau grele. Jojo Bernard la închisoare, facturile din aprilie neplătite: nu, nu înţelegea cum de prietena ei îl lua pe domnul de Révoir peste picior, un protector care o subvenţiona în fiecare lună. Şi culmea, deşi bruftuluit, acesta alerga pe urmele metresei lui ca un căţeluş şi făcea frumos ca să capete o bucăţică de zahăr.

— Ce caraghioasă eşti. Ce-ţi pasă din moment ce te plăteşte?

— Tocmai fiindcă mă plăteşte, îl dispreţuiesc, şi fiindcă îl dispreţuiesc, el mă adoră. Pricepi?

Alice n-avea nimic comun cu psihologia. Totuşi, cele întâmplate o întăreau în ideea ei: bărbaţii sunt nişte vicioşi.

Mai chinui puţin motofonul: „La, mi, do, în nas mă gâdilă…”

De ce nu mai dădea semne de viaţă Louis?

Şi culmea, cealaltă spuse:

— Ştii, comunardul care ne-a ocărât aşa de rău la Poccardi, domnul… domnul…

— Darrieu.

— Ei bine, lucrează la Ministerul de război. Nonoche a citit în ziar. Du-te la el. O să se intereseze poate de prizonierul tău.

— Am să mă gândesc. E un băiat foarte complezent.

Ce vremuri! Până acum Jojo o întreţinea şi iată că, închis la Mazas, pretindea să-i aducă ea de-ale gurii de trei ori pe săptămână. La vorbitor: „Pui, cerea el la vederea coşului încă acoperit cu un şervet. N-ai uitat sardelele? Şi rândul viitor, cumpără-mi două bucăţi de brânză camembert”. De bani, nici vorbă. Uimit că fusese arestat, mare şi gras, afirmând că slăbeşte pe zi ce trece, şi de o slugărnicie faţă de gardieni care-ţi făcea silă, o copleşea pe biata Alice cu văicăreli şi pretenţii.

Revoluţia era pe ducă şi, de cum va fi eliberat, bătrânul va avea grijă de menajul lor, numai să nu fie împuşcat înainte de sosirea domnului Thiers. Ordonată, chibzuită, gospodină şi prevăzătoare de felul ei, se simţea antrenată în viitoarea unei vaste speculaţii având în centru valorile bancherului, o zi în scădere, în creştere ziua următoare.

— Ei, ţi-ai terminat lichiorul?

Cele două domnişoare, care dejunaseră în parcul Monceau, urmau să se ducă în piaţa Vendôme pentru a asista la evenimentul secolului, după cum le asigura domnul de Révoir: Comuna dictatorială avea să-i facă de petrecanie coloanei Vendôme, simbolul dictaturii.

Îşi îngăduiră o trăsură, căci era cam târziu. Capucine bombănea întruna deşi, în fond, ideea că un monument public urma să fie doborât la pământ nu-i displăcea prea mult, în timp ce Alice, mai supusă şi mai econoamă, deplângea aceste cheltuieli şi distrugeri inutile.

François, care purta doliu după tatăl lui – jachetă neagră, jiletcă şi mănuşi albe, dar cu garoafă la butonieră – le aştepta pe strada Rivoli colţ cu strada Castiglione. Se refugiase sub o arcadă pentru a nu se amesteca cu mulţimea a cărei familiaritate îl plictisea; posomorât şi distrat în mijlocul acestei sărbători populare, se întreba cu îngrijorare dacă metresa lui va veni la întâlnire.

O rugase atâta să fie la timp…

Spectacolul anunţat nu-l interesa, deşi o atât de flagrantă manifestare a prostiei omeneşti merita să fie privită. Dar ea îi oferea mai cu seamă prilejul de-a o întâlni pe Capucine.

Se vedeau atât de rar de trei săptămâni şi, de fiecare dată, ea se dovedea atât de agresivă!

Înghesuit, asurzit de râsete şi strigăte, nu mai spera s-o vadă când, însoţită de Alice, îşi făcu apariţia fără să se grăbească.

În fine!

De departe, îi adresă un salut prietenos. Nu-l uitase; iar el era fericit. Şi totuşi…

— Îmi pare rău…

— Să nu spui că am întârziat, protestă Capucine, prost dispusă. Trăsura aia parcă stătea pe loc.

— Ce contează întârzierea voastră. Te rugasem să nu mai îmbraci rochia asta. Îmi promiseseşi…

— Dar ce are rochia mea? Ce nu-ţi place?

Dar el bătea în retragere, se bâlbâia. La urma urmelor, albastrul îi şedea bine:

— Nu-i aşa, domnişoară Verdier?

Ca să-şi facă de lucru, îşi potrivi monoclul.

— Uite biletele.

— Unde ne-ai cocoţat? Ai reţinut o fereastră bună?

Capucine o luă înainte şi-şi croi drum spre şirul de federaţi care interziceau accesul în piaţă.

— Pardon, domnilor şi doamnelor, pardon. Eu sunt madam Thiers. Daţi-mi voie să trec, domnilor şi doamnelor.

Lumea se întorcea. Glumea. Un bărbat strigă:

— Dacă tu eşti madam Thiers, trăiască versaiezii!

Încântată că avea succes pe lângă muncitori, îşi exagera accentul periferic iar François, care venea în urma lor, agasat şi temându-se că o pierde, căuta să zâmbească îndepărtând cu bastonul pe cei care-o strângeau prea tare.

— Scuzaţi-ne, spunea el.

Şi adresându-i-se ei:

— Să nu fim remarcaţi.

Ceea ce-i prilejuia totuşi plăcerea de a arăta oamenilor că erau împreună.

Balconul lor ocupa etajul întâi al unui magazin de bijuterii situat în stânga Ministerului de justiţie. O ţesătură roşie, cu franjuri de aur, cădea de-a lungul faţadei până în dreptul trotuarului. Trecea de la un apartament la altul pentru a încadra fiecare pervaz. Cinci mii de spectatori se aplecau peste balustrade. O mulţime de zile mari, în cămăşi şi rochii de bumbac căreia Comuna avea să-i ofere un spectacol pe placul inimii. O singură vedetă, dar un împărat! Un împărat cu care să dai de pământ merita deplasarea: atmosfera era veselă în soarele sub care se răsfăţau drapele.

Încântată, Alice declară:

— Suntem în primele loji.

Iar Capucine, amabilă ca de obicei:

— În primele loji, dar cam lateral!

Din cele patru colţuri ale pieţei patru fanfare militare se făceau auzite, pe rând.

În picioare, François le explică următoarea manevră. Frânghiile, răsucite în jurul unui cabestan, legau coloana

de un car tras de şase cai. O simplă tracţiune şi imensul cilindru, deja despicat la bază, se va răsturna peste o grămadă de vreascuri.

Alice puse câteva întrebări: „Domnul” nu risca să le cadă în cap? şi de ce era costumat ca Napoleon? n-ar fi fost mai bine să-l vândă unui miliardar american?

Capucine se interesa mai mult de un tânăr care se aşezase pe un scaun în apropierea lor.

— Brunet cu ochii albaştri, e o raritate, declară ea.

Domnişoara Verdier recunoscu că era „destul de bine”, dar domnul de Révoir îl socotea vulgar, la care Capucine răspunse că un aer de secătură îi plăcea mai mult decât o distincţie exagerată.

— Prefer vinul roşu ordinar celui de Burgundia.

— Să-l lăsăm pe individul ăsta în pace, nu vrei? spuse François, agasat, cu-atât mai mult cu cât noul venit răspundea la ocheadele ce i se aruncau. Istoria se repetă, urmă el. Cine-şi mai aminteşte că după Restauraţie amicii ordinii, atât de supăraţi astăzi, au mai doborât o dată această statuie, pentru a o înlocui cu un drapel alb? Louis-Philippe a fost autorul. Am aflat nu de mult că inginerul Abadie a cerut o sumă imensă pentru a duce la bun sfârşit această treabă. Iar comunarzii credeau că o să-şi scoată banii vânzând bronzul ce acoperea coloana. Dar stratul care-o îmbracă n-are decât două degete grosime, aşa încât afacerea se anunţă dezastruoasă şi... – te-aş ruga să nu mai cochetezi cu vecinul dumitale, e lipsit de ţinută... – cetăţeanul Jourde, delegat la Finanţe, va pierde în chestia asta mii de ludovici.

— Să se înveţe minte, spuse Capucine. Cetăţeanul tău Jourde e un dobitoc.

Una din fanfare se pregătea să-şi înceapă melodia. Într-o tăcere relativă, această luare de poziţie antirevoluţionară făcu să tresară balconul, care ciuli urechea.

— Vorbeşte mai încet: ne-aude lumea.

— Spun ce gândesc.

— Locul e rău ales.

Căuta s-o liniştească.

— Să nu ne dăm în spectacol, scumpa mea. Am oroare de scandal.

— În primul rând, nu sunt „scumpa ta”. Şi-apoi, mă plictiseşti cu poveştile tale.

Şi cum cei din jur începuseră să pufnească:

— Ia priviţi la tărtăcuţa asta de viconte! Drept cine mă iei? Dacă nu-ţi place, n-ai decât s-o iei din loc, dragul meu.

Asta era prea de tot. Cuprins de mânie, François exclamă:

— Îţi poruncesc să taci.

Ea se pregătea să răspundă când un strigăt izbucni de la balcoanele pieţei şi ale străzilor învecinate: reprezentanţii poporului, încinşi cu eşarfa stacojie înaintau spre monument. Câteva minute, cât mai durează discursul şi, dă bice cailor! Prăvălirea se va încheia cu un vacarm înfiorător.

Atentă, mulţimea tăcea.

Ca să nu fie auzită decât doar de el, Capucine murmură:

— Între noi, totul s-a sfârşit, Nonoche. Nu te pot suferi, şi când se termină distracţia, nu mai căuta să te ţii după mine. Nu mai vreau să am de-a face cu un pisălog de teapa ta. Hai, nu te enerva. „Avem oroare de scandal”!

— Dar, mă rog, ce-mi reproşezi?

— Că eşti aici.

— Îţi vreau doar binele.

— Iar eu vreau să nu-ţi mai văd mutra, s-a înţeles?

Păreau doi îndrăgostiţi, cu capetele lipite, şoptindu-şi vorbe dulci.

Ea continuă, blândă şi calină:

— Pe oricine, numai pe tine nu. Priveşte-l pe tipul meu cel „vulgar”, n-are cămaşa ta scrobită şi monoclul agăţat de şiret. Dar dacă mi-o cere, mă culc cu el.

— Te rog…

— Ei şi ce? N-ar fi primul de când te cunosc!

Şi-i dădu nume, amănunte, îndârjindu-se să-l facă să sufere, când caii, biciuiţi, se avântară. Pe caldarâm, copitele lor scoteau scântei; frânghiile înfăşurate şi întinse se rupseră deodată, în timp ce carul şi atelajul fură proiectate înainte.

După ce stupoarea se risipi, un imens hohot de râs acoperi piaţa.

François închisese ochii, cu mâna pe piept: şi în el ceva încordat se rupsese.

— Ce-aveţi? se îngrijoră Alice. Nu vă simţiţi bine?

Încet, piaţa, cuprinsă parcă de o mişcare giratorie, părea că se topeşte, se leagănă spre stânga, spre dreapta: fu silit să se ţină de balustradă.

— Domnul François e foarte palid, Capucine!

— Dacă-l doare burta, n-are decât să plece acasă.

Carul şi cabestanul fură aduse la punctul de plecare şi, în timp ce corzile se reînnodau, un genist, înarmat cu o secure, lărgea crestătura practicată la baza coloanei. Nerăbdătoare, mulţimea scanda: „Lampioane, lampioane” şi „Cade, nu cade”.

— Mi-a făcut cu ochiul, spuse Capucine.

Veni apoi rândul lui Alice. Fără îndoială, tânărul se interesa de cele două fete.

Piaţa se ivea din ceaţă, încet. François gândea: „De ce-o iubesc aşa de tare… de ce?”

Nimic nu-i apropia. Ea, o haimana, el cu rafinamentele, cultura, posibilităţile lui de a-şi oferi douăzeci de metrese mai frumoase decât ea. Totuşi înţelegea, în momentul când o pierdea, că nu voise să posede această femeie decât pentru că-i rezista.

Ce orgoliu absurd! Cu cât se străduise mai mult s-o seducă, cu atât Capucine îl copleşise cu dispreţul ei. Ca un pescar ce aruncă iarăşi şi iarăşi năvodul pentru a nu da decât de apă, şi…

Ziarele relatară cum se prăvălise coloana ca un stejar sub loviturile tăietorului de lemne. În realitate, semăna

mai degrabă cu un coş de uzină decât cu un copac, înaltă de 44 de metri, cântărind 500 de tone, valorând 33000 de franci; se clătină descriind arcul de cerc calculat de domnul Abadie, înainte de-a se sfărâma pe aşternutul de paie pregătit.

Ave Cezar! Cât ai zice „peşte” totul se terminase.

Din învălmăşeală se desluşeau câteva drapele, câteva aplauze, iar în balcon, spectatorii, asemenea unor copii care în lipsa mamei au forţat dulapul cu dulceţuri, se ridicară, făcând haz, puţin ruşinaţi, gândindu-se la papara care-i aşteaptă.

— Uite, viconte, ai ocazia să strigi: „Sus Comuna”, zise Capucine. Eşti mulţumit, nu-i aşa? E o treabă grozavă!

Încredinţată că el dezaproba această distrugere, voia să-l umilească o dată mai mult:

— Ascultaţi, cetăţeni! Domnul strigă „Sus Comuna”!

François nu încuviinţă.

Toţi îl observau, deja neîncrezători. Un viconte miroase a bogătaş, a spion, a versaiez. Ce tot mormăia adineaori Nonoche ăsta în colţul lui?

Un federat interveni:

— Nu vrei să strigi „Sus Comuna” împreună cu noi?

Unul de colo:

— Sus Comuna!

Şi altul, mai ameninţător î

— Sus Comuna!

Şi ea:

— Curaj, scumpule. Sus Comuna.

Împresurat, hărţuit, François nu se clintea. Cu ştreangul de gât şi tot nu s-ar fi supus, nu pentru că revoluţia îl dezgusta mai mult decât republica domnului Thiers; niciuna nici cealaltă nu merita să faci pe eroul ca s-o ataci sau s-o aperi, dar Capucine îl provocase, iar el nu voia să cedeze.

Un pumn îl izbi.

Se răsturnă pe spate pe un scaun pe care-l târâse în cădere, dar izbuti să se ridice clătinându-se când o a doua

lovitură îl atinse, apoi altele şi altele; asistenţa şi-l arunca de la unul la altul, urla, se aţâţa la vederea sângelui ce şiroia acum pe faţa lui.

Nimeni nu intervenea. Totuşi cineva strigă:

— Ajunge!

Dar mai multe femei ţipau ascuţit:

— La moarte!

În timp ce avalanşa se înteţea, sub potopul de scuipături şi injurii, el nu se mai apăra, ci doar cu un zâmbet dispreţuitor pe buze, se prăbuşi... ca şi coloana şi la fel de stupid.

În zarva ce se iscase, domnişoarele se făcură nevăzute şi nu-şi traseră sufletul decât în piaţa Vendôme, invadată de mulţime.

Aici poliţia îi invita să circule pe amatorii de relicve gata să sfârtece uriaşul cadavru. Apucând-o când pe-o stradă când pe alta, ele se îndepărtară.

Consternată, Alice nu-şi revenea.

— Da' ce te-a găsit? Doamne, de ce l-ai provocat? Poliţia o să-l arunce la închisoare!

— Crezi? Las' că bogătaşii ăştia se descurcă întotdeauna.

— Şi totuşi de trei săptămâni bancherul meu stă la zdup.

— Potoleşte-te. O să iasă amândoi şi-o să se ia după noi; Până atunci, „Trăiască libertatea"! Ce idiot! Şi ce dacă făcea ce i-am cerut? L-aş fi lăsat apoi în pace.

— Ştii, gardienii nu le dau aproape nimic de mâncare.

— O să ţină şi Nonoche puţin regim. Crezi c-am să-mi cheltuiesc bănuţii ca să-i trimit lui de haleală?

— Ar trebui să-i dăm de ştire nevesti-si.

Cinstit vorbind, Madam Jojo n-avea de gând să meargă la Mazas cu două coşuri!

— S-o anunţ pe nevastă-sa? Da' ştii că eşti bine? Are grijă comisarul. Ia fii atentă! Şi nu te întoarce.

Se aflau în faţa prăvăliei unui frizer.

— Ce?

— Nu-l vezi... în vitrină?

— Pe cine? Aha!

— Tipul s-a ţinut după noi.

Într-adevăr, tânărul cu ochii albaştri, care mergea pe caldarâm, se opri lângă ele.

— Ce îndrăzneală! remarcă Alice. Drept cine mă ia?

— Nimic nu dovedeşte că se interesează de tine. Pe balcon, mie mi-a făcut cu ochiul.

— Ţie? Nici vorbă! Mie!

Amândouă aveau dreptate, dar care avea mai multă?

— Hai mai bine să ne despărţim, propuse Capucine. Tu şterge-o la dreapta. Eu o iau la stânga. E partea inimii.

După ce-şi strânse fustele, domnişoara Verdier, văduvă de douăzeci de zile, porni păşind mărunţel, mişcându-se cu distincţie, încredinţată că între o persoană agreabilă şi-o îngălată, necunoscutul nu va şovăi.

Să-l conducă în Parc Monceau?

Mai bine nu. După-amiaza se va încheia la Bertoloni, cofetarul de pe rue Royale, în faţa unei îngheţate de fistic.

Rivala ei, văduvă de douăzeci de minute, se îndreptă spre marile bulevarde. Căută să-şi potrivească un mers cât mai seducător aşa cum ştia că-i fascinează pe bărbaţi, la fel ca dansul buricului al odaliscelor şi negreselor. Peştele avea să muşte din nadă cu poftă, putea să jure.

Cap sau pajură?

Ochii albaştri se apropiară de ea.

— Domnişoară...

— Domnule?

— Pot să vă însoţesc o bucată de drum?

O clipă de şovăire, chipurile, ca să salveze aparenţele şi:

— Nu spun nu.

— Cum te cheamă?

— Capucine. Dar pe tine?

— Maurice. Unde mergem?

— La mine.

O, Chaville ăsta!

CAPITOLUL XXVII

N-O ÎNGRIJORASE ABSENŢA LUI François, care nu se întorcea decât în zori sau nu se întorcea deloc. Cu lampa stinsă, nu la el se gândea înainte de-a adormi; într-atât infidelitatea lui încetase s-o mai chinuiască, ceea ce nu se putea spune însă despre amintirea lui Louis, cearta şi despărţirea lor la cimitirul Père Lachaise.

Chiar în după-amiaza aceea, Nicole se întorsese acolo, sub cuvânt că îngrijea „grădiniţa”, în speranţa unei noi întâlniri cu cel pe care-l iubea şi, dezamăgită şi abătută, udase mai multe batiste pe un mormânt care nu era al socrului ei.

Din fericire, într-un cimitir, oamenii nu te întreabă pe cine plângi.

A doua zi de dimineaţă, poliţia o înştiinţă că domnul de Révoir ocupă o celulă la Mazas şi, după o percheziţie din pod până-n pivniţă, i se recomandă „cetăţenei” să nu părăsească locuinţa fără autorizaţie.

I se permitea să-l vadă pe prizonier? Nu. Mai târziu, când arestarea va fi confirmată de un aviz oficial. Adică după patruzeci şi opt de ore.

De ce fusese arestat? După explicaţii lipsite de claritate, inspectorii se retraseră.

Dimineaţa trecu întrebându-se ce-avea de făcut. Cum prietenii, relaţiile ei erau departe de Paris, cărui avocat trebuia să i se adreseze? Şi, de altfel, la ce-ar servi un avocat lipsit de influenţă pe lângă Comună?

Totuşi, nu putea trimite printr-un servitor, nişte lenjerie şi ceva de mâncare lui François? ca să înţeleagă că soţia lui se ocupă de el?

La început, din mai multe motive, îndepărtă ideea de a-i scrie lui Louis. În cazul domnişoarei Darboy, refuzase s-o ajute şi-o copleşise cu reproşuri, tocmai din cauza unei scrisori imprudente. O dată certaţi, n-ar risca să-l solicite pentru a doua oară. Mai ales, nu s-ar umili.

Apoi, după ce mai chibzui, inutilitatea sau necuviinţa unui asemenea demers i se păru mai puţin sigură. N-ar accepta oare să intervină în favoarea unui prieten care, în alte vremuri, îi făcuse un bine?

Să intervină pe lângă cine? Se va vedea. Primul lucru era să-l întâlnească. Orgoliul şi teama ei de o nouă umilinţă n-aveau nicio importanţă, căci nu acţiona decât din datorie.

Dar numai din datorie?

Nicole nu căută să aprofundeze... remarcând în acelaşi timp că nenorocirea soţului ei n-o făcuse încă să plângă.

Vino fără întârziere, te rog. Trebuie să-ţi vorbesc şi nu pot merge la minister. N.

„Te rog” era subliniat.

Louis primi biletul la ieşirea dintr-o şedinţă în biroul lui Delescluze. După spusele unui federat care ţinea loc de uşier, un servitor îl adusese chiar în clipa aceea.

Nu se putea spune că doamna de Révoir îi purta pică! căci, la drept vorbind, n-o menajase deloc la cimitir. Şi-i părea foarte rău... Mereu mânia asta care-l antrena prea departe! Dar atâtea evenimente zdruncinaseră propria lui existenţă, încât amânase mereu obligaţia de a-i trimite câteva cuvinte de regret.

Şi-acum iată că ea îl chema... Mândră, exclusivă, tot spre el se îndrepta într-o împrejurare foarte gravă.

Se simţea impresionat.

Cine ştie dacă nu li se oferea ultima şansă de a se revedea?

Ar fi bine să stea de vorbă, prieteni împăcaţi şi, înduioşându-se asupra lui însuşi, se gândi la Nicole cu bunătate.

Pe Quai d’Orsay, valetul îl introduse îndată în salon, dar încă din grădină o zărise pândindu-i sosirea.

Îl puse la curent. Nu făcu nicio aluzie la cearta lor; aşezaţi alături pe canapea, Louis îi luase mâna pe care ea o lăsă o clipă într-a lui.

Ca la restaurantul cu glicine…

— Ţi s-a spus motivul pentru care poliţia se ocupă de François?

— Soţul meu, care asista ieri la manifestaţie în piaţa Vendôme, ar fi făcut remarci injurioase cu privire la Comună. Cum îl cunosc eu, o astfel de atitudine din partea lui mă miră.

— Şi de ce o percheziţie?

— Inspectorii îşi închipuiau că ascundem vreun preot! În privinţa asta, au plecat liniştiţi!

— Crezi că ţi-aş fi reproşat-o?

— Nu, Louis…

El simţi nevoia să vorbească de abatele Grégoire; Comuna greşea persecutând Biserica şi totul redevenea uşor între ei.

Aşa se schimbă situaţiile şi oamenii: într-o seară, cu două luni în urmă, alături pe aceeaşi canapea, el timid şi Nicole sigură pe ea. Astăzi rolurile se inversaseră: ea îi cerea sprijinul, el se simţea cel mai puternic, drept pentru care era foarte flatat.

— Ştii unde e închis François? întrebă el.

— La Mazas.

— Voi încerca să-l văd.

— Nu cred că ţi se va permite. Cel puţin nu înainte de marţi.

Louis îşi aminti că ancheta prealabilă întreprinsă de comisariat dura cel puţin o zi; apoi, după ce dosarul era transferat la Siguranţă, serviciile lui Rigault aveau să decidă dacă era cazul ca deţinutul să fie urmărit sau nu.

Mai devreme de două zile, nicio măsură definitivă nu avea să fie luată. Aşadar, după părerea lui:

— Ar trebui să intervenim imediat.

— Dar cui să ne adresăm?

— Delescluze ar putea să ne scoată din încurcătură.

— Noul dumitale ministru?

Aşadar, Nicole se interesa de politică?

— Citesc mult ziarele... de când ai plecat.

— Ei bine, voi spune ministrului o poveste necontrolabilă. Voi obţine o cerere de eliberare. Din partea lui, nicio dificultate. Lucrurile nu se vor complica decât la închisoare.

Ea îşi răsuci bucla neagră în jurul degetului, cum făcea de câte ori era neliniştită:

— Nu vreau să te expui vreunui pericol... nu... nu te expune... nici chiar pentru a-mi salva soţul.

— Nu te teme. Când Rigault va descoperi adevărul, domnul Thiers va fi la Paris.

Şi intervenţia în favoarea lui François trecu pe planul al doilea. Stăteau liniştiţi de vorbă, evitând să condamne sau să justifice Comuna; în această privinţă dezacordul lor se menţinea dar, cum Nicole îşi jurase să nu mai facă reproşuri, Louis o regăsea docilă şi deci încântătoare.

Bunei lor înţelegeri nu-i lipsea decât dragostea.

Era cazul să se bucure? Nicole nu ştia ce să mai spună.

— Unde ai să te ascunzi dacă situaţia o va cere?

— Habar n-am. Voi rămâne, cuminte, la hotel.

— Vei fi arestat.

— O să mă scape François!

— Când ai să te faci serios? Promite-mi că în ziua când vei avea certitudinea că totul s-a sfârşit, te vei refugia la noi.

— Dar dacă sunt ucis mai înainte?

— Nu spune prostii.

— Voi avea şi eu grădiniţa mea într-un cimitir unde vei veni să îngrijeşti florile noastre?

— Promite-mi Louis!

Şi ochii i se umplură de lacrimi.

Răspunse:

— Nu te mai frământa. Am adresa aici, şi o să mi-o

amintesc la momentul potrivit.

Şi-şi duse mâna la frunte. Ar fi fost prea mult să şi-o ducă la inimă.

— Acum te las. Diseară pe la zece mă voi duce la Mazas. Îl voi conduce apoi pe soţul dumitale la loc sigur, căci ar fi imprudent să vină să stea aici.

— Cum voi avea ştiri de la dumneata?

— Trimite mâine un servitor la minister.

— Treci te rog în cursul nopţii. Mă simt de pe acum atât de îngrijorată din cauza voastră... a amândurora.

— Bine. Am să mai vin.

Nicole îl conduse până în hol şi cum treceau prin faţa orologiului:

— L-am oprit când m-am întors de la Père Lachaise.

Deschise uşa de sticlă, ca să pună din nou limba în mişcare.

Ajuns în stradă, Louis observă că femeile sunt tare schimbătoare, şi sentimetale pe deasupra.

Printre gratii, Louis parlamentă cu sentinela: avea de înmânat directorului o scrisoare urgentă şi personală şi, după cum se ştie că mai uşor se intră la închisoare decât se iese, un al doilea soldat îl conduse de la vorbitor în curte, în biroul corpului de gardă, unde un al treilea federat îl însoţi pe culoare şi pe scări până la cetăţeanul Mouton, un bărbat pântecos aşezat la o masă.

Unii pretind că înţelept este să te fereşti de oamenii slabi, iar alţii că ticăloşii se recrutează dintre corpolenţi. Acesta, ţinând seamă de profesiunea lui, arăta destul de bine.

— O scrisoare din partea delegatului la război! Ia loc, băiete.

Cine slujeşte un personaj atât de important, trebuie menajat.

— Bei tutun? Dă-i drumul. Caporalul meu îţi stă la dispoziţie.

— Aş bea eu, dar altceva, zise Louis, aşa, ca să mai

descreţească frunţile. Iar directorul, desfăcând plicul:

— Îţi arde de glume? Ia să vedem, ia să vedem.

Şi citi cu gura deschisă. Un da sau un nu îi va scăpa într-o clipă.

— Nu e corect, făcu el.

— Nu e corect? Ce anume?

— Să eliberez un deţinut în aceste condiţii. Cererile nu sunt admise decât dacă sunt eliberate de Siguranţă.

— Ia te uită!

Louis luă un aer inocent cum îşi iau de obicei vinovaţii.

— Învaţă omul în fiecare zi.

— Asta aşa e.

— Regulamentul e regulament.

— Ei, da, ce să-i faci.

Mouton reciti scrisoarea, examină peceţile, semnătura.

— Vezi că aş fi vrut să-i fac plăcere marelui nostru Delescluze. Şi el şi eu suntem din arondismentul al VI-lea.

— Dar asta nu-i de ajuns.

— Sigur că nu. Închipuie-ţi însă că mă cunoaşte. La 18 martie, eram căpitanul batalionului III şi mi-am eliberat ordin să ocup Mont-Valérien. Îi arăt ordinul. El îmi spune: „Înainte de-a porni, vorbeşte cu Comitetul central.” Rezultatul? Comitetul mă trimite să ocup Saint-Pelagie!

— Ceea ce dovedeşte că trebuie să laşi iniţiativa şefilor şi nu să-i tratezi ca pe nişte oi, nu-i aşa, Mouton?

Susnumitul, înţelegând gluma din primul moment, se lăsă pe spate, hohotind de râs.

Într-un cuvânt, se simpatizau. Încă un efort şi poarta închisorii, întredeschisă, se va da în lături, poate.

— Cetăţene director, dacă Primăria ar fi avut înţelepciunea să te asculte, noi am fi la Versailles iar tu, tu ai fi general. Cu ce te îndeletniceai înainte de revoluţie?

— Făceam mindire.

Louis apucă scrisoarea şi se ridică asemenea celui care se pregăteşte să-şi ia rămas bun:

— Îi voi aminti lui Delescluze de întâlnirea voastră. Mie

mi se pare că un grad mare în garda naţională ţi s-ar potrivi mai bine decât să stai aici la Mazas. Vino pe la noi. Întreabă de Cousinet.

Scrisoarea trecu de cealaltă parte a mesei.

— Cine e Cousinet?

— Eu.

— Bine, Cousin, vere, dacă stau să mă gândesc, o excepţie nu poate avea cine ştie ce urmări, din moment ce rămâne excepţională. Delegatul nostru la război are nevoie de Révoir François ăsta chiar acum?

— Dacă nu avea, nu m-ar fi trimis în plină noapte. Da'…

— Ia te uită. Interese superioare ale Comunei?

— Ultra-secret.

— În cazul ăsta, sunt onorat că Delescluze s-a gândit să-mi scrie.

Cum era cu putinţă ca un om atât de rotofei să se arate atât de plat? Evadarea se transforma în farsă.

În registru, la pagina din 15 mai, Mouton cercetă lista deţinuţilor, apoi ordonă unui brigadier să i-l aducă pe numărul 1187.

Înviorat, Louis regreta totuşi o eroare pe care o comisese. Dacă François avea să-i spună pe nume? Oaie ăsta risca să devină mai feroce decât o haită de lupi înfometaţi. Nu-i rămânea decât să-l ia repede.

— Ai mulţi călători în hanul tău, cetăţene?

— O mie două sute. Am început să refuzăm lume.

— Câte celule ocupate?

— Două sute.

— Deci, una la şase persoane!

— Da' de unde! Mazas are oaspeţi de vază. Aceştia dispun de o celulă personală: monseniorul Darboy, părintele Deguerry, Jecker, un bancher, Bonjean magistratul.

Părea un chelner enumerând lista de bucate pentru a trezi apetitul unui client dificil: „Avem somon, trufe, profiterol cu ciocolată".

Apartamentele acestor domni erau prevăzute cu tot

confortul: cuvetă, cabinet de toaletă şi sistem de ventilaţie.

După el, atâta vreme cât preoţii nu vor fi transferaţi la Roquette, capetele lor erau bine înşurubate. Paşi se apropiau.

— La noi, nu există condamnaţi la moarte. Şi François intră.

— Mă prezint, spuse Louis: Cousinet, secretarul lui Delescluze. Cetăţene, arestarea ta se datoreşte unei erori. Delegatul la război îţi adresează scuze.

Străbătură în pas vioi cei o sută de metri care-i despărţeau de Sena şi, după ce traversară podul Austerlitz, nu mai răsuflară decât în faţa halelor de vin.

Vicontele îşi trăgea cu greu piciorul; un pumn îl uşurase de câţiva dinţi. Fără a manifesta o bucurie excesivă, ascultă cum Louis, informat de Nicole, izbutise să-l elibereze.

— Evadarea lui Latude mi se pare mai spectaculoasă... declară el. Evadarea mea este după chipul şi asemănarea epocii noastre, totuşi îţi mulţumesc din toată inima, domnule... Cousinet! Şi-acum e rândul meu să-ţi povestesc cele douăzeci şi patru de ore ale unui deţinut victimă a puterii şi arbitrarului.

Târât mai întâi într-un comisariat, fusese interogat şi „injuriat” pentru că proferase injurii la adresa Comunei! La închisoare, gardieni „de o vulgaritate intolerabilă” îi confiscaseră portofoliul, ceasul, inelul şi chiar bretelele înainte de a-l închide într-o celulă „dezgustătoare”. Ce promiscuitate! Ce aşternut! Nu, bucătăria lor nu era deloc faimoasă.

Ironic, ca de obicei. Totuşi vocea îi suna fals. Un accent de amărăciune străbătea şi întrebarea „Dar de fapt de ce te-au arestat?” rămase fără răspuns.

Trecuse de unsprezece şi cheiul Tournelle era pustiu. Din loc în loc, pe ambele maluri ale fluviului, un lampadar îşi arunca razele peste apa neagră; în obscuritate, silueta

catedralei Notre-Dame se ghicea cu greu.

— Unde mă duci? Acasă la mine?

Louis îi răspunse că ar fi primejdios, atât pentru doamna de Révoir cât şi pentru el. Chiar de-a doua zi, serviciile lui Rigault ar face o anchetă şi, cine ştie? o nouă descindere a poliţiei.

Cum să se descurce acum şi cu al treilea? După abatele Grégoire, după Rossel, Louis partizan al Comunei, specialist în evadări, ezita unde să-l ducă pe ultimul clandestin. Hotelul Montebello era exclus. Fără acte, patroana nu l-ar primi. O clipă se gândise la Cité des Roses, căci mai avea cheia lui Ravon, dar prezenţa unui necunoscut ar atrage atenţia Juliettei şi a lui Féraud.

— Niciun prieten nu te poate primi?

— N-am prieteni în afară de dumneata. N-am decât relaţii.

Ceea ce nu uşura lucrurile…

Până acum nu făcuse aluzie la memorabilul supeu ce avusese loc după reprezentaţia de la *Folies dramatiques*, teren primejdios unde Louis nu se încumeta decât cu multă băgare de seamă.

— Rămâne tânăra persoană care te însoţea la Pocardi.

— Imposibil.

Tonul era atât de hotărât, atât de tăios, încât François reluă:

— Ieri, propunerea dumitale mi s-ar fi părut firească. Astăzi nu. Cruţă-mi, te rog, osteneala de a-ţi explica de ce.

Neîndoios, cuvântul „osteneală” nu se înţelegea în sensul de plictis sau de oboseală.

— Dar dacă te-aş duce la ministerul meu?

— La ministerul dumitale?

— Imobilul este aproape neocupat. Te instalez la mansardă unde…

— …mă voi simţi mai bine în compania şobolanilor decât cu tovarăşii mei de ocnă. Totuşi, nici această soluţie n-o pot accepta. Nu. Ascultă-mă. Refuz să te mai

compromit: las-o baltă.

La Pont-Neuf, modestul restaurant dormita, îmbrăcat în glicină. Astfel, pas cu pas, se apropiau de Nicole.

— De vreme ce casa mea îmi este interzisă, nu există un mijloc de-a ieşi din Paris? Prin nord?

— Te vor respinge prusacii.

— Dar pe la sud, nu se poaţe sări peste zid?

— Federaţii vor trage în dumneata.

— Ştiu că noaptea oamenii fug cu barca, pe firul apei.

— Riscul e mare.

— Moartea nu mă înspăimântă.

Era gata să adauge: „De unde ştii că n-o doresc?” dar tăcu şi, după o vreme:

— Şi-acum, ne despărţim.

— Am promis soţiei dumitale că mă ocup de dumneata.

— Crezi că ţine să mă revadă? A, e o fire foarte loială, devotată, cu spirit de sacrificiu. Datoria ei era să mă salveze. Şi-a făcut datoria. Dacă mă îndârjesc să procedez după capul meu, nu va avea nimic să-şi reproşeze. Dragă Louis, o stimez... dar ce vrei, Nicole are prea multe calităţi! Şi nu ţi-o spun ca să mă plâng. Ţi-o spun ca să vezi pentru ce nu ne putem înţelege.

Ce căuta? Să se învinuiască de greşelile lui faţă de ea sau, pe căi ocolite, să-l facă să simtă că de mult bănuia relaţiile dintre soţia lui şi Louis şi că, pe viitor, ca şi în trecut, nu se credea îndreptăţit să se opună?

Câteva picături de ploaie cădeau din cerul cenuşiu. În grădina Clotildei, vântul mişca frunzişul iar în aer se simţeau miresmele acestei primăveri atât de triste.

Domnul de Révoir îl prinse de braţ:

— Destul am vorbit de mine. Dar dumneata? Te expui unor mari pericole rămânând în Paris. Comuna e învinsă. Nu crezi?

— Ba da.

— Atunci de ce să rămâi? Să căutăm o barcă. Să încercăm să fugim împreună.

— Nu, François.

— Dincolo de o anumită limită, curajul echivalează cu sinuciderea.

— Nu mai pot pleca. E prea târziu... moralmente.

— Ce vorbă mare! Dar în gura dumitale nu mă miră. Evenimentele excepţionale zguduie anumite vieţi şi dezvăluie adevărata lor natură câtorva privilegiaţi. Eşti dintre aceia pe care revoluţia i-a transformat. Să sperăm că preţul nu va fi prea mare căci, în ciuda vilegiaturii mele la Mazas, recunosc că din două ai ales tabăra cea mai puţin rea.

Ce spunea Rossel...

— În schimb, eu sunt incapabil să ader la un partid. E forţa... sau slăbiciunea mea? Adio. Noroc, Louis.

Se îndepărtă, apoi se întoarse făcându-i semn cu mâna:

— Ţi-aduci aminte? „De-i ploaie, cum în tihnă petreci uitând de vreme?”

Când să dispară, François îşi amintise împrejurările întâlnirii lor pe strada Buci, în faţa unui zăplaz ce ascundea ruinele unei case.

O dâră de lumină se răsfrângea în iarbă. La etajul întâi, Nicole nu dormea, numărând, fără îndoială, bătăile orologiului.

Louis împinse grilajul, ca într-o seară a lunii precedente. Dar lucrurile se schimbaseră: acum ea îl aştepta.

Uşa mare încadrată, de trandafiri se deschise şi valetul îl rugă să intre.

— Mă duc s-o înştiinţez pe doamna contesă de sosirea dumneavoastră. Vreţi să aşteptaţi în salon?

— Nu te deranja, spune-i doar să nu fie îngrijorată. Totul s-a petrecut aşa cum trebuia.

Bătrânul servitor vru să insiste, dar Louis închise uşa... destul de tare pentru ca Nicole să-l audă din odaia ei.

De ce să se mai vadă? Ţinea la ea dar n-o mai iubea.

Slabă satisfacţie pentru amorul lui propriu: străbătând grădina, constată că, de astă dată, lampa nu se stinsese.

CAPITOLUL XXVIII

DACĂ PREFECŢII ÎL INFORMAU PE Adolphe asupra situaţiei din provincie, cumnata lui, domnişoara Dosne, poseda o întreagă reţea de informatori care o ţineau la curent cu ceea ce numea ea „micul nostru Coblenz”. Nu era zvon care să-i ajungă la urechi şi pe care să nu-l guste; asemenea acelor ghizi de muzeu care-ţi plimbă o lupă asupra fiecărui detaliu al operei semnată de un pictor primitiv pentru a-i admira cel mai mic rid sau fir de păr, ei îi plăcea la nebunie să scormonească viaţa intimă a oamenilor până şi în alcov.

Potrivit spuselor unui servitor concediat din strada Reservoirs, apoi angajat la prefectură, alcovul s-ar fi rezumat, la familia Bernard, la un anume covor pe care micuţa Lucile, înainte, de-a se cufunda în delir, i-ar fi descoperit pe mama ei şi pe Roger. Ca să poată sta mai bine de vorbă, se dezbrăcaseră complet.

Simplă bârfeală, poate? Servitorii au obiceiul să trăncănească dar la ambulanţă unde bătrâna şi fata se întâlneau, oricine putea să remarce suspinele şi smiorcăielile bietei tinere.

„Tăticul e la Mazas”, spunea ea.

Era o explicaţie...

Totuşi „mămica” era toată ziua la biserică iar „logodnicul” nu se mai arăta defel.

Domnişoara Dosne hotărî să descâlcească ghemul ale cărui fire de lână nu prea vesteau a bine.

— Arăţi obosită, îi declară ea într-o după-amiază. Să mergem în parc şi ai să-ţi uşurezi inima.

Potrivit principiului vaselor comunicante, ea conta pe o ridicare a propriului ei nivel sentimental.

Faetonul o apucă pe drumul spre Saint-Cyr. Şi cum un soare cald bătea printre ulmi, doamnele deschiseră umbreluţele, una verde, alta neagră. Lucile o ţinea ca pe-o umbrelă de ploaie. Îmbrăcămintea, podoabele ei, vădeau jalea unei dragoste pierdute.

Pentru a evita orice bruscheţe, pentru a câştiga încrederea fermecătoarei copile, aventura din ajun a domnişoarei Dosne oferi un subterfugiu distractiv.

La aceeaşi oră, se dusese în parcul de la Saint-Cloud, la pavilionul Breteuil, de unde ţi se oferă o privelişte atât de încântătoare spre Sena. Locul împădurit este frecventat, în primăvara aceasta, de numeroşi turişti veniţi să asiste la bombardarea Parisului. Pentru că douăsprezece tunuri, ascunse sub frunziş, ca un stol de privighetori, bombardează La Mouette şi Le Point-du-Jour.

În timpul gustării, miere şi pâine neagră, se poate urmări cu binoclul explozia obuzelor.

Bătrâna domnişoară vru mai întâi să se asigure că locul coloanei Vendôme nu se schimbase.

— Ştii că anarhiştii vorbeau s-o distrugă. Eu am refuzat să cred şi bine am făcut, căci am zărit-o atât de aproape, încât aş fi putut s-o ating!... Liniştită, mă aşez la o masă, îmi potolesc foamea, apoi îmi iau din nou binoclul. Inchipuie-ţi mirarea mea! Coloana nu mai era! Dispăruse în timp ce băusem o ceaşcă de cacao!

O, ce înţelept fusese domnul Jules Simon în ziua de 18 martie când o îngropase pe Venus din Milo: mâine, comunarzii nu vor mai respecta nici muzeul Luvru, nici Notre-Dame, înainte ca bravii noştri soldaţi să-i readucă la respectul monumentelor publice.

Lucile dădu din cap: ce soartă vor rezerva mâine comunarzii scumpului ei tată?

— Îţi înţeleg grija, drăguţo... deşi eşti înconjurată de atâta afecţiune... nu-i aşa?

Întrebarea rămase în aer.

— Fiecare familie, urmă ea, este lovită astăzi în ceea ce are mai preţios. Şi familia noastră trece printr-o grea

încercare.

Reşedinţa lor de la Paris era în curs de demolare. Desigur, statul o va reconstrui, după război; dar cine va înapoia preşedintelui comorile adunate în timpul unei vieţi de muncă şi de studiu? Furate bronzurile, tablourile, împrăştiată biblioteca şi corespondenţa cu familia d'Orleans! La aflarea veştii, Adolphe căzuse la pat.

Un asemenea jaf părea cu atât mai inexplicabil cu cât şeful guvernului interzisese întotdeauna să fie bombardat cartierul său, Saint-Georges.

Prin aleea Maintenon, ajunseră la Steaua Regală, unde domnişoara Dosne propuse ca la întoarcere să facă o plimbare pe malul apei.

Cum să îndrume conversaţia pe calea confidenţelor? Subiectul era greu de abordat, iar Lucile rămânea la fel de mută precum crapii din marele canal.

În fine, avu o inspiraţie: căsătoria cumnatului ei şi împrejurările care o însoţiseră îi ofereau ocazia căutată.

— Nici nu te născuseşi când Adolphe a construit reşedinţa pe care din răzbunare Comuna o dărâmă acum. Era un tânăr... lipsit de mijloace... pe care părinţii mei îl primiseră cu căldură, presimţind strălucita carieră pe care avea s-o facă. Eu aveam doisprezece ani, Elise paisprezece. Parcă-l văd în salonul nostru, în jachetă şi vestă cu picăţele cenuşii, jambiere şi pantaloni albi. Încă de pe-atunci era foarte scund!

Şi coborî vocea, pentru ca nimeni să n-o poată auzi.

— Nu repeta ceea ce am să-ţi încredinţez. Povestea e veche, dar noi preferăm să se uite. Mama mea... s-a îndrăgostit de el...

— Mama dumneavoastră! exclamă Lucile, consternată.

— Şi totuşi, era o femeie sfântă. Ce vrei? Simţurile au biruit. Iar ei au căzut în păcat.

— E cu putinţă?

— Sigur.

— Dar sora dumneavoastră nu ştia?

— Ba da, după cum ştia şi domnul Dosne. Dar asta ne

amuza. În fine, am suportat durerea cu stoicism şi bine am făcut căci, doi ani mai târziu, Adolphe a cerut mâna Elisei.

Dar n-a adăugat că piesa doamnei de Girardin, *Şcoala ziariştilor*, a fost atunci interzisă de ministrul de interne din cauza unor versuri prea străvezii:

„Mama, după ibovnic şi-a dat fata. Iubirea lor fiind mare,
Lumea binecuvântă
A dragostelor lor treime sfântă.”

nici că în foaia dotală era trecută chitanţa tuturor datoriilor lui Adolphe faţă de familie precum şi două milioane.

— Până la moartea ei, am trăit împreună, uniţi, fericiţi, în casa din piaţa Saint-Georges, ceea ce dovedeşte că nu trebuie să dramatizezi nimic… nu-i aşa, Lucile?

Aceasta îşi şterse o lacrimă ce atârna, ca o stalactită, de vârful nasului.

„Totuşi, îşi spuse ea, mi-am făcut cu totul altă imagine despre căsătorie. Dacă alţii se împacă uşor cu o asemenea situaţie, eu n-aş putea s-o tolerez.”

Un condiţional care – se înţelege – privea atât prezentul cât şi viitorul.

(Şi cine ar condamna-o? Cine s-ar mira că, amintindu-şi de blana de urs pe care zăceau iluziile ei s-a întărit în hotărârea de a nu-l mai vedea niciodată pe Roger, fie el îmbrăcat sau nu?)

În ce-o priveşe pe „mămica” nu-i mai vorbea, iar viaţa de rugăciuni nu-i va şterge remuşcările ce-o chinuiau.

Cât despre „tăticu”, întemniţarea lui justifica o dată mai mult batista cu care se ştergea la ochi, şi domnişoara Dosne renunţă să mai insiste, fericită de-a fi pătruns taina acelei nopţi tragice, dar dezamăgită de a nu-i fi putut afla micile detalii.

În apropierea Covorului Verde, numărul celor care se

plimbau creştea. Era locul unde-şi dădea întâlnire societatea aleasă a Parisului adăpostită la Versailles.

Toată lumea o recunoştea, o saluta pe cumnata preşedintelui, care anunţă însoţitoarei sale, rând pe rând, personalităţile zilei.

— Iată-l pe domnul de Soubeyran, guvernatorul Creditului Funciar, iată-l şi pe ambasadorul Celestului Imperiu.

Bătrânul atât de anturat se numea baronul Rothschild, iar mofluzul ăla singuratic, colonelul de Bresles, a cărui soţie dispăruse în vârtejul revoluţiei. Domnişoara Dosne frecventa teatrul: avea chiar o lojă la Comedia Franceză. Aprecia pana lui Emile Augier în conversaţie cu Victorien Sardou; îl ironiză pe „bunul Theophile Gautier” care renunţase la vesta roşie pentru a se alătura partidului ordinii şi, încet-încet, după-amiaza se încheie într-un strălucitor apus de soare, dincolo de frunzişurile adormite.

— Micul nostru Coblenz! O adevărată staţiune balneară!

Aerul se răcorise şi umbreluţele se închiseră.

În dreptul faţadei lui Mansard, un septuagenar cu faţa roză, bine hrănit, ieşi în întâmpinarea lor şi se interesă de sănătatea domnişoarei, care făcu prezentările.

— Vechiul meu prieten, Léonce Dupont.

Lucile trebuie că era la curent cu cronicile sale din *Secolul*, căci erau însufleţite de cele mai alese gânduri.

— Sunt şi un vechi prieten al ordinii, spuse el făcând o plecăciune.

Purta barbă şi Legiunea de onoare.

— Aveţi o clipă liberă, domnişoară? Vă conduc până la aripa Castelului. Spectacolul merită osteneala.

— Cu plăcere!

— O iau înainte.

Şi pe deasupra, de o extremă curtoazie.

Merseră până acolo, se aplecară pe balustrada de deasupra serei de portocali „ca nişte personaje de

Veronese”, cum remarcă ziaristul.

Într-adevăr, spectacolul merita o privire. În jurul bazinului elveţienilor, câteva mii de federaţi în zdrenţe şi culcaţi pe jos, zăceau îngrămădiţi, tăcuţi, înfometaţi, asemeni unor sălbăticiuni în cuşcă. Masa lor de culoarea pământului părea pietrificată. Doar gardienii umblau printre trupuri, cu un bici în mână...

Léonce Dupont comentă:

— Observaţi cum tratăm noi prizonierii. Ziua se recreează la aer curat printre răzoare sau se ocupă de grădinărie. Autorităţile speră să le purifice mâinile înnegrite de praf de puşcă prin mânuirea hârleţului şi a greblei. Iar noaptea dorm pe culcuşuri de paie. Nimic, nu le lipseşte. Fiecare om primeşte dimineaţa o livră de pâine.

Astfel, aceşti asasini aşteaptă, în mijlocul florilor, dreptatea consiliilor noastre de război.

— Bieţii oameni, oftă Lucile.

— Eşti prea simţitoare, copila mea. Mă faci să mă îndoiesc de patriotismul dumitale, spuse ziaristul.

— Când erau liberi, aceşti bieţi oameni ţi-au arestat tatăl.

— Ştiu, domnişoară. Dar nenorocirea lor mă înduioşează totuşi.

— Uiţi care sunt victimele dramei ce ne sfâşie. Nu sunt ei, suntem noi, Franţa.

— De altfel, precizează ziaristul, uite colo o mulţime de străini.

— Văd mai mulţi copii...

— Vom face din ei cetăţeni cinstiţi.

La care scuipă în gol, apoi îşi duse mâna la gură, ca şi cum i-ar fi venit să râgâie.

— Iertaţi-mă. Nu mă mai stăpânesc.

Şi bine crescut pe deasupra.

— Greşeşti, dragă Léonce, greşeşti. Ia exemplu de la preşedinte. Cumnatul meu nu se lasă niciodată stăpânit de mânie. Dacă demolarea locuinţei sale i-a smuls un

adevărat strigăt de durere, în general îşi păstrează fruntea senină. „Datoria noastră este să iertăm, repetă el întruna. Nu-i vom pedepsi decât pe vinovaţi, căci programul meu este să unesc pe toţi bunii francezi în jurul meu.” Dumnezeu să-i dea viaţă.

— Dumnezeu… şi medicii. Mi se spune că domnul Thiers suferă de călduri.

— Ei da! După-masă. Ce vrei? Adolphe are un apetit! Elise îl pune la regim, dar l-am surprins zilele trecute, la ora gustării, pe credinciosul nostru Saint-Hilaire care-i aducea, pe ascuns, ghici ce?

— Brioşe?

— Nu.

— Un sandvici?

— N-ai nimerit-o.

— Atunci mă dau bătut.

— Morun rasol.

Şi râse înainte de-a se întoarce, în timp ce Lucile arunca o privire asupra prizonierilor, tot nemişcaţi şi abătuţi.

În piaţa Armelor, între tomberoanele de obuze şi afeturile de tun ce umpleau esplanada, se despărţiră: ziaristul avea de scris un articol pentru *Secolul*: „Problemele sociale pe cale de rezolvare.”

— Îl veţi citi mâine.

Ele îi promiseră şi erau gata să-şi ia rămas bun în faţa prefecturii… când Roger ieşi pe poartă.

O stupefacţie, uimire, o întâlnire neprevăzută! Prinşi în cursă, foştii logodnici se pomeniră nas în nas, el îmbrăcat, de data asta, ea, dezarmată.

Domnişoara Dosne, care ţinea un jurnal, scria în aceeaşi seară:

„O surpriză, stânjeneală, întâlnire neprevăzută! Se uitau unul la celălalt uimiţi. Îţi făcea plăcere să vezi cât erau de jenaţi.

Mă gândeam: Lucile o să leşine pe trotuar, în braţele mele. Ei bine nu, a căzut – ca să spunem aşa – într-ale

lui…

O îmbrăţişare de pe urma căreia tânărul se va alege cu cinci sute de mii de livre zestre.

Nu-l condamn, deşi micuţa e tare urâtă.

Ce mulţumită va fi doamna Bernard! Îşi regăseşte o fiică… şi un ginere!

Dar ajunge… devin bârfitoare.

Când, la cină, i-am descris scena Elisei, ea mi-a spus: «Amorul triumfă. Să ne bucurăm», fixându-l pe cumnatul meu cu un aer acuzator, iar eu mă gândeam…”

La ce anume?

De fapt, puţin ne pasă ce gândea domnişoara Dosne.

CAPITOLUL XXIX

DUMINICĂ 21 MAI, DUPĂ-AMIAZĂ, Thiers urca în cupeu panta ce duce la Mont-Valérien.

Era prost dispus. De câte zile se poticnea armata la metereze? Bismarck judeca aspru încetineala înaltului comandament (parcă el a fost mai breaz decât noi!) iar Adunarea devenea nerăbdătoare, majoritatea pentru că se bătea pasul pe loc, minoritatea pentru că nu se semna un armistiţiu. Un deputat al acesteia din urmă nu avusese necuviinţa să dezgroape un discurs rostit de preşedinte în 1848, cu ocazia asediului de la Palermo?

„V-aţi cutremurat de groază la ştirea că timp de două zile un mare oraş a fost bombardat de propriul său guvern. Protestând împotriva unor asemenea acte, înseamnă că faci un serviciu umanităţii.”

Ca şi cum exigenţele politicii sunt aceleaşi când e vorba de străinătate sau de Franţa!

Parcă o noapte petrecută în Bois de Boulogne aşteptând până în zori ca prietenii ordinii să ne deschidă o poartă a Parisului, nu se sfârşise în mod ridicol?

— Dar ia să vedem! Dacă porţile rămân închise, nu s-ar putea utiliza nişte scări?

Domnul de Bresles, care-l însoţea, îi aminti că el, mai mult decât oricine, dorea strivirea Comunei.

— Da, ştiu, ştiu!…

Dar scările! De mai multe secole, geniştii utilizau alte mijloace: distrugerile, minările, locaşele pentru amplasarea explozibilului.

A, ignorantul! Să nu ştie că domnul Thiers este cronicarul asediului de la Danzig! Totuşi pentru a sări un zid prost apărat, o scară oferă posibilităţi tactice.

— Voi vorbi cu mareşalul.

Trăsura pătrunse în fort şi se opri pe un promontoriu unde aştepta un grup de ofiţeri din mijlocul cărora se desprinse Mac-Mahon.

Un sexagenar frumos, cu mustăţi stufoase, cu o înfăţişare hotărâtă, categorică. Nimic nu trăda la el vârsta, sau luptele de la Magenta şi Sedan pe care le înfruntase.

Luară loc în jurul unei mese în faţa hărţilor. La picioarele lor, se întindea Parisul, încercuit, aşa cum îl contemplaseră desigur cu câteva luni în urmă, de pe terasa de la Saint-Cloud, domnul de Moltke şi cancelarul său.

Situaţia se prezenta astfel: armata, care atingea fortificaţiile, înainta spre Ivry, unde în curând avea să dea mâna cu prusacii. Asaltul final era aproape.

Totuşi mareşalul nu era dispus să-şi asume riscul decât în urma unui ordin formal, căci îl dezgusta ideea de a vărsa sângele soldaţilor săi, ba chiar şi al inamicului.

— Nu putem obţine să se predea printr-o negociere a încetării ostilităţilor? întrebă el.

Thiers era gata să răspundă: „Prea târziu”, când un căpitan care cerceta terenul cu binoclul scoase un strigăt:

— Priviţi! Trupele noastre ocupă Point-du-Jour.

Oare prostănacul îi lua pe federaţi drept versaiezi? Ba nu. Pe metereze se observau câţiva puşcaşi coborând podul mobil. Alţii ieşeau din tranşee, neacoperiţi.

— Domnilor… exclamă bătrânul…

Şi tot duminică 21 mai, după-amiază, Delescluze, care o invitase pe domnişoara Azéma, se simţea mai obosit ca de obicei. Cum îl vizita pentru prima oară la Ministerul de război, găsea casa plină de curent, prost întreţinută şi, mai ales, paloarea lui Louis-Charles o înspăimânta.

— Ar trebui să te odihneşti.

— Nu-i momentul.

— Duminica nu se lucrează. Vino cu mine la Tuileries.

Marele om nu răspunse. La ce bun să-i explice că în timp de război, un delegat la război se ocupă de război, chiar şi de ziua Domnului.

Înainte de-a se aşeza la masă, primise ştirea că federaţii părăsesc meterezele.

„Ar trebui să trimit pe cineva să se informeze”, gândi el.

Dar pe cine?

Iar dacă ştirea era exactă, ce era de făcut?

Cu mâna, îşi înăbuşi un căscat.

— Ia pilulele astea. Pilule bune pentru digestie. Şi lungeşte-te.

— Lasă-mă în pace.

Iar vorbeşte urât!

— Bine, nu mai insist, oftă Azéma.

Îl sărută: cu fruntea jilavă, fratele ei respiră greu.

— Ţi-am pus lenjeria în anticameră, vezi să nu ţi-o fure. Mă auzi?

Dar Louis-Charles aţipise, cu capul căzut pe piept.

Thiers exclamă:

— Domnilor, trăim un moment istoric: armata franceză intră în Paris.

La capătul binoclului de care preşedintele stă agăţat, un regiment întreg iese ca din pământ – trupă fidelă – pantalonii roşii ai versaiezilor împestriţând câmpia până atunci pustie. Cum federaţii nu trag, aceştia înaintează, se pierd prin poarta de la Saint-Cloud, în timp ce, pe drumurile ce prind viaţă, alte unităţi: infanterişti, cavalerişti, artilerişti, converg spre breşa deschisă.

În sfârşit!

Conferinţa reîncepe după ce Mac-Mahon a dat ordin să nu se mai bombardeze Point-du-Jour.

— Îmi voi petrece noaptea la Quai d’Orsay, anunţă preşedintele.

Cât a aşteptat el noaptea asta, revanşa care să şteargă fuga disperată de la 18 martie! Nemaiputându-se stăpâni,

bate din picioare; domnul de Bresles triumfă:

— Acum nu ne mai scapă!

Şi izbucneşte într-un râs isteric.

Mareşalul îi recheamă la ordine. Începe a doua bătălie care nu-i o joacă; luptele de stradă vor fi grele. Amintiţi-vă de cele de la ’48. Comuna se clatină, dar nu-i înfrântă. Să ne stăpânim aşadar nerăbdarea.

Ce-i de făcut? Thiers cere ca armata să se năpustească asupra Băncii Franţei şi să ia neîntârziat cu asalt cartierul Belleville. Să fim serioşi, doar n-au ajuns militarii să-l înveţe strategie!

La fel de susceptibili, cei doi bărbaţi se supără.

— Eu comand aici, răbufneşte Mac-Mahon. Ori sunt ascultat ori îmi dau demisia.

Fie. Civilul înghite în sec.

În loc să efectueze un atac frontal, înţelept ar fi să se asigure şi de alte porţi, cele de la Versailles şi de la Sèvres, pentru a introduce în capitală trei corpuri de armată încercuind-o. Înaintarea va fi prudentă. Pentru a sprijini mişcarea prin stânga şi a ocoli Montmartre – un bastion de temut – putem oare spera ca prusacii să se arate înţelegători?

— Bineînţeles! spuse bătrânul.

— Şi să interzică fuga federaţilor prin nord, se felicită colonelul care extermină cu anticipaţie o bună parte dintre ei.

Începe o altă discuţie în legătură cu prizonierii ce, fără îndoială, vor fi luaţi; preşedintele e pentru maniera forte. Orice om prins cu arma în mână va fi împuşcat. Mac-Mahon, în schimb, e de părere să se aplice legile războiului. De altfel, sunt de temut anumite excese la care s-ar putea deda o trupă exasperată.

— Ce excese? se indignează colonelul. Justiţia nici nu poate fi excesivă în circumstanţele actuale. Partizanii noştri n-au de ce să se teamă, căci un cetăţean cinstit se cunoaşte întotdeauna după aureola sa.

Thiers încuviinţează; discuţia se opreşte aici, toţi

grăbindu-se unde îi cheamă datoria.

În trăsura ce coboară panta – ce minunată e primăvara anul acesta, boschetele pline de flori de măceş! – bătrânul, în ciuda ciocnirilor sale cu mareşalul, se simte atât de fericit!

O asemenea zi te răsplăteşte pentru tot restul vieţii.

Mormăie:

— *Una salus victis nullam sperare salutem.*[28]

Bun militar, colonelul traduce:

„Comunarzi, la moarte.”

Şi domnişoara Azéma, care pătrunde în palatul Tuileries, urcă scara de onoare ce duce la sala mareşalilor. O scară de marmură pe care, ieri încă, o urcau doamnele de la curte şi ambasadoarele.

I s-a povestit că o crinolină cerea uneori două sute cincizeci de metri de tafta sau de moar. E cu putinţă?

Oglinzile îi redau imaginea unei fete bătrâne cu pelerină, purtând o pălărie împodobită cu o pasăre fără pene.

A stat pe gânduri: locurile sunt de un franc cincizeci sau de trei franci. Şaizeci de parale! Deşi nimeni n-o cunoaşte, e şi ea soră de ministru iar reţeta va merge la văduvele Comunei.

Fie trei franci douăzeci, cu program cu tot!

Azéma se instalează la parter, pe o banchetă, îşi pune ochelarii şi priveşte. Louis-Charles a spus adevărul: e o frumoasă sală de recepţii, verde şi aurie. Din plafon (ce reprezintă probabil o alegorie mitologică?) atârnă cinci lustre de cristal.

Numai să fie bine prinse.

Printr-o fereastră încadrată de catifele cu albine aurii (decoraţie de pe vremea primului Imperiu), se văd grădinile, lumea care se plimbă şi primăvara.

Vecina i-l arată, la balcon, pe cetăţeanul Pindy,

[28] O singură scăpare pentru cei învinşi: să nu spere în nicio scăpare. (Virgiliu, *Eneida*, II, 354). (N. tr.).

guvernatorul Tuilerillor, care ocupă loja imperială. Iar ea e brutăreasă, născută Putigneux, din arondismentul XIII.

— Eu sunt spălătoreasă la Cité des Roses.

Toţi sunt muncitori şi gospodine, în afară de câţiva ofiţeri, în permisie fără îndoială, care-şi arată nerăbdarea în timp ce muzicienii îşi acordează instrumentele.

Spectacolul începe. O femeie voinică, în peplum, îşi face apariţia. Părul îi cade până la cingătoarea de un roşu aprins lăsată să atârne pe covor.

— Cine e? întreabă Azéma.

— Rosalie Bordas.

— Şi ce cântă?

— Ascultă!

— Tăcere, şopteşte un muncitor.

Cupletele evocă un neam de fier, cu sufletul „ca o văpaie” şi trupul călit de soare şi de vânt. În loc de palat are doar o cocioabă.

„Un om din gloată!
Asta mi-s!”

Şi publicul reia în cor:

„La plozi le dau nimica toată.
Ba chiar aşa
Mi-s om din gloată.”

Un federat ţâşneşte din culise pe estradă, apucă un steag roşu şi i-l oferă Rosaliei, care se înfăşoară cu el, fericită.

În parc trecătorii se opresc. Lucru curios, de câteva clipe tunul a tăcut. Toţi ascultă cântecul revoluţionar ce străbate prin fereastră.

„O, de-ar fi şi fratele meu aici!” se gândeşte Azéma.

Regimentele se infiltrează între metereze şi calea ferată de centură. Caracatiţa întinde braţele, se lungeşte,

caută celelalte porţi eliberându-le una câte una.

Parisul s-a deschis pe o distanţă de cinci kilometri. Zece mii de oameni, bâjbâind încă, încearcă rezistenţa Comunei. Înaintează în necunoscut. Un val îl împinge pe celălalt, apoi împreună se desfăşoară, acoperă Passy-ul, Auteuil-ul, pentru a se izbi de primele baricade.

Apoi presiunea creşte. Sub greutate, aceste diguri încep să cedeze.

Delescluze, trezit de Louis, citeşte depeşa lui Dombrowski:

Versaiezii au pătruns prin poarta Saint-Cloud. Trimiteţi întăriri. Răspund eu de tot.

Marele om nu se pierde cu firea. Ba chiar s-ar putea spune că vestea îl bucură. Gândeşte-te, Darrieu: luptele de stradă vor fi fatale pentru o armată făcută să manevreze în plin câmp. 1848 o dovedeşte. Războiul militarilor ia sfârşit, cel al proletariatului începe. Fără a mai pune la socoteală că, în faţa muncitorilor, versaiezii vor depune armele.

Nu aceeaşi este şi părerea lui Billeray; membru al Salvării publice, pe care au trimis să-l cheme, deoarece el asigură permanenţa la minister.

Făcându-se alb la faţă, el murmură:

— E foarte grav.

— Nu exagera. Avem la îndemână două sau trei batalioane? Sigur, nu-i uşor să-i aduni într-o zi de duminică. Dar fă tot posibilul.

Luarea unei hotărâri îl epuizează. Vocea i se transformă într-un horcăit în momentul când Renaud, care comandă Point-du-Jour, soseşte în vizită, destins şi zâmbitor.

— Ce mai e nou în sectorul tău, cetăţene?

— În sectorul meu? Totul este normal.

Nu mărturiseşte că l-a părăsit din ajun.

— Ar trebui să te mai duci să vezi.

Billeray aleargă să informeze Comuna.

Bate de ora cinci. Bătrânul, care se simte mai bine, îl

roagă pe Louis să se instaleze la birou.

— Raportul lui Renaud m-ar linişti… dacă aş avea nevoie. Am să redactez o proclamaţie, căci zvonurile umblă mai iute decât domnul Thiers.

După câteva sughiţuri, maşinăria porneşte iar.

Dictează:

„Observatorul de la Arcul de Triumf neagă intrarea versaiezilor în Paris. Sau cel puţin nimic asemănător nu se observă. Inamicul s-a prezentat la poarta Saint-Cloud. Dar a fost pus în derută graţie…”

Este aproape o seară de vară.

Cerul a pălit treptat lăsându-se cuprins de întuneric. Pe marile bulevarde lumea se plimbă; toate teatrele afişează „complet”. Pe terasele cafenelelor, în jurul unui pahar de mentă sau de absint, clienţii schimbă impresii.

De când n-a mai fost capitala atât de calmă? O fi pace? În curând vom vedea dispărând gâlcevile astea îngrozitoare care n-au niciun rost.

Auteuil e în provincie. Întârziaţii care se întorc acasă nu ştiu încă nimic, în timp ce, la Primărie, Comuna… deliberează.

Nu mai încape îndoială; informaţiile curg, semnalând prezenţa versaiezilor la Trocadero; Şcoala Militară şi l’Etoile sunt ocupate. Un fugar, care-l însoţea pe Assi în recunoaştere, raportează că şeful lui a fost luat prizonier pe strada Beethoven.

Dacă Mac-Mahon o doreşte, înainte de ivirea zorilor va fi la Primărie.

Câţi aleşi nu rămâneau indiferenţi, ieri chiar, la bătaia tunului? În noaptea asta, liniştea ce vine din cartierele mărginaşe îi sperie. Ce fac trupele noastre, cine comandă?

Părerile sunt împărţite: Varlin vrea să moară pe baricade, Rigault vrea să organizeze insula Saint-Louis ca pe-o fortificaţie; pentru defetişti totul e pierdut iar fricoşii sunt gata s-o ia la fugă. Singur Delescluze mai crede că

situaţia rămâne favorabilă: poporul ignoră manevrele savante, dar când se vede cu o puşcă în mână şi un căldărâm sub picioare, poporul este invincibil.

Este aclamat. Ştie bătrânul ce spune: Comuna îl va asculta.

— Întoarceţi-vă în arondismentele voastre şi organizaţi rezistenţa, declară el extenuat. La nevoie, vă veţi retrage spre Notre-Dame.

E clar?

Nu, e vag.

Delescluze adaugă:

— Să fecundăm revoluţia cu sângele nostru…

Aşa e mai limpede: un grup de aleşi dispare, fofilându-se pe lângă ziduri. Ceilalţi pornesc spre primăriile lor.

La ivirea zorilor, Louis intră la Rossel să-şi ia rămas bun.

Colonelul, care încă mai lucrează, îl ascultă, impasibil. Prevăzuse el că, din clipa când Issy-ul nu va mai fi al nostru, versaiezii vor efectua o străpungere prin sud…

Cât priveşte o victorie în Paris! Cu arterele sale largi, Parisul nu se pretează la un război de baricade. Îşi dă seama de pe acum de manevra la care va recurge Mac-Mahon: Montparnasse şi Montmartre vor cădea înainte de Concorde. Singura ripostă ar fi să se atace centrul inamic, pentru a-l tăia de aripile sale mai înaintate. A se apăra fiecare cartier în parte e un nonsens.

Dar ce să-i mai explice lui Louis, obosit, neputincios, care de-abia se întorsese de la Primărie, unde îl condusese pe Delescluze căci, după patru ore petrecute la Ministerul de război, ministrul nu se mai simţea în siguranţă acolo.

— Acum doarme. Eu mă întorc să mai distrug nişte hârtii. Apoi…

— Apoi?

— Ce n-aş da să ştiu şi eu! Dar dumneavoastră?

— Eu nu mă mişc. Mă vezi cerând azil prusacilor?

— Veţi fi arestat.

— Poate şi împuşcat... Dragul meu, capul lui Bazaine este mai în siguranţă decât al meu: un mareşal care a capitulat fără luptă, cu două sute de mii de oameni, se va descurca mai uşor decât un biet colonel care a pus în pericol casa de bani a judecătorilor săi. Dar să lăsăm. Te sfătuiesc să fugi.

— La prusaci?

— Nu vrei să te ascunzi?

— O să râdeţi de mine: nu sunt în stare să-l trădez pe bătrânul domn.

— Vrei să spui: Comuna.

— ... Da...

Se măsoară o clipă.

— Nu râd de tine. Am ştiut întotdeauna că vei ajunge aici.

Dar când Louis istoriseşte o scenă petrecută la minister, tineri amândoi, râd din toată inima, în ciuda ameninţării ce apasă asupra lor.

— Studiam, câţiva dintre noi, un plan al suburbiilor, când ni se aduce... un soldat în pantaloni roşii! Delescluze îl interoghează:

„Unde ai fost făcut prizonier?”

„Pe pod.”

„Pe care?”

„Pe pod, ce naiba”.

De parcă n-ar fi decât unul. Aiurit, infanteristul nu înţelege ce se petrece cu el. Nu ştie nici de ce, nici împotriva cui se bate.

„Pe unde ai intrat în Paris?”

„Pe strada mare.”

„Sunteţi mulţi?”

„Asta da.”

„Şi cum te cheamă?”

„Tricoche, din Livarot de fel, la ordinele dumneavoastră.”

„Ce facem cu el? întreabă Billeray. Eu l-aş lichida pe

acest normand-versaiez, ca exemplu.”

„Ce eşti nebun?” îi răspunde Delescluze. „Avem un prizonier. Să-l păstrăm.”

Şi dă ordin ca Tricoche al nostru să fie închis în pivniţă.

— Da, spune Rossel, bătrânul domn e un domn. Vezi tu…

Lugubru, clopotul de alarmă începe să sune. Înfăşoară şi desfăşoară peste acoperişuri un zăbranic negru pentru marile funeralii ce se pregătesc.

Iar ei se întreabă: oare când ne vom revedea?

Zăbranicul, asemeni unui nor, atinge la Cité des Roses unde Clotilde veghează. Trei nopţi de când Chaville lipseşte! Trei zile de când aşteaptă întoarcerea lui, furioasă şi disperată, în faţa unei cămări goale şi a unui vas de noapte plin.

Toate injuriile noului ei vocabular îi trec prin minte, la care se adaugă şi câteva rugăciuni. Dar nimic nu i-l aduce pe infidel…

Să fi murit? Să fie în Belgia? Cu altă femeie, el care, în ultimul timp nici n-o mai bătea?

Pe palier, după ce a forţat broasca, ascultă vuietul ce cuprinde toată casa. O uşă se deschide. Juliette strigă: „Alarma!” şi intră din nou să se îmbrace.

Incendiu? Cutremur de pământ? Sau se întoarce domnul de Bresles?

„Oare de asta Chaville, atât de preocupat de situaţie, mă părăseşte când totuşi mai am un ludovic?”

Geme, aplecată peste balustradă, în timp ce toate clopotele din Paris sună, se învolburează şi umplu cerul…

Dar zece mii de federaţi şi o sută de mii de versaiezi pun din nou mâna pe puşti pe o linie întinsă ca un arc, având în centru, nemişcată, Place de l’Etoile.

Cartierele elegante eliberate primele, sunt în sărbătoare.

Cum să te aperi când se trage şi din faţă şi din spate,

acum când „prietenii ordinii” au ieşit din ascunzătoare? Vânătoarea e deschisă: vânatul speriat o ia la fugă de îndată ce vede o puşcă.

Un val mai rezistă încă. E castelul Muette. O divizie care-l asediază ia şase sute de prizonieri. Frumos joc de popice! Toţi sunt împuşcaţi. O oră mai târziu, domnul Thiers, a cărui trăsură s-a încumetat până acolo, exclamă:

— Ce lecţie!

Acum trupele sale cuceresc Vaugirard, Grenelle şi înaintează spre Clichy, sar peste cuiburile de rezistenţă sau le ocolesc, le fac de petrecanie tuturor celor care n-au avut precauţia să arboreze o brasardă tricoloră: vai de cine poartă bluză albastră şi chipiu, caschetă şi ghete militare: e răpus!

Albastru, alb, roşu – steaguri apar la ferestre în timp ce Parisul îşi întăreşte baricadele.

Ici, butoaie stau alături de trăsuri răsturnate, tobe şi trâmbiţe însoţesc clopotul de alarmă, care sună întruna. Obuzele străbat cerul. Mac-Mahon bombardează Concorde iar Brunnel, care ocupă piaţa, dă riposta la Arcul de Triumf.

Două ţinte măreţe!

În faţa primăriei, febra urcă. Mai multe mii de federaţi cer arme. Li se distribuie puşti şi cartuşe; li se dă de băut; ştafetele pleacă şi vin, Vermerch perorează, cocoţat pe un afet de tun. Un ofiţer se apropie de un grup de femei care a fost primit de Comitetul salvării publice:

— Ei? le întreabă el.

— Am obţinut câştig de cauză, răspunde o domnişoară.

Sunt institutoarele din arondisment.

— Copiii noştri vor umple sacii cu nisip sau se vor duce pe baricade. Au învăţat mult de la Paşti, va fi pentru ei o recreere.

— Şi ce fac aleşii noştri?

— Aleşii noştri decretează eroismul.

Într-adevăr, în sala Saint-Jean, Delescluze dictează o nouă proclamaţie:

„Destui militari, jos cu statul major galonat! Loc poporului, luptătorilor cu braţele goale! Ceasul răzbunării revoluţionare a sunat”.

Se opreşte, se clatină şi trebuie să se sprijine de speteaza unui fotoliu.

În clipa aceea, două batalioane se încrucişează pe Pont-Neuf. Primul fuge la inamic, celălalt se retrage spre Belleville. Fără consemn, fiecare se duce unde vrea!

Trimis de marele om în misiune de informare, Louis se îndreaptă mai întâi spre arondismentul VI. Nu poate trece de strada Rennes, sector destul de liniştit pentru moment. Versaiezii au atacat în zori, dar, respinşi, şi-au părăsit morţii pe şosea.

Varlin comandă.

Gara Montparnasse mai e a noastră? Nu. Dar Luxembourg? Nu se ştie.

Un obuz explodează îndărătul lor, în faţa bisericii Saint-Germain-des-Prés.

Înfundate cu saltele, ferestrele sunt mute. E ordin să se tragă în primul burghez care-şi scoate nasul afară.

Atenţie! o rafală de mitralieră străbate strada de la un capăt la altul şi Louis se adăposteşte în intrarea unui imobil.

— Ştii, spune Varlin, că versaiezii îşi împuşcă prizonierii?

— De unde ai informaţia?

— Am văzut cu binoclul. Cel puţin douăzeci de cadavre zac în faţa gării. Priveşte.

El de când n-o mai fi dormit? Şi, în ciuda situaţiei tragice, acest ales ar fi aproape caraghios, cu jachetă şi pălărie moale, cu pistolul strecurat în cingătoarea stacojie.

Accesul la Concorde este interzis, căci aici duelul de artilerie bate din plin. Ridică enorme jerbe de pământ la piciorul tunurilor ce trag de pe terasă asupra pantalonilor roşii care încearcă să avanseze în siguranţă pe Champs-Elysées.

Louis traversează parcul. Acolo unde începe strada Rivoli, o baricadă apără artera ce duce la Primărie, obiectiv garantat invincibil.

Brunnel o ţine strâns, dar dreapta dispozitivului său, lungit până la Madeleine, îl îngrijorează: se teme să nu fie înconjurat. Deja versaiezii aflaţi în Parc Monceau pornesc pe bulevardul Malesherbes.

Exploziile se succed, se înlănţuie, fac o zarvă infernală în care ordinele se pierd; se întunecă, miroase a praf de puşcă.

— La nevoie, voi incendia cartierul, strigă Brunnel, când de la Ministerul de Finanţe începe să iasă fum: schije de tun tocmai l-au atins.

„Arde Ministerul de Finanţe! Thiers i-a dat foc!” gândeşte Louis continuându-şi drumul. Abia izbuteşte să se ferească de un horn secerat de obuz şi gata să-i cadă în cap.

Şi de fapt, în dreapta lucrurile nu merg strună. În jurul gării Saint-Lazare, cercul se strânge şi nimeni nu pare să conducă operaţiile. O stradă e a versaiezilor, alta a federaţilor; baricadele sunt luate, apoi recucerite; gloanţele îţi şuieră în faţă, în spate, fără să poţi şti cine trage în tine.

Louis trebuie să se târască spre un zid făcut din pietre de caldarâm şi din butoaie, care protejează biserica La Trinité. Printr-o ferestruică descoperă un spaţiu gol acoperit de cadavre.

Un sergent explică:

— Lupta se încinge! Versaiezii năpădesc cu duiumul din toate părţile. Pe cei care vin pe strada Saint-Augustin, pe strada Rome, pe strada Tronchet, îi opresc eu aici. Dar când o să coboare de colo sus, n-o să mai rezistăm.

Şi-a îndreptat degetul în direcţia pieţei Clichy.

— Ce face Comuna? Fără întăriri, diseară va trebui să-mi aşez tabăra la Belleville. Toţi oamenii mei vor s-o şteargă. Pune-te în locul lor. Dacă tot e să moară, măcar să moară la ei acasă.

Deodată schimbul de focuri se potoleşte iar ei observă, la trei sute de metri, o baterie pe care versaiezii o îndreaptă în direcţia lor.

— O să fie prăpăd, cetăţene. Fugi!

Louis se târăşte din nou. Dar abia s-a îndepărtat că un trăsnet se abate asupra baricadei, o striveşte şi-o pulverizează.

Din străduţă în străduţă, ajunge curând în vechiul Paris adormit, de duminică. Un câine adulmecă rigola, copiii se joacă sub o poartă. Un singur magazin e deschis. Pe vitrină se citeşte cu litere albe: „Panglici şi dantele”.

Să fie ziua asta favorabilă comerţului?

Mai departe, Ministerul de Finanţe arde mereu sau mai bine zis dogoreşte ca jeratecul încins. Din coloana de fum ce urcă încet cad înapoi hârtii înnegrite.

Rămâne să-l găsească pe Delescluze la Primărie.

Aici, o mulţime numeroasă, dar îngrijorată, mai staţionează. Cum să i se ascundă agonia Comunei? Când priveşte întrebător spre ferestrele îndărătul cărora marele om a încetat să mai spere, când ascultă vuietul furtunii care se apropie sub soare.

Iar la Bois de Boulogne, ucigaşii îşi suflecă mânecile: federatul nu e un om, nici măcar un iepure şi, din desişurile unde s-a făcut dreptate, toate hoiturile sunt aruncate în Sena.

Împotriva noastră s-a ridicat stindardul tiraniei: la arme, versaiezi, ziua gloriei voastre a sosit. Pe cuvânt de onoare de general: vă sfârtecăm, canalii. Jur pe mustaţă şi pe pumnul meu de fier, şi Galiffet se ţine de cuvânt: sângele vinovat va scălda brazdele noastre.

La biserica Madeleine, situaţia e mai confuză. Din măcelăria deschisă chiar sub altar, iese un ofiţer, cu cizmele năclăite, declarând: „Dacă monseniorul Deguerry se mai întoarce acasă, o să aibă mulţi morţi de îngropat.”

Centrele de măcel nu mai pridídesc. În Parc Monceau se asanează, pe strada Raynouard, se face curăţenie; pe

bulevardul Batignolles se face spălătură mare. La ce bun să-i mai iei unul câte unul, când o mitralieră bună seceră câte zece-doisprezece deodată? Treabă serioasă!

Dar cum e cu putinţă ca o asemenea turmă să moară în picioare, strigând: „Trăiască Comuna”? Îţi face rău, nu alta! Bărbaţii, mai treacă-meargă. Dar femeile? Un burghez se miră: „Laşii ăştia or avea curaj?”

Thiers îi telegrafiază lui Jules Ferry, care negociază pacea cu prusacii: „Mă întorc de la Paris, unde am văzut scene teribile. Vino, prietene, să împărtăşeşti satisfacţia noastră.”

Pe strada Courcelles, Alice, care şi-a sacrificat trei rochii pentru a face un drapel, îşi îmbrăţişează liberatorii. Trupei îi toarnă vin roşu ieftin, iar locotenentului lichiorul ei preferat. Locotenentul e corect, deşi bănuitor când se adresează locuitorilor pentru a şti dacă nu cumva în imobilul lor se ascunde vreun federat.

— Cum vă închipuiţi!

— L-aş fi denunţat până acum.

— Tot arondismentul XVII este de partea versaiezilor.

O portăreasă se agită mai gureşă.

— Într-o dimineaţă, nişte comunarzi au intrat în loja mea să fure. Dar eu le spun: „Urcaţi la doi la doctorul Pochard. O să găsiţi lenjerie fină şi argintărie.” Ei, ghiciţi urmarea. Au prădat apartamentul! Nu-i dezgustător?

— Pe loc repaus.

Dar abia şi-au pus raniţa jos şi au început să-şi aşeze puştile în piramidă, că un obuz din direcţia Montmartre desfundă un zid pe care versaiezii îl găuriseră din ajun, şi toată strada se etalează sub privirea versaiezilor care se pornesc pe glume.

Cu fustele ridicate, Alice se revoltă:

— O, dar ăştia-s prea de tot! Or să ne omoare!

Ofiţerul se grăbeşte s-o ridice.

— Să intrăm la dumneavoastră, domnişoară. Veţi fi mai în siguranţă.

Ea zâmbeşte; el îşi cambrează talia.

Acum e rândul vecinilor să facă haz: Alice asta e o întreţinută, chiar dacă boierul ei, un profitor, e la pârnaie.

La război ca la război, Jojo Bernard!

Două căruţe intră la Mazas. Un muncitor observă că sunt pline de federaţi.

Se miră, atrage atenţia câtorva băutori aşezaţi la cârciumă.

— Rigault trimite întăriri directorului.

— Sau provizii?

— Cu o escortă ca asta? Nu-i normal.

În faţa închisorii, se strâng curând vreo sută care-şi pun întrebări.

Mimile sare jos; el ştie despre ce e vorba: au venit după monseniorul Darboy şi, pentru a-l primi, puştile stau încărcate la închisoarea La Roquette.

Dar ce fac versaiezii? De-aici, lupta nu se aude. Doar câte-o lovitură de tun răzleaţă. Sunt serioşi oare? Doar tembelii ăştia ar fi putut deja să-l elibereze pe arhiepiscop!

„Ei. Pesemne că nu gândim la fel!”

Sunt optsprezece în sutană, în haină, cu bărbi mari, muţi, împietriţi într-un fel de cuşcă cu zăbrele.

Fără glumă! Abatele Grégoire se află printre ei.

Mai bine să nu se bage în seamă până mai târziu, deşi Mimile îi face un semn cu ochiul.

Apelul începe:

— Darboy, Deguerry, Jecker, Bonjean, Custines, Bernard…

Sunt prezenţi cu toţii.

— În rădvan! ordonă sergentul care comandă. Să ne grăbim.

Căruţele n-au nicio treaptă; preoţi şi laici, aproape toţi sunt vârstnici; monseniorul se poticneşte. Un federat îl ridică sau mai bine zis îl azvârle pe paie.

— Nu vă e ruşine? protestează un preot.

— Tacă-ţi gura şi mişcă!

Ce nepoliticos! gândeşte Mimile.

Din nenorocire, abatele nu s-a nimerit alături de el.

De cum apar în piaţă, se aude un strigăt; un grup de gură-cască i-a recunoscut pe cetăţenii-preoţi.

— La moarte!

Toţi scandează: „La moarte, la moarte!” înconjoară convoiul căutând să-l împiedice de-a mai înainta; un om se repede spre capul unui cal, câteva femei se agaţă de loitrele care le târăsc, apoi altele apar de pe străzile învecinate. Pentru a-şi croi drum, gradatul trage în aer.

În sfârşit, se poate înainta, dar la pas, între două şiruri furioase, în timp ce riveranii aruncă zoaie asupra prizonierilor culcaţi pe burtă în căruţe.

În timp ce Mimile îşi spune: „Nu vom reuşi să trecem. Măgarii ne vin de hac...” abatele Custines geme:

— O, tâlharii!

Cu un picior Mimile îi închide pliscul.

Verdier mormăie:

— Cu evenimentele astea, prin forţa împrejurărilor cine ştie când o să se deschidă sezonul de pescuit...

Hidropică, umflată ca o băşică de porc gata să plesnească, mămica întredeschide ochii. Puţin îi pasă ei de pescuit. Dar dacă luptele nu contenesc până duminică, ziua liberă a Alicei, fetiţa nu va putea veni s-o vadă şi s-o îmbrăţişeze.

El se gândeşte la baboii lui.

— E timpul să sosească versaiezii, spune tăticul.

— Tu eşti de partea versaiezilor?

— Eu? Eu sunt neutru. Dar mă plictisesc acasă.

— Du-te să te plimbi.

— Ca să păţesc ceva? Mersi!

— Atunci găseşte-ţi ceva de lucru prin casă.

— Ce? se adresă el pachetului de carne moale şi fadă care odinioară îi fusese soţie.

— Uite, am o idee. Ai putea să cureţi hornul de la sobă.

După iarna care a trecut, trebuie să fie tare îmbâcsit.

Ajunşi la închisoarea La Roquette, ostatecii scapă de mulţimea care continuă să strige: „La moarte!”

Dincolo de o boltă şi după primul ghişeu, căruţele se opresc într-o curte în care cetăţeanul François se impacientează. Cu pistolul în mână, îşi numără „şuanii”.

— Să-i înregistrez? întreabă grefierul.

— Nu-i nevoie. Marfa e doar în tranzit.

Îmbrânciţi într-un vorbitor fără ferestre, fără mobile, prizonierilor nu le mai rămâne decât să se aşeze pe podea şi să aştepte.

O lampă luminează anevoie.

Unii se roagă, alţii gem sau se revoltă. Monseniorul Darboy şi abatele Deguerry dau exemplu: cu buzele tremurânde, îşi trec mătăniile unul altuia, căci în momentul arestării un federat le-a smuls pe cele ale parohului de la Madeleine.

— Am obligaţii de familie, se lamentează Georges Bernard. Şi vor să mă împuşte! De ce? Doar sunt un republican cinstit, domnule, vă jur. Un prieten al poporului. Cum îngăduie bunul Dumnezeu asemenea crime?

Omul rectifică:

— Vă înşelaţi. Eu sunt un preot care şi-a schimbat sutana cu haina unui prieten al poporului. Vreţi să vă rugaţi împreună cu mine?

— O, e groaznic!

— Vreţi să vă rugaţi împreună cu mine? încercaţi.

Protectorul Alicei nu-l ascultă pe abatele Grégoire şi repetă neobosit: „Soţia mea, fetele mele!” Ceea ce e o exagerare.

— Orice s-ar întâmpla, voi refuza iarăşi să fac baie.

Mai multe capete se întorc spre Custines, care a formulat această ciudată declaraţie.

— Când am sosit la Mazas, directorul mi-a pretins să mă duc să mă spăl. „Bine, i-am răspuns, dacă-mi aduci un

săpun.” A refuzat.

— Şi nu v-aţi spălat de şase săptămâni? întrebă cineva.

— Chestie de principiu. Nu las niciodată ultimul cuvânt unui comunard.

— Ce-ar fi dacă abatele nu ne-ar tulbura rugăciunea? spuse arhiepiscopul. Cred că nu e momentul…

O explozie îi acoperă vocea. Toţi se ridică, ciulesc urechile, pândesc o nouă bubuitură. Nicio îndoială: au auzit o lovitură de tun. Se apropie salvatorii lor? Bateria sau bateriile de artilerie trag acum, la fiecare minut. Să fie oare eliberarea lor?

Nimeni nu îndrăzneşte să creadă şi toţi nădăjduiesc, când apare un temnicer, ducând un hârdău pe care-l lasă în mijlocul încăperii.

— Răbdare, mieluşeilor, nu vă agitaţi. Bateria noastră de la Pere-Lachaise îi ciuruieşte pe prietenii voştri, prusaci şi versaiezi.

După patruzeci şi opt de zile de sechestrare voluntară, Clotilde a ajuns pe scară, în curte, apoi pe chei în faţă la Cité des Roses.

— Prefectura de poliţie, domnule, vă rog?

— Domnule?

— Cetăţene.

— Ia-o tot în sus pe canal, traversează pasarela şi mai întreabă. Dar nu uita că, până la noi ordine, poţi fi tutuită.

Şi ca dovadă, o ciupeşte de fese.

— Derbedeule!

Cetăţeanul face haz în timp ce ea se grăbeşte. S-a înnoptat.

Parisul lucrează! Ea păşeşte peste baricada de la Castelul de apă apoi dă peste alta care se ridică pe bulevardul Saint-Martin.

Cum să te aştepţi la un asemenea spectacol? Mobile, maşini de gătit, lăzi de gunoi stivuite lângă butoaie, tomberoane rostogolite lângă pietrele de caldarâm. Tot cartierul a ieşit, se agită, îngrămădeşte tot ce-i iese în

cale, pregătind rezistenţa. „Cătanele lui Jansoule” vin într-ajutor cu un tun pe care-l îndreaptă spre Faubourg Poissonniere. Sunt nişte bătăuşi, zbârliţi şi cu pipa în gură. Pe oricine se apropie îl ciuruieşte. Ia te uită, şi ţigle, un dulap, un pian aruncate claie peste grămadă.

Clotilde şi-ar da bucuros ultimul ludovic pentru a-l dibui pe Chaville în tot acest vacarm.

— Uite-te pe unde calci, zăpăcito.

Ce lume!

Se lovise de un federat, care doarme cu burta în sus.

Mai încolo dă peste o altă baricadă, iar santinelele o privesc cu neîncredere: cine vine din partea aceea e suspect, mai ales când cunoaşte lecţia prea bine.

— Unde te duci?

— La prefectură.

— Pentru ce?

— Ca să-l văd pe soţul meu.

Discuţii, lacrimi, rugăminţi.

— Noroc că am suflet bun.

O ajută să se urce iar ea se pomeneşte în mijlocul unor „muncitori groaznici”.

— Grăbeşte-te. La prefectură domnii îşi iau catrafusele.

— Unde se duc? În Belgia?

— Ce, îţi baţi joc de mine? spune unul mai solid.

După părerea generală, cucoana e cam ţicnită.

Mai încolo, pe strada Beaubourg, Clotilde se fofilează în mijlocul unei companii care se răcoreşte iar, mai departe, un convoi de obuze cu toată escorta îi taie calea.

— Maurice!

I se pare că-l recunoaşte într-un grup care desfundă pavajul.

Dar nu-i el. Porneşte din nou, cade într-un şanţ unde-şi pierde un pantof; pălăria a pierdut-o de mult.

„În fine am ajuns.”

Pentru un ludovic („tot ce am”) un veteran consimte să se informeze, apoi se întoarce:

— Chaville? A dispărut de trei zile.

— Unde?

— Sigur s-a dus la batalionul lui.

— Batalionul lui? Ai timp să crezi! Vrei să spui la o demoazelă, unde se ascunde sub un morman de fuste.

Asta nu-l mai interesează pe veteran care-o roagă pe Clotilde să circule.

— Evacuăm înainte de ivirea zorilor. Şterge-o de-aici!

Alt prost crescut.

Zbârlită, cu rochia sfâşiată, se pomeneşte deodată pe Pont-Neuf, alergând cu sufletul la gură. Maurice frecventa pe malul stâng o cafenea de pe strada Jacob. Sau o fi strada Bonaparte? Sau...? Nu mai ştie. Dacă descoperă locul, ar putea să afle poate. Doar dacă...

Dar asta nu-i cu putinţă! E prea laş el pentru a se expune pe o baricadă.. Şi totuşi... Comunarzii ăştia sunt cam nebuni. Trebuie cu orice preţ să-l împiedice să facă o prostie.

Şi o ia la fugă.

— Halt!

Iar!

— Unde te duci?

Mereu aceeaşi întrebare.

— Îl caut pe bărbatul meu.

— În plină bătălie!

Un puşcaş o ameninţă.

Clotilde născoceşte o vagă explicaţie: din fericire federatul se arată înţelegător.

— Unde stai?

— La Cité des Roses.

— Ce arondisment?

— Nu ştiu.

— Cum nu ştii?

Ea priveşte, năucită.

— ...pe strada Jacob...

— De ce nu spui aşa? Şi cum îl cheamă pe bărbatu-tău?

— Chaville.

— Mi se pare că-l cunosc! L-am văzut pe-aici...

Şi-i arătă o groapă neagră, pe strada Visconti, în care mai multe trupuri zac lungite.

Să fie cu putinţă? Maurice e în stare să se bată? Maurice e un erou care vrea să moară pentru idioata asta de Comună?

— Dar nu cred că e al tău. Asta de care-ţi vorbesc e cârnăţar la Bagnolet.

Iar ea aleargă, disperată. Toate cafenelele sunt închise; ea loveşte în obloane, loveşte cu pumnii în jaluzele, face un zgomot infernal.

— Eşti acolo, Chaville?

Drept răspuns, printr-o lucarnă i se aruncă o oală de noapte, care se sparge la picioarele ei.

Alarmă: treziţi din somn, oamenii se reped la fereastră temându-se de un atac, şi trag la întâmplare asupra unei umbre înnebunite care aleargă spre chei.

Toţi o alungă, o insultă, iar ea strigă:

— Daţi-mi-l înapoi pe Chaville!

Apoi se întoarce şi se opreşte pe strada Lille, între două baricade care o iau drept ţintă.

Strada Lille?

Rezemată de o mică poartă – o poartă care se deschide ca prin minune – Clotilde se prăbuşeşte pe pietrişul unei grădini, uimită la vederea ei.

Iată-te acasă, baroană.

Nicole nu poate decât să aştepte, să aştepte... în afară de un schimb de focuri care a izbucnit în spatele grădinii dar care n-a durat, Parisul e liniştit sub clarul de lună. Luptele au contenit. În stânga, zăreşte lampadarele sfărâmate din piaţa Concorde, o fântâna distrusă, iar pe terasa de la Tuileries, şi mai departe încă, la adăpostul baricadei lor, se ghicesc federaţii care veghează.

Răgazul nu va dura: versaiezii ocupă Ministerul Afacerilor Străine la mai puţin de cinci sute de metri de casă şi, în zori, lupta se va porni iar.

Dacă Louis nu-i cere azil în noaptea asta, s-a sfârşit:

niciodată nu va mai veni la ea.

„M-a pedepsit de ajuns pentru faptul că m-a iubit; n-ar trebui acum să se gândească şi la el? Cât de minunat ar fi ca înainte de a ne despărţi definitiv să ştiu că viaţa lui a depins de mine!”

Şi tot aşteaptă…

De câte ori, în primăvara asta, Nicole, la aceeaşi fereastră, nemişcată şi dusă pe gânduri, nu-şi răsucise pe deget o buclă!

În amonte, o barcă traversează Sena în întuneric. Alunecă tăcută când deodată, pe malul apei, se desface o mare floare luminoasă.

Palatul Legiunii de onoare arde…

E rândul vostru, Walkirii cu coc şi fuste, să intraţi în istorie, e rândul vostru, frumoase incendiatoare, sosite drept de la Belleville ca un batalion de bucătărese. Totul trebuie să sară în aer, trebuie să ardă; rostogoliţi butoaiele: focul mocneşte sub spuză: înteţiţi-l.

Gospodinele noastre încarcă soba, aţâţă focul, stropesc cărbunii care bubuie ca tunetul şi, cum incendiul atinge pivniţa unde sunt depozitate douăzeci de butoaie de praf de puşcă, şandramaua sare în aer. Bravo! Dar ia spuneţi, n-a câştigat Comuna o victorie frumoasă?

Drept rezultat, un capitel se prăbuşeşte, mai multe coloane se năruie, acoperişul se ridică proiectând spre cer un vârtej de flăcări.

„Hai să jucăm o Carmagnolă!
Tot prin bordeie ne târâm.
Copiii noştri-s golănime.
Ei bine, asta-i! doar cu toţii
suntem prostime!”

Colibă sau palat, totul arde ca o claie de fân.

Vreo şaizeci de bărbaţi şi femei stau la pândă îndărătul. Unei baricade.

Printre ei, Juliette, cu fusta suflecată prinsă într-un ac de siguranţă, încarcă puştile.

„Ce păcat, gândeşte ea, că nu ştiu să mânuiesc şi eu una. Tare mi-ar place să mai dobor câte-un versaiez. Ceea ce înseamnă că poporul nu e destul de educat. Dar răbdare, totul va merge bine când Năpârstoc va muşca ţărâna, iar până atunci, i se pregăteşte pe strada Chabrol o primire grozavă.”

În jurul lor, mijeşte de ziuă; va fi vreme frumoasă.

Spre bulevardul Bonne-Nouvelle, situaţia se însufleţeşte ca şi spre Montmartre, unde se află Féraud.

În schimb Mimile, un nătărău, îşi face veacul la închisoarea La Roquette.

— Nu mai mişcă nimeni!

— Se-aude ceva?

— Ne vine un plocon. Gura!

Ordinul cere ca oamenii să fie lăsaţi să înainteze şi-apoi să se tragă în ei, dar versaiezii merg în rând unul câte unul; baricada li se pare neocupată, dar păcătoşii ăştia sunt bănuitori: au de străbătut un adevărat pustiu, la capătul căruia ce-i aşteaptă?

Câţiva metri încă, nimeni nu suflă, câţiva paşi, puştile la ochi şi, dă-i drumul!

La început, doi versaiezi sunt prinşi, iar următorii se ghemuiesc prin unghere.

— Şi ăsta-i doar aperitivul, izbucneşte un mare mâncău. Stai să vezi ce feluri mai urmează!

Dinspre partea asta nicio grijă: după o scurtă pauză, i se va servi o papară grozavă. Cocoţaţi pe acoperişuri, versaiezii deschid focul acoperind o nouă înaintare şi, cu tirul îndreptat de sus în jos, avariază totul. Ceilalţi profită, dau drumul unei rafale, se avântă: strada se umple de fum şi de strigăte, dar acest prim val care explodează în faţa obstacolului înainte de a-l atinge, se retrage părăsindu-şi victimele pe teren.

Printre ele sunt şi muncitori. Jumătate sunt scoşi din uz. Mâncăul horcăie, cu un glonte în gât; Juliette îi şterge

fruntea cu basmaua ei; cel care spunea: „Gura!” a închis-o pe veci.

La atacul următor vor pieri cu toţii.

Şi iată urgia prăvălindu-se asupra lor, deschizându-se ca o rană din care cad trupuri fulgerate, apoi închizându-se la loc, înaintând, ajungând la baricadă, escaladând-o şi năpustindu-se asupra apărătorilor ei. Acum lupta se duce corp la corp.

Orbită, călcată în picioare, Juliette azvârle o ultimă înjurătură versaiezului care-i înfige baioneta în burtă.

Sângele ţâşneşte, o năpădeşte şi o scaldă, muribundă...

Cu grijă, Chaville se apleacă peste balcon şi constată că strada e pustie.

— Capucine!

— Ce?

— Au şters-o.

— Puţin îmi pasă.

— Într-o clipă versaiezii vor fi aici.

— Ei şi? Puţin îmi pasă.

Întinsă în pat, în cămaşă de noapte, cu mâinile sub cap, priveşte fix crăpătura din tavan pricinuită de un obuz ce căzuse peste casa vecină.

O, nu tărăboiul pe care de două zile îl fac două bande de cretini o enervează. Nu există pe lumea asta lucruri mai grave, dintre care unul nu trece deloc: varza i-a căzut greu!

— Ia te uită! un vânător! exclamă Maurice. Uf! mă simt uşurat. Trăiască armata!

Agită batista şi strada se dezlănţuie.

— Trăiască Adunarea!

„Ce suciţi!” gândeşte Capucine, rezemându-se în cot pe pernă.

— Hai, scoală-te!

Afară e un iureş de soldaţi care galopează spre Notre-Dame-de-Lorette, trăgând după ei un tun.

— Vino să vezi.

— Nu.

— De ce?

Înfrigurat, se apropie de ea şi îngenunchează.

— Treburile noastre se aranjează, păpuşico. Gândeşte-te. Orice-ar fi, Imperiu, Comună sau Republică, un guvern are nevoie de-o poliţie bună, nu-i aşa? Regimurile se schimbă, dar poliţiştii rămân.

Ia te uită, aşadar e poliţist! De altfel i-a mărturisit ieri! Avea vreun rost să schimbe un boier cu un mizerabil ca ăsta?

— Ai încredere în mine. Înainte de-a părăsi prefectura, am pus la adăpost destul ca să vând sau să cumpăr jumătate din tot Parisul.

— Nu cumva vrei o scatoalcă?

Şi poc! i-a şi tras-o. Maurice se clatină, cade lat, cu cinci urme roşii pe obraz.

(„Atenţie, Capucine poate să cheme, să mă denunţe şi pe loc voi fi pus la zid.”)

Teama i se citeşte în ochi, căci ea îi spune:

— Nu te speria, nenorocitule. Eu nu sunt burgheză!

Statul major ia două măsuri bune: interzice geniştilor să-şi arunce prizonierii pe fereastră. E o practică inumană. Vor fi executaţi în stradă.

În schimb, pe poduri, cei împuşcaţi să fie azvârliţi peste parapet. E mai curat, chiar dacă hoiturile se ridică la suprafaţă.

Cine şi-ar fi închipuit una ca asta? De la Concorde la Crenelle, un râu stacojiu curge prin mijlocul fluviului. Apa şi sângele nu se amestecă oare?

Există totuşi anumite locuri privilegiate în care apelul la crimă din ziare e mai bine auzit: *„Domnule Thiers, curăţaţi Parisul. Clemenţa ar însemna demenţă. Ce-i un republican? O fiară sălbatică.”*

Astfel, pe strada Helder, în Montmartre, în scuarul Montholon, forţele ordinei adună victime. Apoi le expediază în piaţa Vendôme, la Elysée şi la Luxembourg,

unde-şi are sediul, în fine, un tribunal militar.

„Bun pentru” este singurul verdict. Aici toate numerele sunt câştigătoare.

Iar dincolo, în faţa unui monument public, femei şi copii zac înlănţuiţi în moarte.

Ce monument? College de France.

Un zgomot ciudat ce pare că vine din pivniţă atrage atenţia versaiezilor care ocupă Ministerul de război de o oră. O fi vreun federat ascuns pe-acolo?

— Atenţie!

— E suspect!

— Baioneta la tun!

Cercetează subsolurile şi, în mijlocul sticlelor, îl descoperă pe puşcaşul lor Tricoche, beat-mort, cântând: „Vreau să mai văd Normandia o dată.”

Între timp, de pe o terasă a Primăriei, Louis, încremenit, nu se poate desprinde de spectacolul înfricoşător.

Linia de foc şi de fum se întinde între Madeleine şi strada Rennes, cu punctele mai aprinse pe care el se străduie să le situeze.

Pe malul drept al Senei, palatul regal, palatul Tuileries ard. Incendiul se întinde dincolo de fluviu, ajunge la palatul Legiunii de onoare şi la Quai d’Orsay, dar între aceste mari răspântii, câte imobile sunt nimicite? O sută, două sute poate.

Uneori un turn de lumină se înalţă spre cer, deodată din mijlocul vâlvătăilor portocalii şi aurii ţâşneşte o pălălaie vineţie: vreun butoi de petrol care-a explodat.

Louis ghiceşte flăcările ce se înnoadă, se despletesc, fierăria răsucită, zidurile care se surpă, căci din punctul său de observaţie orizontul nu-i decât o imensă pată, aproape imobilă, în care, şuierând şi bubuind din acoperiş în acoperiş, balaurul înnebunit pare că se mistuie pe sine.

Ireală ca o născocire de nebun, ar fi o gravură multicoloră – erupţia unui lanţ de vulcani – dacă vântul n-

ar aduce până la el mirosul acela cald, amestecat cu cenuşă.

Mut de admiraţie, Vermerch a venit lângă el.

— Un autodafeu grozav de reuşit, nu? O întreagă lume descompusă va dispare.

Şi-i arată o masă scânteietoare.

— Priveşte casa lui Badinguet[29]: parc-ar fi un mănunchi de vreascuri azvârlit într-un cazan.

Imbecilul!

— Cine va dispare? Doar poporul!

— Spui prostii. Bine că măcar am văzut-o pe asta. După mine vie şi potopul.

— O ploaie zdravănă mi-ar fi de ajuns. Ar stinge şi incendiul tău.

Aruncând o ultimă privire spre pârjolul „purificator”, îl părăseşte pe Neronele cu joben.

Înăuntrul Primăriei se petrece o altă dramă: fiecare sală, fiecare birou, cel mai strâmt culoar e plin de răniţi întinşi pe jos, fără saltele, fără cuverturi, care gem, cer de băut; nimeni nu se ocupă de ei. De fapt, nu există de nici unele: nici medic, nici cloroform, iar apa a fost oprită.

Alţii, presimţind evacuarea apropiată, imploră în zadar să fie luaţi şi ei.

În salonul Valentine, tapetat cu saten albastru, un mort se odihneşte pe un pat de paradă. E Dombrowski, ucis pe când apăra o baricadă, pe strada Myrrha. Trebuie să treci peste alte cadavre ca să te apropii de el: morţii, abandonaţi, se veghează singuri.

Louis îl găseşte pe Delescluze în odăiţa în care acesta s-a refugiat ca să nu-i mai vadă, să nu-i mai audă pe cei care cer directive, arme sau medicamente.

Scrie. Ce? O ultimă proclamaţie care nu va fi nicicând afişată? Îşi şterge nasul, se freacă la ochi: aşa se lasă în voia soartei marele om, sârguincios, aplecat deasupra unui caiet de şcolar.

[29] Palatul Tuileries. (N. tr.).

— Trebuie să mergem, spune Louis.

— Aşteaptă. Termin îndată.

Dar e grabă mare. S-a dat ordin ca toată lumea să se îndrepte cât mai repede spre primăria arondismentului XI.

Unde sunt versaiezii? La Bursă? Pe Pont des Arts? În orice caz, baricada de la Concorde, luată din spate, e a lor, iar Brunnel, care se retrage pas cu pas, a expediat un mesaj:

„Părăsiţi îndată Primăria. Sunt încercuit.”

— Să plecăm, Delescluze.

— Am terminat. Dă-mi pălăria şi umbrela.

Umbrela, într-un moment când Rossel ar fi cerut o mitralieră.

Louis se execută, îl ia pe bătrân.

În curte, câteva cărucioare sunt încărcate în grabă; se îngrămădesc arhive, muniţii, merinde, puşti. Toată lumea fuge, în timp ce patru flăcăi zdraveni rostogolesc pe caldarâm butoaie cu petrol şi cu praf de puşcă.

— Înapoi, strigă Louis. Destule incendii! Ajunge!

Degeaba ar interveni ministrul de război, nu mai are nicio autoritate şi cum împuşcăturile se apropie, acum e rândul lui să se grăbească spre trăsură.

Pentru a ajunge în Place du Prince Eugéne, o apucă pe nişte străduţe întunecoase. Delescluze tace. Răsturnat pe spetează, şi-a desfăcut gulerul cămăşii.

— Darrieu, fă-mi... un serviciu. Aş vrea să te duci la Cité des Roses... da, te rog să înmânezi scrisoarea asta... surorii mele.

Şi-i întinde un plic deja mototolit.

— N-am curajul s-o mai văd pe Azéma... Explică-i tu... cu blândeţe... că...

Un spasm îl opreşte să continue: se sufocă.

De la cizma de dragon până la biroul Empire, de la tabloul cu încoronarea lui Napolean la vitrina cu decoraţii, Clotilde a găsit totul, fără să recunoască nimic. Ce-i pasă de interiorul ei? Cel adevărat a rămas acolo unde îl va

aştepta mereu pe Chaville al ei care nu se va mai întoarce.

De douăzeci şi patra de ore n-a mâncat, nu s-a spălat şi, culcată pe canapeaua din salon, plânge, oftează sau suspină, cu capul între perne. E zi, e noapte? Nici n-are nevoie să aprindă lampa: flăcări joacă pe pereţi, iar dacă toată casa ar vrea să ia foc, ar fi cu atât mai bine.

Între două crize de nervi, a găsit o cutie de ţigări şi o sticlă de Xeres, din care ia din când în când câte o înghiţitură.

Dar Chaville? Episodul acesta s-a încheiat? E cu putinţă? Chaville al ei... Să trăiască fără el, într-o cetate fără roze, să ducă o viaţă searbădă, redevenind o adevărată baroană...

Atunci gemetele ei se transformă în strigăte de disperare: se rostogoleşte pe canapea şi muşcă pernele.

Totul e dat uitării: injuriile, ghionturile, infidelitatea finală. Ce bărbat era Maurice...

Şi ce va urma acum? Nimic. Un pustiu, un neant, un colonel!

Iată clipa aleasă de domnul de Bresles pentru a se arăta. Sare de pe cal în faţa casei, traversează grădina, aleargă, strigă „Cloclo, Cloclo!”, o găseşte şi se aruncă la picioarele ei.

— Tu, soţia mea! Eşti în viaţă?

O strânge în braţe, îi ascultă bătăile inimii.

— Eşti bolnavă... rănită?

Ea nu mai are decât puterea să zâmbească, cu ochii în tavan.

— Nu fi îngrijorat.

— Ce s-a întâmplat? Te-au torturat socialiştii?

Fapt e că apare într-o stare jalnică, cu părul zbârlit, murdară, cu rochia sfâşiată.

— Vorbeşte... te conjur!

Şi stăruie.

— Povesteşte-mi tot.

— A fost teribil... cumplit.

— Doamne!

Domnul de Bresles nu îndrăzneşte s-o întrebe dacă fetiţa lui s-a întors nevătămată.

— Spune-mi măcar unde ai locuit după... gara Saint-Lazare.

— Mai târziu. Sunt istovită.

— Draga de tine...

Cum s-o întărească într-un timp aşa de scurt?

— Dar ce înseamnă asta?

— Ce?

— Sticla, ţigările?

Ce de întrebări! Şi e de-abia începutul! „Fetiţa, draga de ea” închide ochii făcându-se că nu aude, când o formidabilă explozie zguduie cartierul scuturând casa şi spărgând geamurile.

Colonelul se repede la balcon.

— Palatul Tuileries sare în aer! Canaliile! Au minat palatul împăratului!

E o capodoperă de pirotehnie, un foc de artificii ca la sărbătorile naţionale, jerbe, petarde, rachete care se succed neîntrerupt. O sută de tunuri bubuie în mijlocul prăpădului, bombardează cerul care se revarsă peste Sena în mii de stele, apoi cupola Mareşalilor se dezagregă, scuipă văpăi în buchete.

— Priveşte!

— Aş vrea să dorm.

Cum să doarmă într-o asemenea zarvă? Nu e în apele ei! Dar ce să mai insiste? Tot n-o să afle nimic până nu-şi vine în simţiri.

— Cloclo...

— ...Da...

— Mă întorc repede, cât pot de repede. Până atunci; odihneşte-te... fă o baie...

— ... Bine...”

— Curaj. Nu uita că eşti soţie de ofiţer.

— Ştiu...

Dacă doamna colonel nu e bolnavă vocea însă abia i se

aude.

Domnul de Bresles o mângâie cu o privire îngrijorată şi e gata să iasă, când se răzgândeşte.

— Cloclo…

Iar!

— Trebuie să-ţi mulţumesc pentru decoraţii. La Versailles le-am găsit în bagajele tale.

— Şi te-ai bucurat?

— Nespus.

— Cu-atât mai bine.

Se trezeşte oare o umbră de patriotism în sufletul acesta rătăcit?

— Cu-atât mai bine, Philippe.

Dar Clotilde gândeşte:

„Poţi să ţi le pui undeva”.

CAPITOLUL XXX

CINE SĂ-L CAUTE? JULIETTE?

Poate că nevasta lui era îngrijorată, acum de când îl ştia dormind în fiecare noapte la închisoarea La Roquette.

După ce-a trecut trei grilaje de fier şi a traversat o a doua curte, Mimile l-a zărit pe Louis care-l aştepta sub boltă.

— Ce surpriză! Da' ce faci aici?

— Am fost la Cité des Roses, căci...

— ...voiai să mă vezi!

Încântat, îi strânge mâna mai-mai să i-o strivească, într-atât îl bucură această vizită.

Louis îşi spune: „Mai bine să-l las cu iluziile lui şi să nu-i vorbesc de misiunea pe care mi-a încredinţat-o Delescluze".

Nu se gândise la Mimile decât trecând prin faţa închisorii. Totuşi se gândise...

— Ce mai faci?

— Aşa şi-aşa. Dar tu?

— Tot aşa şi-aşa.

— Într-adevăr, ai o mutră cam coşcovită. Bem un pahar? Fac cinste.

— Unde?

— Pe strada Saint-Maur, colţ cu piaţa.

În cârciuma, asaltată de federaţi, iau loc în faţa unei muşamale pătată de vin.

— Juliette e-acasă?

— Nu.

— Trebuie că face pe zuavul pe vreo baricadă. Dar Féraud?

— Absent.

— Bănuiam eu.

Cum se schimbase Louis! Unghiile negre şi o barbă de trei zile, mai treacă-meargă, dar chipul ăsta slab şi ochii încercănaţi! Iar hainele, ce mai, parcă se tăvălise pe jos cu ele.

„Unde e vremea când îi duceam cănile cu apă, când îi lustruiam cizmele? Timpuri bune…”

— Pari frânt de oboseală.

— Nu-mi duce grija. Am să dorm… mai târziu.

Astăzi, „mai târziu” nu însemna mare lucru, şi schimbară un zâmbet trist.

— Se sptme că Delescluze e la primăria arondismentului XI.

— De ieri. Ştii că marele om nu se simte bine.

— Înfrângerea noastră îl va da gata.

Mimile mai spuse o dată „înfrângerea noastră” ca să se ştie că e a lui orice s-ar întâmpla.

— Totuşi, fiindcă tot am fost traşi pe sfoară, aş vrea ca Năpârstoc să se grăbească puţin. La închisoare, e vorba să-i facă de petrecanie arhiepiscopului. Uite, priveşte: dobitocul ăla care bea la tejghea e Vérig, căpitanul meu, iar alături, François, directorul. Beat pe tot restul vieţii…

Mai multe explozii zguduiră geamurile cafenelei. De la Buttes-Chaumont, versaiezii trăgeau în direcţia cimitirului Père-Lachaise, de unde li se răspundea cu aceeaşi politeţe. Între două rafale, Mimile continuă:

— Trebuie să recunosc că paznicii sunt destul de cumsecade; vând de-ale gurii deţinuţilor. Eu, ghiceşte ce le-am adus? O, nu-ţi bate capul: un geamantan cu fund dublu, cu azimă în el!

În aceeaşi clipă, un proiectil cu mitralii spărgându-se aproape, răspândi panică printre muşteriii care o luară la sănătoasa.

— Rămânem?

— Nu-ţi place aici? întrebă Louis.

— Îmi place oriunde eşti şi tu.

Sala se goli. Afară, pentru prima oară de trei

săptămâni, ploaia cădea făcându-le întâlnirea şi mai tristă.

— Îmi pare rău că te necăjesc, dar să ştii că abatele Grégoire e aici, la închisoare. L-a denunţat cineva, într-o zi când tocmai se întorsese la biserica Saint-Ambroise... ca să împărtăşească nişte copii. Să denunţi! Ţi-aminteşti de noaptea aceea pe cheiul Jemappes, când azvârleai pietricele în canal? De-atunci, mai bine îmi înghit limba decât să trădez pe cineva. Aşadar, abatele mi-a spus: „Când trăieşti aproape de Dumnezeu, te simţi bine oriunde, domnule Milliardet, chiar şi la închisoare”. Dar mai e unul care-mi ţine predici! Este împotriva măririi salariilor, împotriva votului universal, şi ăsta mi-a spus: „Deplâng...” îţi dai seama?... „deplâng faptul că prizonierii dinaintea mea nu s-au gândit să-şi aranjeze celulele într-un mod mai plăcut”! Nişte condamnaţi la moarte! Să se obosească pentru nătărăul ăsta... Mă rog, e preot, n-ar trebui. Să-l vorbesc de rău, mai ales că i-am tras şi un picior. Să vezi cum s-a întâmplat.

Louis îl asculta, distrat.

„Fiecare, gândea el, are lumea lui pe care evenimentele o marchează. N-avem o vedere de ansamblu asupra lucrurilor. Totul se prăbuşeşte, visurile, nădejdile; Mimile este preocupat de preoţii lui, Nicole probabil de mine, care sunt îngrijorat de soarta lui Rossel, iar sănătatea marelui om o frământă pe domnişoara Azéma. (Ea a apucat scrisoarea tremurând, dar n-a vrut s-o citească în faţa mea: «O, ştiu ce-mi scrie fratele meu» şi s-a întors spre fereastră: «vremea e a ploaie; spuneţi-i să se îmbrace bine, vă rog».) Numai detaliul care ne impresionează pare să aibă importanţă.”

— I-ai tras un picior? Da’ ştii că eşti tare?

— Ceea ce nu ne împiedică să fim prieteni: îi dau ţigări pe furiş.

Apoi îşi aprind pipele. Nu mai au multe să-şi spună.

— Mă duc la primărie.

— Ai să mai vii?

— Am să încerc.

— Promite-mi.

— Dar unde voi fi mâine?

Fericit, Mimile aproape uitase războiul şi obuzele care le treceau pe deasupra capului.

— Eu nu mă mai mişc de la închisoare.

— Bine faci. Dacă n-ar fi Delescluze, m-aş culca pe banca asta până la venirea versaiezilor.

Se ridicară.

— Ai veşti de la Nanette?

— Cam vechi. Dar ştii ce mi-a spus fetiţa înainte de-a pleca? „Dă-i un pupic lui Berbeleac!”

— Ei şi? Ce te opreşte?

— Vrei?

Îl trase către el, îl îmbrăţişă, după care, dându-se înapoi, lăsă o mână pe umărul lui Louis; mărul lui Adam i se plimba în sus şi-n jos – semn că nu-şi putea stăpâni emoţia.

Secţia a patra, era formată dintr-un culoar lung de douăzeci de metri care dădea spre celulele principalilor ostateci. François, cetăţeanul-director, care socotea că pensionarii nu riscau să-i scape, autoriza plimbări „în libertate”, îndărătul unor zăbrele groase, bine păzite. „La mine se intră ca la bordel, spunea el. Închid ochii. Darboy nu va ieşi decât cu picioarele înainte, sau aproape.”

Cu uşile deschise, prizonierii puteau aşadar să se vadă, să se roage împreună, să se spovedească.

Pe pasarela de fier, era un du-te-vino necontenit de preoţi, de temniceri; chiar câţiva federaţi se aventurau, duşmănoşi sau săritori.

— Cum se simte? îl întrebă Mimile pe abatele Grégoire.

— Mai bine.

Arhiepiscopul se odihnea pe un mindir, înconjurat de vreo zece călugări. Toţi stăteau îngenuncheaţi în jurul bătrânului, care se străduia să-i îmbărbăteze:

— Fraţii mei, avem dreptul să suferim: n-avem dreptul

să ne plângem. Gândiţi-vă mai mult la ce vă aşteaptă dincolo de această încercare; suntem sub privirile Domnului, în curând vom fi în lumina lui şi…

— Ce spune?

Mimile ciulea urechile.

— Monseniorul ne cam dojeneşte. Mai sunt unii care au nevoie. Dar… ai mai aflat ceva?

— N-aveţi de ce vă teme… pentru moment.

— Aşa ziceam şi eu.

— Hai, nu te mai tângui, poruncea arhiepiscopul unui canonic, tânăr încă. Aici e oare adevărata viaţă?

— Mă tânguiesc când vă văd atât de slăbit.

— Chiar aşa de rău arăt?

Şi, mângâindu-şi barba lungă, cenuşie:

— Da, trebuie că sunt de nerecunoscut! Ce vrei, Comuna n-are destulă încredere în mine ca să-mi lase briciul iar eu n-am destulă încredere în ea ca să-i încredinţez capul!

În timp ce chipurile aplecate căutau să zâmbească, el se ridică:

— E furtună?

— Se-aude tunul. Trebuie să ne rugăm ca să se apropie sau ca să tacă?

— Ca să tacă, Deguerry. Atâţia nenorociţi, mai de plâns decât noi, mor în clipa asta… A, dar iată-l pe prietenul nostru. Eram îngrijorat din cauza dumitale, domnule Preşedinte.

Bonjean, care tocmai intra, nu era nici el mai sănătos. O hernie îl împiedica să îngenuncheze.

— Nu sunt prea sprinten, monseniore. În schimb, de când am făcut acest sacrificiu, dorm mai bine la închisoare decât la mine acasă.

— După părerea dumitale, totul e pierdut?

— Din păcate. Chiar în clipa asta a plecat directorul închisorii de la mine! Iată pronosticul lui: „Cu tine, împuşcăm doi iepuri dintr-o dată, domnule senator-benedictin”; şi în loc de concluzie: „Dacă Hristos ar exista

şi mi-ar pica în mână, pe el l-aş împuşca cel dintâi”.

— Iar! Parcă-mi amintesc că tot nişte oameni ca el l-au răstignit.

— În 1860, într-un discurs rostit în faţa comisiei pentru justiţie, reluă senatorul Bonjean, evocam un guvern care n-ar putea dăinui decât deposedându-l pe arhiepiscopul de Paris precum şi cele mai înalte personalităţi ale Imperiului. Concluzia mea, profetică, a fost următoarea: „În ziua aceea, de partea cui vor fi revoluţionarii? De partea noastră, domnilor. Revoluţionarii se numără întotdeauna printre cei oprimaţi”.

Solemn, cu vocea lui frumoasă, gravă, ridică tonul:

— Iar eu i-am răspuns domnului ăsta François: „Ca deţinuţi, noi nu ne riscăm decât viaţa; voi, ca temniceri, vă riscaţi onoarea”.

„În afară de Grégoire al meu, îşi spuse Mimile, ostatecii care nu poartă sutană mă calcă pe nervi”, şi trecu în celula următoare.

Remarcă puţin cam pripită. Aici, de unul singur, şedea Custines, care tuna şi fulgera ca de obicei.

— Ştii ce crimă pune la cale Comuna? Vrea să strângă la Notre-Dame preoţi, novici, călugări şi să arunce în aer catedrala! Te miră? înainte de 18 martie, poliţia descoperise la conjuraţii Internaţionalei un dicţionar în care am subliniat cuvintele din limba lor uzuală; „nitroglicerină, picrat, sulfură de carbon”. Te înşeli Milliardet, nu-i vorba de medicamente, ci de explozive. Mi-ai adus ţigările de foi? Greşeşti, Milliardet: nu sunt nervos. Dimpotrivă, puţin deprimat. Dă-mi zece zile de libertate şi voi întineri cu zece ani. Ai încredere în energia tipic franceză a temperamentului meu.

Se scărpina mereu.

— Ce ruşine! Salteaua asta e plină de ploşniţe. Mi-au intrat pe sub cămaşă, mi s-au vârât până şi în mustăţi! Ce mai face arhiepiscopul? M-a pus la index! Şi mă întreb de ce. El atât de bun de obicei. Nici nu-ţi închipui ce comori de generozitate închide în el. Dă săracilor, dă bolnavilor…

până şi necredincioşilor! Vrei un exemplu? Monseniorul Darboy a îngăduit unui liber-cugetător, negustor de zaharicale, să-şi practice comerţul în tinda prezbiteriului. Eu nu i-aş fi dat voie, căci sunt convins că nişte călăi ca ai noştri rămân materialişti până la moarte.

Se scărpina prea mult.

— Greşeşti, Milliardet, greşeşti! Meditează la această cugetare: „Acolo unde e vorba de un mare interes naţional, întâlneşti întotdeauna Biserica şi preoţii ei care sunt cel mai solid stâlp al societăţii noastre”.

Custines respiră adânc.

— Şi mă rog, cum faci ca să nu fii devorat de gângăniile astea?

— Ploşniţele nu mă iubesc, domnule abate.

Acesta-l străpunse cu o privire bănuitoare. Trebuia să desluşească în acest răspuns o intenţie răuvoitoare? La urma urmelor, pantalonul acestui individ căruia îi făcea confidenţe avea o bandă roşie. Deci, era pantalonul unui federat şi, *ipso facto*, a unui anarhist.

Când ai îndoieli, e mai bine să te abţii.

— Cât îţi datorez? întrebă el.

— Zece parale.

— Pentru cinci ţigări de foi! Glumeşti? Ieri, costau pe jumătate.

— Ieri, n-a trebuit să le cumpăr la negru.

— Abuzezi de situaţie, băiete.

Dezlegă un colţ de la batistă:

— Pe viitor, să fii mai puţin generos cu banii altuia. Iată patruzeci de centime.

— Vă mulţumesc. Las’ să fie pomana mea.

Pe coridor, îl aştepta abatele Grégoire.

— N-ai putea să obţii nişte bromură de la infirmerie? Domnul Bernand e foarte, foarte nervos.

Jojo avea tot un mindir de pe care, de când se afla aici, nu se mai mişca.

Cu faţa puhavă, cu ochii daţi peste cap, repeta: „Soţia mea, dragele mele, n-am să vă mai văd.”

Într-un moment de răgaz, bancherul vroise să-şi redacteze ultimele dorinţe, dar renunţase, căci poartă ghinion să-ţi faci testamentul şi de altfel: „Nu posed nimic, nimic, nimic”, gemu el înainte de-a cădea iar în delir.

— Totuşi, nefericitul s-a spovedit, spuse abatele. E un bun tată de familie. O, ce milă mi-e de el!

La fiecare salvă de artilerie – atât de apropiată încât părea trasă chiar din închisoare – trupul chircit tresărea ca străbătut de o descărcare electrică.

— Vor îndrăzni să împuşte un om în starea asta?

— Teamă mi-e.

Iar Bernard, venindu-şi în fire într-un moment nepotrivit, vocifera:

— Ajutor, ajutor!…

Preoţi şi gardieni se repeziră să-l stăpânească.

Pe la şapte seara, în timp ce Mimile venea de la bucătărie cu raţia de pâine destinată deţinuţilor, un căpitan spilcuit, pătrundea în curtea principală. Cu puştile în banduliera, urma un pluton de federaţi.

Trupa, hotărâtă şi ameninţătoare, vorbea cu glas tare: venea pentru „o corvoadă”.

Ofiţerul, Sicard, dispăru în biroul cetăţeanului director, care-şi consuma raţia de vin împreună cu Vérig.

— Am venit să vă răcorim locul, strigă el, fluturând o hârtie.

Cei doi bărbaţi se ridicară veseli şi, la lumina lămpii, citiră ordinul de execuţie semnat de Rigault; încet-încet, chipurile li se întunecară.

— Nu ţine!

— Nici vorbă! zise François, întărind spusele tovarăşului său. După cum ne-ai încredinţat, Comuna va lua toate măsurile necesare.

— Şi mă rog, ce vă mai trebuie?

— Întâi că niciodată nu se împuşcă un deţinut aici, în închisoare. Apoi… ministrul nu-i numeşte pe cei care vor

fi... în afară de arhiepiscop şi de Bonjean. Ne lasă să alegem alţi patru ostateci. Nu mă învoiesc.

— Nici eu. Nu e treaba noastră, făcu celălalt.

Sicard izbucni în râs.

— Ia te uită ce scrupuloşi! Năpârstoc îşi împuşcă prizonierii oriunde îi găseşte. Trageţi-i la sorţi pe popii voştri. De rest mă ocup eu

— Nu.

— Atunci, directore, dă-mi registrul tău.

— N-am aşa ceva, ştii doar foarte bine. Am primit patruzeci de preoţi şi magistraţi, de-a valma. Numele lor au fost înscrise pe foi volante.

— La cine sunt?

— La grefier.

— Unde e grefierul?

— La cârciuma de pe strada Saint-Maur.

— Trimite pe cineva.

François şi Vérig nu ştiau că Rigault, capturat în aceeaşi dimineaţă, fusese ucis de versaiezi. Dar nu asta era chestiunea. Dacă o Comună fantomă nu-i acoperea, ei singuri nu-şi puteau asuma răspunderea acestui masacru.

— V-aţi gândit bine?

Şi, ca ultim argument, căpitanul scoase pistolul.

— În cinci minute voi avea ori hârţoagele ori pielea voastră.

Văzându-l scos din minţi şi cu degetul pe trăgaci, nu rămânea nicio îndoială că înţelegea să se ţină de cuvânt.

— Cheamă-l pe brigadierul şef Ramain. Să se ducă el.

Acesta, o brută cu mâini de ucigaş, n-avea altă dorinţă decât să ciuruiască pielea popilor.

În curând, grefierul, beat-mort, îi prezentă situaţia.

— Aşadar, spuse Sicard aşezând foile pe masă, aş indica pe Darboy şi pe Bonjean, vedetele noastre. După aceea? Oricum, vreau patru corbi. Civilii vor face parte din tranşa a doua.

Şi, cum nimeni nu-i răspundea:

— Nu vreţi să mă ajutaţi. Foarte bine. Atunci s-o luăm

în ordine alfabetică: Allard, Clerc, Custines şi Dacoudray.

Apoi, gândindu-se mai bine:

— Custines? Nu cunosc. Dar Deguerry era duhovnicul împărătesei. Ar fi păcat să scăpăm un asemenea pehlivan. Ramain, du-te şi adu-i. Te aştept în dreptul rondului.

După ce părăsiră încăperea, Vérig respiră uşurat şi-şi şterse fruntea.

— Noi nu suntem de acord.

François era de aceeaşi părere.

— Mai destupă o sticlă.

În secţia a patra ropotul cizmelor pe scările de fier anunţa invazia ucigaşilor; un grilaj se deschide cu zgomot; trupa năvăleşte pe coridorul central devenit deodată pustiu.

Înspăimântaţi, ostatecii, care au închis uşa celulelor, sunt siliţi să iasă. Sunt târâţi, li se ordonă să se alinieze la perete, sub privirea câtorva gardieni neputincioşi.

În tot acest vacarm, Bonjean se prăbuşeşte iar Mimile îl sprijină cu greu, în timp ce Bernard, leşinat, e depus în faţa brigadierului-şef care-l împinge cu piciorul.

— N-avem nevoie de burjui.

Dar oamenii lui cer un masacru general:

— Ce? şase din patruzeci?

— Ia te uită, ăsta e mai rotofei.

— Celălalt clănţăne din dinţi.

Un altul îşi permite să aibă ochelari! Tot atâtea motive ca să-i adoarmă pentru totdeauna.

— Tăcere! răcneşte Ramain, depăşit o clipă de situaţie. Şase, niciunul în plus. Fac apelul.

Arhiepiscopul răspunde:

— Prezent...

...cu o voce doar puţin mai stinsă. Momentul e atât de grav încât mai găseşte puţină vigoare. Poartă peste sutană crucea monseniorului de Affres, ucis în 1848 în faţa unei baricade.

— Prezent... prezent...

Ecoul mai repetă o dată „Prezent”.

Custines scoate un suspin de uşurare. Îngerul lui păzitor veghează: nu l-au strigat.

Şi sinistrul cortegiu se pune în mişcare.

Abatele Dacoudray murmură rugăciunea muribunzilor.

— Ce fredonezi?

— O bagatelă bună pentru iezuiţi, explică Ramain. I-o vârâm noi pe gât.

În fundul coridorului, Mimile, care plânge agăţat de grilaj, îi priveşte pe preoţii lui cum se duc, apoi se îndreaptă spre o lucarnă de unde se vede drumul spre rond.

La lumina torţelor, îşi fac în curând apariţia. În frunte, monseniorul Darboy îl susţine pe preşedintele Bonjean, doi moşnegi care se clatină, se împleticesc şi, în urmă, vin cei patru preoţi care se ţin de mână.

Trec.

În celule, toţi au îngenuncheat şi se roagă.

Nu se mai văd.

Toate aceste rugăciuni creează în jurul lui Mimile o tăcere cumplită.

Apoi împuşcăturile izbucnesc.

Cinci trupuri s-au prăbuşii Doar arhiepiscopul rămâne în picioare, cu braţele desfăcute şi cade numai când o a doua salvă îl ciuruieşte.

N-are moarte, bătrânul!

Tâlharii se năpustesc, descheie veşmintele şi scotocesc prin buzunarele morţilor.

Dar în afară de mătănii nu-i mare lucru de jefuit.

Totuşi o pradă pare interesantă: crucea pastorală.

Din ce-o fi? Din argint aurit? Din aur?

Mai modest, Ramain se mulţumeşte cu o cataramă de centură, o smulge şi se răneşte la deget.

— Al dracului! strigă, descărcând pistolul în cadavru, mort şi tot găseşti mijlocul să-mi faci rău!

CAPITOLUL XXXI

ÎN CURTEA DE PE BULEVARDUL Voltaire, numărul cinci, Delescluze, înconjurat de câţiva credincioşi devotaţi, Eudes, Protot, Lisbonne, şedea pe un scaun, cu umbrela între picioare.

Cinci metri mai departe, la Castelul de apă pe care-l stropea artileria versaieză, două-trei obuze cădeau uneori în acelaşi timp în mijlocul importantei artere sau străpungeau faţadele şi acoperişurile, în timp ce altele se pierdeau înspre Bastilia.

Cu mâinile agitate de un tremur pe care nu şi-l stăpânea, tuşind, sufocându-se din cauza fumului des, marele om ţinea batista la gură şi, cum Louis îl sfătuia să se adăpostească în imobil, el se mulţumi să clatine din cap: voia să rămână lângă ei, lângă răniţii şi muribunzii lui.

Sângele curgea până la poarta care se deschidea mereu pentru a face loc unei alte brancarde; grozăvia vaietelor şi horcăiturilor amplifica bubuitul canonadei; femei, copii, de-a valma cu voluntarii lui Flourens, se zbăteau pe caldarâm şi implorau un ajutor pe care nimeni nu-l putea da.

Prăbuşirea Comunei era întruchipată de omul îngenuncheat, soldat-muncitor, care, cu un braţ smuls, clătinându-se şi într-o stare jalnică, părea să caute o uşurare în jurul lui.

— Continuă, spuse Delescluze.

O deflagraţie şi mai violentă întrerupse raportul pe care-l dădea Lisbonne. Acesta îl informa că, potrivit datelor primite la primăria arondismentului XI, Mac-Mahon înainta pe frontul din piaţa Italiei, pe strada

Mouffetard, în insula Saint-Louis şi pe bulevardul Magenta.

— Pe bulevardul Magenta? Credeam că s-a oprit la Gara de Nord…

— Azi-dimineaţă era ocupată de Brunnel. Dar de-atunci…

La sud, batalioanele noastre, ameninţate de încercuire la Butte-aux-Cailles, se retrăgeau pe podul Austerlitz. Tot malul stâng avea să fie evacuat înainte de căderea nopţii.

Moloz, ţigle, fiare strâmbe se striviră la picioarele lor.

— Continuă.

În fiecare arondisment, apărarea se dezagrega; Wrobleski refuza să devină succesorul lui Dornbrowski şi-i sfătuia să capituleze, dacă nu…

— Dacă nu?

— Tu întrebi?

— Eu am ales, spuse Delescluze. Greşeala noastră… este că am părăsit Primăria… trebuia să murim acolo căci… este inima Parisului.

Căuta să se ridice când Lissagaray, un ziarist pe care Louis îl întâlnise la minister, veni fuga:

— Treisprezece dominicani, cei de la Arcueil, au fost masacraţi.

Eudes se înseninã:

— Treisprezece! Iată un număr care le-a purtat ghinion.

Bătrânul se indignă:

— Nu spune prostii. E o crimă odioasă. Explică-mi ce avantaj are Comuna mea de pe urma ei.

— Comuna ta a făcut gaură în cer.

— Cerul să te judece, generale.

Croindu-şi drum printre trupurile risipite, Delescluze se îndreptă spre bulevardul Voltaire unde detunăturile s-au mai liniştit de câteva clipe: un răgaz precede întotdeauna atacul versaiezilor; care însă nu va întârzia şi, în tăcerea ce se lasă, un sergent strigă:

— Nu mai trageţi!

În faţa baricadei, doi federaţi ieşiţi dintr-o casă profitau

de acalmie pentru a-l transporta pe unul dintre ai lor pe o targă.

Inamicul, ocupat să se regrupeze pe bulevardul Magenta, nu putea să-i vadă. Fură lăsaţi să treacă pe deasupra.

O schijă de obuz străpunsese coapsa rănitului; sleit de hemoragie, fără cunoştinţă, abia mai respira, iar Louis, ridicând haina cu care era acoperit, îi remarcă eşarfa cu ciucuri de aur.

— E Vermorel, spuse Protot.

Reprezentantul poporului deschise ochii, ochi fără pupile, în timp ce Delescluze repeta:

— Vermorel… Vermorel…

Cu batista lui ştergea faţa muribundului care, de foarte departe, îl auzi şi murmură:

— Vezi…

— Ce să văd… spune… vorbeşte…

— Că şi minoritatea… ştie să moară… pentru Comună.

— O, Vermorel!

Şi-l îmbrăţişa, încercând în zadar să-l ţină în viaţă. A fost nevoie să-i despartă.

De altfel, cei din faţă reluau lupta după tactica lor obişnuită: pe acoperişuri, la adăpostul hornurilor şi în piaţă, lipiţi de ziduri, trăgeau toţi, deodată, în timp ce patru tunuri, descoperite, erau puse în poziţie de tragere în cartierul Temple.

Federaţii dădură replica. Pentru atât de puţini comunarzi erau prea multe ţinte şi, deşi mai expuşi, versaiezii progresau pas cu pas. În curând grosul forţelor lor se va avânta.

La primul proiectil explodat la o sută de metri în urma lor, Louis încercă să-l ia de-acolo pe Delescluze, dar acesta îl îndepărtă cu un gest obosit, fără a-l privi; cu capul plecat, fixa o pată mare roşie, în dreptul locului unde fusese depus Vermorel, indiferent la tunetele şi fulgerele ce ridicau împrejur imense jerbe de pământ şi de pietre.

Ce să facă? Să-l lase acolo? Să aştepte obuzul care avea să-i nimicească? Nu, Louis nu putea nici s-o ia din loc, nici să se culce la pământ; era legat de bătrânul ăsta încăpăţânat care nu se sinchisea de moarte.

Striga:

— La pământ!

Dar rămânea nemişcat. Suflul deflagraţiei îi pocnea în urechi ca o băşică de porc; furtuna se înteţea.

Şi deodată Delescluze porni.

Sprijinit în umbrelă, târându-şi picioarele, pasăre jumulită asemeni celei de pe pălăria domnişoarei Azéma, la care se şi gândea poate, marele om urcă pe baricadă şi rămase acolo în picioare; dar, de fapt, nu se mai gândea la nimic, căci se roti încet înainte de-a se prăbuşi.

Louis se târa în direcţia mortului când versaiezii atacară. Aceasta se simţea după furia crescândă a rafalelor, după înjurături, după strigătele federaţilor care-şi descărcau puştile în iureşul din faţa lor.

— la puşca mea, îi spune un voluntar orbit de sânge.

Iar el o ia.

Celălalt se prăbuşeşte. El îl dă de-o parte, se repede spre crenel între doi saci de nisip, ocheşte, trage în grămadă, fără a alege o ţintă, apoi încarcă iar şi trage întruna.

Văzduhul e negru, străpuns de luciri portocalii; ţeava îi frige degetele; în faţa lui totul se învârteşte iar el trage, totul pare că pluteşte, se clatină, se destramă, se risipeşte. Locul este un adevărat cimitir presărat cu cadavre de versaiezi care se rostogolesc, se răsucesc, se zvârcolesc sau se ridică, încercând să fugă, dar el trage necontenit.

CAPITOLUL XXXII

TRUFFIER, BECOURT, PLANCHAT, Radigue...

Secţia a patra fusese prevenită. Pe lista pe care Mimile izbutise s-o citească la grefă, figurau treizeci şi opt de persoane, care trebuiau să pornească pe dată în direcţia primăriei de la Bellevile. Ea cuprindea şi „burjui”.

— E şi Bernard printre ei, îi spuse Mimile abatelui Grégoire.

— Dar eu?

— Nu.

— La Bellevile? Vor ajunge nenorociţii până acolo?

— Niciodată. Tot cartierul asediază închisoarea. Câţiva paşi doar şi masacrul se va dezlănţui.

Grégoire intră în celula bancherului pentru a-l pregăti în vederea încercării care-l aştepta.

Acesta, săltat pe culcuşul său, ghicise după şuşoteli, apoi după expresia tristă a vizitatorului, că se pregăteau noi execuţii.

— Fiule...

Lipsit de orice resort moral, era gras dar flasc, fără forţă dar îngrozit, asuda din belşug, strângând la piept o cruce făcută din două bucăţi de lemn, şi, la fiecare îndemn spre curaj şi resemnare, bolborosea:

— Nu vreau să mor... Nu vreau să mor...

Abatele îl rugă să se spovedească pentru ultima oară.

Bernard deschise gura, scoase un gâlgâit, apoi căzu iar pe spate.

Pe culoarul evacuat pentru a nu se mai produce învălmăşeala din ajun, Ramain îşi împroşca veninul:

— Blanchon... Colombani... Ruault...

Unul câte unul, preoţi şi laici, răspundeau „prezent” şi se grupau în jurul vicarului Sabatier, un bătrân care-i binecuvânta pe rând.

— Nu vreau să mor…

— Nu se va putea ridica, domnule Milliardet, spuse Grégoire. O, Doamne, Doamne, ajută-ne!

Livid, luase crucea şi şi-o apropie de buze.

— Leduc… Bernard…

O lungă tăcere.

Toţi ghiceau scena care se desfăşura în celula a cărei uşă nu se deschidea.

— Bernard, repetă Ramain.

— Prezent.

— Ce, aţi înnebunit?

Mimile se repezise pentru a tăia calea abatelui Grégoire:

— Nu plecaţi!

— Vezi bine că omul acesta nu-i pregătit. Eu sunt.

Şi îndepărtă mâna care căuta să-l oprească.

— Mai repede, strigă Ramain, care-l împingea pe parohul fără sutană către ceilalţi ostateci. Chobert…

— Prezent.

— Sarrail.

— Prezent.

Aceştia au fost martirii din strada Haxo.

Tot restul zilei, supravieţuitorii au stat în aşteptare… După spusele lui Mimile, un mare convoi plecat la începutul după-amiezii lăsase închisoarea aproape goală. Oameni modeşti arestaţi nu se ştie bine de ce, şi, cum erau peste o mie cinci sute, Comuna n-avea să-i împuşte poate…

Dar lor, ce supliciu li se mai pregătea?

Abatele Custines, totdeauna bine informat, îl asigură că închisoarea e înţesată de bombe Orsini: era de ajuns ca un bandit cosmopolit să-i dea foc pentru a sări în aer, pe sfânta evanghelie, înainte de sosirea versaiezilor care, în treacăt fie spus, îşi cam băteau joc de el.

Între timp, zgomotul canonadei se apropia cu fiecare ceas: la asfinţit, cerul cenuşiu şi apăsător încărcat de ploaie se învăpăia; în piaţa Bastiliei, casele erau în flăcări.

Berthier, călugăr iezuit, nu se înşela:

— Principiul mântuirii noastre devine pieirea noastră. Ştiuţi ca mântuitori de suflete, vom fi doborâţi chiar aici.

„Situaţia nu mai poate dura mult, se gândi Mimile. Să trecem la fapte.”

Dar cum? Un batalion ocupa împrejurimile; ucigaşii se îngrămădeau pe la toate colţurile de stradă.

La ora şapte, străbătând iar drumul între secţie şi curtea principală, observă un grangur acoperit cu decoraţii care sosea pe un cal de trăsură.

— Cine e?

— Delegatul la Siguranţă.

— Domnul nu arată a fi prea blajin.

„Crezi că se deranjează copoiul ăsta pentru un fleac? O să fie tărăboi.”

El pătrunse în grefă, luă cheile gratiilor de pe cuiul de care atârnau şi, după ce le încuie de două ori, se îndreptă spre etajul al doilea.

Trei gardieni, preveniţi şi hotărâţi, îl urmaseră, iar ceilalţi, încredinţaţi că execută un ordin, nu protestau.

Cu sufletul la gură, Mimile îşi informă protejaţii: suntem în ceasul al doisprezecelea, vin să vă caute, apăraţi-vă. Dar era atât de agitat, încât prizonierii nu pricepeau mare lucru.

— Să ne apărăm?

— Cum?

— Da’ ce, avem arme?

Custines se temea de o cursă.

— Să fim atenţi. Domnul Milliardet poate fi agent provocator.

Ipoteză improbabilă şi, după câteva explicaţii, ostatecii se răspândiră. Era rândul lor să construiască o baricadă cu materialul disponibil: mindire, gamele, păturі, hârdaie, scaune care, îngrămădite între zăbrele, formau o apărare

supremă capabilă să interzică intrarea din culoar. Custines, câştigat acum de partea lor şi cu sutana în vânt, chema la rezistenţă, conducea, comanda tuturor; îngrămădeau, consolidau fortificaţia, la care se adăugau întruna pardosele, porţi şi orice bucăţică din tot ce se putea desprinde sau smulge.

Însuşi Bernard, reînviat, în sfârşit, îşi suflecă mânecile, în timp de Ramain, alarmat de toată această tevatură, se izbea de primul apoi de cel de-al doilea grilaj. Îi trebui o vreme ca să le străbată; rebelii profitară pentru a se înarma cu scânduri, cărămizi şi a-şi încărca cele patru puşti.

Deschizături practicate în diferite puncte ale baricadei permiteau să se vadă dincolo.

— Trage asupra oricui se prezintă, îi spuse Custines lui Mimile. Trage. Trage.

— Stai puţin. Dacă e să trag, o să trag în aer.

Preotul iezuit încuviinţă:

— Trebuie să negociem înainte de toate.

Ramain era de aceeaşi părere.

— Liniştiţi-vă, prieteni. De ce vă enervaţi aşa? La ce bun toată această neînţelegere? Tocmai voiam să vă cerem să coborâţi pentru a vi se distribui alimente. Nu că doresc răul.

Cu alte cuvinte: „Ieşiţi din gaură, şoricei nesuferiţi ce sunteţi, că pisoii n-o să vă înghită”.

— Dă-ne mai întâi pistolul şi adu-ne puşti, spuse preotul. Pe urmă vedem noi.

Aici „prietenii” exagerau. Popa făcea pe şmecherul; atunci gardianul şef propuse o înţelegere cusută cu aţă albă.

— Preoţii se vor duce la bucătărie nestingheriţi; burghezii vor rămâne în celule. Aveţi cuvântul meu că nimeni nu va fi pedepsit.

— De ce nu ne daţi pâinea aici?

Asta era culmea.

— Destulă vorbărie, tăticule. Ori te astâmperi, ori

întoarcem foaia.

— Bombele Orsini? murmură Custines într-o tăcere încărcată de ameninţări, iar şnapanului care-şi reînnoia ultimatumul îi trase o înjurătură de toată frumuseţea, cu nimic mai prejos decât ar fi făcut-o un adevărat general de pe vremea Imperiului.

— Da’ ştiu că i-aţi spus-o, observă Chapuis, farmacist de pe strada Taitbout.

— E singura vorbă pe care-o poate înţelege. De altfel, fiţi atenţi. A şters-o.

Oricum, optimismul lui Bernard era în uşor declin: ultimul palier nu oferea nicio poziţie de repliere, şi iată că Ramain, susţinut de vreo zece infanterişti, îşi făcea apariţia.

— Eliberaţi-mi hala asta de vechituri

— Niciodată.

— Veţi plăti scump. Voi forţa gratiile.

— Ce tot vorbeşti!

Grilajul se deschidea spre interior şi cei vreo douăzeci şi ceva de răzvrătiţi cântăreau greu. Parcă se înfruntau două turme de berbeci, şi de fiecare parte se auzea: „daţi-i înainte”, „ţineţi-vă bine”, „încărcaţi”, „nu veţi trece”. Se opinteau, îşi disputau terenul şi până la urmă victoria rămase de partea sutanelor şi surtucelor. Dar asediatorul era echipat cu un bidon de petrol cu care stropi saltelele înainte de-a le da foc, saltele vechi ce scoteau un fum pestilenţial: umede, putrede, ardeau înfundat; acum prietenii şi inamicii ordinei se înăbuşeau cu toţii.

— Vom arde ca nişte şobolani, se văicărea Jojo Bernard.

Custines în schimb nu se dădea bătut. Contraatacă, ordonând să se arunce conţinutul hârdaielor peste saltele pentru a stinge acest incendiu mocnit, aşa încât Ramain, indignat, fu silit din nou să se retragă.

Dar era clar că va reveni.

După plecarea lui, ostatecii ţinură consiliu de război.

— Să câştigăm timp... aceasta era părerea iezuitului.

Să-i păcălim.

— Să ne rugăm, zise un seminarist.

Bancherul îşi luase aerul din zilele când decidea: „Îmi lichidez acţiunile în fosfaţi căci cursul lor o să se prăbuşească”:

— Găsesc că domnul gardian-şef ne-a făcut o ofertă cinstită…

— Ce ofertă cinstită? se miră Custines cocoţat deja pe creneluri.

— Să-i trimitem pe clerici să ne-aducă mâncarea. Arătaţi-i lui Ramain bunăvoinţa noastră; se va arăta şi el mai înţelegător.

— Nu zău! Poate vreţi să vă servesc drept cobai! De ce nu te duci dumneata?

— Pentru că nu mi-a propus.

— Şi să mă las ciuruit, poc-poc, pentru trei cartofi?

— Nici vorbă de-aşa ceva! Dacă oamenii Comunei renunţă să ne mai persecute – şi aţi auzit ce ni s-a spus, domnilor – interesele noastre încetează să se mai confunde cu ale tale, popă!

— O, ce porc! exclamă Mimile. De, data asta grozav mi-ar plăcea să-l scarmăn puţin.

Discuţia ameninţa să se încheie printr-o încăierare generală, când un obuz care cădea asupra închisorii îi linişti.

— Un obuz versaiez, pentru vicarul Lamazou. E o eroare.

— Un obuz federat, pentru ziaristul Tapin. Roşii ne mitraliază.

Franchot, fost comisar de poliţie, care se socotea cunoscător în materie de tactică militară, susţinea că e preludiul la un dublu bombardament a cărui unică ţintă vor fi ostatecii.

Dar indiferent de unde venea proiectilul, Bernard căuta să se facă mic: nu, nu se poate cere unui om să umble aşa, de la cald la frig, şi croindu-şi drum printre hârdaie şi pietre de pavaj, se târî pe sub alte resturi.

Oare spaima asta nu se va sfârşi niciodată? Ce mai născocea Ramain? În disperare de cauză, avea să dea foc la toată închisoarea?

Afară, mulţimea se risipise fără îndoială, căci strigătele de moarte care ajunseseră până la ei toată seara, nu se mai distingeau.

— Să trimitem pe cineva în cercetare, sugeră Custines. Cine ştie, poate calvarul nostru s-a terminat.

— Pe cineva?

— Nu pe mine.

— Nici pe mine.

— Daţi exemplu, domnule abate.

— Ce. Eşti nebun? M-aş rătăci pe culoare. Bunul nostru Milliardet mi se pare foarte nimerit pentru această misiune de încredere. E de-al casei.

— Şi poc-poc asupra cobaiului! A, nu! protestă acesta.

— Ce rişti? Un comunard nu atrage atenţia. Ca să nu mai spun că dacă vrei să obţii iertarea, trebuie s-o meriţi.

Toţi încuviinţară în afara câtorva, printre care seminaristul, revoltat de tranzacţie. În fond, patru indivizi cât se poate de suspecţi nu li se alăturaseră decât ca să scape de urmări: era de datoria lor să-şi arate devotamentul ori…

— Bine, mă duc. Dar îmi cam daţi de furcă.

„Dacă trăia, abatele Grégoire ar fi venit cu mine, îşi zise. Bietul abate! Ce mult ţineam la el!”

Câteva minute mai târziu, le aduse vestea că François, Ramain, gardienii şi federaţii dispăruseră.

— Am încuiat poarta închisorii.

De versaiezi nici urmă.

— Cauţi să ne atragi într-o cursă? întrebă Custines care avea temerile lui.

— Ia spune, păduche, vrei să-ţi mai trag un picior în fund?

Tot repetând că drumul e liber, ceilalţi acceptară să-l urmeze. Bernard forma ariergarda.

Şi chiar aşa! Un singur obuz fusese de ajuns pentru a

semăna panica în rândurile adversarului: Milliardet, dragul de el, nu minţea.

Râzând, plângând, îmbrăţişându-se şi sărutându-se, foştii ostateci mulţumeau cerului care îi cruţase. O, să renaşti, să reînvii, să nu te mai temi! Iar preotul iezuit le aminti că de la miezul nopţii era duminica Rusaliilor, sărbătoarea sfântului duh.

— Să aducem mulţumiri Domnului.

Unul singur se gândea: Grégoire a murit. Murim întotdeauna prea devreme.

Protectorul Alicei, trecând în avangarda victoriei, se şi gândea la speculaţiile lui de bursă.

Fostul comisar agita deja nişte cătuşe imaginare.

Vicarul Lamazou vorbea să expedieze la Cayenne pe toţi păgânii bănuiţi a fi adorat drapelul roşu.

Dar Custines aruncă un nor deasupra atâtor perspective plăcute:

— Eu tot mă tem, fraţilor; să nu ne încredem în binefacerile Providenţei decât în momentul când versaiezii îşi vor face apariţia. Fapt este că rămânem întemniţaţi. E de ajuns ca persecutorii noştri să se răzgândească şi va trebui să ne apărăm închisoarea de un nou atac. M-am încumetat să arunc o privire afară. Umbre dau târcoale pieţei!

— Umbre?

— Care drept să spun nu-mi prea inspiră încredere.

— Şi-atunci?

— La arme! Veţi găsi în corpul de gardă mai multe puşti.

Le luară, se încinseră cu cartuşierele în ipoteza unui incident care se şi preciza, căci de-afară cineva le strigă:

— Predaţi-vă!

Se angajă acelaşi dialog. Unii voiau să forţeze poarta, ceilalţi să se opună, într-un schimb de înjurături şi ameninţări, când un asediator făcu aluzie la monseniorul Darboy.

— Dacă ni-l predaţi teafăr şi nevătămat, sunteţi liberi.

Cum era cu putinţă? Să le predea un cadavru... teafăr şi nevătămat? Să fie o confuzie?

— Cu cine vorbim?

— Cu colonelul Pelas.

— Cine vă trimite?

— Generalul Vinoy, prietenul personal al arhiepiscopului.

— Nu sunteţi comunarzi?

— Suntem versaiezi.

— În cazul ăsta...

— E o cursă, zise Custines, întrerupându-l pe fostul comisar şi deschise vizeta.

— Ticăloşilor, nu văd pe nimeni cu pantaloni roşii. V-aţi deghizat în versaiezi.

— Puşcaşii marini poartă pantaloni albaştri. Noi avem pantaloni albaştri.

— Albaştri, verzi sau galbeni, eu nu deschid decât unora cu pantaloni roşii.

— Vă spun, doar, că suntem versaiezi.

— Dovediţi-o.

— Schimbând pantalonii? Nu fiţi proşti.

— Măi, ce imbecil!

Ofiţerul îi întinse carnetul militar iar Custines îl cercetă ca un jandarm care ar fi arestat pe drum un evadat din ocnă, când Mimile îl dădu de-o parte şi întoarse cheia.

— Unde e arhiepiscopul?

— Arhiepiscopul a murit.

— Doamne!...

Zguduit, domnul de Pelas intră singur sub boltă şi ascultă relatarea execuţiei nenorcitului prelat. Cei care-i vorbeau erau nişte indivizi murdari, bărboşi şi tremurând de enervare, dar pe care el nu-i lua drept comunarzi deghizaţi în preoţi.

Încredinţaţi că eliberarea lor era definitivă, aceştia îşi exprimară dorinţa de-a se întoarce cât mai repede pe la casele lor.

Dar colonelul îi îndemâna la prudenţă. Luptele

continuau în mai multe cartiere.

— Veţi pleca în zori, cu o escortă. Iertaţi-mă. Datoria mă cheamă.

O, cum ar fi vrut Custines să-l reţină ca ostatec deoarece, încet-încet, La Roquette se umplea de o mulţime grăbită să-şi sărbătorească preoţii. Dacă un internaţionalist profita să se strecoare printre ei? Şi tot binecuvântând în stânga şi-n dreapta, nu-şi slăbea puşca din ochi.

La fel şi Lamazou. Vicarul se mira că atâta lume, în ajun ostilă prizonierilor, le dovedea brusc atâta afecţiune.

Fostul comisar îl linişti:

— De data asta sunt adevăraţii parizieni, care stau ascunşi de la 18 martie.

— Şi iată şi ceva de-ale gurii.

La bucătărie, Mimile descoperise nişte pâine uscată şi ceva cârnaţi pe care se certară cu străşnicie.

Din păcate, o coajă de pâine şi o biată felie de cârnat nu puteau decât să deschidă pofta de mâncare a lui Bernard.

— Şi, ca de obicei, mormăi el, corbii noştri îşi iau partea leului.

Şi ziua nu se grăbea să se arate!

Soldaţi, credincioşi, urcau până în celula arhiepiscopului pentru a-şi împărţi sărmanele relicve aliate acolo, pentru a citi cuvintele scrise pe ziduri de mâna lui: iertare, umilinţă, dragoste; în locul unde căzuse, femeile se opreau să se roage, iar în sala grefei, pe când Custines, martir, se compara cu martirii din catacombe, seminaristul dormea, cu capul pe genunchii lui Mimile.

Acesta sforăia.

În cele din urmă, mijiră zorile.

Supravieţuitorii ieşiră din închisoare, întâmpinaţi de uralele a vreo mie de persoane care nu lăsau decât un culoar strâmt pe unde porniră, încadraţi de escortă. Mimile era ultimul.

— Trăiască preoţii noştri! Jos Comuna!

Mâinile se întindeau.

— Trăiască armata!

Câţiva prieteni ai ordinei se alăturară cortegiului care în curând se topi în mulţime. Din loc în loc, un soldat, un ostatec scăpat cu viaţă, purtat pe umeri şi chiar două-trei drapele tricolore pe care oamenii le agitau la lumina torţelor. O mare familie care nu-şi mai putea stăvili bucuria.

Dar un manifestant exclamă:

— Şi ăsta?

— Care?

— Nu-l vedeţi? Muncitorul cu puşcă!

— S-a amestecat printre ostateci ca să fugă!

— Ba s-avem iertare, protestă Mimile. Eu...

— ...are bocanci de federat.

— Puşlama!

— Secătură!

— Comunardule!

— Tu l-ai omorât pe arhiepiscop.

Hărţuit, înghesuit, el încercă să se explice, dar loviturile se abăteau asupra lui.

— Vă înşelaţi... Vă înşelaţi... Sunt pentru Biserică, cetăţeni...

— Cetăţeni! Ne mai şi insulţi acuma!

— Asasinule!

— Împuşcaţi-l.

— Cu ce?

— Cu puşca lui, ce întrebare! Va mai servi o dată.

Turbaţii îl târau spre închisoare când un căpitan sosi în grabă.

— Ce s-a întâmplat?

— Un roşu!

Într-adevăr, Mimile era roşu. Chipul lui nu mai avea nimic omenesc. Semăna cu un burete din care curgea sânge, iar sângele ţâşnea din carnea asta vie în care se lovea întruna.

Ofiţerul ordonă infanteriştilor marini care-l urmaseră să

se dea de-o parte şi se aplecă:

— Ţi-ajunge?

Mimile îngăimă ceva ininteligibil.

— Articulează, ticălosule.

— …Nanette…

— Colosal! Ştiţi ce pofteşte domnul? O pipiţă.

— Îl apucă de mijloc, îl puse în picioare şi se adresă oamenilor lui:

— Trageţi-i una pe-nfundate!

Câinii, care nu mai lătrau, se ţineau la distanţă îndărătul vânătorilor care-şi încărcau puştile.

— …Nanette…

Singurul cuvânt pe care-l mai putea spune îl bolborosea şi-l repeta… Nanette… Nanette… când salva îl atinse. Un moment păru lipit de zid, apoi încet se desprinse ca o băşică ce se dezumflă şi, în ochii lui deschişi, ziua deveni mai neagră decât noaptea.

CAPITOLUL XXXIII

CUM BARICADA ERA ATACATĂ

frontal şi gata să cadă la duşman, Louis o luă la fugă spre cheiul Jemappes, unde ajunse pe când federaţii şi versaiezii schimbau focuri de armă de pe un mal pe celălalt, la o sută de metri de Cité des Roses. Împinse poarta mare după el, îşi trase sufletul, istovit, epuizat, dar teafăr?

„Sunt pierdut!”

Mai devreme sau mai târziu, domnul Thiers va scotoci şi această oază. Afară, şuiera şi bubuia. În curte, cu puţină imaginaţie, era linişte…

La ferestre, nimeni.

„Să rămân? S-o şterg?”

Dar în altă parte, cine l-ar ascunde?

„Rămân.”

Într-un colţ, scaunul lui moş Castégne stătea de gardă: încă unul care trebuie c-o luase la sănătoasa. Cheia era la el, aşa încât n-avea nevoie de serviciile lăcătuşului pentru a pătrunde în apartamentul lui Ravon şi, de-abia trăgându-şi picioarele istovite, urcă scara până la primul etaj, unde locuinţa lui Mimile era deschisă.

— Eu sunt, Darrieu…

Niciun răspuns.

La doi, cineva forţase uşa poliţistului.

În afara împuşcăturilor care de altfel se îndepărtau, nimic: de jos până sus, casa era moartă şi goală ca şi el.

„Ori mă arestează aici ori la Belleville, vreau mai întâi să trag un pui de somn”… şi, întins pe patul învăţătorului, nici tirul a o sută de mii de mitraliere nu l-ar fi putut împiedica să doarmă.

Experţii pretind că un adult trebuie să doarmă şase ore, un copil douăsprezece, iar unul sărac cu duhul douăzeci şi patru, pentru a se trezi înviorat: Louis dormi mai mult. Când se deşteptă, ceasul se oprise; nu-şi mai amintea cum de se află acolo, şi se simţea doar ceva mai puţin obosit.

Acum oaza semăna cu un deşert: prin curte niciun glas, nici măcar gâlgâitul apei pe streaşină nu mai făcea zgomot.

La ce se gândeşte un războinic dezarmat? La sfârşitul lui Delescluze? la înfrângerea Comunei? la versaiezii care hoinăresc pe chei? la motivul pentru care pusese mâna pe puşcă şi trăsese, ucigând fără îndoială?

Războinicul se gândeşte: „E-o veşnicie de când n-am mai mâncat!”

Prin faţa ochilor i se perindă brioşe, cornuri calde care-i aţâţă şi mai mult pofta şi, cum apetitul îndeamnă la visare, unde să-şi procure la Cité des Roses o friptură uriaşă?

În bucătăria lui Mimile nu găsi decât un coltuc de pâine înmuiată într-un fel de rântaş.

Aici, deşi nu era ţipenie de om, viaţa continua; toate erau la locul lor, adică în neorânduială: pe masa pe care serviseră supa, un corset roz nu tocmai curat, bigudiuri pe şemineu şi, în odaia vecină, două paturi, unul desfăcut iar celălalt, al Nanettei, acoperit cu o cuvertură de creton.

„Cum îi spune satului său?

Berbeleac.

Aha!”

Un bărbat nu trebuie să se înduioşeze, iar el rămânea, nemişcat şi mâhnit, privind gravura din perete, o lumânare pe jumătate arsă şi, în faţa lavaboului, un ulcior cu apă de care Juliette, grăbită să ajungă pe baricade, nu se folosise.

Aici viaţa se sfârşea în tăcere…

„Eu în schimb aş face bine să mă mai răcoresc puţin!”

Louis apucă ulciorul, se spălă cu nădejde, apoi, gol puşcă, se sili să-şi rezolve problema vestimentară, căci vestonul lui pătat mai era şi rupt pe alocuri.

„Să vedem ce se găseşte la poliţist. Doar copoii nu s-au îmbrăcat niciodată în straie de lucrători, nici chiar în timpul Comunei.”

Aşa o fi. Domnul Chaville trăia într-o cocină, nu alta. Rânduiala la etajul de jos i se părea exemplară. Aici, chiştoace, sticle, hârtii murdare de grăsime risipite pe podea; dulapuri răvăşite, saltele desfundate; cineva căutase acolo comori de negăsit, iar Misterele Parisului, volumul patru, adăuga o notă intelectuală acestei cacofonii vizuale.

Deci zadarnică percheziţie…

Eroare! Un costum ocupa singurul scaun rămas teafăr în „salon”. Viitorul său proprietar îl examină: haine cârpite, măsură potrivită. Făcută ghemotoc, o cămaşă i se păru mai curată decât a lui.

Astfel îmbrăcat – botinele se lustruiesc cu cârpa – era gata să plece când un obiect îi trezi curiozitatea. În odaie, nimic nu dovedea că o mare îndrăgostită se refugiase acolo mai multe săptămâni – nici rochii nici alte poboabe – şi totuşi doamna, în graba plecării, îşi uitase umbrela, o umbrelă fermecătoare cu mânerul de fildeş încrustat cu abanos.

„Ciudat, am mai văzut-o parcă undeva…”

Dar unde? În ce mână? Îi amintea ceva, dar există atâtea mâini şi atâtea umbrele…

Pe palier, Louis nici nu se mai gândea la umbrelă.

Cum soarta surâde celor îndrăzneţi, se hotărî să părăsească La Cité des Roses ca un burghez cinstit care n-are ce să-şi reproşeze, şi s-o caute pe Nicole. Ea îl va primi.

Prin curte nici ţipenie de om.

„Ia te uită, la Azéma uşa e deschisă. Şi aş putea să jur că nu era când am sosit. S-o fi întors domnişoara?”

În definitiv, sora lui Delescluze nu risca mare lucru.

Uimit, se opri în prag: un morman de cearşafuri zăceau pe jos, în faţa scrinului: conţinutul fiecărui sertar era risipit peste tot, pe masă, pe maşina de cusut, batiste şi şervete, de parcă domnişoara ar fi vrut, apoi ar fi renunţat să ducă lenjeria acasă la clienţi!... Pentru cine o cunoştea, era surprinzător.

O casă ciudată, devastată de un ciclon. Se întoarse: moş Castégne sosea cu un coş pe mână.

Borfaş, stingherit şi bănuitor, care neîndoios nu se afla la prima incursiune, el întrebă:

— Ce faci aici?

— Dar tu?

— Ce te interesează, Darrieu?

Momentul nu era bine ales pentru a apăra reputaţia şi bunurile domnişoarei Azéma. „La urma urmelor, puţin îmi pasă. Fură, bătrâne, încropeşte-ţi gospodăria, îţi cedez locul.”

— Plec... dar ea unde e?

Nebuna? A, merita să-i spună povestea mai ales dacă fostul locatar nu cerea o parte din pradă.

— A vrut să se spânzure.

— Să se spânzure!

— De cuiul pe care-l vezi în grindă. Eliberatorii noştri au găsit-o la timp!

De două zile stătea ţintuită în casă, refuza să se hrănească iar când versaiezii au intrat la Cité des Roses, au zărit-o pe fereastră, urcată pe un scaun, gata să-şi treacă frânghia în jurul gâtului. Trebuia să le fie recunoscătoare.

— Şi unde au dus-o?

— La spital... sau la închisoare... nu ştiu. Dar dumneata, tot la minister?

Eroul de la ’48 zâmbea cu înţeles: „Nu mă denunţa, că şi eu te am la mână. Doar ştiu bine că tu ai fost secretarul cel mic al marelui om”.

Louis nu-i răspunse; prea multe gânduri îl copleşeau. De fapt, această arestare îl salvase probabil, căci,

mulţumiţi de captura lor, poliţiştii renunţaseră să continue o percheziţie care i-ar fi condus în odăile lui Ravon... şi cuiul... cuiul acela... „Domnule Milliardet, o să-mi cadă lampa în cap; fii bun, pune-mi o scoabă care să ţină”... şi, fericit să se facă util, el spunea: „Mă duc să-mi caut cutia cu scule”. Totul se ivea din umbră: Delescluze, aşa cum îi lega ea fularul în lumina abajurului, îl îndopa cu pastile, cu recomandări, şi moşul, grav şi puţin scorţos, atât de bolnav, îl iscodea din rama lui de catifea...

Lăcătuşul dispăruse.

O scrisoare zăcea pe placa şemineului.

„Comuna e învinsă. Nu-i voi supravieţui nici eu. Iartă-mă că te părăsesc, draga mea, buna mea soră. În afară de Comună, nu te-am iubit decât pe tine, şi te-am iubit chiar mai mult. Dacă ţi-e peste puteri s-o mai duci...”

Afară ploaia se înteţea.

Louis ajunsese în dreptul porţii când aceasta se deschise; trei versaiezi, un sergent şi doi soldaţi îi tăiau calea; îndărătul lor, Castégne îl arăta cu degetul.

— El este.

În aceeaşi clipă, clopotul de la Saint-Ambroise sună de jumătate. Dar care jumătate? Cu un gest maşinal, Louis vru să se uite la ceas, dar îl uitase la institutor.

„Ce păcat! Era un dar de la mama.”

Din plafon, deasupra lor, se revărsa un nor de copilaşi bucălaţi şi trandafirii care suflau din trâmbiţe de aur.

— Bun pentru...

— Bun pentru ce? întrebă încet un muncitor îmbrăcat într-o manta de federat.

În foaierul teatrului Châtelet, două sute de prizonieri, mânaţi şi ţinuţi la perete printr-un rând de scaune, se mutau de pe un picior pe altul, aşteptând să apară în faţa tribunalul militar. Care, pentru a-şi isprăvi mai repede treaba, se împărţise la mai multe mese mici, prezidată fiecare de un ofiţer superior asistat de un adjutant. Nicio achitare: prin uşa din stânga unei oglinzi uriaşe încadrată

de marmură falsă, dispăreau condamnaţii la moarte, „buni pentru”; uşa din dreapta era rezervată celor graţiaţi momentan.

— Ai priceput?

Jandarmul care explica această triere, adăugă:

— Iar tu, cu ţolul tău, spune-ţi rugăciunea, mortăciune.

Louis strânse braţul omului care voia să protesteze:

— Nu mai discuta. Tot nu serveşte la nimic.

Focurile de puşcă, întrerupte o clipă, porneau iar, la intervale regulate şi, printr-o fereastră, putea să vadă în piaţă grupuri de gură-cască; alţi versaiezi aduceau alţi federaţi la teatru.

„Un loc pe cinste pentru interogatoriile lor! Frumoasă comedie, fără avocaţi, fără martori, unde călăii în uniformă te judecă, ţinând ţigara în gură şi pistolul pe masă.”

— Credeam că luptele au încetat, se interesă un candidat la graţiere. Şi când colo se trage mereu!

— Se trage la cazarma Lobau. Ochiţi, foc! şi la revedere, ai să vezi tu! Aţi ars voi ghilotina, dar puşca o să-ţi gâdile maţele, mortăciune!

O vorbă pe care drăguţul de jandarm o folosea bucuros.

După ce un garibaldian care încă mai purta cascheta purpurie şoptise că de patruzeci şi opt de ore versaiezii aruncau în Sena tomberoane de cadavre, un bătrânel declară:

— Asta o să omoare plevuşcă, prin forţa împrejurărilor!

Distrat, Louis nu-l observase.

— Domnule Verdier!

Chiar în faţa lui, tatăl Alicei se întoarse.

— Dumneavoastră, aici!

— Dar dumneavoastră! Ce căutaţi aici?

— Mă întreb şi eu. Ştiţi doar că nu mă amestec în politică.

— Vorbiţi mai încet.

— Ieri, îmi curăţăm hornul când s-a făcut percheziţie la noi. Se pare că sunt comunard... pentru că-mi curăţ

hornul! Să râzi nu alta!

Nici chiar aşa. Domnul Verdier avea mâinile negre de fum iar fumul are culoarea prafului de puşcă.

— O să-mi serviţi drept martor.

Se apropiau de tribunal. Încredinţat că i se va face dreptate, bătrânelul era plin de nădejde.

— Am la mine legitimaţia de membru al Societăţii piscicole. Aşa că…

— Bineînţeles.

— Poliţia poate să cerceteze acasă: sunt rentier. Rentierii sunt revoluţionari?

Soarta lui Louis nu-l îngrijora peste măsură.

— E rândul tău.

Un sergent îl împinse către o masă.

Servil, dar fără teamă, acuzatul începea să-şi pledeze cauza, cu gesturi, când apăsându-şi mâna pe inimă, când invârtind prin aer o undiţă imaginară, dar ofiţerul îl întrerupse:

— Bun pentru.

— Ce spuneţi?

— Bun pentru.

— E o greşeală.

— Ia-l.

Cum să intervină în favoarea lui în larma ce se stârni? Avocatul Darrieu şi-ar risca viaţa.

Imobilizat, Verdier se zbătea, striga, agăţat de-o coloană pe care o strângea cu disperare: „Ascultă-mă, Doamne, ascultă-mă!” Au trebuit să-l tragă de picioare… ca pe-un cadavru.

În Sena, la peştii tăi, moşule!

— Ţi-a venit rândul.

Louis înaintă.

Colonelul îl examina surprins căci, în ciuda ploii, costumul poliţistului nu arăta rău, iar canalia care-l purta nu semăna cu un comunard scăpat de pe baricade.

— Cum te cheamă?

— Ravon.

— Profesiunea?

„Atenţie, îşi spuse Louis. Învăţător va părea suspect: învăţătorii sunt oameni periculoşi.”

— Funcţionar la Creditul Lionez.

— Da?

În principiu, o bancă liniştеşte.

Totuşi, „judecătorul” şovăia.

Să-ţi văd mâinile.

Adjutantul se ridică de pe scaun.

— Are botine, dar sunt murdare.

Louis se stăpâni să nu adauge: „Mai puţin decât tine, ticălosule.”

— Din cauza ploii, domnule colonel.

— De ce te-au arestat?

— Într-adevăr, de ce? Mă duceam la birou

Birou pare mai serios decât ghişeu.

— Ai acte?

— Actele sunt acasă.

— Zău?

O mie de tone atârnau într-unul din talerele balanţei, iar în cealaltă şovăiala colonelului, sau mai curând ceea ce îi ţinea loc de conştiinţă: o pană.

— Să-ţi mai văd o dată mâinile.

Nici unghiile nu vădeau vreo urmă de praf de puşcă.

Şi, încet, talerul cel bun se înclină.

— La Satory.

„Îţi mulţumesc, Juliette, îţi mulţumesc pentru ulciorul tău cu apă.”

Pe scena teatrului, luminile se stinseseră, dar niciunul din cei salvaţi nu dormea în ziua aceea de 29 mai. Le era sete, le era foame şi nu îndrăzneau să ceară nimic, de teamă ca invitaţia lor la Satory să nu se schimbe într-un „bun pentru cazarma Lobau”, unde bunii versaiezi se antrenau zi şi noapte.

Louis descoperi un student, care nu-şi mai venea în fire, după ce scăpase ca prin urechile acului: „Mi-a fost

cald.” Acum avea frisoane. Comercianţi abrutizaţi, un bătrân bolnav de prostată şi alţii... Toţi erau victimele unei injustiţii de neînţeles şi, de îndată ce li se va da posibilitatea să vorbească, să explice, domnul Thiers îi va elibera.

Totuşi câteva sforăituri se făcură auzite ici-colo.

Satory? Nu era un lagăr militar în apropiere de Versailles pe care, cu prilejul unei plimbări în tovărăşia unei amabile Elise, dansatoare la Alcazar, Louis îi zărise îndărătul sârmei ghimpate? Satory... dar pe urmă? Mai departe orizontul se înceţoşa.

Va avea loc o anchetă... un proces... Şi-apoi?

Ca să treacă vremea, Louis îşi născoci o poveste ca pentru Nanette, în care un peşte mare îl pescuia pe bătrân în Sena, îl desfăcea din cârlig şi-i reda libertatea: „Să nu mai faci niciodată politică”, spunea peştele. Tăticu’ răspundea... ce?... Biet homar, victimă a confuziei, ca şi Cinna poetul, plăsmuirea lui Shakespeare, se îndrepta spre mare. Dar Rossel? Dar Mimile... dar eu?

Ascuns până acum, un vitraliu, pierdut printre pânze de decor şi panouri, se lumina treptat când fură adunaţi şi conduşi în piaţa Châtelet. Aici operau doi militari, un căpitan indiferent care căsca întruna şi un sergent fricos şi obtuz. Şi după cum spunea:

— Mare noroc aveţi că parizienii dorm la ora asta. Că ce mardeală aţi mai mânca!

Dar despre altă mâncare nici vorbă!

Îi legară de mâini, câte trei, având grijă ca nodurile să fie bine strânse şi, după ce escorta se urcă pe cai, porniră. Louis se afla între Belon, salariat la căile ferate, şi un bătrân pensionar.

În faţa Primăriei, unde incendiul era pe sfârşite, pompierii stropeau ruinele, în lumina cenuşie a zorilor.

„Ar fi trebuit să murim aici”, spusese Delescluze. Este mai bine să trăieşti? se întrebă Louis. Iar subofiţerul:

— Grozavă treabă aţi mai făcut! Ia priviţi!

— Eu n-am nicio vină. Locuiesc la marginea oraşului...

— Tacă-ţi gura!

Şi, cu latul sabiei, puse capăt discuţiei. Plimbarea promitea... În frunte, căpitanul grăbi pasul. O luară pe malul drept. De la distanţă, Louis zări casa familiei de Révoir, cu obloanele închise şi cu un splendid drapel tricolor ce atârna la faţada domnului de Bresles; apoi, cu destulă greutate, fură siliţi să treacă peste o baricadă legaţi fedeleş câte trei cum erau.

După ce străbătură les Champs-Elysées unde soarele se hotărî în cele din urmă să răsară, prizonierii ajunseră în place de l'Etoile şi pe bulevardul împărătesei, drumul triumfal pe care Moltke şi ulanii săi îl urmaseră în sens invers. Mai mulţi comunarzi, stânjeniţi în mersul lor, se târau.

— N-ajung eu departe.

Fostul funcţionar gâfâia; Louis îl încuraja:

— Vom face un popas şi te vei odihni, bunicule.

Totuşi, după trei ore de mers, niciun ordin nu fusese dat.

— Sunt mort.

— Crezi că eu sunt mai breaz?

— Eυ am optzeci de ani.

— Linişte!

Fricosul care mergea la trap în urma convoiului nu-şi slăbea oamenii din ochi şi-i ţinea în frâu.

— Pe cel care deschide pliscul, îl căsăpesc. Înainte marş!

Făcură vreo sută de metri, apoi înaintară tot mai anevoie, iar Louis îl trăgea după el şi pe bătrânul ajuns la capătul puterilor.

— Doar n-ai de gând să renunţi!

— Treaba lui, zise funcţionarul de la căile ferate, care suporta jumătate din povara vlăguită. Fiecare pentru sine. M-am săturat să tot târăsc pachetul ăsta.

În faţa lor, căpitanul, indiferent, înainta mereu şi în cele din urmă, ajunseră la podul Saint-Cloud.

Generalul marchiz de Galliffet, ofiţer de ordonanţă al lui

Napoleon III, devenit republican din convingere, este ceea ce se cheamă un militar strălucit. Plin de curaj la Sedan, a servit bine Franţa până la zidurile Parisului, iubeşte femeile – care se dau în vânt după el – şi viaţa, ca fiecare. Două stele pe mâneca tunicii lui cu brandenburguri anunţă de pe acum o întreagă constelaţie.

Dar după încheierea păcii, acest războinic s-ar plictisi dacă în fiecare dimineaţă nu şi-ar oferi o garnitură de federaţi pe care să-i consume cu poftă.

Sigur, Mac-Mahon a ordonat să înceteze masacrele: prea mult sânge ar păta gloria; după trăsnetele furtunii să urmeze ramurile de măslin.

Şi-atunci, ce-i de făcut? Să ne arătăm slabi şi să ne oprim din drum? Un chirurg taie piciorul cangrenat pentru a salva restul trupului. Când se va mai prezenta un asemenea prilej pentru a încheia cu aţâţătorii la dezordine, socialişti, materialişti, internaţionalişti?

Astfel, procuror, judecător şi călău totodată, el se scoală în revărsatul zorilor, dă o fugă până la podul din sat şi se aşază la pândă.

Raţionamentul lui e simplu.

Primo, orice comunard în vârstă de peste cincizeci de ani avea douăzeci în ’48, epoca celorlalte baricade: aşadar, presupus recidivist, va fi împuşcat; secundo, orice comunard care posedă un ceas ştie să citească: deci, presupus „intelectual”, va fi împuşcat.

Locul e pustiu, Sena încă roşie, iar câteva stârvuri în plus n-o vor abate din cale; căci acestui general îi plac şi cadavrele.

Pentru prizonierii noştri care sosesc şi vor să se întindă pe jos, este popasul mult visat; dar jandarmii îşi fac de lucru pe lângă ei. Sergentul coboară de pe cal, se plimbă inchizitor printre rândurile gloatei: recoltă fructuoasă din care trec de-o parte nouă; printre ei bătrânelul şi funcţionarul de la căile ferate; din cauza ceasului cu lanţ, acesta din urmă se alege repede cu un bilet de drum pentru lumea cealaltă.

— Nouă? Nu mai mult?

Dezamăgit, Galliffet cere o curăţenie mai zdravănă dar n-o obţine, apoi escorta îi conduce spre taluz pe porcii ăştia cu chip de om; o rafală îi va preface în cadavre.

Louis numără plescăiturile, care se sting în apă.

În sănătatea ta, domnule general.

Povârnişul urca, în bătaia soarelui. Chiar neodihniţi, cinci ore de mers nu era cine ştie ce, dar pe stomacul gol şi cu gâtlejul uscat, oboseala începea să se facă simţită, încheieturile strânse se umflau, învineţite, picioarele li se înmuiau tot mai mult; înaintau ca prin ceaţă şi speriaţi căci alţi răuvoitori îi aşteptau, poate, în drum. După figura cu ceasul, nu vor fi oare judecaţi după pălărie şi verighetă, după chipul asudat şi prăfuit?

Ora cinci… Ora şase… După ce-au traversat Viroflay, s-au mai târât, printre arbori, înspre Versailles, până au ajuns la marginea câmpiei.

„Dacă previziunile mele se verifică, îşi spuse Louis, ne vom îndrepta spre castel şi, după un viraj la stânga, Satory va fi aproape. Un ultim efort.”

Dar până acolo avură parte de o primire de toată frumuseţea. Ieşiţi de prin case la apropierea convoiului, locuitorii de pe strada Paris se rânduiră în curând pe două şiruri tot mai groase, iar strigătul: „La moarte!” era repetat în cor. Într-un vuiet, loviturile începură să se abată asupra prizonierilor înlănţuiţi: lovituri de pumn, de piatră şi scuipături; un bătrân lovea cu bastonul, o femeie zburlită îşi sacrifica umbrela; la vederea sângelui care curgea, furia creştea, loviturile plouau şi, cum ticăloşii continuau să reziste, îi dădeau întruna: Louis, cu faţa şiroind de sânge îşi apăra capul, dar ciomăgelile curgeau peste tot. „La moarte. Plătiţi. Crăpaţi!” Totul se transforma într-un adevărat masacru, dar în timp ce un rănit se prăbuşea împreună cu tovarăşii lui, un pluton de jandarmi veniţi în fugă îi îndepărtă pe patrioţii care nu se potoleau.

În mijlocul ocărilor, prizonierii se puseră din nou în mişcare.

Fără să fie prevăzut în program, căpitanul se îndreaptă spre curtea castelului, unde se înalţă statuia lui Ludovic al XIV-lea.

De ce acest ocol? De ce această oprire la zece metri de soclu, şi cum se face că mulţimea s-a liniştit deodată, simţind că un eveniment extraordinar se va petrece?

Atunci ofiţerul, a cărui onoare de soldat nu se poate obişnui cu crimele lui Galliffet, care condamnă excesele unei populaţii ieşite din minţi, atunci ofiţerul, care în fine se întâmplă să fie un om printre aceşti descreieraţi, se adresează pentru prima dată unor oameni care-şi îndreaptă ochii spre el, istoviţi, şi le spune:

— În genunchi, în faţa regelui Soare.

CAPITOLUL XXXIV

SATORY CUPRINDEA MAI MULTE BARĂCI la marginea drumului, rezervate administraţiei şi batalionului însărcinat cu supravegherea prizonierilor apoi, mai în spate, într-o câmpie fără arbori, se întindeau aşa numitele „grajduri” care puteau, fiecare, să adăpostească la vreo optzeci de soldaţi.

Trei sute de comunarzi nu aveau de ce să se simtă aici prea la strâmtoare, socotea comandantul, om cu vederi largi.

Încăperile făcute din scânduri şi luminate de câteva ferestre zăbrelite – deşi la ele tot nu se putea ajunge – aveau pe jos, peste pământul bătut, mindire aruncate pe care trupurile zăceau ostenite în obscuritatea netulburată de lumina soarelui. Nici masă, nici scaun.

Regulamentul cuprindea doar câteva articole: interdicţia de a se spăla, de a fuma, de a cânta, interdicţia de a poseda lingură, furculiţă, cuţit, creion, hârtie şi, până la noi ordine, interdicţia de-a chema preotul.

Pe la ora prânzului, gardienii le aduceau ceaunul cu o fiertură din care se serveau cu ajutorul unor cutii vechi de conserve.

Cutia lui Louis mai purta încă o etichetă împodobită cu o gâscă şi-o pereche de cârnaţi, purtând inscripţia „La domnişoarele din Castelnaudary”. După Senonges, o iahnie fără raţă nu e iahnie şi dându-le reţeta – „înţelegeţi, doar sunt bucătar” – evoca toată ziua atâtea bucate, brânzeturi, cartofi prăjiţi şi vinuri alese, încât salivau mereu.

Păduchii deveniseră o distracţie. Existau şi şobolani,

botezaţi cu nume interschimbabile, şobolani lacomi şi pungaşi, Rothschild, Lafitte, Jecker, care într-un moment de neatenţie te-ar fi ronţăit, cu oase cu tot.

Mai erau şi paznicii.

Fiecare cu calitatea lui: Podoabă îl întrece pe Tăiş de Brici în mârşăvie, Podoabă – călău din naştere – asemeni acelor copii care smulg aripile muştelor şi umflă broaştele cu paiul până crapă. Deci, un rafinat al torturii, specialitatea lui fiind mai mult tortura morală decât cea fizică. „Mâine vei fi împuşcat”, şoptit pe un ton confidenţial sau: „Ţi-a venit cucoana după noutăţi: i-am spus că ai murit”. Un om ieşit din minţi, un înecat care simţea cu disperare cum se afundă în mocirlă îl făcea fericit până în clipa când îl pescuia spunând: „Da’ ce, nu mai poate omul să râdă?”

Cel de-al doilea prefera să lovească; împărţea ghionţi cu duiumul, palme peste gură, punea piedici, cotonogea pe cine-i ieşea în cale, se lăuda că ucisese un grevist când cu încăierările de la Anzin; mareşalul Leboeuf îl decorase pentru această acţiune strălucită.

Dar nimeni nu înţelegea cum un sexagenar blând şi timid ca Trudaine nimerise la Satory. Îl vedeai mai degrabă grădinar pe valea Loarei în mijlocul pepenilor şi salatelor, când te întreba cu un aer trist; „Da’, dragii mei, mai ţine mult povestea asta?” Aproape de necrezut: o fiinţă omenească îţi punea o întrebare…

Erau însă ceilalţi, mai ales ceilalţi.

Cei mai mulţi, proveniţi din cartierele din est şi nord, nu conteneau să vorbească despre nevestele, despre copiii lor, subiect inepuizabil care-ţi permitea să fii atent la spaimele vecinului dar de fapt să te gândeşti la ale tale. Cum se descurcă familia fără bani? Ajungeau apoi la Comună, la baricade şi la împrejurările arestării lor.

Louis îi împărţea în violenţi, hotărâţi să-şi ia revanşa cu prima ocazie: aceştia strigau tare, înjurau, visau o evadare imposibilă; şi deznădăjduiţii, pentru care poporul fusese, o dată mai mult, trădat şi prostit.

Unii, complet smintiţi, stăteau culcaţi, cu ochii în bagdadie.

Farju, cătană bătrână, se socotea victima unei erori judiciare.

— Eu sunt bonapartist. De ce mă surghiuneşte Mac-Mahon aici?

— Trăiască Comuna! strigau prizonierii de la grajduri.

— Nu, domnilor. Trăiască împăratul! Eu am fost la Sevastopol.

— Iar eu la Montmartre, la 18 martie.

— Eu la Père-Lachaise.

— Iar bibicu’ te trimite la dracu’.

Trousse era gângav, Cornu era surd, Vincent, un nebun paşnic.

— Am născocit o maşinărie grozavă, explică el, un balon înzestrat cu un sistem de ceasornic care se declanşează la ora fixată. Cu aeronava mea, de unde plouă cu materii explozive, s-ar fi putut distruge Versailles-ul, ba chiar şi prusacii şi englezii care îndeamnă la răscoală coloniile noastre şi caută să ne ia Suezul. Dar n-a vrut Cluseret!

— Aşa vasăzică! E o armă cu două tăişuri.

— Cum cu două tăişuri?

— Gândeşte-te. Dacă vântul ar fi contenit brusc, încărcătura ta ne-ar fi căzut în cap.

Mai şi râdeau din când în când…

Dar foarte puţin. Căci şi în afara condiţiilor grele de viaţă, plana asupra lor o necontenită ameninţare. Uşa se deschide; Tăiş de Brici rânjeşte iar Podoabă surâde; cercetează listele; prizonierii ştiu ce înseamnă asta.

„O fi rândul meu?”

Cel strigat se ridică.

„A, e el, nu eu!”

Şi gata, un mort se clatină şi dispare.

După ce se închide uşa, cei rămaşi îşi revin în fire, ruşinaţi dar solidari, ca unii care-au scăpat dintr-un pericol comun.

Înainte de sosirea lui Féraud, trei prizonieri şi cu Louis formau un grup aparte. Primul, Van Hoeck, era adept al lui Proudhon, originar din Roubaix, muncitor filator; al doilea, Tabard, ziarist şi internaţionalist; despre cel din urmă nu se ştia nimic, deoarece Pirotte tăcea mâlc: avea o barbă albă de patriarh.

Precum câinele cu pisica, cei doi „politicieni” se îndârjeau în discuţii interminabile asupra evenimentelor anterioare Comunei şi se învinuiau rând pe rând de toate relele, deviaţii şi trădări, de dinaintea potopului.

Un ticălos pe nume Proudhon pretindea să elimine capitalul graţie unor asociaţii de producători finanţaţi de bănci? La referendum, Varlin nu îndemnase lumea să se abţină?

— Şi pe drept cuvânt!

— Ba să am iertare, spărgător de grevă ce eşti!

Uniţi pe baricade, ei uitau că o anumită revoluţie îi chemase sub acelaşi stindard, şi trei sute de ocnaşi tresăreau.

— Tonnain e un nătărău!

— Limousin un mârşav!

— Am să vă învăţ cum se pregăteşte viţelul Marengo, spunea atunci Senonges ca să-i împace, sau ghiveciul cu costiţă afumată.

O linişte ca la biserică îi însoţea vorbele; toţi salivau dinainte.

Louis, în schimb, obişnuit cu înfrângerile de la Sedan şi cu lagărele de la Mantauffel, avea tot timpul ca să mediteze la primirea versaiezilor şi a căpitanului acela, elita cavaleriei, descendent al Regelui Soare. Nu, nu-i deloc aşa! Poţi să pierzi totul într-un uragan şi dacă te dor dinţii; tot durerea de dinţi primează!

Mantauffel…

Acolo fiecare om avea mindirul lui; raţiile, reduse, erau totuşi îndestulătoare; puteai să te plimbi îndărătul sârmei ghimpate, să citeşti ziare, cărţi, iar dincolo de captivitate era speranţa.

Satory…

Tovarăşii lui, care trăiseră în sărăcie de când se ştiau, se plângeau mai puţin decât el; murdăria, ploşniţele, mirosul nu-i deranja. Ei nu doreau decât să mănânce, să mănânce, o idee fixă pe care şi Louis o împărtăşea de altfel, dar pe ei promiscuitatea nu-i stingherea.

Refugiat în celălalt capăt al grajdului, cu faţa la perete, se gândea.

În definitiv, totul se hotărâse pe baricada de la Castelul de apă, totul se explica începând cu momentul acela; un cadavru ce se prăbuşea îl împinsese fără putinţă de întoarcere de partea Comunei.

Şi totuşi! Oricine ar fi reacţionat la fel şi ar fi tras asupra versaiezilor: un om atacat se apără.

„Dar să zicem că viaţa nu mi-ar fi fost în pericol şi că un federat ar fi dat fuga la primăria arondismentului XI să-mi relateze sfârşitul lui Delescluze. Aş fi căutat să fug? Sau m-aş fi îndreptat spre o baricadă care mai rezista încă?”

Îşi amintea ultima lui conversaţie cu Rossel:

„O să râdeţi de mine, spusese Louis, dar nu vreau să trădez încrederea bătrânului domn.”

„Cu alte cuvinte, nu vrei să trădezi Comuna.”

Nu se întâmplă adesea ca un prieten să ne citească mai limpede gândurile decât o facem noi înşine? Trecuse oare pe malul celălalt al Rubiconului? Dacă aşa ar fi stat lucrurile, n-ar fi trebuit să sufere din cauza situaţiei lui actuale, dar Louis era atât de slab, atât de vlăguit: jandarmii împuşcau pe capete.

Se numea din nou Darrieu. O anchetă dovedind moartea învăţătorului n-ar face decât să agraveze cazul lui şi Podoabă, care adulmeca un stârv pe-aproape, îi repeta:

— Examinăm dosarul tău, semi-proletarule.

Pertinentă remarcă, deoarece semi-proletarul nu se simţea decât pe jumătate burghez.

„E greu?” părea să-l întrebe Barbă-Albă care-l observa. Sau dădea din cap, ceea ce putea să însemne: „Te

gândeşti prea mult.”

Era un iunie năpădit de soare; într-un abur jilav şi greţos, se înăbuşeau sub acoperişul de tablă; n-aveau voie să deschidă ferestrele, nici chiar noaptea, era interzis să ceară apă; şi, din decenţă, era interzis să-şi scoată cămaşa. Această etuvă îl sili pe Senonges să-şi modifice meniurile: „Ouă în aspic, somon rece cu maioneză, îngheţată asortată”. Vinul roşu de Burgundia făcea loc unui Gewurztraminer bine răcit.

Apoi o furtună se abătu asupra închisorii şi ploaia se prelinse de-a lungul pereţilor, dar ceresc pe care prizonierii îl gustară picătură cu picătură; apoi paiele deveniră spongioase iar ei dârdâiră de frig, căci nu aveau pături să se-nvelească, apoi…

O, surpriză! Trudaine, bucuros, ridică într-o dimineaţă capacul ceaunului.

— Adulmecaţi, copii.

Nu le venea să creadă. Din oală se ridica o aromă ademenitoare. Câteva pete albastre pe cerul înnorat anunţă timp frumos; câteva bucăţi de carne de vacă în supă presupun un stomac mai bine hrănit, şi această veste bună prefigura altele, şi anume că nu vor posti chiar zilnic.

Domnul Thiers se umaniza…

O dată avură dreptul să se spele, altă dată să se plimbe, şi iată că rufele lor începeau să se zvânte la soare, în faţa grajdurilor.

Îşi închegau un rost. Un preot obţinu autorizaţia să-i viziteze, dar fără să insiste, căci comunarzii socoteau că bunul Dumnezeu avea o netă preferinţă pentru versaiezi.

Apoi Trudaine le împărţi ziare.

Ce se petrecea la Paris? Ce soartă le rezerva guvernul? Mulţi nu ştiau să citească; pentru ei, Louis parcurgea ştirile cu voce tare.

Nicicând un învingător nu strivise un învins cu atâta furie, şi asemenea excese de limbaj ar fi stârnit râsul dacă, la trei săptămâni după căderea Comunei, opinia

publică nu s-ar fi înverşunat, cerând autorităţilor să dea dovadă de mai multă fermitate, răzbunare şi vărsare de sânge. Semi-burghezul numără pe degete epitetele cu care îi gratifica chiar şi numai presa din 15 iunie.

Ce e un comunard?

Un francez rău, ocnaş pus în libertate, viperă, laş, cerşetor fără domiciliu, proxenet, tăinuitor, măscărici, pirat, evreu, necredincios, elegiac (?), sub-produs al străinătăţii, târfă, dement...

„Uitaţi-vă la numele lor, scria un ziarist, nu sunt nici măcar nume străine: nu aparţin nici unei naţiuni. De parcă s-au deschis cuştile din Jardin des Plantes, iar sălbăticiunile au pornit-o pe străzile Parisului."

Şi Alexandre Dumas: „Nu vom spune nimic despre muierile federaţilor, din respect pentru femei, cu care însă nu seamănă decât după moarte."

Iar Constituţionalul: „Vindicta publică cere o represiune, exemplară. Ce vom face? Hamilear, învingătorul lui Spendios şi Matho, dădu ordin ca mercenarii să fie striviţi de turma lui de elefanţi; Crassus, învingându-l pe Spartacus şi bandele lui, ridică pentru sclavi şase mii de cruci înfipte de-a lungul drumului de la Capua la Roma. Noi, oameni ai secolului al XIX-lea, care înfierăm nedreptatea anticilor, nu vom face asemenea hecatombe; Mac-Mahon, duce de Magenta, rezervă alt tratament celor pe care i-a învins."

Într-adevăr, în ciuda asasinatelor – o bagatelă! – douăzeci şi opt de mii de federaţi ajunseseră deja în insulele oceanului, în vagoane de vite, prima etapă a călătoriei care avea să-i ducă în Noua-Caledonie.

Abătuţi, cu gâturile subţiri întinse către el, prizonierii îl ascultau pe semi-burghez citind încet. Câte unul spunea din când în când:

— Pe dracu'!

Şi Louis continua:

„Scurte ştiri: Mesageriile Coignard organizează vizitarea ruinelor capitalei: preţul 15 centime."

„O sută unsprezece cadavre în putrefacţie descoperite la Passy.”

„Carnetul monden: se anunţă logodna…”

Aici atenţia se pierdea.

Ziarele confirmară moartea lui Varlin care, după căderea ultimei baricade, traversa strada La Fayette, când un preot îl recunoscu şi-l denunţă. Împuşcat pe loc.

În ziua de 18, Louis află de arestarea lui Rossel. Ştiindu-l în mâinile versaiezilor era îndreptăţit să se teamă de orice, ştiindu-l în viaţă i se încălzea inima.

Dar se vorbea de proces.

Şi inima i se strânse.

„Te gândeşti prea mult.”

Barbă-Albă îl examina, cu spatele la perete, ţinând un fir de pai între dinţi. Aşa bătrân cum era, poate nici nu avea amintiri?

O întâmplare făcu multă vreme obiectul discuţiilor. Cum grefa îl convocase pe – Van Hoeck, îşi luară rămas bun şi toată ziua filatorul nu-şi mai făcu apariţia. Încă unul… şi dublă lovitură, căci micul lor grup se găsea amputat. Totuşi, la căderea nopţii, reveni la grajd.

— Eram şase într-o droaşcă, aşezaţi pe sicriele pe care în chip drăgălaş ni le prezentase Podoabă: „Le veţi deschide înainte de-a fi împuşcaţi.” Eu nu-mi făceam iluzii.

La Issy, li se ceru să-şi descarce bagajele. Or, un sicriu lipsea la apel. Ce era de făcut? Un subofiţer propuse ca două cadavre să fie înghesuite în acelaşi cufăr: apăsând puţin, capacul se va închide. Dar locotenentul nu înţelegea aşa lucrurile.

„Vii, sunt nişte nemernici. Dar morţi, au dreptul la o îngropăciune ca lumea.”

Bine. Dar ce era de făcut?

— Atunci ne-au tras la sorţi.

Van Hoeck tot nu-şi făcea iluzii, căci Podoabă îi promitea o nouă şi foarte apropiată plimbare, fără bilet de întoarcere.

De obicei, când se rupe funia, judecătorul îl graţiază pe condamnat; poate că şi comandantul de la Satory va renunţa la proudhonianul său.

Această odisee a avut totuşi o urmare şi anume, un creion şi câteva foi de hârtie pe care Trudaine le încredinţă semi-burghezului; dacă în viitor se va mai pregăti o plecare, nenorocitul va putea adresa o scrisoare familiei, scrisoare pe care gardianul o va pune la cutie şi mai mult chiar:

— Am să vă spun dinainte numele condamnatului. Veţi petrece o noapte rea. Dar pentru camaradul dumneavoastră e mai bine să se pregătească, nu?

Într-o dimineaţă de iulie, îşi făcu apariţia Féraud, jigărit şi zdrenţăros; chel şi fără de barbă cum era, Louis nici nu-l recunoscu la început.

De unde ieşea?

Brutarul se exprima cu greutate, căci părea să fi căpătat o lovitură la cap. I-au trebuit mai multe zile până să se obişnuiască, şi să spună şi el o poveste de necrezut.

Fiecare cu povestea lui…

De pe baricadă pe baricadă, din piaţa Clichy la Buttes-Chaumont, apoi la Romainville, la 29 mai căzuse în mâinile versaiezilor şi ale unui locotenent cu totul deosebit care nu împuşca. Condus la Bicetre, se aştepta totuşi să moară când intendenţa îi încredinţă o treabă de toată frumuseţea. În argou, „brutar” înseamnă bucătarul diavolului. Féraud avea drept misiune să toarne gaz peste cadavrele federaţilor împuşcaţi în cazematele fortului, să le dea foc, apoi să îngroape oasele într-un tranşeu enorm: 15000 de cadavre. Avusese de lucru nu glumă…

Acest infern dură şase săptămâni după care, isprăvindu-i-se „materia primă” după cum obişnuia să spună Tăiş de Brici, Féraud începu să se teamă că va fi sacrificat pe altarul patriei, când comandantul fortului fu numit în altă parte.

Cu o umbră de groază în ochi, şi apatic, nu contenea

să-şi privească mâinile de gropar.

Pentru Louis, Féraud era martorul unei epoci care se estompa tot mai mult, singurul prizonier cu care putea să stea de vorbă despre viaţa lui de la Cité des Roses, unde atâtea evenimente se petrecuseră. Vorbeau despre Juliette, despre Mimile. Ce se întâmplase cu ei? Dar cu domnişoara Azéma? Casa de pe cheiul Jemappes îi apropia şi, aparţinând parcă aceleiaşi familii, era plăcut să se izoleze în amintirile lor.

— Nu mă prea simpatizai înainte.

— Pentru că nu te cunoşteam destul de bine. Puteai să te lepezi de Comună, Darrieu…

— N-am vrut, pentru că sunt…

Nu spuse „cu ei” ci „cu tine”, şi brutarul păru mulţumit.

— Ţi-aduci aminte?

Era vorba de prânzul la familia Milliardet, o, ce mai supă! de glumele lor, de Nanette aţipind la „Trei Lulele” în braţele lui Louis, de tărăboiul lui Chaville cu demoazela lui, frânturi din trecut care-i înduioşau.

— Nu mă aşteptam să te întâlnesc aici! De nu ne-ar despărţi… zicea întruna Féraud.

— Da, de nu ne-ar despărţi.

— Nu sunt caraghios fără păr?

— Nu, nu eşti caraghios.

Culcuşurile lor erau alături, şi dacă Féraud gemea pradă coşmarurilor, Louis îl trezea încet.

Într-o zi, Trudaine îl chemă în dosul latrinelor.

— Am un comision pentru tine. Uite, ascunde plicul şi ţine-ţi gura, ai înţeles? Nu ţi-am dat nimic; nu-mi pune întrebări.

Plicul conţinea o monedă de aur.

Cine i-o trimitea? Fratele lui? François? Oricum ar fi, cineva apropiat ştia acum unde se află.

Dar vai, o monedă de aur în deşert nu valorează nici cât o cutie de conserve. I-o arătă lui Féraud care, după ce-o examină, îi spuse:

— E prima pe care-o văd.

— Ce facem cu ea? La Satory nu există cârciumă.

Dar comoara pica bine, în ajunul unei noi destinderi; administraţia restitui hârtiile şi portmoneul prizonierilor cărora li se îngădui să cheltuiască puţinul de care dispuneau.

Trudaine servea drept intermediar între cantină şi copiii lui.

Astfel, semi-burghezul-capitalist fu în măsură să împărtă camarazilor săi ciocolată, brânză, biscuiţi: bogat în ajun, ruinat a doua zi, lui nu-şi rezervase cu precădere decât o pipă şi câteva pachete de tutun.

Odată, la Ravon, nu-l prea încântase să tragă din pipa veche a învăţătorului, or iată că acum o împărţea pe a lui cu Féraud. Fiecare trăgea pe rând din hornul umed şi, cum fumatul continua să fie interzis, doar noaptea şi pe întuneric, o lumimţă roşie, apoi o undă de căldură, trecea de la unul la altul.

CAPITOLUL XXXV

DUPĂ-AMIAZA, SE SIMŢEA ÎN aer că nu-i a bună, şi peste tot umblau vorbe: se pregătea o execuţie sau chiar mai multe.

Prizonierii observaseră o căruţă ce staţiona în faţa grefei; Van Hoeck recunoscu „droaşca lui”. Aducea sicrie? O santinelă o păzea şi, nu departe, doi cai deshămaţi păşteau pe un petec de iarbă.

Mai târziu, ameninţarea era întărită de noi indicii: sosirea unui preot care nu se mai arătase de mult, stânjeneala lui Trudaine refuzul său de a răspunde la întrebări.

— Nu ştiu nimic, copii.

Dar nu dezminţea.

Proudhonistul era încredinţat că ceasul avea să-i bată pentru a doua oară; toată lumea se credea vizată şi, odată cu noaptea, îngrijorarea crescu: cine din grupul lor n-avea motiv să se teamă? Féraud, care ştia multe despre masacrele de la fortul Bicetre, Tabart, internaţionalistul, cu cazier de pe vremea împăratului, Van Hoeck deja condamnat la moarte, în fine semi-burghezul, colaborator al lui Rossel.

Întinşi pe paie, vorbeau încet, în timp ce umbrele serii cuprindeau treptat încăperea, iar din plafon, lămpile cu gaz care nu se stingeau niciodată luminau vag trupurile alungite.

Louis încercă să le ridice moralul. Ce groaznic ca tocmai unul de-ai lor să facă parte din lotul celor „aleşi”, când lagărul adăpostea zece mii de prizonieri! Era cuprins totuşi de un sentiment de spaimă care creştea cu fiecare ceas. Mai devreme sau mai târziu va veni şi rândul lui;

probabil că o anchetă asupra activităţii sale la minister era în curs; câţi nenorociţi, mai puţin compromişi decât el, fuseseră deja împuşcaţi?

Şi brutarul:

— Mai întâi or să te interogheze. Ştii prea multe despre o mulţime de oameni. Apoi, ai rude care se ocupă de tine. Dormi liniştit!

El însă nu putea închide ochii şi tot fumând, umplând iarăşi pipa, uita să i-o mai ofere lui Louis.

Iar cei doi militanţi împăcaţi – suntem doar fraţi – puneau punctele pe i cu o cordialitate care mirosea a praf de puşcă.

— Atâta vreme cât nu vei înţelege că socialul e legat de politic, nu te poţi socoti revoluţionar, dragul meu Van Hoeck.

— De ce? Pentru că îi compari pe proudhonieni cu nişte mameluci partizani ai imperiului autoritar?

— Nu. Dar voi visaţi reforme mărunte în cadrul regimului capitalist. Eroare! Nu există echivoc. Nu există compromis.

— Dragul meu Tabart, ce-i în mână nu-i minciună. Eu rămân...

— ...un proudhonist profitor!

— Ce-ai spus? Repetă!

Se ridicaseră pe culcuşurile lor de paie, furioşi, gata să se încaiere, când un prizonier exclamă:

— Gura! Poporul doarme.

Acest duş rece îi linişti pentru moment; după ce făcură pace şi-şi potoliră furia, căzură de acord că şcoala laică era una din cuceririle socialismului, când deodată rezultatele alegerii din 1864 izbucniră ca o bombă cu întârziere. Inutil să tăgăduiască că atunci Coutant nu obţinuse decât unsprezece voturi, pentru că proudhoniştii votaseră împotriva stângii şi a intereselor clasei muncitoare.

La aceasta, Van Hoeck răspunse că, potrivit unei tactici abile, e mai important să dezorganizezi dreapta decât să-

ţi descoperi bateriile.

— Să-ţi descoperi bateriile? De când datează manifestul vostru al celor şaizeci?

— Manifestul spunea…

— …că nu există drept la coaliţie după cum nu există drept la incest sau la adulter!

Tunând şi fulgerând, turbaţii ăştia argumentau, dovedeau fără replică, respingeau fără ripostă, strigau cât îi ţinea gura, dădeau date, citau fapte de care nimeni în afară de ei nu-şi mai amintea şi se înfuriau reciproc cu o egală rea-credinţă.

„Destule minciuni!”” „Adevărul a ieşit la lumină!” Internaţionalistul ştie acum ce crede despre el un proudhonist şi invers.

Glumeau.

— Sunteţi nebuni, protestă Louis. Zorile se apropie, Tabart! Van Hoeck! Poate unul din voi va muri!

Se potoliră precum vântul care pune capăt furtunii. Se priviră, epuizaţi, ruşinaţi şi brusc, într-un elan, se strânseră în braţe.

— O, băiete drag!

— Bunul meu prieten!

O adevărată şedinţă la Comună.

De data asta, toţi erau încântaţi când uşa grea se deschise. Într-un nimb luminos, Trudaine stătea în prag, cu o lanternă în mână. Şovăi câteva clipe, apoi înaintă printre cele două rânduri de prizonieri… care înţeleseseră.

Pe unde trecea el, umbra părea că se risipeşte, ştergând de pe lista lui funerară pe cei pe care-i lăsa în urmă, dar care nu-l slăbeau din ochi pe măsură ce se îndrepta spre capătul celălalt al grajdului. Câţiva metri încă şi licărirea se va ridica, descoperindu-l pe cel căutat.

Van Hoeck îngăimă:

— Eu sunt?

— Nu. E el, murmură Trudaine.

Fascicolul luminos se opri asupra lui Barbă-Albă,

sprijinit ca de obicei de perete.

— Îmi pare rău...

— Nu te frământa, spuse bătrânul. Mai bine să fiu eu, un reformat. Te urmez.

— Mai târziu. Am vrut doar să ştii.

— Îţi mulţumesc. Eşti drăguţ. Voi fi singurul?

— Da.

— Cu-atât mai bine.

Umbra se retrage şi se îndreaptă spre uşă în timp ce Trudaine se pregătea să plece.

De ce Barbă-Albă? Ce nelegiuire comisese pentru a merita plutonul de execuţie? Un om simplu, aparent prea vârstnic pentru a fi jucat un rol activ în timpul Comunei. Şi iată că deodată căpăta o importanţă extraordinară. Nerăbdători şi aplecaţi deasupra lui, toţi îi puneau întrebări.

— Eşti ziarist? Federat?

— Eşti un grangur?

— Vorbeşte, ce Dumnezeu!

— Ţi-ar face bine, spuse Louis care-şi făcea reproşuri că nu se ocupase niciodată de el. Suntem prietenii tăi.

— Povestea mea nu-i veselă.

— Nici noi nu vrem să râdem.

— Dar să strângeţi din dinţi?

— Dă-i drumul.

— Trebuie să aleg. E lungă o viaţă, ştiţi?

Eroul fără voie al acestei nopţi de veghe îşi descheie cămaşa: mai multe răni îşi lăsaseră urmele pe pieptul său pe care-l arătă cu degetul.

— Asta am căpătat-o în Grecia, astă în Polonia, zgârietura asta mi-au cusut-o în Cele două Sicilii. Există oameni care fac colecţie de timbre sau de tabachere, eu colecţionez răni şi cucuie! Locurile susnumite nu vă spun nimic, fără îndoială, căci oamenii au început să se bată pentru libertate cu mult înainte ca voi să vă fi născut.

Comuna nu era decât veriga unui lanţ, ultima încăierare dintr-o luptă mereu luată de la capăt şi în care

Barbă-Albă alergase prin cele patru colţuri ale Europei, atras ca un fluture de focul revoluţiilor. Distrată, moartea uita să-l ia, dar în trecere îl gâdila uneori. În definitiv, nu fusese chiar aşa de rău, într-o vreme când alţi Năpârstoci muşcau ţărâna: căci se mai întâmplă şi-aşa!

Şi suflecându-şi pantalonul, continuă:

— Ia priviţi aici. În ’48, prietenii ordinii, care nu sunt de ieri, de azi, m-au ridicat de pe baricada Saint-Antoine cu un glonţ în picior. „La ce bun să te mai operăm? Tot vei fi spânzurat.” Dar nu-i aşa! Republica lui m-a trimis în colonii, iar rana mi s-a cicatrizat. Erau şase sute de ocnaşi pe «Concorde». Frumos nume! Iar comandantul de Vallorbe, mare secătură! La plecare, ordonă o trecere în revistă a încărcăturii şi ţine un discurs, aşa, ca să ne educe. Eu am nenorocul să zâmbesc. La care îmi trage un pumn. Eu îi răspund „Eşti un laş, domnule «de».” Sunt aruncat în fundul calei, pus în lanţuri… şi la regim.

Aici, Barbă-Albă închise ochii, ca pentru a-şi aminti mai bine.

— Patruzeci şi cinci de zile de sete, pe o căldură de mai-mai să-mi ia foc colivia. Mi se dădea câte un sfert de litru de apă dimineaţa. Un sfert de litru, mă înţelegeţi? nicio picătură mai mult. Epuizat, o beam stând pe burtă. Voi aţi lins ploaia care curgea de-a lungul pereţilor: eu lingeam ghiulelele. Îmi beam… urina.

Şi zâmbi:

— Totuşi, de Vallorbe nu mi-a venit de hac. Când am fost adus pe punte, m-a întrebat: „Te-ai dat pe brazdă?” Eu am răspuns: „Nu”. Atunci m-a scuipat.

— Cincisprezece ani am rezistat în Insula-Diavolului, cu o idee fixă implântată ca un cui în mintea mea: „Ne mai vedem noi, comandante; mai avem nişte socoteli de încheiat”. Da, am rezistat. Voiam să-i vin de hac, să-i văd gâtul şi faţa congestionate când am să-l sugrum cu mâinile mele.

— La întoarcere, mă duc la minister să aflu adresa lui. Un funcţionar îmi spune: „Amiralul? Dar a murit de şase

săptămâni!” „A murit?” întreb eu disperat. Stăteam acolo şi plângeam. Celălalt se scuză: „V-aş fi dat vestea mai pe ocolite dacă aş fi ştiut că-i sunteţi prieten”.

Există tăceri uşoare, gata să se spargă asemeni unei pungi cu aer când toţi se pregătesc să reia conversaţia; după cum există tăceri mai grele decât stânca. Nimeni nu se clintea şi, dezamăgiţi în răzbunarea lor comună, prizonierii aşteptau, dorind ca povestea lui Barbă-Albă să nu se fi terminat astfel.

El reluă:

— Şase săptămâni de întârziere, n-am prea avut noroc, ce să zic? Din fericire, în timpul Comunei, am pocit câteva mutre de versaiezi, cu gândul la el. De ajuns ca să mor liniştit.

Louis îi propuse să trimită o scrisoare familiei, dar bătrânul nu mai avea pe nimeni.

CAPITOLUL XXXVI

ÎNCA O PIPĂ ŞI LE AJUNGEA acum la toţi.

Într-adevăr, Trudaine îi înmâna lui Louis câte o monedă de aur la fiecare două săptămâni. Aşteptată cu nerăbdare, ea devenea o necesitate, căci stomacul care-şi recapătă volumul îşi găseşte şi pofta de mâncare, iar cea mai mică întârziere îi provoca lui Féraud o cumplită îngrijorare.

— Ce face Roger al nostru? Ne-a dat uitării...

Gardianul refuza mereu să spună cine le varsă renta care nu era însoţită de niciun mesaj. Fără îndoială donatorul se temea să nu se compromită.

— E bărbat? Femeie?

— E o monedă de aur. Ajunge.

Louis nu mai avea nicio îndoială: fratele lui îi descoperise „refugiul” la Satory şi se ocupa de el.

Şi Féraud:

— Dacă mă părăseşti, eu ce mă fac?

Căpăta atunci un aer de câine bătut. Încercările prin care trecuse îl îmblânziseră şi, credincios furnizorului său de conserve, se ţinea scai de el.

În mintea lui, brutarul şi Mimile se identificau tot mai mult, amândoi înghiţindu-şi vorbele, blajini, dar cam pisălogi; în ciuda aparenţelor, acesta era un naiv.

— Vasăzică, familia Darrieu plăteşte anual mai mult impozit decât câştig eu făcând pâine? Vasăzică, înainte de război, îţi schimbai cămaşa de şapte ori pe săptămână? De ce îţi cumperi perie de dinţi? Am înţeles, ca să te speli pe dinţi. Şi nu vrei deloc să mi-o dai şi mie!

Adesea sensul câte unui cuvânt îi scăpa, „scont” de

exemplu, „constituţie”, „melancolic”, cerea explicaţii, dar cum obosea repede, nu avea mai multă glagoree în tărtăcuţă decât păr pe cap. Pekin? Habar n-am! Voltaire? Un necunoscut. Bătălia de la Marignano? N-am auzit de ea. Franţa începea la 14 iulie 1789 iar Charlemagne ţinea de preistorie.

Pe scurt, profesorul se străduia să educe un elev al cărui bagaj, în afara celor învăţate la şcoală, nu cântărea mai greu decât al Nanettei.

— Te plictisesc?

În dimineaţa aceea, cu ziarul în mână, Louis nu părea în apele lui.

— Ce scrie? Alte minciuni?

— Mă tem că nu.

Articolul relata drama din strada Haxo, unde şaptezeci de ecleziaşti şi laici fuseseră exterminaţi; ziaristul dădea numele victimelor, printre care şi al abatelui Grégoire.

— Preotul pe care l-am ascuns la Cité des Roses, zise Louis.

Pornit de la închisoarea La Roquette, cortegiul se îndrepta spre primăria din Belleville, escortat de o mulţime veselă şi nerăbdătoare să asiste la „serbare”. O vivandieră călare deschidea marşul, în urmă venea bateria toboşarilor, fanfara trompeţilor apoi, încolţiţi de cântece şi râsete, ostatecii. La colţul străzii Paris cu strada Haxo, un anume Parent, urmaşul lui Delescluze, îşi stabilise cartierul general la Cité des Vincennes. Varlin se găsea lângă el când vivandiera pătrunse în fundătura Haxo. Gloata care venea în urmă împinse prizonierii, închise bariera şi obişnuitele strigăte „La moarte!” se făcură auzite.

Cuprinsă de imparţialitate, foaia guvernamentală asigura că Varlin – împuşcat totuşi cinci zile mai târziu – se repezise pentru a împiedica măcelul care se anunţa. El ar fi strigat: „Salvaţi poporul de el însuşi!” La care Parent răspunsese: „Lasă, avocatule, ce se face acuma e dreptatea poporului.”

În timp ce federaţii ocheau un băiat tânăr, un preot se postă în faţa lui şi primi împuşcătura. După aceea, trupurile căzură grămadă. Mai rămâneau în picioare doi „corbi” în sutane negre, pe care-i siliră să sară un gard pentru a-i ochi „din zbor”.

Scena astfel descrisă era însoţită de atâtea detalii confirmate de martori încât era imposibil să te îndoieşti; amintea de măcelul dominicanilor din bulevardul Beaumarchais, dar şi mai atroce.

— Da’ ce, suferi pentru nişte popi? se miră Féraud.

— Gândeşte-te! Mai întâi, al meu era un om cumsecade. Îl regret. Apoi…

(Vedea parcă aievea chipul prelung luminat de lampă şi de privirea atât de dreaptă, sutana cu luciu în dreptul genunchilor, îi auzea glasul: „Nu beau decât apă… în afară de împărtăşanie.”)

— Apoi greşeşti încuviinţând o crimă care ne murdăreşte. La ce serveşte asta? Să dezonoreze cauza noastră, căci istoria nu va reţine decât excesele.

Ce dracu’! Fraza suna fals. Cu Féraud era inutil să vorbeşti pe un ton solemn.

De altfel, fostul gropar se grăbea să-i răspundă:

— Excesele noastre! Dar ale lor? Dacă ai fi fost la Bicetre…

— Bicetre nu scuză La Roquette. Ascultă-mă pe mine!

Când Thiers afirma că revoluţia începuse printr-un asasinat – al unui general – şi se încheiase printr-un masacru – al ostatecilor – minţea. Revoluţia începuse la Montmartre unde un ofiţer cu două stele ordonase să se tragă asupra poporului; ea se termina prin exterminarea a o sută de mii de muncitori.

Ceea ce nu însemna absolvirea Comunei de orice greşeală, nici chiar de unele crime.

Perseverent, răbdător, el vorbea de toleranţă, de respectul pe care ni-l datorăm unul altuia, în ciuda divergenţelor de opinie, lucruri pe care Féraud le înghiţea ca un pietroi şi le digera tot la fel. Îl ajută însă afirmaţia

că un poliţist va rămâne întotdeauna un turnător iar monseniorul d'Astros – amintire a *Memoriilor Poporului* şi a lui Ravon – un zevzec.

Louis îşi dădea seama, că a trezi conştiinţa unui om atât de frust e treabă grea, de durată.

Dar cel mai receptiv se arăta discipolul său când era vorba de rezumatul operei săvârşite la Primărie. În această privinţă urechile lui nu se deschideau niciodată îndeajuns; el compara prezentul cu trecutul şi chiar dacă versaiezii aveau să „azvârle totul în aer", grăuntele cel bun era însămânţat

De la 18 martie până la căderea Parisului, abia citise ziarele.

Interzicerea muncii copiilor în uzină era o măsură grozavă; votarea învăţământului obligatoriu şi gratuit, de acord; iar votul femeilor? Nu spun nu. În ce priveşte separarea Bisericii de Stat (după comentarii explicative), era de la sine înţeles, deşi să plăteşti un popă ca să prostească tineretul prea era de tot.

— Aşa cum spui, necazul e că n-am avut timp de ajuns şi că provincia s-a lăsat păgubaşă.

Un amănunt îl neliniştea: de ce nu s-a pus mâna pe valorile aflate în Banca Franţei? întrebare pe care domnul Thiers şi-o pusese înaintea lui.

— Fiecare comunard şi-ar fi luat partea, îţi dai seama?

Ce mai, un alt Mimile.

După moartea lui Barbă-Albă, execuţiile se răriră. La începutul lui septembrie conteniră cu totul, dar chiar atunci un prim convoi de prizonieri porni spre Noua-Caledonie.

Un mic afiş, lipit pe uşă, îi desemna pe cei care aveau să plece în voiaj: Senonges, Vincent (inventatorul balonului-bombardier) şi alţi câţiva pensionari ai grajdului.

Un pericol comun îi unise pe prizonieri în timpul atâtor zile înspăimântătoare; acum, cel care se pregătea de

drum, îngrijorat şi amărât, se credea victima unei pedepse deosebite.

Semi-burghezul era vizat în chip special: bogătaşii se descurcă întotdeauna, bogătaşii ăştia care şi în lagăr se cred tot în vacanţă!

Un incident semnificativ îl alarmă pe Louis. Tocmai citea afişul când Senonges, care stătea îndărătul lui, murmură:

— Nu te frământa. Tu ai să rămâi… intelectualule!

Tărtăcuţă de răcan, injurie supremă şi condamnare fără apel: „Domnul nu-i de-ai noştri!”

Ce gaj de solidaritate să le mai dea? Să ceară să-l îmbarce, să-l împuşte? Mai simţise el o dată, într-o noapte de aprilie, neîncrederea cu care era primit la cârciumă, la *Trei Lulele*, bariera aceea care-l despărţea de oamenii simpli şi care era imposibil de trecut.

„Niciodată nu mă vor accepta fără rezerve.”

Atitudinea lui Féraud dovedea contrariul? Cazul era special. Féraud avea motive să se apropie de el, motive care nu depindeau de originea lor. În mintea celorlalţi, la ieşire îl aştepta un cont în bancă.

Nu scria Ravon cam aşa? „Fiii de oameni bogaţi, care au înţeles într-o anumită măsură momentul istoriei, se alătură poporului.”

Consideraţie promiţătoare; dar instinctul poporului nu-i respinge pe fiii de bogătaşi?

Nesigur, Louis umplu desaga lui Senonges cu conserve şi ciocolată.

— Nu exagera, îşi zise tot el. Banii nu vin decât la cincisprezece.

Spre deosebire de lupi, uneori tocmai oile se mănâncă între ele.

Tobart şi proudhonistul porniră cu cel de-al patrulea convoi şi acum, când nu mai erau auziţi certându-se, se săpase parcă un gol. Podoabă îi însoţi. Se despărţiră de el cu entuziasm.

În vălmăşagul plecărilor, disciplina slăbi. Prizonierii se

încumetară până în preajma drumului unde, opriţi de sârma ghimpată, îi urmăreau din ochi pe trecătorii care le întorceau capul. Le era ruşine să-şi vadă compatrioţii închişi astfel în ţarc? Ce simţeau? Dispreţ?. Tristeţe?

O femeie, mereu aceeaşi, se ducea, se întorcea, sperând să descopere pe cineva printre ei, un bărbat care probabil nu se mai afla acolo apoi, resemnată, le arunca ţigări.

Louis prefera un sector mai puţin frecventat: lua un ziar. Féraud se ţinea după el.

— Unde te duci? Să faci o partidă de pichet? Mie mi-e foame. Dar ţie?

— Lasă-mă să citesc.

Într-o bună zi, domnul Thiers, prietenul familiei, era ales preşedintele Republicii, într-alta domnul Thiers declara Adunării: „Republica va fi conservatoare sau nu va fi”, şi iată că „neobositul bătrân ale cărui eforturi ne-au redat conştiinţa naţională, într-o capodoperă de reconciliere”, redeschidea exilaţilor porţile ţării...

Lui Aumale şi Joinville, se înţelege.

Féraud se frământa:

— Crezi că acolo, în Caledonia, vom avea femei?

— Întreabă-l pe Tăiş de Brici,

Cum de-l crezuse la Cité des Roses mai isteţ decât Mimile? Adevărul era că orice efort în a înţelege rostul lucrurilor şi a trage o învăţătură din ele îl depăşea. Iar Louis, care voia să-şi creeze legături în lagăr, observa mereu aceeaşi lipsă de orizont, acelaşi egocentrism.

Singura lui mângâiere stătea în speranţa că alţi revoluţionari mai capabili, scăpaţi de la masacru, se aflau în străinătate.

Procesul lui Rossel se deschise la 8 septembrie. Chestiunea fu expediată într-o şedinţă. Verdictul: pedeapsa capitală.

Totuşi Thiers părea dispus să examineze o cerere de graţiere. Cerere de graţiere! Cine cunoştea caracterul colonelului nu se mira că, în ajunul execuţiei, declarase

avocatului venit să-l roage să se arate mai conciliant:

„Noua-Caledonie nu mă tentează, deşi este o ţară civilizată, unde notabilităţile nu gustă carne de om decât dacă sunt absolut obligate”.

Printre hârtiile lui Louis, lăsate la Primărie şi arse acum, se găsea o gravură de Gustave Doré pe care colonelul i-o oferise într-o seară, după cină.

„Uite, Darrieu. Don Quijotte şade la masă într-un han. Grav, cu capul drept, dominând mulţimea, ţine un discurs plin de substanţă, logică şi bunătate. Multă vreme înainte de a porni la drum, el a suferit nedreptăţile oamenilor; de aceea stă cu fruntea sus. Muşteriii îl ascultă. Nimeni nu râde. Iar cârciumarul, om pântecos, bănuitor, viclean, se opreşte pentru a contempla un asemenea fenomen. Se gândeşte poate că acest călător plin de idei nu prea are galbeni în pungă.

Care e nebunul, care înţeleptul după părerea dumitale? Cârciumarul gras, cu chipu-i fioros, cu obrajii căzuţi? Cavalerul mândru, cu privirea tristă? Unul se îngrijeşte de bunurile sale şi-şi hrăneşte pântecele; celălalt îşi face griji din cauza strâmbătăţii vremurilor şi caută nedreptăţi de îndreptat. Unul îşi vede de interesul pe care-l cunoaşte, celălalt urmăreşte interesul pe care nu-l cunoaşte…”

La Satory, în timpul nopţilor de echinocţiu, cum vântul pătrundea printre scândurile deslipite ale peretelui, iar lampa de deasupra capului legăna umbrele, în sforăiturile a cincizeci de camarazi, Louis se şi vedea pe mare.

O corabie veche, sărăcăcioasă dar plină de vise, îl ducea spre ţărmuri atât de îndepărtate încât, dincolo de zare, în loc să înceapă o altă viaţă, se termina lumea.

Altădată, perspectiva unei plecări în insulele cu nume încărcate de aventuri, l-ar fi încântat: Celebes, Andros şi, de ce nu, Noua Caledonie? Astăzi îşi căuta adesea un refugiu în trecut, un punct fix de care să se agaţe.

„Îmi iubesc fiii deopotrivă, spunea mama lui, dar Louis are mai multă nevoie de tandreţe.”

Din amintire în amintire, se ducea să se aşeze pe patul unde avea ea să moară, şi toată viaţa lor în doi, o copilărie făcută din jocuri, lecţii, vacanţe, se încheia în momentele acelea.

„La bătrâneţe, mama mi-a luat cu ea tinereţea; la mine, vârsta judecăţii cumpănite a început când privirea ei, întoarsă spre lumea interioară, se depărta de mine.”

Şi cu trecerea anilor, chipul mamei pălea tot mai mult în amintirea lui.

Perioada din preajma războiului, când frecventa universitatea, nu prea conta; cursuri, profesori neinteresanţi; trei-patru femei drăgălaşe, vesele şi prostuţe. Se distrau, nu se iubeau. Totuşi plăcerile erau mai trandafirii la Paris decât la Bordeaux, iar principiile domnului Darrieu mai puţin atrăgătoare decât Elise, dansatoare la Alcazar.

Astfel trecuse timpul până în vara lui 1870 când depeşa de la Ems[30] schimbase decorul: „La Berlin, soldaţi francezi! Trăiască împăratul!”

Aici se punea un uriaş semn de întrebare. Cum fusese cu putinţă să cadă într-o asemenea cursă?

„Căci am crezut! Patriot, am mers până la capăt. Sedan nu mi-a fost de ajuns: am evadat de la Mantauffel şi, cu o pereche de raţe în mână m-am întors ca să mă bat... cu prusacii!”

Era de necrezut! Nu raţele, ci naivitatea şi iluziile sale de atunci.

Iată unde duce o educaţie aleasă!

[30] *Depeşa de la Ems*, nume dat informaţiilor telegrafiate lui Bismark, la 13 iulie 1870, de către consilierul Abeken din partea împăratului Wilhelm I aflat la Ems. Aici se relata demersul făcut de însărcinatul cu afaceri francez Benedetti pe lângă regele Prusiei, pentru a obţine din partea lui promisiunea de a nu mai susţine pe viitor candidatura familiei de Hohenzollern la tronul Spaniei. Wilhelm I refuză în termeni amicali dar fermi. Bismark, Roon şi Moltke, care doreau să provoace un conflict cu Franţa pentru a desăvârşi unitatea Germaniei, comunică presei o versiune trunchiată care urmărea să prezinte atitudinea regelui Prusiei ca injurioasă la adresa Franţei, constrângând-o astfel să-i declare război (N. tr.).

Ce diferenţă mai făcea el acum între Bismarck şi Thiers, decât doar că Năpârstoc îl vârâse în bucluc până-n gât? Niciuna. Neamţul şi franţuzul mâncau din acelaşi blid şi de poveştile lor cu Alsacia şi Lorena, cu sume mari lichidate – „îţi dau cinci miliarde şi-ai să mi-i restitui mâine” – ce să mai vorbim, s-au potrivit de minune, exact în momentul când Comuna ameninţa să câştige.

— Nu dormi?

— Nu, Féraud. Am poftă să lovesc.

— Pe cine? Pe Tăiş de Brici?

— Eventual.

— Nu ţi-ar folosi la nimic.

— În noaptea asta nu. Dar Barbă-Albă a aşteptat douăzeci de ani.

Da, douăzeci de ani, şi poate l-ar mai întâlni o dată pe căpitanul adorator al Regelui Soare şi al Viţelului de Aur. Din nenorocire nu-i ştia decât gradul şi, potrivit dispoziţiei de moment, furia sau dezgustul său se concentrau asupra acestei brute anonime, expresie a unei lumi egoiste, ipocrite şi crude căreia el nu-i mai aparţinea.

Dacă Rossel îi deschisese ochii, raporturile sale cu Delescluze, în care se amestecaseră respectul şi mila îl întăreau şi mai mult. Mai vulnerabil, marele om îşi ascundea ambiţia? Poate. Dar se simţea la el o bunătate pe care numai cicăleala domnişoarei Azéma şi exigenţele revoluţiei îl sileau uneori să şi-o înăsprească.

Iar Delescluze, prin domnişoara Azéma, era şi el tot de la Cité des Roses…

Manuscrisul lui Ravon, frunzărit mai întâi, apoi adnotat; prezenţa unui necunoscut care, de la capitol la capitol, se dovedeşte a fi un prieten; casa veche care trosneşte; paşii lui Mimile care urcă, şovăie, intimidat, şi râsul Nanettei la ora de culcare, când osteniţi toţi se pregătesc de odihnă, chiar doamna cu umbrela şi copoiul ei.

Dar nu. Îndreptându-se mereu spre trecut, înfrumuseţa prea mult o perioadă în care, continuând să se caute pe sine, rămânea spectatorul unor vieţi şi garantul-amator al

Memoriilor Poporului.

„Căci o iubeam pe Nicole…”

— Dormi, idiotule.

Féraud oftă:

— Hai, nu mai face opinie separată! Dormi.

Dar o iubise oare? Nu s-ar fi spus, după cât de repede se potolise din motive de amor-propriu. Era mult zbucium în timpul Comunei, nenumărate îndatoriri te absorbeau; totuşi o pasiune sinceră ar fi rezistat solicitărilor venite din afară. O dorise, asta da! Şase luni mai târziu, cât de puerile păreau deznădejdile lui!

Se gândea la ea, cu afecţiune ce-i drept, dar numai pentru a trage îndată concluzii mult mai generale asupra incapacităţii pe care o resimţea de a se dărui pe deplin cuiva.

Câteva iubite… Henri, tovarăşul de la Mantauffel… Nicole sau Rossel… Mimile sau Delescluze… Fiecare luase ceva de la el, dar fiecare îl lăsase nemulţumit. Din vina lui? Oare individualismul său provocase atâtea semieşecuri?

Şi iată că Louis nu se mai simţea singur. Privaţiunile, penibile la început, nu-l mai stânjeneau; obişnuit cu vecinătatea prizonierilor, neîncrederea pe care i-o manifestau nu-l mai amăra, slăbiciunea şi sărăcia lor îl înduioşau. Până şi sforăitul, care creştea şi se potolea pentru a se porni iar, îi ţinea de urât în izul greu şi fad al grajdului lui.

Nu mai face opinie separată, băiete! În somnul celor cincizeci de suflete, strigătul lor e un coşmar, suspinul lor vis (da’ culcă-te o dată, ce Dumnezeu!) şi noaptea asta fără sfârşit, şi vântul de echinocţiu care se înteţea îl purtau pe aceeaşi corabie.

Un om se apleacă peste ghizdul unei fântâni dar la început nu vede decât o pată întunecată peste care trec sclipiri. Apa e departe, adâncă. Apoi crede că descoperă un chip sau mai multe care-l privesc: propriul său chip multiplicat. Aplecându-se şi mai mult, îşi spune: „Pe legea

mea, nu mai sunt aici, ci acolo jos!” Şi pe drept cuvânt, căci omul nu se mai află în afara fântânii ci înăuntrul ei.

Ridicând ochii, Louis observă o altă pată, îndepărtată şi lividă, la apropierea zorilor: acum fundul fântânii este deasupra. E cerul.

CAPITOLUL XXXVII

MEDICUL, GRAS ŞI ROŞCOVAN, destul de cumsecade, remarcă:

— Cam târziu mă chemi!

— Am să mor? întrebă Louis, care se simţea mai bine.

— Eşti în afară de orice pericol. Antraxul dumitale s-a copt şi s-a spart. Dar aş fi putut să-ţi uşurez durerea.

(„E un antrax, e un antrax!” şuşoteau prizonierii care făcuseră cerc.)

La baza gâtului, grămada furunculelor formau o tumoare violacee şi lucioasă de unde puroiul ţâşnea sub apăsarea degetului.

— Ai riscat o cangrenă generalizată.

(„Ce risca?” „Moartea, ce mai!”)

— Când buboiul curge, intrăm în faza terminală a infecţiei. Iată o pomadă cu care să te ungi dimineaţa şi seara. Pune comprese călduţe. Evită alcoolul, dulciurile...

„Îţi baţi joc de mine?” se gândi Louis.

După plecarea doctorului, brutarul se repezi la infirmerie, reveni cu vată, pansamente şi badijonă, unse şi bandajă ceea ce Louis numea „lădiţa lui cu cuie”.

— Te doare?

— Nu.

— Atunci de ce te strâmbi?

— Nu mă strâmb, zâmbesc!

În zilele următoare, antraxul îl mai înţepa când şi când, dar din durerea aceea atroce mai rămăsese doar câte-un junghi.

Pentru ocupanţii grajdului, faptul că suferise „o porcărie” şi „tot felul de mizerii” ascunzându-şi oul de porumbel fără să se plângă, nu făcu decât să-i crească

iarăşi popularitatea.

— Vrei să-ţi aprind pipa?

— Să mă duc să-ţi aduc ziarul?

— Stai cu capul prea jos.

— Stai cu picioarele prea ridicate.

Flatat, Louis primea cu plăcere toate aceste dovezi de prietenie.

Gelos, Féraud îl apăra de pisălogi, îl spăla, îl ajuta să se îmbrace şi, mai pisălog decât toţi, îl bărbierea şi-l bătea la cap. Ba îl mai şi certa.

— Dacă nu-l aduceam eu cu forţa pe doctorul ăla, te duceai pe copcă, deşteptule! Hai să umblăm puţin. Ia-mă de braţ.

— Dar te asigur că m-am vindecat!

Şi într-adevăr, era aproape vindecat două zile mai târziu, când Trudaine îi aduse scrisoarea lui Roger.

22 octombrie 1871.

Dragă Louis,

Cu toată supărarea pe care ne-o pricinuieşti, tatii şi mie, îţi nutresc simţăminte frăţeşti. Nu eşti singur în nenorocirea ta.

De la sfârşitul lunii mai, am întreprins cercetări ca să aflăm dacă mai eşti în viaţă şi, consultând listele de prizonieri, am aflat de încarcerarea ta la Satory.

Graţie unui prieten sus pus, n-ai suferii niciunul din interogatoriile în cursul cărora ar fi fost imposibil să nu se descopere rolul tău în timpul Comunei.

Într-o săptămână trebuie să fii deportat în Noua-Caledonie, dar sper să obţin măsura de graţiere care te va scuti de această ruşine.

Nu ţi se pune decât o condiţie: odată eliberat, să pleci în Anglia unde să trăieşti câţiva ani, fără să se audă de tine.

Talăl nostru – foarte îmbătrânit – mă roagă să-ţi spun că, dacă accepţi să te exilezi, va contribui la cheltuielile

tale de întreţinere.

Adresează-mi răspunsul tău prin intermediul comandantului închisorii care a primit ordin, să mi-l transmită.

Cu afecţiune, Roger.

P.S. Adeseori am vrut să-ţi trimit pachete sau bani. Însă regulamentele foarte stricte m-au împiedicat.

Féraud se informă:

— Ei?

— Ascultă.

Louis reciti, cu voce tare şi, după post-scriptum, continuă:

— Ce ţângău!

— Frăţiorul tău? Dar vrea să te scoată de-aici!

— Pentru că-mi „nutreşte sentimente frăţeşti”?

Sigur, familia Darrieu nu putea admite să vadă ramura sa mezină transplantată în colonii! „Slavă Domnului, Năpârstoc consimte să şteargă totul de pe răboj, iar tata îţi va da păpica, dar – atenţie! – cu doua condiţii. Primo, te vei ascunde în străinătate şi secundo, nu cumva să te arăţi la faţă. S-a-nţeles? Ai să pleci fără surle şi tobe. Şi-acum şterge-o.”

Aşa, vasăzică! De cinci luni ştim că eşti la Satory, da, Thiers, atotputernicul Thiers e în măsură să oprească mersul justiţiei, da, e în măsură să te elibereze, dar să-ţi strecurăm o coajă de pâine, asta nu, n-a fost cu putinţă. Regulamentele, dragă Louis!

— Aminteşte-ţi de Barbă-Albă şi de comandantul lui. O călătorie pe fundul calei, torturi de nu le mai ştia numărul şi când, printr-o minune, ocnaşul ajunge la suprafaţă, e întrebat: „Ei, te-ai domolit, măi cap de lemn?” Ei bine, nu.

— Nu te enerva!

Sub ameninţarea furtunii, Féraud îşi încovoia spatele. Ce trebuia să-şi dorească? Plecarea sau rămânerea lui Louis?

— Ai dreptate. Roger nu-i lipsit de tupeu. Dar, în locul tău, nu m-aş grăbi să dau un răspuns. Prea eşti iute la mânie.

— Şi tata care a îmbătrânit mult! Un mic şantaj la comandă! Că poate noi la Satory facem cură de tinereţe!

— Ce facem?

— Da’ mai dă-mi pace!

— Bine, bine.

Vor să-l pună cu botul pe labe! Ca un copil închis în cămară după ce-a căpătat o corecţie. Dacă regretă şi promite să fie cuminte, va fi iertat „peste câţiva ani”, îi şi vedea întruniţi în consiliu de familie, cu viticultorul care se văita. „Clienţii mei, afacerile mele!” iar celălalt: „Căsătoria mea, viitorul meu!” Cum ar putea să-i găsească o scuză rătăcitului ăstuia?

„Fiul tău e un iresponsabil, tată.”

„Iresponsabil, un comunard?”

„A suferit influenţe proaste.”

„Uşor de spus. Fratele tău a avut întotdeauna idei socialiste. Pentru onoarea numelui nostru, mai bine să-l ştiu mort decât la ocnă. M-auzi? Orice, orice, numai la ocnă nu!”

Apoi, Roger redacta o ciornă, o ştergea – să fim demni, generoşi… nu prea mult… şi amândoi se duceau la drăguţul de preşedinte să-l înduplece.

Cu botul pe labe!

Totuşi, sfatul lui Féraud era bun. De-atâtea ori mânia îl dusese prea departe: mai bine să mai aştepte cu răspunsul şi, la 25 octombrie, îşi înmuie pana:

Draga Roger,

Îţi păstrez aceleaşi simţăminte frăţeşti şi-ţi mulţumesc că te-ai preocupai de soarta mea în numeroase ocazii, ultima fiind aceea a plecării mele.

Scrisoarea ta conţine două inexactităţi.

La Satory, înconjurat de buni camarazi, nu sunt nici singur, nici nenorocit. Aşa încât să nu-mi duceţi grija în

privinţa sănătăţii şi nici în privinţa moralului meu care sunt excelente.

În fine, îmi dau seama că deportarea mea vă mâhneşte sau vă jenează în multe privinţe, dar mie nu-mi apare ca o ruşine de care ar trebui să roşiţi.

Am aderat la Comună după matură chibzuinţă şi nu mă voi desolidariza de ea. Dimpotrivă, pierderea unor prieteni pe care îi iubeam, lecturile din timpul celui de-al doilea asediu, viaţa mea identificată cu viaţa unor muncitori care s-au bătut pe baricade pentru aceleaşi idei ca mine îmi întăresc hotărârea, aşa încât nu în Noua-Caledonie ci în Anglia şi mai cu seamă în Franţa de astăzi m-aş simţi un exilat.

Înţelegi...

— Aşadar, spuse Féraud, monezile de aur nu veneau de la Roger!

„...că acceptând propunerea voastră, ar însemna să mă desolidarizez.

— Dar dacă nu-i el, cine e?

— Ia taci. Acuma scriu.

Ce să-i mai spună? Tare i-ar fi plăcut să-i ardă nişte înţepături! „Dragul meu Roger, ai ales un drum uşor, pavat cu compromisuri; tânăr, spiritual, strălucitor, ai, ca cei mai mulţi oameni şi ca toţi politicienii, principii care se vor schimba odată cu interesele tale; ştiu de pe acum ce fel de «domn» vei deveni, foarte înstărit, foarte vanitos, foarte egoist: priveşte-l pe viticultor, îţi seamănă, doar că e mai bătrân.”

Asta însemna să pledeze indirect pentru el. Louis n-avea dreptul decât mai târziu să spună cum şi până unde îşi condusese propria barcă.

Sigur, ironia n-avea să-i scape fratelui său.

Şi scrisoarea se termină brusc.

Doresc ca tatăl nostru să suporte încercările cu curaj.

Cu afecţiune,
Louis.

P.S. Nu vă frământaţi din pricina pachetelor pe care aţi fi vrut să mi le trimiteţi. Am mâncat întotdeauna pe saturate, căci un prieten a reuşit să mă ajute, în ciuda regulamentelor, foarte stricte.

Uf! Bine că s-a terminat. Zise:

— De unde vrei să ştiu? Poate că François ne oferă monedele astea de aur.

— Vicontele?

— Pe vremuri, ne-am făcut mici servicii. Iar el continuă…

— Ai nişte relaţii foarte şic.

— Şi tu faci parte dintre relaţiile mele!

— Dar eu am unghiile negre.

— Nici ale mele nu sunt prea curate. Citeşte.

Şi-i întinse scrisoarea. La fel ca Nanette, Féraud urmărea rândurile cu degetul ca să nu sară vreunul.

— Auoleu!

— Nu eşti de acord?

— Depinde.

După părerea lui, o întorsese bine. Mai ales fraza cu ocna unde e mai bine decât în Franţa de astăzi, de care ţi-e şi scârbă. Dar să fim „practici”. În Noua-Caledonie, ce servicii ar aduce Louis muncitorilor care ar continua să se zbată în mizerie? Liber, ar putea să povestească ceea ce a văzut în timpul Comunei şi la Satory, să scrie articole, o carte poate? Să lucreze pentru popor în loc să mucezească într-o insulă, iată ce ar justifica plecarea lui în Anglia care n-ar fi o dezertare. După matură chibzuinţă,

Féraud îl sfătuia să adreseze o altă scrisoare celor două capete pătrate.

— Locul tău e pe punte nu în cală. Eu sunt sigur că Havon şi Rossel ţi-ar fi spus acelaşi lucru şi…

Féraud vorbea repede, se bâlbâia puţin şi, oprindu-se

brusc, în criză de argumente, îşi şterse fruntea cu mâna, gest pe care-l făcea şi Mimile.

Lui ce să-i răspundă? se gândea Louis.

„Că am chibzuit la acest aspect al problemei? Că propunerea ta de om simplu cu bun simţ e rezonabilă? Că mi-eşti ca un frate, Féraud, ca un frate adevărat care-mi spune «salvează-te» cu riscul de a mă pierde? Tu nu înţelegi că ţin la comunitatea noastră mai presus de orice, că sunt ca bravul nostru abate Grégoire care, hăituit dar credincios, nu putea trăi departe de săracii şi de biserica lui. Vorbe… vorbe…”

— Sunt obosit, măi omule. Uite, dă-i scrisoarea asta lui Trudaine. Aşa, ca să ai ce face.

— Louis…

— Ajunge cât am vorbit.

— Eu…

— Pentru Dumnezeu, eu comand aici. Tu asculţi.

— Încăpăţânatule!

Gata să iasă, omul se întoarse.

— Ghici la ce mă gândesc?

— Nu ştiu.

— Îţi dai seama ce figură au să facă primind scrisoarea ta?

Iar pe chipul lui luceau doi ochi mici, şireţi şi veseli. Râdea fără să râdă, mândru de agerimea lui:

— Căci ai încheiat-o cu familia, nu? Rămâi cu noi…

CAPITOLUL XXXVIII

NU-I PLĂCEA ROGER DARRIEU. Întâlnindu-l de două-trei ori în luna iunie, Nicole nu-şi schimbă impresia: spilcuit, ironic şi curios (cum se face că o femeie din lumea lor se interesează de un comunard?) nu-i găsea nicio asemănare cu Louis.

Louis al ei atât de vulnerabil...

În ciuda multor ezitări. Şi scrupule, singurul mijloc şi singura şansă de a obţine veşti de la el, cel puţin la început, o sileau să treacă pe la acest mărunt secretar şi pe la birourile prefecturii.

Apoi vizitele conteniră.

Or iată că Roger îi dăduse de urgenţă întâlnire la Versailles.

Scrisoarea „protejatului" doamnei de Révoir, sosită de două zile, era pe cât de impertinentă, pe-atât de tristă, nu? Prizonierul nostru refuza să plece în Anglia? Sigur, putea fi constrâns, îmbarcat pe primul vas, dar cine ne garantează că în străinătate Lotus nu va reîncepe să-i frecventeze pe revoluţionari?

Preşedintele cerea cu stăruinţă ca fiul bunului său prieten bordelez să semneze un angajament de renunţare la orice activitate politică, deoarece altfel, Noua-Caledonie îl aşteaptă, cu următorul convoi.

Complice, îi luase atunci mâinile, i le strânsese, îndelung, prea îndelung:

— Ajutaţi-ne. Eu am eşuat, dar sunt sigur că pe calea inimii îl puteţi readuce pe drumul cel bun.

Louis i s-ar fi uitat în ochi, Roger îi privise gura: prin asta se deosebeau. Şi, răscolită la ideea unei întilniri atât de apropiate, se urcă într-o caleaşcă a prefecturii, pentru

a se duce la Satory.

Nelinişstea adunată zile de-a rândul, rugăciunile şi lacrimile, erau date uitării, acum când în faţa Nicolei se deschidea perspectiva de a-l revedea şi, aducându-i un argument zdrobitor, să-l convingă pe „teribilul ei visător”.

La drept vorbind, scrisoarea aceasta o nedumerea. Cunoştea câteva detalii din viaţa lui Louis – acelea care din afară păreau esenţiale – dar, cu excepţia curajului de netăgăduit, cum privea el evenimentele Comunei, ale viitorului… şi ale lui personale în mijlocul tovarăşilor de recluziune?

Acasă la ea, tristă, înnebunită, nu era geloasă. Însă acum vagi duşmani se profilau, nu Rossel sau prietenii dispăruţi la care făcea el aluzie, ci alţii mai recenţi şi necunoscuţi care constituiau un pericol şi de care, prudentă, trebuia să ţină seama.

Vizitiul îi arătă cu biciul împrejmuirea de sârmă ghimpată.

— Am ajuns.

Ploaia cădea din cerul apăsător, cu nori grăbiţi duşi de vânt. Pe şosea, după ce s-a învăluit în haina ei de doliu, s-a adresat santinelei, un jandarm bănuitor care s-a dus să caute un subofiţer mai întâi agresiv, apoi slugarnic.

„Dacă doamna contesă ar avea o autorizaţie oficială, ar fi altceva!”

Zece minute mai târziu, comandantul în persoană o introduse într-o încăpere cu pereţii murdari cu o sobă care nu încălzea. Trei scaune, o masă, iar prin fereastra fără perdele Nicole zări barăcile prin ceaţă.

Acolo trăia Louis…

— Vreţi să facem focul?

Aici se vor revedea.

— Dacă vă pot fi de folos…

Nu răspunse, stând cu fruntea lipită de geam. Uşa se deschise şi ea se întoarse. Era Louis care trebuia să fie împins în vorbitor.

După ce comandantul şi gardianul Trudaine se

retraseră, ea spuse:

— Am venit. Am putut veni…

Şi tăcerea se aşternu între ei.

Nicole îl observa, înmărmurită. Mă rog, Nicole înţelegea să-l regăsească vesel, mofluz ori mânios, dar tânăr; era însă brusc îmbătrânit, de o slăbiciune înspăimântătoare, părea atât de serios şi mai ales atât de sărac! Până şi hainele! Un costum vechi, uzat, în jurul gâtului bandajul gata să se desfacă, iar pe el şi în el atâta mizerie!

— M-am schimbat?

— Puţin…

— Iartă-mă: nu prea sunt prezentabil!

În timp ce-i arăta gulerul fără cravată, vechiul zâmbet, ca o umbră de zâmbet, îi descreţi fruntea.

Şezând, despărţiţi de o măsuţă, care pentru Nicole însemna cel mai greu obstacol: o prăpastie săpată de cinci luni de absenţă în timpul cărora nu înduraseră aceleaşi suferinţe.

(Să vorbească, să vorbească, să spună orice!)

— Ai fost bolnav?

— Bolnav?

Ea îi arătă gâtul tumefiat. Nu voia să-i refacă ea pansamentul? Mânca de ajuns? Iarna era aproape: aveau prizonierii cu ce să se încălzească?

Răspunsul era întâi nu, apoi da, timbrul mai grav decât odinioară, aproape răguşit şi, stânjenit că îl vede atât de slăbit, îşi ridică gulerul hainei pentru a-şi ascunde cicatricea.

— Ce-ar spune François de eleganţa mea!

Cu inima strânsă, căci totul depindea de următoarea lui reacţie, Nicole se prefăcu surprinsă:

— Nu ştii că François a murit?

— De unde era să ştiu?

— A fost ucis, aproape de casă, într-o barcă, în noaptea în care l-ai ajutat să iasă din închisoare. Un vecin a recunoscut trupul, altfel n-aş fi ştiut niciodată de moartea lui.

El continuă:

— Unul mai mult...

...regăsind vocea care spunea pe taluzul întunecos: „De-i ploaie cum în tihnă petreci uitând de vreme?”

Şi ecoul se îndepărtă.

Bineînţeles, vestea era tristă. Totuşi, nu-şi dădea seama că văduvia ei putea schimba natura raporturilor lor? Trebuia să mai adauge: „Sunt liberă să te iau de soţ dacă mai doreşti; voi merge acolo unde vei hotărî să trăieşti, căci sunt liberă, Louis, sunt liberă”? Cum să se aventureze mai departe, fără încurajarea unei priviri? Ea întrebă:

— De ce „unul mai mult”?

— L-am pierdut pe Delescluze, pe Rossel prietenul meu. Voi lăsa mulţi în urma mea.

— Eşti obligat să pleci?

— Domnul Thiers îmi oferă bucuros un refugiu în Anglia, numai să mi se piardă urma. Dar eu nu vreau. Nu-mi stă în fire sa capitulez şi-apoi... mai am atâta de lucru!

N-avea importanţă ce fel de lucru. Nicole, care se însufleţea, îl asigură că are încredere în dreptatea, în voinţa, în entuziasmul lui. Admira asemenea calităţi la un bărbat, mai ales când erau însoţite de bunătate. O, de la prima lor întâlnire, simţămintele ei faţă de el rămăseseră neschimbate!

— Adu-ţi aminte. La Tuileries, stăteam de vorbă într-o după-amiază. Era în ziua de 22 martie. Spuneai: „Mama susţinea că fratele meu va ajunge departe dar că fără îndoială preferatul ei va izbuti”.

— Aşa am spus?

— Şi încă plin de încredere.

— Ei vezi, previziunea ei se adevereşte. Roger e viitor ministru iar eu... plec în Noua-Caledonie.

Realizând absurditatea replicii, el roşi încercând să dreagă lucrurile:

— La 22 martie? Adevărat. Era ziua revoltei din piaţa Vendôme.

Fiecare îşi urma drumul său. Două drumuri ce nu se întâlnesc.

Trudaine intră.

— O clipă, îl rugă Nicole.

— Nu vă grăbiţi. Mai aveţi cinci minute. Vreau numai să aprind lampa.

Gardianul trase un chibrit şi dispăru, zâmbindu-le.

Cinci minute! Totul avea să se termine peste cinci biete minute fără să se fi rostit ceva anume. Mâna lui Louis, crăpată, umflată, se afla pe masă luminată de lucirea galbenă a lămpii când o altă amintire se ivi: cea a hanului cu glicine unde pete de soare şi de umbră jucau pe faţa de masă de hârtie, în timp ce mâna asta se apropia, nehotărâtă, vrând să i-o acopere pe-a ei.

La rândul ei, i-o luă.

Amândoi rămaseră nemişcaţi, ca într-o poză în care tăcerea aşteaptă iar timpul se opreşte.

— Nu mai sunt obişnuit cu tandreţea, şopti el în cele din urmă. Tandreţea dumitale îmi va lipsi când voi locui în ţara mea de sălbatici.

În picioare, dădu înconjur scaunului, aşa ca ea să nu-l mai vadă, iar din monologul ce urmă, Nicole, prea emoţionată, nu mai păstră decât o impresie confuză.

Ce spusese oare atunci? „Nu trebuie să-ţi fie milă de un om care nu va fi nici nenorocit, nici singur în Noua-Caledonie.” „De astă-primăvară încoace, exemplele şi încercările m-au înzestrat cu o experienţă care... pe care...” sau „Ne vom revedea oare într-o zi?” Esenţialul, irevocabilul se rezumase în trei cuvinte: „Trebuie să plec”.

O frază totuşi îi rămânea întipărită în minte: „Cine m-ar înţelege mai bine decât dumneata a cărei viaţă e închinată oamenilor sărmani, dumneata care faci să încolţească plantele în nisip?”

O frază şi o mulţumire.

Căci Louis ştia acum de unde-i venea la fiecare cincisprezece zile câte o monedă de aur.

Trudaine sosise, o umbră se plecase peste umărul ei pentru a-i atinge bucla neagră pe care un deget o răsucea necontenit, apoi Nicole îl privise dispărând, adus de spate, cu pansamentul în jurul gâtului.

CAPITOLUL XXXIX

INSTALAT ÎNTR-UN FOTOLIU, în faţa preşedintelui, devotatul Saint-Hilaire îi întinse un document. Era vorba de o scrisoare a unui comisar de poliţie, adresată ministrului de interne pe care acesta le-o comunica, „pentru orice eventualitate”.

— Vă previn că nu vă va face plăcere s-o citiţi.

— Da? Şi de ce mă rog? întrebă Thiers potrivindu-şi ochelarii.

— Mai bine vedeţi chiar dumneavoastră.

Paris, 23 noiembrie 1871.

Domnule Ministru,

Ca urmare a notei dumneavoastră confidenţiale din 17 curent, am onoarea a vă adresa raportul meu asupra stării de spirit a populaţiei din arondismentul VI, unde îmi exersez funcţiile.

De câteva luni constat că Parisul a rămas acelaşi, răzvrătit, nedisciplinat şi că, în ciuda acţiunilor întreprinse de guvern, se aud prea multe discuţii care-i sunt defavorabile şi chiar ostile.

Clasele posedante sunt satisfăcute de restabilirea ordinii şi de restabilirea vieţii comerciale, totuşi am reţinut cuvinte puţin respectuoase la adresa conducătorilor noştri cu prilejul serviciului divin celebrat în biserica noastră Saint-Germain-des-Prés în memoria monseniorului Darboy.

După părerea unor credincioşi, asasinatul arhiepiscopului ar fi putut fi evitat; ei nu-i fac răspunzători exclusiv pe bandiţii de comunarzi... E vorba doar de

partizani incorigibili ai Imperiului sau de legitimişti nerăbdători să asiste la schimbarea regimului actual, dar numărul lor nu trebuie subestimat.

Cât priveşte clasa muncitoare, ea nu dezarmează.

Iată un exemplu. Aţi aflat de un cântec care se auzea pe toate străzile în preajma războiului. Acum a apărut din nou, cu alte cuvinte:

„Cu doi bani ai întregul stoc
Pe generalii lui Badingue
Şi pe micuţul Năpârstoc.”

Thiers tresări.

— Într-adevăr, e foarte neplăcut...

Şi se cufundă iar în lectură.

Trebuie să spun că dacă domnul Preşedinte al Republicii este ţinta preferată a cenzorilor noştri proletari (ar fi încurajat represiunile pentru a se descotorosi de socialism „pe durata guvernării sale”), nici ceilalţi membri ai guvernului nu sunt cruţaţi, şi nici acţiunile acestora.

A) Se zvoneşte că datoria noastră faţă de Germania nu va fi plătită decât de muncitori şi de micii comercianţi.

B) Se insinuează că împrumutul din luna iulie aduce profituri însemnate consorţiului de bănci care l-a lansat.

C) Lumea e indignată că în vreme ce atâţia comunarzi sunt surghiuniţi, domnul ministru al războiului refuză din principiu o anchetă asupra „trădării” mareşalului Bazaine.

Etc...

De nenumărate ori am auzit repetându-se o părere a scriitorului Victor Hugo, potrivit căreia Comuna, deşi prost condusă, a fost totuşi un lucru bun, şi de câtva timp încoace auzim mereu, subalternii mei şi cu mine, un cântec ce instigă la revoltă, intitulat Internaţionala, ce se cântă până şi în localurile publice din arondismemul meu.

Cred, aşadar, domnule ministru, că se impune ca populaţia să fie strunită bine şi cât mai grabnic; în acest

sens ar fi recomandabil să i se mai taie ghearele căci...

Aici Thiers se încruntă atât de tare, încât devotatul Saint-Hilaire se întrebă dacă nu cumva are de gând să izbucnească. Doar preşedintele nu ia în serios trăncănelile venite din partea unui obscur comisar de poliţie?

— Să li se taie ghearele, se înverşună bătrânul. Să li se taie ghearele!

Şterse cu creionul cuvintele, apoi însemnă pe margine;

„Să li se dea peste bot.”

SFÂRŞIT

Lei 12,50

Colecția
«Romanul de dragoste»
136

Claude Spaak s-a născut în 1904, în Belgia. În 1931, a fost numit șeful serviciului de expoziții al Palatului artelor frumoase din Bruxelles, devenind un avizat cunoscător și un pasionat colecționar de artă modernă. În perioada dintre cele două războaie s-a dedicat teatrului, piesele sale fiind reprezentate în Belgia, Franța (unde s-a stabilit din 1936), Italia, Iugoslavia. A publicat de asemenea romanele Ordinea și dezordinea **(1971),** Dreptate cu pumnul: o poveste de dragoste din timpul afacerii Dreyfus **(1972), un volum de nuvele și trei volume de teatru care unesc cele mai reprezentative piese ale sale.**

Una din acestea, și anume Pîinea amară, **a văzut lumina rampei, începînd din stagiunea 1971—1972, și pe scenele teatrelor naționale din Iași, Craiova, Timișoara, precum și la teatrul «George Bacovia» din Bacău, fiind transmisă și la posturile noastre de radio și televiziune.**

ULTIMELE APARIȚII:

127	Alexandre Dumas	Gemenele
128	Emile Zola	Creație
129	A. De Lamartine	Raphäel • Graziella
130	Ion Brad	Descoperirea familiei
131	Victor Hugo	Han din Islanda
132	Alecu Ivan Ghilia	Nopțile Negostinei
133	Herman Bang	Tine
134	Jane Austen	Emma
135	Henry Castillou	Furtuna din iulie